

Forfatter: Helgesen, Poul

Titel: Skrifter af Paulus Helie 1. Bind / ved Marius Kristensen. - 1932 Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

Citation: "Skrifter af Paulus Helie 1. Bind / ved Marius Kristensen. - 1932 Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab", i Helgesen, Poul: *Skrifter af Paulus Helie 1. Bind / ved Marius Kristensen. - 1932 Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab*, udg. af P. SEVERINSEN , 1932-1948, s. I. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-helgesen01-root.pdf> (tilgået 19. april 2021)

Anvendt udgave: Skrifter af Paulus Helie 1. Bind / ved Marius Kristensen. - 1932 Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

⌘
||

|||

Poul Helgesen

SKRIFTER AF PAULUS HELIE FØRSTE BIND

VED
P. SEVERINSEN

**UDGIVET MED
UNDERSTØTTELSE AF CARLSBERGFONDET
AF
DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURSELSKAB GYLDENDALSKE BOGHANDEL
KØBENHAVN MCMXXXII**

IV

NORDLUNDES BOGTRYKKERI KØBENHAVN

V
⌘

FORORD

⌘ Den her begyndte Udgave skal omfatte alle nu kendte Skrifter, der vides at være forfattede eller oversatte af Paulus Helie eller med gode Grunde kan tilskrives ham. Skrifterne vil fremkomme i kronologisk Rækkefølge. Fuldstændig tabte Skrifter af Paulus Helie markeres ved et Titelblad; tabte Skrifter, hvis Indhold kendes andetsteds fra, søges rekonstruerede efter disse Kilder. Bevarede Skrifter gengives saa nøjagtigt som muligt, dog uden Angivelse af Abbreviaturer og med gennemført Brug af store Bogstaver i Egennavne; Afvigelser fra Kilderne angives i de tekstkritiske Noter, som følger med hvert Bind.

⌘ Efter Afslutningen af Tekst-Udgaven, som er beregnet til 6 Bind, er det Hensigten at give bibliografiske, tidshistoriske, litterære og sproglige Oplysninger i et eller to særlige Bind.

⌘ *Første Bind* omfatter Skrifter ældre end 1527. Udgivelsen har været ledet af Pastor *P. Severinsen*. De enkelte Tekster er besørgede af følgende: "En kristen Fyrste" og "Bedebogen" af Dr. phil. Aage Hansen, de latinske Breve af P. Severinsen i Samarbejde med Dr. phil. Hans Ræder, "Christiern den Andens Rimkrønike" af Dr. phil. Marius Kristensen paa Grundlag af Aage Hansens Forarbejder, og "Sendebrevet til Hr. Tyge Krabbe" af P. Severinsen i Samarbejde med Professor, Dr. phil. J. Oskar Andersen og Marius Kristensen. De tekstkritiske Noter er udarbejdede af Marius Kristensen paa Grundlag af de forskellige Tekstudgiveres Forarbejder.

VII

⌘

INDHOLD

- De Simoniaca pravitate. 1517 1
- En christen førstis lære (oversat efter Erasmus Roterodamus: Institutio principis christiani). 1520..... 3
- Epistola ad Johannem Laurentii. 1523 161
- Christiern den Andens Rimkrønike. 1523 165
- Epistola ad Petrum Ivari. 1524 175
- Een cristelig vnderwysning (oversat efter Martin Luthers Bedebog). 1526 185
- Sendebrev til Hr. Tyge Krabbe om Luthers Handel. 1526..... 259
- Tekstkritik. 283

VIII

|X

1

DE SIMONIACA PRAVITATE ORATIO PAULI HELIJE CARMELITANI HAFNIE 1517

|X

|X [TABT]

|X

3

ERASMUS ROTHERODAMUS JNSTITUCIO PRINCIPIS CHRISTIANI EN CRISTHEN FØRSTIS LÆRE 1522

4

5

|X

|X Høybaarin første oc værdig herre Cristiern met gudz naade Danmarcis Swærigis. Norghis. Wendis. oc Godhis koning, Hertwg. wdij Sleßwig. Holstenn. Stormarien. oc Dithmerskin. Greffue wdi Oldenborg. oc Delmenhorst Broder Paulus Helie carmelita ynskir gudz naade oc wenskab langt liff, oc cristelig død

|X Eders naade sende meg ij aar forledhen met hederlig mand doctore Alexandro dægghen i Roeskilde, en bog, bedendis (en dog at eders naade meer schulle haffwe bwdhet) at jeg samme bog schwlle wdsætte paa danske, effther myn formwe, hwilket jeg oc begynthe (dog at jeg wor der till lidhet wijß) oc vdsætte nogre quaterne som edhers naade haffwer seet oc læst, Men dhen tid jeg fornarn, at samme bog haffde stoor wmage, oc enghen frwkt, thi at hwn meer lærde at gøre synd, en at bedre, oc afflægge, som eders naade. kan en nw lade wiiße mend forfare, dog at hwn war prist aff dhem. dher inghen forstand haffde, hwad heller hwn war ondh heller god, Dher til blændis oc møghet snack [1 b] oc sqwaldher i samme bog oc for di war hwn icke wærd at 6 vdsættis paa danske, Thi forholt jeg dhen wnyttige wmage, saa lenghe, jeg haffde ydermere talet met edhers naade dher om, Dess i mellom kom meg then bog i sind. dher doctor Erasmus Rotherodam haffde dictid, oc screffwet til høybaarinn først Karll, som dhen tid war konge i Hispanienn. oc nw er wdwaldh romerske keysere, hwilken bog som kallis paa llatine Jnstitucio principis christiani oc maa sijes paa danske, En cristenen førstis lære Oc er samme bog i sanhed saa christelig. at jntheit kan meer bekomme en cristenen konge, en widhe oc læße samme bog, heller oc lade læße aff dhe mend for seg, dher sanninghen haffwer kær for wdhen smigher, Oc en dog at hwn ær screffwen aff Erasmo, dher i lærdom fleer offwer winner en jeg scriffwe tør. dha er hwn dog wdhen twilff digtid aff then Helliand. som tall dhen største parth som i boghen staa, Dher til lærir samme bog. icke alsom enisthe. hwore en cristenen konge schal cristelige reghere land oc righe, oc met hwad agt, men oc [2a] giffwer hwn dhe tingesthe faare, dher hwer mand staa wel. oc behoff gøres, i hwad stath de ære wdi skicket, Thi sagde mith sind meg, at jegh jnghen ting kwnne gøre bedhre, ffor then troo oc kerlighed jeg wor myn konghe. oc mith fæderne land pligtig, æn wd sætthe samme bog paa danske, effther dhii jeg haffde sandelige sport, at hwn oc wd sætthis paa ffransoos oc tyske, oc ær dher til saa merkelig, at wdhen hennis lærdom. dha kan inghen cristelige reghere land. oc righe, ffor

dhi hwn ær baade bewisth aff scriffthen, oc dher til føyd oc skicket effther dhen leylighed. som nw finnes. wdi wærdsins regementhe, Jeg saa at mange klercke

7 haffde samme bogh. i hender oc aff henne finge staor wisdom, oc mæst i dhe stycker, dher kongher bwrde at widhe, dog jnghen toordhe dhem paa mynne, Kongher oc staore herre haffwe alting. wdhen sand mend, thi haffwe the aller mest. gode bøgher behoff, hwilke som drijstelige ffor wdhen blygsill oc rædsle. paa mynne os i alle wore gerninger, Dhe ære icke alle troo wænnir. dher ære konge tiænere. Oc ffor di sier Sanctus Bernardus. at wi schwlle icke be[2b]faale wor salighed dhem, dher wor personer ælskir, men them som dheris eghen sæll haffwer kær, Dhen som icke er seg god, han kan aldrig wære en andhen rætthelige troo, Ffor sodan sag haffwer jeg wdsæt samme bog, oc icke met myndre arbeyde en hwn war poo latine dictid, Thi beder jeg eders naade ydmygelige, at tage dhette mit føye arbeyde til tacke, oc anamme dhet i dhen agt, som dhet giordt ær, Somme skæncke eders naade guld oc dyre sthene, oc somme tiæne i krij oc orlog, men myn formwe ær icky større en hwn kan føye bleck oc papir aff sted komrne, Dog hobes meg dhet aff icke myndre kærlighed æn mange waaghe halss oc liff ffor eders naade, Manghe kwnde dog bædir dhette haffwe giordt æn jeg, men jeg wer dog icky til ffreeds met saa lang fforhalning, Thi kommer jeg først fram blant saa manghe lærde mend oc meer dorlige maa well skee. æn klogelige, Dog hobis meg at myn gode meening schal for tage i thenne sag alt mistancke till onde, Haffwer jeg oc syndhet mod god danske i thenne bog, dha schal oc dhet meg[3a] mildelige for ladis, baade fordi at danske ær icke saare beqwem. til at wdlægge andre maal, oc jeg

8 haffwer aff barndom wærid i closther, oc føye omgang hafft met them dher aff kwnst tale kwnne, aff hwilke jeg schulle haffwe lærth konstelig snak. oc mærkelig taall effther danske maals eyedom, Dog at stoar hast war oc en sag. for hwilken jeg kwnne hwerkin renlige wdscriffwet, heller oc sætthet. wdi dhe skicke oc pynthe dher alting bwrde at staa, Meeninghen hobes meg at jeg haffwer icke for glæmd, dog at alle ord haffwe icke dhen ære dhem bwrde, Thi beder jeg eders naade, for guds skyll, at booghen icky strax bort leggis, om alle ting ære icke behagelig i alle maade. widendhis at thet som (wel moo skee) met thet første ær hart oc wbehageligt bliffwer dog met tidhen læt oc behageligt nok, Gud som alle naade giffwer. thet wndhe at alle cristenen førsther. wilde laade thenne bog for seg læße. till ænde, aff the mend ther gud frygthe oc reedeligt skæl haffwe, Heller oc wille hæne selffwe læße i dhet stæd som dhe dheris bøøne bøgher offwer læße. Dha hobes meg at theris righe skwll baade bliffwe stadeghere, oc gud meer taknemmelige [3 b]

☒ Boghen lærir først at wdkaare en konge, dher næst at oplære konge børn som er fødde till land oc righe, oc ydhermeere hwore dan dheris mesther skall wære, Der næst gør hwn forskel paa konger oc tyranner. Item hwore land oc riige skwll christelige regheris, Om god oc salig low at setthe, Om the ther smighre kwnne, Om skat oc exsiiss, Om freed oc dage Oc dher næst om orlog, met hwilket boghen ændhis, Gwd wndhe eders naade saa at reghere thette forgengelighe righe at i matte faa parth wdi hemmerigis righe met then barmhertige gud,

9 som bør at wære alle kongers exempill i theris regementhe om hwn skall wære for wthen straff

☒ 24. Januarij anno Dominj.1.522, quo die vidimus flebilem exitum magistri Theoderici igni combusti, quo supplicio sunt digni omnes, qui animos principum falsis opinionibus contaminant atque corrumpunt & cetera [4a]

10

11

☒

Succurre dei genitrix virgo

☒ HWor som ær wedtaghet at en første skall met røst wdkoris dher skall icke saa acthis, ffor ældris ædelehed, lilegoms deyligheed, hæller høyheed (som wij læse at manghe wlærdhe oc wforsynlige folk haffue giort) som een tæckelig oc sagtmodigh natwr, spakt oc icke framfwst sind heller saa møghet hastigt, at han met lykkens woxt bliffwer en tyrann, oc dha icke will lydhe gode raad: Oc icke heller saa bløt sind at han aff hwer ladher seg ledhe, Schal oc hans aldher acthis, paa dhet at han skall icke wære abelig, om han ær møghet gamel, heller dragis aff løße begæring om han ær møghet wng oc gørs dhet og behoff at dhen wdkoris som er karsk oc swndt, at han lenge kwnde leffwe, thi at mange herre skiffte kwnne icke skee wdhen menighedsins stoore skaade,

☒ I seglatz befallis icke roorid dhen som wdi slækt, rigdom, heller deylighed offwer gaar andhre, men dhen som i konst at styre. andre offwer winner, Saa skall oc saa righe dhen [4b] offwer alt befallis som i kongelige gaffwer offwer gaar andre, som er wisdom. rætwiished. saktmodigheed. forsyn. oc arbeyde i menigheeds gahen,

12

☒ Deyligheed, gwld, oc dyre sthene, dhe gøre inthet meer till een staadz regementhe, een dhe gøre at een styre mand skall veel styre eet skib

☒ Dhet eenisthe en førsthe bør at acthe i sijn regementhe, dhet bør oc folkid at akthe. som hanwm wdkeyser, som sennelige ær menigheedz gaffwen. oc profiith, langt bort kastindis sijn eghen fordell oc baade,

☒ Dess wærrer dhet kan omvændis som dhw wdkeyser. des grannere skaalt tw see til. hwem tw wdkeyser, paa dhet at een timijs w relighed. skall icke wære oss een lang pijn.

☒ Meen hwar som een førsthe fød. oc icke wdkooris (som i ffordwm tiid Aristoteles sijer. at mange giordis. oc nw i wor tid ær almennilige wedtaghet) dher hænger een god førstis hob oppa. at han well opfødis. at dhet kan oprættis. met god twkt oc lærdom. som mennigheden ær ffræa taghet, i dhet han [5 a] skaall icke wdkooris, oc ther faare schall strax hans bryst som saa ær fød een første, oc ær tomt oc wforsøkt, opfyllis met gode meningher, strax han kommer aff woggen, oc i dhen ny barndom skall soes høwiskeheed, hwilken som met tiidhen, met allerin, oc andhen brwgilse, sagtelighen opwoxer oc moijner, oc nar som hwn bliffwer een tid wel roodfæst dha wedhænger hwn all syn aller wd,

☒ Dher er aldels jnghen tingest dher saa hart sidher heller saa faast wedhænger, som dhet dher i wngdomen podhis, oc insættis, i hwilken tid stoor makt ligher paa, hwad wij lære oc indricke, Men allsom størst makt ligher dher paa, hwad een prinss oc een første dha lærir oc til wænies 13 Hwar som icke er makt til, at vdkeyse en første, dher skal met lige stoor flijd vdkeyses, dhen som en første skall oplære, oc optwkte,

☒ At ther skall ffødis een god fførste, dhet skall aff gud ønskis, men naar som han ær fød oc han skall icke wanækte seg, heller han er icke vell fød, oc skal aff god opfødisse forbædris, dhet staar en stoor parth til oss, [5b]

☒ I fordwm tid war seed at dhen som haffde got forskyllid. aff noghen menighed, skwllle opsættis till hedher, belede. stytther. bwer. oc hederlige titell dher paa. Men jnghen ære dhen heder saa møghet wærdhe. som dhe dher troolige oplære en førsthe, aktendis meer menigheedz profiith. oc gahen. een sin fordeell.

☒ Lland oc rige ær en god første altingh pligtig. oc dher næst dhen som hanum haffwer god giord. met ræt oc erlig lærdom:

☒ Dher er inghen tid saa beqwem til ath straffe oc lære en koning. som at naar han er saa wng. at han wed seg icke at wære konge, dha skall han hollis fraa fwle. oc wbeqwemme tingest, oc met noghen regill twinges till got oc dygd:

☒ Effther dhi at dhe fforældre som ære icke plat galne, met saa stoor flijd. opføde dheris børn. som eer icke fødde vden til een agher. eller eth hwss. hwore møghet støre flijd. skal gøris paa en kongis opfødisse. som fød. oc icke alsom eenisthe til een stad. men mange land oc stedher, oc saa got som til een werdhen at regere, anthen een god man mange til gagen. [6a] eller en ond man maange til skade oc fordærfwe 14 At well forstaa land oc rige dhet ær møghet ærligt. oc førstelikt, meen dhet ær dog icke myndre ære, at skicke seg een god efftherkommere,

☒ Saa skall tw reghere ligerwiis som thin lige skwllle icke komme effther deg, dog dess i mellom skall tw føde saa dhine børn op, at dhe regerendis effther deg kwnne bliffwe hædre een dhw

☒ Jnghen erlighere priis kan een koning ffaa, æn naar han skickede seg saadan een effther kommere, som regnedis bædre æn han, thi at saadan straff ær hanum een staor ære

☒ Dhen priis ær alsom slemmest naar som een wnd effther kommere. gør dhen god som til foren war wtolig meen han leffde, oc begeris nw i geen:

☒ En wiis oc god første, saa skall han opføde syne børn, at ligerwiis som dhe ære fødte til land oc riighe, saa skwllle dhe oc opfødis til lands oc riiges beste, oc icke effther dheris løse begæring, Menigheeds nytte skaal altiit offwer vinnæ forældrenes besynderlig begering.

☒ Hwore mange stytther een konge opræyser. oc hwor mange kostelige. slott. oc stæder. han [6b] opbyggher, dha kan han i inghe maadhe saa deylige lade effther seg i sijn hwkommelse, som met een god søn. dher icke wanægther seg. hwilken som met gode seedher betegner een god fader. Dhen dør icke som

ladher siith leffwendis beleede effther seg:

✘ Vdwælie seg fordhi till dhette æmbedhe. wd aff all sijn hob, eller oc henthe till seg. i hwar dhe finnes. fasthe acthe. oc wforkrænkte. men, oc wiise aff lang tiids forsølgilse. oc icke alsomeneste aff bøggher, hwilke som er reuerentze wærd. ffor dheris aldher 15 skyld, oc haffwe makt aff ærligt leffnid, oc ælskis for dheris lystege oc beqwemme orngengisse. paa dhet at wngdommen forfærid aff mesthernes haardheed, begynner icke for at hade dygdhen, æn wiide hwad dygd ær hæller aff møghet selsswoll wannækter seg i dhe maadhe som han icke bwrde

✘ I all lærdom oc særdelis i een kongis oc førsthes, dha skall den maade holles, at læremestherens strengheed twingher wngdoms løsaktighed, oc dog met hans lysteghe orngengisse .....

✘ [her mangler 2 Sider i Haandskriftet]

✘ [8a] konsther dhen besthe ær altiit sworist, Oc inghen er deylichere. eller swoorere. en at well reghere, Hwi beghere wi enghen lærdom till henne, men meene at thet er nok. at wij ær fødde dher till,

✘ Hwad skal gammill brwghe andhet en wrelighed, som barn icke annet lækte. en w relighed

✘ At alle skwlle wære godhe, dhet kan man neppelige ønske, meen dhet ær dog icke swort aff mange twsinde. at wdwælie een. eller en andhen. som i fromhed. oc wiisheed er ypperlig, aff hwilke mange kwnne snarlige bliffwe godhe

✘ En wng førsthe skal lenghe haffwe sin alder mystroo, boedhe for wonwittighed. oc sindsens hastigheed, oc wogthe wel seg, at han inghen stoor tingest tagher foore, wdhen kloge mentzs raad. oc serdeles gamble mendz raad. blant hwilke han skaal altid wære, at vngdommens wonwittighed kan tempereris. met the gamblis reuerentze:

16

✘ Dhen som haffwer taghet en første at lære, tæncke seg at han icke haffwer taghet seg. en almennelig gerning, Men ligerwiiss som hwn ær stoor. saa er hwn oc møghet faarlig, Oc først skall han haffwe dher till eeth sind. som saadant eet æmbedhe er wærd. oc icke acthe [8b] hwor mange beneficia han kan dher faa, mæn meer at han kan antworde land oc riighe en god første, som haffwer trooet hanum till alt sith hob,

✘ Tænck dhw læremesther møghet dw esth diith fæderne land pligtig, som haffwer trooet deg til alt sijn salighed, Dhet er i dhin makt hwad heller dw wilth besckicke landhet een god frelseerman, heller oc een forgifftig pestelentze,

✘ Dhen som menigheden haffwer foid sith barn i skød, skaal først acthe, hwort barnsens natwr er wenth, ffordi dhet kan aff nogre teghen i den aldher wel merkis, om han er meer beqwem til wrede, eller høfferdigheed, meer till stoor wælle oc stath, eller stoort naffen oc rykte, meer till wkyskhed, till dobel. eller gerighed. Dher nest hwor han findher hanwm meer redeboen til synd, dher skal han mest beskerme hanum met gode bwd, oc arbeyde dher paa, at han kan dha draghe then wnge natwr i andre seedher, Oc i gen hwor han fornymmeer hans natwr. at wære beqwem till dygdher. eller til dhe synder sorn haffwe noghen lignilse met digder, som ære hoomodigheed. oc møghen rwnhed, der skal han helpe na[9a]twrins beste met winskibelig arbeydhe, Dog ær dhet icke nock. at beskrieffwe dhem een reegill som dhem kan drage ffraa ont. oc locke til got, Men skaal der oc saa settis i dheris bryst, oc for 17 dheris øghen. andre hōwiske tingest. affhwilke dheris hwkommilse kan opwæckis, som ær gode fabell. oc efftherlignilse. exempill. oc wiise mentzs taale oc ord, oc gerninger, som skwlle graffwiis i ringhe, oc maliis paa wægge, oc taffler, oc andre tingest som den aldher haffwer lyst til, paa dhet at dhet kan altid mødhe dhem. oc wære for dheris øghen, oc nar som dhe haffwer andhet at gøre, Ædele oc welbyrdige sijnd møghet optændis aff mærkelige mæntzs, exempill, Meen dog liggher dher makt oppo, hwad meeningher dhe wænies først till, oc fordi hender dhet seg saa, at wii faa eeth wlærth baarn, dha skwlle wii strax gøre wort flij der til, at thet først indrickir alsom rettisthe meeningher, oc met noghen lægedom beskermis mod falske. oc almennelige folkis meeningher, Meen hender dhet seg saa. ath wii dhet barn faa. som nw ær forderffwet met falske meningher, dha skwlle dhee oprykes. oc gode plantes i stæ[9b]den i gen. ffor dhi som Ariston sier i Senece bog Dhet ær for gæffuis at lære oc sie en galijn mand hwore han skall tale. gaa. heller haffwe seg obenbare blant folk. eller hemmelige, met mynne æn han først fortagher hannwm dorskap, Saa er dhet oc forgæffuis. at lære noghen land oc riiges regementhe, ffor æn falske oc almænnelige meeningher (som nw er møghet weedtaghet) ære aff hans bryst wdælthe

✘ Icke skaal heller mestherin offwer giffwe seg, om han ffor den ath lære, som haard er at traktere, effther di at inghen natwr ær saa haard dher kan ey met god lærdom tæmmes oc fforbedris

✘ Icky skall han heller fforsømme at lære altid 18 barnet, dog han ffornymmer det ær beqwemt oc twtkikt, ffor di dess bædre jordhen ær des snarere ffordærffwes hwn, oc opfyilles met onde yrther, vdhen bondhen seer des bædher till, Saa ær oc saa met menniskens gode natwr, som des snarere at hwn ær god besmittis

wdhen hwn met gode lærdom oc twkt bewaris. oc dyrkes

☒ Dhe stranbrædde pleijer man altiit best beware oc beskerme som mæst flood oc storm faller paa Dher ære wtalige tingest til [10a] som konge sind kwnne drage fraa dheth som ræt ær, som er staar lycke, møghen riigdom, offwerflodigheed oc kræseligt leffnid, ffriiheed aff hwilken de meene, at alt dheth er sømmeligt som dhem ær lysteligt, Dher nest stoore herris onde oc daarlige exempill, oc offwer alt smigher, som er een forkled fastelaghens troo, Ffor dhen sag schal han mod desse tingest beskermis, met gode oc christne konghers bwd oc exempell,

☒ Ligerwiss som den mand ær icke een pijnæ wærd men mange, som forgiffwer den kælle met eedher, som hwer mand schal drycke aff, saa ær oc saa den alsom skadeligst, der for giffwer eth kongelikt bryst, met onde meningher, thi at the komme icke een, mæn saa mange till skaade oc forderffwe,

☒ Ær dheth saa at dhen pijnes till døde som konghens mijnth forfalsker. møghet meer, dha er dhen pijnæ wærd. som konghens sijnd oc natwr ffordærffwer,

☒ Ffordi dha schal mestherin met staar mandom oc allwar, oplære met thet første konge børen dhen stwnd de ære wbesmittede aff onth, oc beqwemme til at gøre dheth som dhem sies, oc peegis faare, wiisheed haffwer oc sijn barndom met seg. oc wngdom.

19

☒ Iligerwiiss som andree tingest [10b] oc altiit schal han lære dhem dheth samme, dog met askillige fwnd oc tidher, oc dheth begynne met løst oc lempe, som sien schal met stoor alffware tractheris oc læris,

☒ Oc nar han for nymmer at barnet haffwer lyst til dheth fabel. oc æwinthyr som Esopus scriffwer om den mws som frelste een løije aff siith fengsill, oc nar barnet der leer at, dha skal mesterin sie, at thet æwinthyr hørir en herre oc en konghe til, oc mærker at han schal plat inghen forsmåa, mæn forskylle seg met welgerninger alle folkis ynnisthe baade smaa oc stooris, ffordi at met lyckins løb da er inghen saa wanmegtig, at han ey met tidhen bode gangne oc skade, som tith haffwer dhem hænt dher waare mægtige nock

☒ Oc nar som han fornymmer at barnet lleer, oc bespotther ørnyn som lod seg fordærffwe i grwnd aff en torbyst, da schal han giffwe hanwm dheth for eeth exempill, at i hwor wanstærk hans fiendhe ær, da schal han hwerken biwdhe hanwm till slags heller oc forsmåa hanwm, Dheth hender seg at den som icke kan met makt, han skader dog offthe. met treeskheed, oc lystig fwnd,

☒ [11a] Oc nar som han haffwer met lijst lærd Phaetontis fabill, som wille wære soolens køreswend, da skal mestheren lære hanwm at thet fabill er een kongis exempill, oc efftersyn, hwilken som i wngdom for wden wiisdom anammir riighe at reghere, baadhe seg oc andre til stoor skade. oc fordærffwe,

☒ Oc nar som han sier hanum dheth fabill om den een øgedhe kempe, hworlwnde Wlijsses hwledhe hans øye wd, da schal han sije barnet, at een første 20 ær Poliphemo lig som haffwer stoor makt oc inghen wiisdom,

☒ Hwem er den som icke gerne hørir. oc mærkir, hworlwnde at bijer. oc myrir. haffwe theris regementhe beskicket, Oc naar som læremestherin fornymmer, at dheth faller lystege i barnsins sind, da schal han wd drage een lærdom dher aff, som en konge bekommer, som ær først, at wiisijn som er biernis konghe, han flwer aldriig langt bort, oc hans winghe ære smærre en kroppen sijen till, oc der till haffwer han inghen gad, Saa schal oc een herre oc een konge wære mith wdi siith riighe, oc icke altid brwge sgn strænghed, mæn offthe wære mild oc barmhertig, Oc i saa maadhe da schal oc mestheren gøre i andre [11b] tingest Dheth er icke møieligt, at sætthe her alle exempill, mæn alsomenesthe at bescriffwe eet fwnd. hwore lwnd dheth kan besth gaa till. Oc ær dheth saa. at hanwm schal noghet haardelige sies. heller dheth som skarpt ær. schall hanwm fore sættis. dha schal mestherins wiisdom føye sijn tale dher effther. Han schal loffwe oc priise hanwm for andre. Mæn dog i dhe tingest som ere hówiske oc sanne. oc straffe hanum hemmelige met søde oc gode ord. oc besynderlige naar som han er kommen til aldher,

☒ Dheth schal først offwer alting sættis wdi hans hwg oc hiærte, at han haffwer gode oc ypperlig meeninger aff Christo lesu, oc then christen lærdom wel til hobe føid, skaal han strax indricke, oc dhem aff dhen hellige læstis kælle. som lærdomen baade reenleghere. oc met stoore krafft wddragis, Oc dheth schal hanwm sies, at then christen 21 lærdom hørir jnghen meer till. en een christin herre oc konge.

☒ En stor parth aff menighe folk haffwe falske meninger, oc meer da vndre de paa werdsins skwgger oc spøgilsse, æn paa dheth som sandelig ær, Men en god første hanwm bør [12a] icke at wndre, paa de tingest som meeninge folk holler møghet aff, mæn holle seg dheth i sanhed for wnth som vnth ær, oc rægne seg dheth goth som i sanhed goth ær, Dher ær inthet sannelige onth, wdhen dheth som haffwer noghen handell som met sleemhed oc w reedelighed, Oc jnthet er sennelige got wdhen dheth som haffwer i seg hówiskhed oc reedelighed:

☒ Ffordhi dha schal mestherin først saa flydh, at han ælsker dygd, ligherwiiss som den alsomdeylygste tingest dher till er, Oc der næst at han hadher wdygd, ligherwiiss som den slemmisthe tingest der till ær,

☒ Icke schal heller dheth barn fød til land oc riighe haffwe wndher paa rigdom, som riigdom waare eeth merkeligt tingest, heller oc til hobe sancke hanum met ræt heller wræth, Men han schal lære at dheth ær icke ræt heder oc ære, som nw al almennelige holles for heeder oc ære, Men dheth ær een sand heder som aff seg selff effther føyl dygdelige gerninger, oc dess erligere hender at han lidhet begæris,

☒ Dhen lyst. som almennelige hollis for lyst, hwn staar een christhen første saa ijde, at hwn [12b] neppelige sømmer noghen menniske, ffordi da schal hanwm settis faare een andhen lyst, som er ewig oc frantwrinde, baade i dhette leffnid oc saa i dheth ewige lifff

☒ Han schal høre at ædeligheed. forældris beelede. 22 waben. oc gammill tiids teghen. oc all andhen forgængelige bram. oc hoffmod. ær icke andhet æn forgængelige naffen, wdhen noghet aff dhem haffue begynnelse aff ære oc dygd,

☒ Een førstis wærdigheed. storheed. oc førsteligheed. schal icke begynnes heller beskermis. met lykkens bwdher. som ær met staar rigdom. oc mange swæne, men met wiisdom wbesmitthet leffnid. oc rætfærdige gerninger.

☒ Icke schal dødhen wære hanwm rædelig. oc icke begrædelig i andre, vdhen han er sleem oc w ærlig, Dhen ær icke helligere som længher haffwer leffwid, men den som dygdelige leffwid haffwer, Llang alder schal icke dømmis effther mange aar, men wd aff rætfærdige gerninger, ffor di da ligger der føye makt paa, til menniskens saligheed, hwore længhe, mæn hwore wel hwn leffwer

☒ Dygd ær seg selff æn stoor løøn. Dheth hørir een første til, oc saa met sijn eeghen [død] at [13a] rame meenigheds gaffwen, om lycken falle seg saa. Dog den første dør icke, som for menigheds gaffen oc profiith slaas i hiæll, Dher næst i hwad som helst meenigheeden, ælsker oc haffwer kærth, ligerwiiss som dheth der lystigt ær, heller wndrer paa noghet som koslich ær, heller oc effther følger dheth som nytteligt ær, dha schal dheth alsom ænesthe dømes effther dydgsens. oc hōwiskhedz regell, oc twert i mod, hwad som meenighe folk fly som dheth dher haart oc wlystigt ær, heller oc dhe haffue weederstyggilse, liger wiiss som till dheth. dher inthet ær reegnedh eller oc dhe fly dheth som ær skadeligt Dha skulle saadan tingest icke flys i sanheed, met mynne 23 æn wan heder ær i blant dhem Dese tingest schwille indsættis wdi een wng førstis sæll, oc indscriffuis i dheth kleyne bryst, lliger wiiss som een hellige loff, aff desse titeli schal han høre manghe priises, oc aff andre mange straffes, paa dheth at han kan aff dhe aller besthe tingest hobes till een sand ære oc priis, oc aff the tingest som ære i sandhed slemme, hade oc for smaa w erlig tingest oc forsmælige Meen her schal noghen kwngge tiænere, [13b] som kan meer sqwaldre. en noghen qwinne, roobe strax i mod oc saa sie, Thw bescriffwer oss icke en konge, mæn meer en natwrlig rnæsther, helder een wiisdoms elskemand, wdi sandhed da bescriffwer jeg een god konge, nar som dhw for een god første, begærir een gæk oc een abhe som waare dhin lighe, Vdhen dw ælskir wiisdom. da kant thw wære een tijran, Mæn een konge eller een prijns kant thw icke wære,

☒ Dher er inghen tingest bædre æn een god første, oc een tijran ær saadan een best, at dher ær jnthet spøgelse wnder solen. saa skadeligt. icke heller meer wsynligt for alle,

☒ Dhew schalt icke troo. at thet ær w reedeligt sagt aff Piatone, oc priised oc loffwid aff merkelige mænd, dha menigheeden at wære salig oc hellig, naar som førsthen ælsker wiisdom, heller naar som dhen ær regherendis dher wiisdom elsker, Ydhermere dhen kallis wiisdoms ælsker. icke som kan logicam. heller phisicam. som er om natwrlige tingest, meen som forsmaar the tingestis [14a] falskheed som synes gode oc icke ære, oc aff eth fast hiærte ælsker oc effther føll de tingest som ær sænnelige gode, At 24 ælske dygd oc wiisdom, oc wære een kristhen mand dheth ær eeth, dog at naffen ære atskillighe

☒ Hwad ær daarlighere en aff saadane konsther dømme een konghe effther, som ær om han kan wel danße oc springe, oc mærkelighe daable, om han kan møghet dricke, om han kan wære hoomodig oc stolth, om han kan kongelige beskatte syn wndersotte, oc om han gør annid. som os blwes at scriffwe, endog somme blues icke at gørid,

☒ Saa møghet som herrir oc førsther dhe lægge wiin dher paa at the schulle wære besynderlige fra meenighe folk, wdii klædher, oc seedher, oc fødhe, saa schal oc een ræt første wære langt fraa meenighedsins falske oc fwle meeningher, oc i sandheed ladhe seg, at wære w wærd at meene noghet effther dheris vedtagne meeningher, hwilke som al aldriig tæktis dheth som war rættelige got

☒ Tænk hwore slemth thet ær. met gwld, dyre steene, koslige kleder, mange swænne, oc andhet smykkeri, som ere dog wd[14b]wortis oc icke dit egid, saa møghet offwergaa andre, oc wære dog i dygdelige tingest. oc siælsens godheed. myndre en dhen slæmmisthe. som i een heel meenighed ær,

☒ Dhen første. som ladher syn borghere see dyre steene. gwld. purpur. klæder. oc andhen lyckins rigdom oc bram, hwad gør han andhet i sandheed. æn lader dhem see oc wndre paa de tingest som alt wnth ære aff

kommen, som met herris oc konghers ræth oc log pynes oc straffis,

✘ Ædrwgheed oc affhold i andre menniske. læggis anthen fattigdom til. heller oc sparsomheed. om dhet schal aff noghen ildhe dømmis, mæn samme 25 tingest wdi een konge, ære ædrwgheeds lærdom, nar som den brwger sijne tingest sparlige, dher haffwer saa møghet aff dhem, som hanwm lysther.

✘ Dhet staar icke wæll at dhen skal opwæcke synd, som pijner de syndher. dher giordhe ære, thi ær dhet icke alsom slemmist. at tilstæde dhen gærning i seg selff. som han forbiwdher andre,

✘ Wilthw forkynne deg at wære een meg[15a]twge herre, da see til at jnghen offwer gaar deg, ij sijn eghen godheed, som ær ij wiisdom, mandeligt sind, affhold aff legoms løst, reenth oc wforkræncth leffnid, Oc tycker deg at tw wilt feyde met noghen andhen første, dha skal tw icke troo at thw æst da dheris offwermand, naar som dhw haffwer wwnnid dhem en part aff dheris land aff, hæller slagid dheris folk aff markin, mæn om dw æst mindre forkræncth æn dhe ære, myndre geriig, oc mijndre høyfærdig, dher næst myndre wreed, oc framfwss æn dhe ære,

✘ Dhen største ædelehed sømmer een konghe, mæn dog saa ær at ther finnes træne ædeleheed heller friiboornheed, Fførste ær aff digd oc rætfærdige gerninger, dhen andhen aff wiisdom dhen tredie oc mynsthe, aff ypperlig merkelig oc riig slecth, Tænck hwore møghet dhet ær wbeqwemt een konge at fforhæffwe seg aff dhen ædeleheed som mijnst ære, oc saa hwn ær mynst. at hwn ær plat inthet wdhen hwn ær kommen aff dygd, oc forsømme dhen ypperste, dher saa ær ypperste, at hwn kan alsom eenisthe rættelige haffwis,

✘ [15b] Wil tw synes ypperlig at wære, dha skall tw icke ladhe til syne koslige wdsjørne, heller for 26 maledhe beelede, fordhi ær der noghet priiseligt i dhem, da hørir dhet maleren till, hwes konst. dhe bewise, fordhi da skall tw meer dygdsens beelede wdtrycke i dyne seedher Ær dhet saa at deg fattis dhen som deg skall lære, da lad dhine kongelig teghen lære tigh, Hwad merker den oolije oc chrisme som dw æst smwrđ met, andhet æn een første skall haffwe alsomstørst milhed oc barmhærtigheed, ffor di at w mildheed pleyer altiit at følie stor makt, Hwad mærker gwld, wdhen besynderlig wiisdom: Hwad mærkir dyre steenis skeen wden mærkelige dygder som icke ære almennelige, Hwad merker skeenindis purpur klede, wden een alsomstørst kerlighed som dw schalt haffwe til dhine wndersothe, Hwad merker kongelige spiir, annid æn fastheed i det som rætfærdigt ær, oc lader seg icke der aff draghe Oc fordhi ær han langt fraa desse wilkoor, da er kongelige teghen hanwm meer til forsmæilse, æn til heder oc ære,

✘ Ær det saa at gwld kædhe, spiir, purpur, klede, oc mange swenne, gøre een til konghe [16a] hwi haffwe wii icke fastelaghens gække til kongher som offte komme fram i leeg wds mickede met saadan kledeboen:

✘ Wil thw wiidhe hwad een konge oc een gæk dhem skjill at, sænnelige icke andhet æn een konghe hwg oc sijnd, som ær fæderlig offwer sijn meenigheed, thi at met saadan wilkor da haffwer folkid swordid deg hwlskap oc mandskap,

✘ Kongelig krone, spiir, klæder, oc gwldkæder, bælte, oc andhet smijckerij, dhe ære dygdsins teghen, oc mærke paa een gwod konghe, men paa een ond da ære dhe skalke noodher:

27

✘ Effther dhi dhet staar ilde at een konge ær ond, dha skal der dess meer wocktis paa, at en første ær icke som mange haffwer wærid til forn, dher wii aff læse, Oc gwđ giffwe at dher ær icke en nw til aff samme slag, aff hwilke om dw bort tagher kongelige kledher, oc dhet som dhe ære wdwortis prytthe met oc ladher dhem nagne, dha skalt tw icke annid fijne i gen, æn een megtig daablere, en w offwerwinnelig dranckere, een skarp blwgheds oc jomfrvdoms krænkere, een snedig beswighere, een wmættelig beskattere, som [16b] ær klæd oc skiwld. alsomenisthe. ij meen eedher, kirke wold, oc rooff, oc andre falskheed, oc w gerning,

✘ Naar som dhet kommer deg i sijnd oc tancke, at tw æsth konge dha tænck thw æst een christhen konge, oc at teg bør saa møghet at offwer gaa hedniske kongher, der dog haffwe wærid loffde oc priisde som een christen mand bør, at offwer gaa een heedning,

✘ Icke schal tw hæller meene ath cristhen dommen ær eeth læckert leffnid, wdhen dw meen dhet sacramenth at wære læth, som dw haffwer met alle menniskin swordid gwđ i diit dob, oc forsoorid alle dhe tingest som diæffwelin tæckis, oc gwđ mystæckis, Alle de tingest som ære i mod dhen hellige læst, de mistæckis gwđ,

✘ Christi sacrament dhe ære deg almennelige met andre christhen folk, oc dw wilt dog icke at lærdommen skall wære deg almennelig, Christi ord haffwer dw soorid at holle, oc dw gaar dog i Alexandri magni oc Julii Cesaris seedher, Dw begær at christhen løn skall wære deg met alle almænnelig Oc dw meen dog, at Christi log hørir deg inthet til, 28 Dw skalt icke heller meene at Christus han ær wdii seedh wane, heller oc i gwđz bwd dher holles saa hæn, heller oc i kirkens bud [17a] Dhen ær icke cristhen, der alsom enisthe ær døpt, heller smwrđ, heller oc hørir messe, mæn dhen som Cristhum haffwer kær aff alt siith hiærte, oc betheer

dhet wdwortis met christelige oc gwode gerninger:

✘ Oc wacthe deg at thw icke noghen tid saa tæncker met teg: hwi sies meg desse tingest, Jeg ær icke prest heller mwnk, Meen dhet skalt thw tæncke at thw æsth baade een christen mand, oc een førsthe, oc dhet hørir een cristen mand til athaffwe weederstygge til all fwlheed, Oc dhet [hørir] een første till, at offwer gaa andre wdi reenheed oc klogskab,

✘ Ær dhet saa at thw begær affdhine vndersotthe, at the skwlle widhe dhin logh, oc holle hæenne, møghet meer da skallt dw det begære aff deg selff, at dw skalt lære Ihesu Christi dhin keysers log, oc hæenne met gerning fwl komme,

✘ Naar dhet saa ær at thw regnir dhet at wære een stoor synd, oc icke kwnne nok pijnes, nar som noghen faldher fra sin keyser oc konge, hwilken han haffwer soorid hwlskap oc mandskap heller troo, hwi regnir dw deg det saa læth, oc holler dhet for leeg oc skemth, at tw goor aff Ihesu Christi bwd, wdii hwes ord dher ær dog soorid i dhet hellige sacrament dob, hwilken dw haff[17b]wer giffwet dit naffwen i scrifft oc hwes sacrament dw æst til bwnden oc tegnet met

✘ Ær dhet saa at dhet skeer i alffware, hwi holler wii da dhet for leeg, Ær dhet oc leeg oc skempt, hwi for hæffwe wii oss da aff Iesv Christi naffen oc 29 titeli, Dødhen skal wære alle mennisker eens boade konger oc trælle, Mæn effther dødhen da ffaa de icke eens dom, Thi at da schal met jnghen saa møghet strængis, som met them dher megtige haffwe wærid,

✘ Dhw schalt icke troo at thw haffwer strax forskyllid deg Christi wenskap, om dw sender een flodhe skib mod the tyrker, heller oc bygger een cappill, heller closter op, Met jnghen tingest kan tw meer forskylle deg gudz wenskap, æn naar dw bewiser deg dijne vndersotthe een god oc salig førsthe,

✘ Wogthe deg wel at dheris røst som pleyer. at smigre, gæcke deg icke saa siendis, Desse bwd dhe høre icke kongher oc herrir, mæn kirkens personer, een konge han ær icke prest, dhet giffwer jeg magt, han sier ffor di icke messe, han ær icke biscop, oc fordi da predicker han icke, heller oc wijer præsther, han ær icke stadfest i sancti Bents ordhen, oc ffor di da bær han icke mwncke kwll, Men han ær det som ær møghet meer, [18a] fordi han ær een christen mand, han haffwer icke loffwet at holle Ffrancisci regill, meen Iesv Christi, ffordi da tog han eeth whit klede wdi sith dob, thi bør hanwm at striide met andre cristen menniske, om han wil haffwe met them løn, Anthen skall tw som æst een konge taghe dith kors, heller oc Christus kender deg icke: Hwilked ær mit kors maat tw sie. Dhette ær dith kors, Naar som dw efftherföll det, som ræth ær, gør jnghen offwer wold, Dhw schalt jnghen beskatte, Dhw schalt inthet æmbedhe sælie, Dhw skalt icke lade teg kræncke met gaffwir oc smweensæt, Oc endog at dhin fadebwr bliffwer der 30 des myndre aff, dha skalt thw inthet ackte dhen skade, paa dhet at thw kant gøre rætfærdigheed, baade, oc profiith, Dher næst naar som dw i alle maade forarbeyder dhine vndersottis gagen, oc dw haffwer eeth skeligth leffnid, oc forwarir dhin natwr for offwerflødigheed, oc legoms lyst, oc twingher deg met wækt oc arbeyde, wær stwnnw glæmmen, oc des i mellom hwgswale teg aff een ræth oc god conscientie, Fframeles nar som dw wilt hæller fordræffwe dhin wredhe, æn dw hæenne wilt hæffne dhin meenigheed till stoor skade, Maa wel skee at noghen part [18b] aff dith righe gaar deg ffraa, bær dhet taalige oc holt dhet at wære en stoor baade, at tw gør faa menniske skade,

✘ Meenigheids bæsthe oc dygd schal altiit offwer winne dhin eghen løse begæring, Dher næst kant tw icke beskerme dith righe, wdhen rætfærdigheed skal krænkis, heller menniskis blod schal wdstyrttis, heller gudz loff skall faa noghet nedfald, dha læg feyde need, oc fijre tidhen, Meen kant tw icke redde dhinæ vndersotthe met mijnnæ en dw sætther dith egid liff til wæd, dha schalt thw meer ackte meenigheedz nytthe æn dit eghet liff,

✘ Meen maa wel skee at naar som dhw dhette gør dher hørir een cristen konge till, dha schal wel noghen sie, at tw gør icke fwlt ffor een konge, oc fordi sie icke deg at wære nok mannelig, dha skalt tw styrcke dhin hwg, oc meene at tw wilt møghet heller wære een rætfærdig mand, æn een wrætfærdig konge, Nw seer dw hwore een konge haffwer oc sith kors at bære met Christo Iesu, naar som han altiit holler paa dhet som ær tilbørlige ræth, 31 Meth andre menniske sees offwer i man[19]ghe maade, baade for vngdom oc saa for alder skyld, met vngdom wdi wanwichtiged, oc met alderdom i orkeløshed, Meen dhen som haffwer eeth konge æmbede (fordi hanwm bør at forarbeyde hwer mandz gagen) han moo hwerkin wære wng. heller gammil, fordi han kan icke wære wanwittig, heller orkeløss, wdhen manghen mand till schade

✘ Wise mænd sagde i fordwm tid, at thet ær een arm fornwmstighed, som een haffwer fanghet aff mange tingestis forsøgilse, fordi dhen haffwer mand fanget met sin skade

✘ Dhenne fornwmstighed schal wære langt ffra een konge, fordi at ligerwiiss som hwn hænder trælle dha kan hwn icke hænde een konge, wdhen meenighedsens alsomstørste skade,

✘ Ær dhet saa som Aphricanus rættelige sier, at dhenne røst (jeg haffde icke meent at saa skwlle ganghet) staar een mand ildhe, møghet meer, dha staar hwn een konge ildhe, fordi at dhen fornwmstighed, dog at hwn staar konghen oc kosther møghet, da kosther hwn meenigheed alsommæst,

☒ EEn tid maa welskee dha ær orlog w rædelige begynt aff een wng oc wforfarin [19b] konge som tith standher paa i xx aar, Hwore møghet ont dher kommer aff, paa dhet sistæ, dha bliffwer han wiis oc sier, jeg haffde icke troet at thet skwlle saa haffwe ganghet,

☒ En tid effther sijn eghen begæring, heller for een andhens bøn skyll, dha skickede han forkræncte høuitzmend som forderffwe hanwm all sijn meenigheedz gode regemente, Naar han dhet for nemer, 32 dha sier han, jeg icke meente at saa skwlle haffwe ganghet, Mæn dhenne fornwmstighed hwn købis hanwm oc riighet alt fordyrt, om all tingest skwle købis met samme fare:

☒ Ffordi da schal een konge oplæris met god oc mærkelig lærdom, paa dhet at han kan wære wiis aff ræt oc klogt skæll, oc icke aff een sedwane, Oc andhen forsøgelse, som wngdomen necktir hanwm, dhen schall gamble mentzs raad oprætte,

☒ Icke schalt thw heller troo at alt thet sømmer deg som deg løstir, hwilked daarlige qwinner pleye at sie for herrer oc kongher oc dhe dher smigre kwnne, Mæn saa schalt thw selff lære deg at thw schalt inthet lade deg lyste wdhen dhet som sømmeligt ær, Icke schalt tw hæller troo, at alt thet sømmer deg som andre ær sømmeligt, fordi dhet som ær andre een lidhen [20a] wilfarilse, dhet ær deg een stoor synd,

☒ Dees mijndre schalt thw noghet til stede deg selff, at mange sie dhet at wære deg sømmeligt, Oc fordi dha schalt dhw selff wære deg dess strængere oc haardere domere, at andre skoone deg, oc see offwer met thine gerninger

☒ Dith leffnid ær i hwer mantzs aasyn thi kan dhet icke dølies, oc fordi dha estw anthen god mange till gagen, hæller oc ond mange till skade oc fordærffwe,

☒ Des større heder deg gørs aff hwærman, des større flijd gør dher till, at thw æst icke dhen hedher w wærdig, fordi ligerwiiss som at inghen heder heller ære kan wære een god konge for møghen, saa kan heller inghen pijnne wære een ond konge nok:

33

☒ Oc ligerwiis som jnthet ær salighere æn een god oc wiiss konge, saa ær jnghen pestilæntze forgifftigher æn een daarlig oc ond konge.

☒ Inghen pestilentze ær hæller til som snarere befængher oc meer wdsprees, æn een ond konge, Twært i mod dha ær dher inghen stæckere wey til at forbædre folkins seeder met, æn een god kongis wkrænckte leffnid,

☒ Meenige folk efftherfølie snarist konghens gerninger, wndher een daablere daablis gærne, [20b] wndher een stridz man. dha strids gerne, wndher een drancker. drickis dher gærne, oc wndher en wkysk bedriffwes wkyskhed, wndher een haard oc grwm herre. ær altiid kæremaall oc trætthe, Ransaghe oc offwersøg gamble historier oc krønicker, oc dha schalt thw findhe, at saadane seeder haffde folket som herrens leffnet wor,

☒ Inghen planete oc inthe hemels tegen kan saa forwende noghen for gengelig tingest som een konghis seeder kan drage til seg syne wndhersottis sind oc natwr,

☒ Dog at bispers oc presthers leffnid gøre rnøghet dher til, dha gør een kongis alsommest, fordi at mange forsmaar snarere klærkeriid om dhe ære onde, æn dhe effther følie dhem om dhe ære gode,

☒ Lligerwiis som mwncke dhe draghe icke manghe till at efftherfølie seg. dog at the ære gode. fordi at dhe holdhe dhet som dhi haffwe loffwet. Mæn ære dhe ondhe dha fortørne dhe hwer mand, Meen dher ær inghen som ey rørhis til at effterfølie een konge, 34 Schal fordi een konge wogte seg at han ær icke ond. at hans exempill gør saa mange onde [21a] met seg, oc for dhet eene w ære god, at ther bliffwer, saa manghe bædre aff hans exempill,

☒ Een salig første som Plutarchus sier, han ær guds leffwindis beeedhe, hwilken gud som ær baade alsom bæst, oc alsommægtist, aff godhed wil han alle goth, oc aff magt kan han thet gode aff sted komme, som han wil noghen wnde,

☒ Twært i mod een ond oc forgifftig konge han ær diæffwilsins beeede, hwilken som haffwer møghet makt oc stoor ondeskap, All dhen makt han haffwer dhen brwgher han til menniskens fordærffwe, war icke Nero saadan een ond werdsins gwd war icke ocsaa Caligula war icke oc saa Heliogabalus hwes leffnid icke alsomenisthe war, een wærdins pestilentze, meen dheris i hwkommilse ær æn nw hwer mand wederstyggelig,

☒ Dhw som æst een cristhen førsthe naar dw hørir hæller læss at thw æst guds beeede, dha schalt thw icke forhæffwe deg dher aff, mæn wære dess meer winskibelig, at thw kanth lignes dhen figwr som dw æst beeede oc dictid æffther, Oc dog at thet ær alsom sworist at kwnne dhet naa, dha ær dhet alsom [21b]

slemisth at kwnne dhet icke naa

☒ Dhen hellige scriffæt sætther træne gudz eyedomme, som ær alsomstørst makt, wiisdom oc godhed Desse træne ting bør deg at haffwe som æst en konge, Thi at haffwe makt for wden godheed, dhet hørir een tyrann till. for wden wiisdom, dhet ær icke righe, mæn wold oc ffordærffwe, thi skal tw forarbeyde teg stoor wiisdom til, at thw kant wel staa 35 riige oc regementhe fore, som lycken haffwer giffwet teg, paa dhet at thw kant sælff alsornbæst see till, hwad som skall flyes oc efftherfølies, dhet ær hwad som skal gøres oc ladhis, Dher næst at tw kant wære mange god oc profitelig, fordi dhet hørir godhed till, Ydermere met thin magt, schal thw gøre saa mange got som teg bør at wnde got, oc møget meer schall thin willie wære till got, æn thin magt sier til Oc dess støre makt thw haffuer, des myndre ont schaltw wele noghen gøre met samme magt,

☒ Gwd han ælskis aff alle dhem som gode ære, oc han rædhis aff inghen wdhen aff dhem som ondhe ære, serdelis aff then rædsle som noghen rædhis sijn skade, Saa schal een god første inghen wære ræddelig wdhen ondhe mennisker oc schalke, dog saa at dhem ær saligheeds [22a] hob, om dhe kwnne lægis oc forbædris

☒ Twært i mod da ælskijss diæffwelin aff inghen, oc rædis aff alle, oc mæst aff dhem som godhe ære, fordi dhe ondhe haffwe noghen handell met hanwm, oc dhe gode inghen, Saa ær oc een tyrann vsynlig oc hadelig aff the bæsthe, oc dher ær inghen dher meer handleer met hanwm æn dhe alsom wærsthe,

☒ Som sanctus Dionysius han scriffwer ooss træne ordhen oc skickilse saa siendis, at dhet som gud ær i blant himmerigis herskab, oc een bisp blant kirkins personer, dhet ær een konge i sith righe, saa at alt thet gode som the haffwe, schal rindhe til theris wndersottis gagen, ligerwiss som aff een salig kælle, Dhet ær møghet wskickeligt naar meenighed 36 aff then fordærffwis, aff hwilken hæne bwrde at wænthe sijn salighed,

☒ Meenigh almwe ær wlydighe, bwldre oc gøre opstød aff dheris eghin natwr, Dhe som regementhen haffwe, dhe krænkis snart aff geerigheed. oc hornod, thi haffwer man icke wdhen eeth saligheedz ackere til at fly, som ær een wkrænkelig konge, Mæn ær dhet saa ath han ær forkrænkt met dorlige oc forgifftige meeningher, hwad salighedz hob kan da meenighedin haffwe,

☒ [22b] Gwd som alle gør got, han haffwer da inghen behoff, oc inghen begærir han heller goth aff seg til gode, Saa schal oc een god konge gøre, ther betegnir gwdz beelede, fforæffwis forskulle got aff alle, oc icke acthe sijn ære hæller profiith ther faare,

☒ Som gwd haffwer skicked paa hemmelen soolen til siith efftherligning, soo haffwer han blant mennisken skickid konghen, til sith leffwendis beelede, Mæn inthet ær saa almenneligt som solen ær, oc hwn giffwer oc andre planether oc stiærnir liwss, Saa schal oc een konge wære wdi meenighedz gagen almænnelig, oc haffwe saa wisdoms liwss hoss seg, at hænde dhet seg saa at andre dhe blijnnes heller fare will, dha schal han aldrig fare wiill,

☒ Gwd han haffwer ey wreedhe hæller nogen løss begæring, dog regerir han werdhen i aller bæsthe maadhe, Saa schal oc een konge met reedeligt wiid oc got schel, for wthen wreedhe oc løse begæring, regere land oc riighe,

☒ Oc som inthet ær yppermeere æn gud, saa schal oc een konge wære langt fra meenighe folkis løse oc fwle begæring,

37

☒ Lligerwiis som gud han regerer alting wæll, oc dhet seer dog inghen dog at hwer mand [23a] for nymmer gwdz welgærning, ssa schall icke heller land oc riige fornymme een herris makt, wdhen naar som dhet ophøyes oc forbædris aff hans wiisdom oc godhed, Twært i mod gøre tijranner fordi dhe fornymmes inghensteed, wdhen hwer mand till schade,

☒ Som soolen synes sagtist at gaa naar hwn ær høgst paa hemmelin, saa schalt thw dess sagtmodigere wære oc mildhere, at løcken deg møgeth ophøyer,

☒ Dhw beteer icke dha eet førsteligt sind, naar som dw wilt inghen fortørnilse lidhe, hellir icke til stedhe at een andhen schal haffwe større regementhe æn dw, Mæn naar dw forsmaar at gøre noghet som een konge staar ildhe, da beteer dw eet førsteligt oc konge sind,

☒ Dog at alle trældom ær arm oc slem, da ær den alsom armisth oc slemmist, met hwilken wii tiæne syndhen oc løse begæring,

☒ Hwad kan wære slæmmere æn at dhen schal tiæne wkyskhed, hastighed. gerighed. oc homodighed. oc andre slighe herrir som haffwer dog anammet seg regementhe offwer frii mennisker

☒ Effther dhi at dhe førsther som waare hedninge wille gaa i døden, paa dhet at the skwille spare blods wdgdylse, oc dher met meer acktede [23b] menighedz bæsthe æn dheris eghet liiff, hwore wrædeligt ær thet at een cristen første, schal raadhe met sijn løse oc syndige begæring i sijn regementhe, meenighed til stoor schade,

☒ Naar som dw anammer herredomme oc 38 regementhe, da skalt thw icke acthe hwore stoor heeder, meen hwore stoor tynghe dw anammer, Oc icke skalt thw offwer legge, hwore stoor skat oc renthe dw haffwer ind at komme, meen hwad flijd dw skalt well regere met, Icke skalt tw hæller meene at thw æst kommen i riighens regementhe, ligerwiis som ij eeth roof, men som een god tilsyns mand i eet boskap,

☒ Inghen ær god til forstandher som Plato sijn wdhen dhen som trængis till, Dhen som begærir herredømme anthen ær han een gæk oc een daare, fordij han icke forstaar hwore faarligt thet ær at haffwe herredømme, Heller oc han ær een ond mand oc begærir regementhe seg till gagen, oc icke meenighed till nytthe, Heller oc han ær een wanwittig mand, oc fordi icke offwer veijer hwad tynghe han anammer, Dhen som skall wære till riighe beqwem, hanwm bør at wære bode atwogtig oc god, der till met wiis,

☒ Naar som dw anammer stoor regementhe [24a] dha meen deg icke lycksalegere, meen akte at thw tagher deg stoor tynghe paa dhin axel, saa at tw skalt nw wære mijndre orkeløss oc ledig, oc meer affholdig aff legoms lyst,

☒ Dhe ære wærde konge naffen som icke wælde seg meenigheedhen till, mæn hæller offre seg selffwe till meenigheedz bæsthe, fordi dhen som haffwer regementhen seg til gode, oc acther hæne effther siith gagen, i hwad naffen heller titell hanwm giffwes, dha ær han sandelige een tyrann oc icke konge, Lligerwiis som inthet naffen ær skønere æn eeth konge naffen, saa ær inthet meer weederstyggeligt for hwer mand æn een tijranns naffen, 39 Dhet skell ær i mellom een konge oc een tyrann, som ær i mellom een barmhærtig fader oc een w mild herre, Een god fader begær at lade sith liiff for sijne søner, Mæn een wbarmhærtig konge, han begærir icke andhet een sijn fordell, oc meer ramir han siith besthe æn sijne wndersottis

☒ Icke schal dhet hæller wære deg nok at thw kallis een første, manghe haffwe hafft dhen titeli som woare een forgifftig pestilentze, som Phalaris oc Dionisius, thi schalt tw offwerlægge i dhin eghen hwg oc tænce, hwad tw æst, I sandhed sier Seneca gerninger oc icke naffen [24b] skæle een konge, oc een tijrann,

☒ Oc met korthe exempill Arestoteles in politicis han gør saadan skell mellom een konge oc een tijrann, fførst dha acther een tijrann sith gagen, mæn een konge meenigheds gagen, Naar een konge schal noget slå oppaa, tha offwerlæggher han om thet kan komme hans borgher till gode, mæn een tijran offwer læggher sit eghet gagen, een konge forarbeyder han æn stwndwm sith eghet gagen, da skødher han rnæst meenighedz gagen, Mæn een tyrann ær han noghen tiid meenigheden profitelig, da gør han dhet for sith gagen, oc icke menighedsins bæsthe,

☒ Dhen som regherir soa sijne borgher ath han brvgher dhem till sith gagen, da haffwer han dhem icke anderleedis, æn som bøndher haffwe theris asijn oc hæsthe, bøndher brwge them icke wdhen til sith gagen, Mæn dhe som met wbarmhærtig beskattning, ædhe dheris folk heller oc saa aff grwmhed slaar dhem i hiæll, hæller oc aff theris homood sætther sijne wndersotte i lijffs faare, dhe brwge frij 40 borghere møghet slemmere, een meenighe folk dheris træle, heller een kødmaanghere dhet fææ han slakter,

☒ Ffor dhi da schal een kongis læremesthere [25a] inskiwde hanwm dhe tijranners naffen, som all werdhen for haaner oc fortall, som ær Phalaridis naffen, Mezentii, Dionisii Siracusani, Neronis, Caligule, Domitii, som wille kalles een gud oc een herre,

☒ Twert i mod schal han giffwe hanwm for gode exempill aff gode førsther, som haffwe wærid langt fraa een tijrannis wilkoor, oc den schall mæsterin fortællie met stoor ære, priis oc loff,

☒ Dher næst da schal han lade formale oc controfæije for hanwm, bode een tijrannis oc een kongis beelede, saa at the kwnne baade wære for hans øghen oc hans hwg, paa dhet at han kan der aff meer optændis til een god første, oc meer forfæris aff een tijrann,

☒

Nota picturam boni regis

☒ Fførst schal han saa beskriffwe een god første, at han ær eeth dyr som ær aff hemmelin kommet, lighere gud æn menniken, oc fwllkommet met alle dygder, som ær fød alle mand till gode, oc ær sandelige giffwet aff gud, til at hielpe oc styrke disse forgængelige oc dødelige wærdsins tingest, dhet som alting offwer seer till sith gagen, oc inghen ting kan wære bædre heller sødhere i noghen [25b] meenighed hwilken som haffwer een fæderlig hwg til alle, hwilket hwer mandz liiff ær meer kært æn sith eghet, hwilket som icke andhet gør æn forarbejder nat oc dag, at hwer mand kan lidhe wel, hwilket som altid 41 haffwer til dhem

som ære gode, rede løn, oc naadhe till dhem som ondhe ære om dhe kwnde bædris, Dhet som saa wil forgeffwis forskulle got aff alle synæ wndersotte, at thet wil met sijn lijffs fare forarbeyde theris salighed, Dhet som holler righens gaffen oc fordell, at wære sgn baade, dhet som altiit wagher oc fordi dha maa hwer mand roelige soffwe, hwilken som stedher seg inghen orkeløshed, aff hwilked landhen moo tryggelige leffwe, Dhet som tagher seg stoor wmage till, paa dhet at dhe som ære wndersotte moo wære i roolighed, paa hwes eene dygd alle meenigheds salighed hænger, Dhet at wære een cristen førstis beelede, schal mestherin giffwe hanwm fore som ær fød till konge riighe

✂

Nota picturam tijrannj

✂ Twert i mod schal han sætthe for hans øghen eeth stoorth spøgelse oc sorth, som ær till hobe kommet aff een draghe, een wlf, [26a] een løye, en ødle, oc een bjørn, oc aff mange andre saadan beesther, saa at samme spøgelse haffwer paa alle sidher sex hwdrede øghen, oc ær fwld met tændher, paa alle sijdher, oc i alle maade forfærlig, hwilken som haffwer krogede clør, oc wmættigh bwg, som altid ær fwld, oc drwckin aff menniskens blod, som ær woghen oc hænger paa hwer mandz lycke, oc lijff, oc will hwer mand onth, oc særdelis dhem som gode ære, hwilken som ær all werdhen een forgifftig ondheed, oc hwer mand hader dher meenigheed haffwer kær, Hwilken som kan icke fordræffwes, for sijn stoorhed, oc icke heller tagis aff dage 42 wdhen meenighedsins stoore fare, ffordi een tyrann ær saa beskermid met rigdom oc stor makt, Dhet ær een tijranns beelede, oc hwad som kan, i saa maade betænkis hadeligt at wære, Saadant eeth spøgelse war Caligula, saadant wor Claudius, saadant war oc Busijrides, som poetir dhe scriffwe, Pentheus, oc Midas, hwes naffen som nw ær alle werdhen till spot oc had,

✂ Een tijrann han altiit gør dhet som hanwm lysther, mæn een konge han gør dhet som ær got. ræth. oc skell, een tijrannis løn ær rigdom, mæn een kongis ær heder oc ære, een [26b] tijrann han regherer met rædsle falsk oc swig oc andre snedige fwnd Mæn een konge som ær w forkrenckt, han regerir met wiished oc welgærningher, een tijran han regerir seg till gode, mæn een konge meenigheden till gagen, Een tijranne beskermer sijn salighed, met wdlænninge. fræmmede røffwere oc falske, men een konge han meen seg at wære tryg nok, aff then wælgærning han gør sijnæ wndersotte, oc aff dheris gode willie dher han seg forskyllet haffwer, een tijrann haffwer altiit had oc mistanke till dhem som i hans meenigheed ære dygdelige, oc fornwmstige oc haffwe noghen makt, mæn een konge ælsker dhem som sijne wænner oc helpere, Een tijran haffwer eenthen lyst till w wiise folk paa dhet at han kan tynghe dhem som hanwm lysther, heller oc till schalke hwilke han kan nytthe till sijn wmlheds beskermilse, hæller oc till det folk som kan smigre aff hwilke han kan høre dhet som han gerne gør,

✂ Twært i mod dhen som ær møget wiis han ær een konge møghet kær, fordi han kan aff hans raad 43 møghet hiælpes, oc [27a] des bædre een mand han ær des meer acther een konge hanwm, fordi han maa tryggelige forlade seg til hanwm, oc frij wænner dhem ælskir han, som sandening tøre sie, fordhi han bliffwer aff dheris omgengelse bædre

✂ Baade kongher oc tyrannir haffwer mange hænder oc øyen, mæn møghet askillige leemmer, een tijran arbeydher wel dher oppaa at rigdom schal komme i hans land, dog saa at the ræcker till faa mend oc mæst til dhe ondhe, paa dhet at han kan styrke sijn makt, met sijne gode wndersottis armod, Mæn een konge meen at thet er alt wdi hans fadebwr, dher hans wndersotte haffwe, om hanwm trænger, een tijran han begær at alle schulle wære hanwm wndergiffwene met log oc kæremooll, Men een konge haffwer lyst till sijne wndersottis friihed, een tijran han begær ath rædis, men een konge at ælskis, een tijran haffwer icke meer mistroo en gode borgers oc stædhers samdrægtighed, oc dher aff gledis een konge, Een tijran haffwer lyst till at saa wsamdrægtighed i blant syne ondersotte, oc at opholle dhem som ær aff wlycke till kommen, oc saadan tingest brwger han till sin wmildheds beskærmilse, Mæn dhet ær kongis eenisthe ijd, at han opholler eendrægtighed, oc begynnes noghen wsamdræg[27b]tigheed da lader han dhem strax aff tale, fordi han well weed at saadan ting ær een meenigheedz pestelentze, oc fordærfwe, Een tijran naar som han fornymmer at een meenighed forbædris, dha finner han strax eeth fwnd met orlog, heller andher tynghe, till at twinge oc for arme sijn almwe, mæn een konge gør oc lidher møghet ther offwer, at han kan haffwe

44 een ewighe freed i sijn meenighed, aktendis at all meenighedz skade kommer aff wfred, Een tijrann han skickir oc dragher till sith gagen oc beskærmilse alle logher. skickelse. bwd. wilkor oc dage. dher til wigd oc wwigd, Mæn een konge han skicker alle disse ting till menniskens gagen oc profiith,

✂ Saadan oc andre fwnd høre een tijran till som Arestotiles han scriffwer i then bog som ær dictid om meenighedz regementhe, dog at han dragher alle desse wilkor till træne, Dhet førsthe een tijran leggher wijn oppa, dhet ær at hans wndersotte dhe skwlle hwerken wele hæller tøre setthe seg i mod hans tyranne stycker, Dhet andhet at the skwle icke sætthe loffwe till hwer andhen indbyrdis, Dhet tredie at the skwlle icke tøre anhæffwe [28a] noghet nyt stycke, hæller fwnd, Dhet første gør han nar som han leggher alt sith flijd dher paa, at hans wndhersotte skwlle inthet manneligt sind haffwe, heller noghen wiisdom, nar han

haffwer dhem wndher seg lighe som træle, oc til trælis gerninger, heller oc qwinske sind ær i dhem aff offwerflødighe oc løssleffnid, han weed well at ædele oc mannelige sind, de kwnne icke fordrage hans tijranne gerninger, Dhet andhet gør han nar han saar wsamdrægtighed oc had oc affwnd mellom sine wndersotte, oc da beklage oc beføre de hwer andhen, paa dhet at han kan bliffwe mægtig aff dheris skade, Dhet kommer han aff sted naar som han minsker i alle moode syne wndersottis magt oc rigdom, fordi han well wed at inghen wismand tagher seg dhet offwer dher han kan icke fræm bringhe,

☒ Ffraa desse wilkor skal een første wære langt oc 45 inthet widhe aff dhem, oc særdelis een cristen første, thi at haffwer Arestotiles som dog war een hedning, wærid soo god oc lærd oc saa wel bewist seg, hwore møghet meer bør dhen at saa bewise seg som haffwer regementen aff Christo Jesu,

☒ Blant dwmme oc wskællige creatwr haffwe wii oc een konge oc een tijran bescreffne, dhen konge som ær offwer brjer, oc kalles [28b] wiise han haffwer een stoor boolig myt i blant all hoben, liggherwiis som han skwllle wære i dhet aller tryggisthe sted, oc han ær ledig, oc gør inthet, dog at han skicker alle dhe andre gærning faare, Naar som han ær borthe hæller tabis, dha for willis een heel biiswerm, Fframdelis da haffwer han icke den skabening de andre haffwer, Mæn han ær boade større oc skønere, oc som Seneca sier at i een ting da ær han besynderlig andre bijer wlig, hwilke som ære saa møghet wreede at the taber theris gad i dhet saar som dhe met gadden stinghe, Oc wiisen haffwer dog inghen gad, hwilken natwren wille icke giffwe hanwm, paa dhet at hans wrede skwllle wære w wæbnid, Dhette exempll ær stoare herrer oc mærkeligt,

☒ Wilt tw wide een tg rannis beelede, blant wskellige creatwr, da tænk de dyr offwer som leffwe aff roff, som ær løijer. biørne. wiffwe. oc ørne, at ligerwiis som de wisde at hwer mand hadher them, soa skiwle dhe seg fraa andre dyr, Mæn dog offwergaar een tijrann dhem i grwmhed, fordi de spare dheris eghet køn oc feyde paa andre, Mæn een tijran han feyder mæst paa sith eghet køn, [29a] fordi at han fordærffwer andre mennsker dog at han ær sælff menniske,

46

☒

Tyrannj imago ex scriptura j Regum . 8 .

☒ Gwd han bescreff oc i den hellige scriftt een tijrannis beelede. saa siendis, dhet schall wære eedhers kongis ræt som schall regneere offwer eedher, eedhre søner schall han tage oc sætte i sijne wogne oc han skall gøre them till sijne ræijsenær oc lackæier hoss sijne wogne, oc han skall skicke seg aff dhem fogeder oc æmbitzmend, oc dhe skulle pløije hans agre oc høste hans koren i hws, oc dhe skwllle wære hans smeeder, till hans waben, oc til hans wogne, aff eedhre dõtther skall han tage oc gøre seg twættirskir. stwe koonir. oc bagerskir, edre aghre. wingarde oc oliwegarde skall han taghe fraa edher, oc giffwe sijn tiænere, schall han oc saa tage tiende parthen aff edert koorn, oc wiin, oc giffwe sijnæ swæne, edre drænghe oc pigher oc de alder bæste oc edre asijn, skall han tage oc sætte i sijnæ gærninger, edher qwig oc fænid schall han oc tage tiendher aff, oc i skwllle alle bliiffwe hans træle, oc i schulle roobe den dag fraa den kongis ansikt som i haffwe edher [29b] wdkoordin oc hærrin schall dog icke høre edher røst

☒ Icke skall heller dhet røre noghen at han kaller hanwm her een konge, oc icke tijran, fordi saa i fordwm tiid da wor konge naffen saa hadeligt, som nw ær tijranne naffen, Mæn effther di at inthet ær bedre en een god konge, hwi wille wor herre giffwe folket saadant eeth beelede faare, Dhet giorde han icke ffor andhet æn han wille at the skwllle forfæris 47 ath begære konge, ffordi da sagde han dem tijranne seeder. ffor konge ræth, thi at Samuel han haffde dog wæreth dem konge god nok, oc wel regeriid folkid i mange aar, Mæn de kwnne icke forstaa dheris salighed, ffordi begærede dhe kongher met andre hedninger, som skwllle dem met homod. makt oc wold regere, Hwore møghet ont her ær i dhette beelede, dog see wij en nw i wor tid, at cristne konger gaar i samme weij, all werdhen till een staor skade,

☒

Pictura regis Deuteronomij xvij

☒ Mærk nw een god kongis beelede som wor herre han oc bescriffwer i dhet gammill testament saa siendis, Naar der bliffwer een konge skicked blant edher, da skall han icke gøre seg eeth staort tall hæste, han schall icke leede folket i Egipti land, met mange reysenær, [30a] han skal ickij haffwe mange hwstrwr, paa dhet de icke skwllle wænde hans sind oc hwg, icke skall han heller haffwe mange pwnd gwld oc sylff, oc naar som han sidher paa sith kongelige lofft oc sæde, dha skall han bescriffwe seg myn logbog, tagendis bog at scriffwe effther aff presther som ære aff Leui sleth, Oc dhen bog skaall han haffwe hooss seg alle sijne dage, at han kan lære oc rædis sijn herre oc sijn gud, oc at holle hans bwd oc seedher som ær bwdhen i laaghen Icke schal hans hiærte forhæffwe segh i høffærdigheed offwer sijne brødhre, oc hwerken schall han goa till dhen højre sidhe, eller till then wenstre, mæn ræth fram paa dhet at han moo laang tid regneere, oc hans børn effther hanwm offwer Israhell, 48 Ær dhet ssaa at een hebraisk konge biwdis at llære laaghen, hwilken icke andhet war æn een figwr oc skwgge til then cristen laag, hwor møghet meer bør een førsthe som

cristhen ær, at widhæ then hellige læst, oc hæne met gerninghen fwlkomme.

✘ Wil icke gwd at een jøde konge skall forhæffwe seg offwer sith folk, mæn kaldher dhem hans brødhre, hwore møghet mijndre bōør [30b] een cristhen konge dheth at gøre mod sijne cristne wndersotte, hwilke som Christus een konge offwer alle herrer kailede sijne brødhre,

✘ Hør nw hwore Ezechiel propheta han bescreff een tijran saa siendis, konger oc herrir mit i blanth dheris folk, ær ligher wiis som wfffwe, dher tage roff oc wdstyrte blod,

✘ Plato han kailir førsther oc konger meenigheds gæmmere, saa at de schwle dheth gøre sijn menighed, dher hwnde gøre som wacthe fææ, Mæn ær dheth saa at hwnde dhe bliffwe till wfffwe, hwad hob kan da den arme hiord haffwe,

✘ Den samme propheta eet andhet sted kailir han een grwm oc gerig konge een løije, oc straffer han oc de hyrder som fødde seg selffwe oc skøtte hiorden inthet, meenindis dher met de konger som regere seg selffwe till gagens, Oc sanctus Paulus han sier om Nerone saa, jeg ær ffrælst aff løijens mwnd

✘ Saa giorde dhen wiise konge Salomon, dhen tid han bescreff en tijrann saa siendis, een wmild konge offwer fatige folk, ær som een løije der rober, oc strax haffwer hwngher paa dheth ny, oc een andhet sted sier han, naar som wmwilde mend tager regementhen da grædher folket ligerwiis [31a] som dhe wore 49 kommet wndher trældom Oc eet andet stæd oc saa, Naar wmwilde ophøijes da schall folket skiwles,

✘ Som Esaias scriffwer Naar wor herre war wreed paa sith folk for dheris synd da hōtte han dem saa siendis, Jeg skall giffwe dhem bōørn till konger, oc qwinske mend skwlle regere dhem, Hwad ær det annid æn han giffwer till kende at inghen stōre modgang kan hænde eet riighe, en een daarlig oc wmwild konge,

✘ Mæn hwad gōrs dog dhette behoff meer till bewiisning effther di at Christus som ær konge oc herre offwer alt. saa klarlige skiide os i læsthen, een cristhen herre fraa een hedning saa siendis, Heedningske herrer de regere offwer dheris wndersotte met wold oc makt, mæn dheth schall icke saa wære blant eedher, Ffordi ær dher herredømme blant heedninghe, da bōør dheth icke at wære blanth cristne, som Christus sagde, thi ær regementhe blant cristhet folk icke herre dømme, mæn een christelig till syn, Riige ær icke magt oc wold mæn een welgerning,

✘ Icke skal heller een konge smigre for seg saa tænckendis, desse tingest hōre bisper oc prelater till, oc icke meg, ffordi at the hōre deg till, om thet saa er at tw æst cristhen, Mæn æst tw icke cristhen da hōre de deg inthet till, Icke schall [31b] heller dheth rōre deg at mange bisper ære langt fraa dhette beelede, Hwad dhe gøre dher moo de see dhem om, Mæn tænk dw hwad teg bōør at gøre, oc deg staar wæll,

✘ Dhew skalt icke daa regne deg god, naar andre ær wære en dw, Icke skalt thw hæller troo at alt thet sømmer deg, som andre kongher gøre, ræth oc 50 hōwiskeheed schwlle wære dhine gerningers regell, oc icke fræmmede onde exempill, Oc ær dher inghen dw kant offwer winne, dha gør dhin flijd dher till, at tw kant offwer winne deg selff, ffordi dheth ær eeth dygdeligt orlog, oc staar een konge well, wdi hwilket han bliffwer dagelige bædre,

✘ Ær thet ssaa at tijranne naffen oc gærning ær slæmme, inthe bliffwe de bædre der aff, at mange ære om samme naffen, fordi at dygd regnis icke effther stoort tall, mæn effther hōuiskhed oc godheed,

✘ Scriffwes mærkelige aff Seneca at paa dhen sted som wij setthe siō rōffwere, oc skalke, skwlle oc sættis konger, som haffwe rōffweris oc skalkis sind oc hwg, thi at sind oc hwg skillie een konge oc een tijran at, oc icke naffen,

✘ Scriffwer oss Aristotiles aff nogre [32a] meenighed oc stæder der saa slæmme waare, at naar som noghen skwlle tagis i raadhet da skwlle han swærie at han skwlle hade meenigheden oc gøre all sijn flijd dher till at hæne kwnne lidhe ildhe, Mæn een konge swær mōget anderledis, dog see wii at mange saa regere meenigheden, ligerwiis som de wore hænnis besoorne fiende

✘ Dheth ær altid tijranne regementhe hwor som konghen lider møghet wæll, oc folked ilde, oc naar som eens lycke woxer aff een andhens w lycke oc skade, fordi dheth ær ligher som een herre icke andhet giorde, æn han wille bliffwe rig oc mægtig, aff sijne wndersottis skade oc forderffwe,

✘ Dhen som wil haffwe oc beholde eet konge naffen oc forware seg for tijranne naffen, dheth skal han icke gøre met rædsle, hæller met hōdslee, mæn aff 51 welgærningher seg dheth forskulle, ær han sændelig een tijrann, da gangnir dheth fōye at han kan kallis aff them ther smigre kwnne een konge, hæller landsins fader, oc beskermere, ffordi saa wele en the smigre som ære till i hans tid, waare effther kommer will icke dog smigre, Dhew seer at i fordwm tid waare mange forfærlig kongher dher inghen torde knyste i mod, dhen stwnd [32b] de leffwede mæn deris wndskap nw begaas met stort had, oc met saa stoor friihed tales der nw om dhem, at dheris naffen aff hwer mand spottis

☒ Een god første skall icke met andhen acth reghere sith riige æn een god boomand regerir sith hws Hwad ær eet riige andet æn eeth stoorth hws, Hwad ær een konge andhet æn mangan mantz fadher, han ær yppere æn folket dog ær han aff dhen samme slegt, eet menniske regerer andre menniske, oc dhen som frij ær han regerir oc andre frij folk oc icke wskelige creatur som Aristotiles rættelige sier

☒ Hwad naffen kan wære slæmmere heller meer bespotteligt, æn dhet som Homerus scriffwer, Achilles kallede den konge som seg till gode regerede riighe, kallede han hanwm æn røffwere som slwgher sith eghet folk, Hwad kwnne han kalle dhen forsmædelighere dher han regnede w wærdig till riighe oc regementhe, Mæn som dhen samme Homerus scriffwer naar han wille kalle een god konge wid sith rætthe naffen, da kallede han hanwm folkens hyrde, een hyrde oc een røffwere dhem skjill møghet [33a] ath met hwad drijstighed fordi wælle, oc taghe seg somme konge naffen til dher wd wællie faa oc hælst dhe wærsthe, hwilke dhe brwge met ny 52 fwnd oc seeder, till at slwge meenighe mandz godz oc penninge, oc wænde dhet alt sammen till sijn fadbwr, oc dhet som de haffwe saa wbarmhærtige trængd fatige folk aff, anthen thære wbeqwemmelige wdi legoms lyst, heller grwmmelige i krij oc orloff, Oc hwilken som i saadan regernenthe mest skalkhed oc swig kan, den holle de mæst aff, lligerwiis som een første han waare sijne wdersottis fiende oc icke fadher, oc dhen synes mæst at wære konghen troo, dher mæst skade tæncker folket till,

☒ Lligerwiis som een god boomand han meen at dhet ær hans gagen, naar som dhem faldher lycke till dher hanwm ære anrørindis, saa rneen oc een god konge, alt thet at wære i sijn fadebwr, dher hans wdersotte beseede oc haffwe, hwilke hanwm ære saa till bwndne, at the ære redhe met liff oc hælbredhe for hanwm, oc sien met gotz oc penninge,

☒ Ffordi da ær dhet icke wnytteligt at høre, met hwad titell Julius Pollux tegnede een nyttig konge, ffraa een tijran. strax effther gwd, [33b] da sætte han een konge, fordi han bør at wære gwd allsom ligesth, oc dog at danske maall kan neppelige følie ejedommen, baade i latineen oc i gretschin, dog will ieg ganghet dhet næste jeg kan saa at thet kan forstaas, som her effther følier kaliede han een konge, oc met desse effther screffne naffen ærede han hanwm saa siendis,

☒ Ffader: mild: tæckelig: miskwndelig: forsynlig: rætwiis: mandelig: from i sind. frij. oc dhen som penninghe forsmoor, icke hans løse begæring wndergiffwen, som ær herre offwer seg selff, oc offwer 53 legoms lyst, dhen som haffwer eeth goth skæll, oc ær skarp oc redelig i dom, som ær atwogtig oc wel forfarin, klog i raad, oc rætferdig, ædrwg oc møghet actindis gudz loff, oc tiæniste, oc menniskins gagen, som ær stadig oc fasth, for wdhen falsk oc swig, oc altid tænkendis dhet som mærkeligt ær, som ær agted i sijne gerninger, ær fornwftig oc klog i møghen haandell, oc winskibelig i hans wdersottis regementhe, æn god beskermere, reedebon til welgerning, oc seen til hæffen, wiis. stadig. oc wkrænkelig i sijne gernin[34a]gher, møghet beqwem till rætfærdighed, altid aktendis dhet som sies om kongher, at the skwllie altiid wære som een weijskaall, som ær god, oc snar at komme i tall met, oc lystig i omgængilse, dhem ganglig som wele tale met hanwm. barmhertig oc reedeboon till at rame dheris bæste som hanwm ære lydighe, dhen som haffwer sijne swæne kær, oc stridher mandelige. naar dhet bører seg, oc ær dog icke orlog begærindis, dhen som ælsker freed. oc gør sin flijd dher till, at han kan forbædre sijne wdersottis seedher, dhen som kan rættelige bethee een konge oc een leedsagher, dhen som kan sætte een god oc een salig log, dhen som ær fød til at forskylle got aff hwer mand i dhet han ær gwdz beelede, Mange andre hederlige tingest bekomme een konge, som kwnne wdlæggis met een heell tale, dog de kwnne icke sies met besynderlig ord, Effther dhi at een hedniske mesther han beescreff een hedning saadant eet konge beelede faare, hwor dant kan tw tæncke at een cristen mæsthere bører at bescriffwe een cristen konge,

54

☒

Tituli tijrannorum

☒ Meen nw wele wij see hwad farghe han malede en tyrann met saa siendis, Een ond [34b] førsthe schal tw saa straffe, Han er een tyrann grwm. wmild. een afftrænghere. oc een woldsmand, som altid ær penninge begærindis, glwbindis. oc den som sith eghet folk slwgher. hoomodig oc høyfærdig. ond at gaa till wganglig til at haandle met, haard til omgængilse, wlystig i snak oc taale, ilde wred, snar til at ærre, forfærlig oc stwm, dhen som effther følger legoms lyst wdhen affhold, oc maade, wforsynlig. wmannelig. wretfærdig. wraadig. skalkagtig, wbarmhærtig. Dhen som fattis sind oc skæll, oc ær løss. oc wstadig, oc then som snarlige beswigis, oc ær snar oc rædeboon till ont, wmild oc effther følger løse bægæring, wstraffelig. een for haaijnere, dhen som ær ophoff till krij oc orlog. som ær swor oc twng at fordrage, wtoolig. oc hanwm kan inghen ting ffor meenis,

☒ Effther di at gud han ær langt ffraa een tijrannis natwr, da ær oc een forgifftig konge wdi sandhed w synlig for gud, oc æffther di at ingen beest ær skadeligere æn een tijran, da følger dhet oc skeel at inghen ting ær w synlighere ffor alle mænd. æn een ond konge, Hwem wil begære at læffwe naar som han baade ware

hade[35a]lig aff gud, oc forsmaad aff alle mennisen, fordi dhen tid een keysere som heed Octavius Augustus, ffor nam, at ther giordis mange baand paa hans hals, oc nar eet forgik tha kom strax eet andhet i stædhin da sagde 55 han dhet lijff icke at wære got, naar som æn wsynlig war for hwer mand, oc skulle beskerme sijn salighed met saa manghen mands blods wdgydilsse oc fare,

✘ Thi ær thet riighe waragtighere, oc meer framtwrinde, oc regeris met støre lyst, oc roolighed, ther med dygd, oc kærlighed regeris, hwilket wij kwnne findhe oc mærke aff alle gamble krønicker, Inthet wold oc magt wor noghen tid saa wel be. skermet, at thet kwnne længhe wære bestandeligt, mæn saa tith som i noghen meenigheed begynthes tijranne regementhe, da forginghis dhe snarlige,

✘ Dhen som maange rædhis, han skall oc wdhen twil, wære ræd for mange, oc dhen kan aldrig wære tryg, som hwer mand ønsker aff dage,

✘ I fordwm tid haffde noghen wel regherid, dha skickedis hanwm stoor heeder. oc ære. effther sijn død, Mæn om tijrannir war dhen seed. som nw ær om wlfwe oc biørne, at dhen skulle haffwe løn aff meenighe mand, som [35b] meenige mandz fiende tog aff dage

✘ Dhet første kongher bleff till, dha skickedis dhe aff meenighe folkis samtycke, for dheris stoor dygd dher offwer gik meenige folkis dygdher, oc skickede seg møghet effther gwds godheed, Ffordi dha skulle kongher dhet i hwg komme, dher fførst gjorde kongher oc tænce seg icke at wære konghe naffen wærd, naar dhem fattis dhe wilkoor, hwilke først konger haffwe giord,

✘ Manghe fwnd ær dher til, som noghen menigheed regheris effther, som alle natwrlig mæsthene samtycke. dog ær dhet fwnd bæst. hwar som een ær regherendis effther gwds exempill. som oc eene 56 ær i syn regementhe, paa dhet at all ting kan wære hoess een mand, mæn dog saa om han effther gwds exempill, offwer gaar alle andre i godheed oc wiisdom, oc inthet andhet gør æn arbeyder meenighedsins gagen, Oc finnes dhet icke saa, dha ær een ond regementhe oc fordærfwelig i den meenighed, effther dhi at kongen ær i mod dhen alsombæste, som sannelig ær gudh

✘ Then menigheed regheris alder bæst som haffwer een konge dher fwlkomen ær i alle dygder, [36a] Mæn effther dhi at dhet kan neppelige skee, at saadan een konge kan fijnes. oc daglighe begæris, at dhen maathe foo regementhen. dher waare maadelighe gwod som wærdins ting ære nw skickede, dha ær dhet konge riighe bæst, som ær blændhet met then regementhe, wdi hwilken som anthen faa oc merkelige ære regerendis met konghen, heller oc manghe aff all meenighedhen dher till wdwaaldhe, paa dhet at konghen schall icke faldhe i wmildhed. wold oc makt, Mæn lighe som elementhen temperere hwært andhet, saa skaal oc meenigheden regeris, Oc ær dhet saa at konghen will meenigheden got, dha skall dhet saa wdtydes, at andre reghere met hanwm icke till straff eller twang, mæn till hiælp oc trøst,

✘ Mæn ær han icke god, da gørs oc behoff at dhet ær till, som een mantz magth. wold. oc offwerfald. kan twinghe oc tæmme,

✘ En dog at ther ere manghe herredomme oc magt till, fførst som mennisen ær offwer wskællige creatwr, herr offwer theris swennæ, fædre offwer dheris børn, mend offwer dheris hwstrwr, dha sier 57 Aristoteles at konge herredømme oc makt ære ypperst, aff dhem alle, oc dhet kailer han [36b] alsommæst gwddommeligt, ffor dhi dhet synes at offwær gaa dhet som mennisen hørir till, Oc ffordi ær dhet gwdomeligt at wære een konge i sanhed ath wære een tijrann, da ær dhet at staa i hans sted, som er altid i mood gud, oc ær gud wlig,

✘ Ligerwiis som wii see at een swend ær bædre æn een andhen oc een herre ær yppermere æn een andhen, oc een konst offwer gaar een andhen, saa bør een konge i dhen alsomstørste at offwer gaa andre oc dhen ær met wisdom oc got skell at reghere land oc riige

✘ Dhet hørir herren till at biwde, ocswennen at lydhe, Mæn een tijran han biwder dhet hannwm lysther, oc een konge dhet meenigheden ær profiteligt oc got,

✘ Hwor lwnde schal dhen rættelige biwde som icke weed hwilket ther ær alsombæst, mæn regnir ont at wære got, forblindhet anthen aff wonwittighed. heller løse begæring

✘ Som øghet bør at see, ørhet at høre, oc næsen at lwckte, saa bør een konge at forarbeyde syne wndersottis fordell oc profith, Mæn han kan dog icke dhet gøre. wdhen stoor wiisdom, Oc haffwer han den icke dha kan han icke meer reghere, æn eeth blind øge [37a] dhet kan see

✘ Som Zenophon scriffwer i syn regementis bog, at thet skicker seg meer effther gwds, æn effther menniskens regementhe, at reghere offwer dem som ær frij oc wel willige till at lydhe, oc dhet ær een arm ting at reghere offwer wskællige creatur som trængis dog oc nødis till trældom, Mæn 58 mennisen ær eeth gwdommeligt dyr oc i twenne maade frij, fførst aff natwr, oc saa aff laaghen, Oc fordi da er dhet een stoor dygd aff een konge, at folket fornyminer welgærning, oc icke trældom i hans reghemente, Wogte deg at tw tænce icke alsom enesthe, dhem at høre deg till, heller at wære dhine som deg tiæne i steegers. i kællere.

i jakt. heller oc dalige staa oc gaa met teg, Effther dhi dhet ofte skeer at inghen mijndre hører deg till æn sodant folk, Mæn alle dhine borghere oc wndersotte, schalt tw regne at wære dhine egne,

✘ Oc finnes noghen blanth alle dhin hob som merkelig ære og wdwald, dhen schalt tw haffwe altid hooss deg, hwilken som ær gwod. oc haffwer sith fædherne land kærth,

✘ Oc naar som dw offwer seer dhine steedher oc land, da schalt tw icke saa tænke Jeg ær een herre offwer alle desse ting, dhet ær i myn makt at gøre aff dhem, hwad [37b] meg lysther Mæn wil tw tæncke dhet som een god herre staa well, da schall tw saa tæncke, Desse ting ære mig antworde till troer hand, thi bør meg saa at waage ther offwer at dhe i myn befaling kwnne forbædris, oc icke forarghis,

✘ Oc naar dw seer oc acther dhet wtalige folk som dw haffwer wndher deg, da schalt tw icke saa tænke, Saa mange haffwer jeg swene oc tiænere, Mæn tænk saa, alle desses regementhe hænger meg eenæ paa, meg all eene haffwe dhe betroed til at beskærme dhem, oc dhet som dhem ær anrørindis, alle see till rneg lighe som børn see till dheris fader, Saa mange twsinde kan jeg gøre gagen, om jeg bewiis meg een god konge, oc stoor skade. om jeg bewiiss meg 59 een ond konge, Thi bør meg saa at skicke myn ting, ath jeg ær icke ond, paa dhet at jeg skall icke skade soo mange cristne mennisker oc dødelighe,

✘ Dw schalt altiid tæncke at herredømme. keyseredømme. riige. fførstelighed. oc magt, ær heedniske naffen, oc icke cristne, Cristhendoms riige ær icke andhet æn een till syn wæl[38a]gning, oc gæmme. hæller een kærlig befalning, Mæn ær dhet saa ath tw haffwer lyst till herredoms naffen, da schall tw komme i hwg dhet som hedinske mæstere haffwe screffwet, at saadant skall een kongis herredomme wære. offwer sith folk, som siælin regherir menniskins krop, Siælin regherir kroppen. ffordi hwn ær wiiss, oc fordi regherir hwn meer til kroppens gagen æn till sith eghet, Oc siælin at regnere i kroppin dhet ær kroppens salighed, Dhet som hiærthet ær i een leffwendis krop, dhet ær æn god konge i stijn meenighed, Ær dhet saa at hiærthet dhet ær reent oc wforkrænkt, thi at thet ær blods oc aandhens kælte, da giffwer dhet all kroppen liiff, Mæn ær dhet forkrænt, da fordærffwir dhet alle leemmir, Oc hiærthet ær oc dhet som først leffwer i menniskin, oc sist døør, Saa bør oc een konge at wære, at waare dhet soa at alt folket waare forkrænt oc fordærffwet, da bør hanwm at wære aff alle dorskap oc gæckerij wkrænkt,

✘ Som i mennisken regementen staa till den ypperste som ær siælen, oc i siælen till wnderstandilssen, oc skæl som dher ær ypperst, Dher næst dhet som regerir all werdhen ær oc bæst oc ypperst som ær gwod, Saa schall dhen dher haffwer taget een meenighed, ligerwiis [38b] som eeth stort legomme 60 at reghere. andre offwer gaa i godhed. wisdom. oc atwogt, Oc saa møget som radmend oc andre høffwitzmend offwer goar meenighe folk. saa møghet bør een konge at offwer gaa them:

✘ Ær dher noghet onth i sielen dha kommer dhet aff kroppens smithe, som altid ær løse begæring wndergiffwet, oc hwad goth kroppen haffwer dhet flyder aff siælen ligerwiis som aff een kælle, Oc ffordi ligerwiis som dhet ær i mod alle skickelse, naar onth kommer aff siælen oc i kroppen oc kroppins godhed fordærffwis aff siælsins smithe, saa ær dhet mod alle skickelse om orlog. opstød. ondhe seedher. forgiffdig laag. oc krænckte æmbitzmend, oc andre saadan lands oc riigis pestilentze. haffwe begynnelse aff kongher oc første, Effther dhii at dheris wiisdom bwrde at aff styre, dhe ting som daarlighe wndersotte begynt haffde, Mæn dog see wi ofte mange stædher fordærffwis aff herrir oc førsther, som meenige folk haffde kommet i gode pynte oc skicke,

✘ Dhet ær wcristeligt at ffor hæffwe seg aff herredømmis titeli, hwilken som manghe hed[39a]ninghe oc forsmæde, Oc dhet som dhe begærede aff hoffrnod, dhet wille de dog icke kallis for affwund, Mæn een cristen herre han skall hollet for sin ræth, at han kallis dhen som gør stoore oc gwode gerninger,

✘ Octavius Augustus som haffde met wold oc makt taghet seg herredømm till, han lod dog at wære seg forsmædeligt dhet han skulle kallis een herre, Oc dhen tid han war saa kallet aff een pibere, blant alt folkid, da forsmæde han den ære bode met ord oc ansigt, ligerwiss som wold oc makt haffde hanwm 61 wærid breijd met saadan titeli, oc skwlle icke een cristen konghe effther følie een hedning i soodan sagtmodigheed

✘ Esthw alle dhijne wndersottis herre da skwlle dhe wære dhine tiænere oc træle, oc fordi dha schal mand see til om dhet gammil ord bliffwer icke sant dher saa lydher, Saa mange som dw haffwer tiænere soo mange haffwer dw oc fiendher,

✘ Effther dhi at natwrin haffwer fød alle menniskin frij oc trældom ær opkommen mod natwren som oc bekende hedninge, tænk hwor wbeqwemt dhet ær at een cristen mand schal brwge wold oc magt offwer [39b] een anden hwilken som baade laaghen oc Christi død oc pijn haffwe frelst aff trældom, Sanctus Paulus han kallede Onesimum Philemonis brodher for dhet hellige dob skyll, dog han war hans fødte træll,

✘ Hwad thet ær w redeligt at haffwe dhem for træle, som wor herre haffwer met sith eghet blod giffwet een allmænnelig friihed, hwilke han ondelige fødher met thet samme sacrament, som han fødher deg met, dog dw æst een konge, och han haffwer oss oc alle kaliet till eet wdødeligt arff, oc thw wilt dog kwmmme dhem wndher dhin trældom, som haffwe een herre met teg almennelig oc een første som ær Ihesus Christus,

✠ Effther dhi at alle cristne menniske haffwe een herre, hwi wele dhe som hær paa hans wæyne reghere, taghe effther syn aff hwermand, wdhen aff hanwm ther oss bwrde all som eenisthe at efftherfølie, Aff andre moo wij well tage exempill om ther ær noghen dygd oc wiisdom ij blant, dog at then 62 wiisdom synes wtro menniske atwære gæckerij, dha ær dhet gudz makt oc guds wisdom for cristen mennisker

✠ Nw will jeg icke at thw schalt saa heller tæncke, dhet ær meer at træle, æn regnere fordi [40a] i sandhed dhet ær alsomdeyligst regementhe, vdhen dw meen at gwd han ær oc een træll, som regherir dhenne ganske werdhen forgæffwis, hwes welgerning alle creatwr fornymmer, dog han ffor inthet wederlag i gen, Hæller wdhen dw wilt troo at siælen ær oc een træll, hwilken som altiit forarbeijder kroppens salighed, dog hwn haffwer kroppen inthet behoff, Hæller wdhen dw wilth meene at øghen oc andre leemmer ære oc træle, effther dhi at the i saa manghe maade gøre kroppins gagen,

✠ Dhet ær oc sømmeligt at tw saa tænckir, om alle dhine wndersotte wendhis met Circes troldom till asen oc swin, tror dw icke at dijth riighe waare forarghet, Men dog haffwe wii større ræt met wskellige creatwr. æn met menniskin, ffordi dha forargherdhen sith riige, som aff frij menniske gør trælle, Dess yppermere dhe ære som dw regerir offwer, dess manneleghere oc ærlighere schall thw regneere, thi ramer dhen dhin førsteligheeds bæsthe, som beskermer dhine borghers friihed oc werdigheed,

✠ Gwd paa dhet han skwlle icke regheere inghen w willig, da gaffhan baade menniskin oc sijne ængle frii wilkoo, [40b] oc hans riighe kwnde wære des mærkelegere, Dog ær dher manghe dher meene seg dher aff at wære mægtighe, om dhe holle saa dheris borgher wnder twang met rædsle, at the kwnde biwde offwer them som offwer wskellige creatwr, 63 Schalt tw oc widhe at thet hørir hedninghe till som staar i læsthen. hæller oc i apostoles bøghe, at wndersotte skwlle fordraghe dheris herskap, lyde dheris fagedher, heedre dheris kongher, oc giffwe them schat, fordi at i dhe daghe, da wor dher icke cristne kongher till, bød han at wii schulle for draghe wmilt hærskap, paa dhet at stadz fred oc skickelse schulle icke forkrænkis, naar som dhe rættelige brwgede dheris æmbedhe, oc icke befalde at gøre synd, Een hedning konge begær heeder oc ære, Sanctus Paulus biwdher at wii skwlle oc gøre hanwm ære, begær han skat da skwlle wii oc giffwe hanwrn schat, een cristen mand ær inthet des wærre at han dhet gør, een hedning hæller een tijrann effther dhi at dhe haffwe dog dheris ræt oc mand schal icke opwæcke dhem till noghet ont, met noghen orsaghe,

✠ [41a] Mæn hwad sijen sancte Paawel om cristen folk. i sanheed saa, i schulle icke wære hwer andhen noghet pligtig. wdhen kærlighed, oc wænskap, icke wor ffordi Christus pligtig at giffwe keyserin skat, dog han gaff hanwm een toll penning

✠ Christus i læsthen dhen tiid dhe aff skalkhed spwrde hanwm at, om dhem bwrde at giffwe keyserin skat, dha bad han ladhe seg see dhen penning som skatthen betaldis met, Dhen tid han fik penninghen, ligerwiss som han haffde icke wisth hwes beledhe dher stod paa, dha spwrde han hwes scrifft oc beledhe dhet war, Dhe swarede oc sagde keyserins, Dhen tid han fornam at the spwrde hanwm aff schalkhed, dha swarede han dhem twillagtige saa siendis, Dha moa i giffwe dhet keyserin som 64 keyserins ær, oc gwd som gwd hørir till, Baade swarede han effther dheris skalke meening, oc dher till gaff han dhem at kænde hwad dhe waare gwd pligtige, I ligerwiis som han wille saa sije Hwad i ære keyserin pligtige, hwilken jeg icke kender dher maa i see eedher om, Mæn meer skwlle i acthe hwes j ære gwd pligtige, hwes befaling jeg haff[41b]wer oc icke keyserins

✠ Inghen schal hæller tæncke her i mod saa siendis, wilthw oc tage cristen herris ræth ffra dhem, dw giffwer een heedning større ræth en een christen herre, ffordi jeg sier hwad en cristen herris ræt ær, Een hedning haffwer dhen ræt met sijne wndersotte, at han twingher dhem met rædsle, nødher dhem till trældom, ffordriffwer oc foriagher dhem aff dheris rætte eydom, tagher dheris gotz fraa dhem, oc yddermere at gøre dhem martijres paa dhet sisthe, dhet ær hedninghe ræth, wilthw at dhenne ræth skall oc høre een cristen konge till, hæller troer dhw at hans ræt ær forminsket, ffordi at moo icke desse tingest gøre som ære synd,

✠ Dhen taber icke sijn ræt. som cristelige regerir land oc rige, mæn han ander leedis besiddher dhet. æn een hedning. oc møghet ærlighere oc tryggere, Oc dhet skal thw saa mærke, fførst, dha ære icke dhe dhine. som dhw twinger met trældom, thi at dheris samtycke gør deg een første Mæn dhe ære sannelige dhine, som lyde deg met frii oc gwod willie, Dher næst naar dhw haffwer dhem vnder stoor rædsle, tha haffwer dw [42a] icke wdhen helthen aff dhem, thi at thw haffwer kroppin all eene, dheris hwg oc willie ær møghet langt ffra deg, Mæn 65 naar som cristen kærlighed bindher konghen oc folket till hobe, dha hørir alting konghen til, naar som behoff gørs, Een god første han begær jnthet aff syne wndersotte, wdhen naar land oc riighis gagen oc nytthe. trængher hanwm dher till, Twert i mod hwor som wold. oc magt. brwgis. oc icke wel willigheed. i hwor møghet han tagher aff dhem, tha haffwer han mindre altid æn inthet, jnghen for meer æn dhen som jnthet biwdher, oc got forskyller,

✠ Dher næst dhen heeder som gørs een tijran ær icke sand heeder, mæn smigher. trældom. oc falsk ydmyghed. oc tieneste. Icke ær dhet hæller ræth kongeligh ære. som han betheer for sith folk. men hoomod. oc stoolthed. icke heller konge magt. men wold. oc offwerfald,

✕ Een cristen herre haffwer dog desse tingest wed dheris rætte naffen, jnghen gørs større heeder æn dhen som inghen heeder ær begærindis, jnghen tiæn menniskin heller æn dhen som inghen tiensthe kræffwer, paa inghen [42b] kosthe dhee hæller dheris riigdom, æn paa dhen dhe wiidhe at han skaall i gen komme met baadhe, til meenigheds gagen oc proffiith,

✕ Mellom een konge oc hans folk ær altid een bwndhen handell, ffolket ære deg pligtige, tiænisthe, heder, oc ære, lad nw saa wære, Mæn dhw æst oc pligtig at wære folket een god oc een salig herre, Naar som dhw æskir skat aff dhem ransage deg selff, om dhw haffwir i dith æmbedhe giort fyllest for saadan skat,

✕ Arestoteles nægther herredømme at wære i besidning hæller magt. offwer sijne wndersotte, mæn meer i dhet at han nytther oc brvgher dhem i dygd, 66 oc fordi dha ær kongelig ære møghet myndre i store titeli. oc mærkelige slægt. heller beskatning. æn wdi dybe oc mærkelige raad oc tilsyn,

✕ Effther dhi at een meenighed ær een krop som ær till hobe komen aff mangheleemmer, oc konghen ær een aff the leemmer dog han ær yppere æn noghen andhen, thi bør hanwm at brwge saadan regemente, at alle lemmerne kwnne lidhe wæll, oc icke saa at somme twingis oc wdswæltis oc andre truffwis oc feedhis Oc ær dhet [43a] saa at een konghe han truffwis oc gledis aff meenigheids skade, dha ær han hwerken leem heller oc konge. i dhen meenigheed. mæn een røffwere,

✕ Sier Arestotiles at een træll heller swend ær een herris leffwendis leem. om han ær hans rætte herre, I mellom een leem oc dhen som leemmen hørir till, ær altid wenskab, fordi at the haffwe aff hwer andhen hielp, oc trøst, ær dhet sant mellom een herre oc een træll som ær køpt aff een steen, møghet meer da bør dhet at finnes mellom cristne folk oc een christen herre,

✕ Een konge som inthet andhet gør oc icke annet tæncker æn hwor leedis han kan twinghe mange penninghe aff syne wndersotte, hæller met syn log. oc omslag, till hobe skrabe stoor rigdom, oc sæle manghe æmbede, hwad heller skall han kallis een konghe heller oc een købmand, heller oc dhet som sannist ær een røffwere,

✕ Dhen tid Cresus war offwer wundhen aff Cijro, da saa han at Cijri swenne dhe løbe om kring stadhen met stort bwdher, han spwrde hwad dhe gjorde, hanwm war swarid at the ginghe om 67 kring, oc [43b] toghe borghers gots till bytthe som dhe pleye at gøre, dher seyer haffwe wundhet, Dha sagde han till Cijrum, hwad hørir jeg nw jeg meenthe at desse ting hørde deg till. som meg haffwer offwer wundhet, hwi røffwe da desse dith eghet gotz, Dhen tid Cyrus hørde dhenne røst, da formeenthe han dhem at røffwe meer, Dhenne røst skall altid een god herre komme i hwg saa siendis, Dhet som taghis ffraa mijne wndher saatte hørir meg till, oc dhe oc høre meg till som røffwis, oc taghis ffra, hwes jeg synder mod them, dhet syndher jeg oc mod meg selff,

✕ Saa schalt tw reghere at tw æst altid redhe till ræghenskab, oc endog at inghen æskir reghenskab aff deg, des strængere skalt tw begære reghenskab aff deg sælffwer, ffordi dhen tid skall komme at met thet snariste, at then skall begære reghenskab aff deg, ffor hwilket dhet skall inthet gangne deg at tw haffwer wærid konge, wdhen ath dess større magt dw haffwer hafft, des strængere dommere findher dw ffore deg, [44a] waare dhw een all werdsins herre, dha kan tw icke dhenne rætthere swighe, icke fly fra hanwm, icke rædhe hanwm, heller oc kræncke hanwm met gaffwer oc smwghensæt,

✕ Naar dw haffwer een tid antwordhet deg noghen meenighed, dha matt thw icke længher leffwe, effther dhijne egne seedher, dhen mand dhw haffwer giffwet teg wd faare, dhen bør teg at gøre fwlt faare,

✕ Inghen giffwer seg i dhen striid som mand kalier olympiachum certamen, met minne han offwer læggher met seg, hwad low oc wilkaar samme striid haffwer, icke clagher han hæller at soolen. støff. 68 hæller sweet. ær hanwm twnghe, ffordi at saadan figt haffwer altid desse wilkoor met seg. Saa skall oc dhen som annamer riighens regementhe, offwer lægge dhe tingest hans æmbede hørir till Som ær han skal offthe rame andris bæste oc fforsømme sith eghet, waghæ paa dhet at andre kwnne soffwe, des tryggere, arbeyde paa dhet at andre kwnne haffwe roo oc hwile, Dhw skalt betee i dith læffnid een stoor wskyllighed, naar som [44b] dhet ær andre nock at the ære maadelige gode, dit eghet besynderlige gagen, oc begæring schalt tw altid offwer giffwe, oc tæncke paa meenighedz bæsthe,

✕ Dhw skalt alle mand gøre got oc saa dhem som ære wtaknæmmelige. oc wforstandelige. oc somme schalt tw nøde till at haffwe got, Tæckis icke desse tingest deg, hwi wil tw da anname konge æmbede oc regementhe hæller hwi ladher dw icke een annen righet op, oc maa hæller kan dhet icke skee, dha giff dhen dhin befalning, som kan bewise seg dhen mand dher deg bwrde at wære,

✕ Een wiismand i grekeland sagde, at merkelige ting oc ærlige, ære altid sware oc twnge, thi schalt tw offwer tæncke hworlwnde dw schalt bewise deg een god først. Icke schalt tw hæller lade teg leede aff andre kongher, som tage seg regementthen soa lættelige till, at een borgher haffwer større wmage met sith hwss at reghere, æn the met land oc riighe, Oc [45a] icke ær dhet hæller w redelige sagt i gammill tall, at dhen som fødhis till land oc rige, hanwm bør anthen at fødhis een konge heller een daare,

☒ Effther dhi at alting haffwer seg saa met menniskin, at man skall altid lære then konst. som han 69 schal giffwe seg wd faare. møghet meer da bør een konge at lære lands oc riiges regementhe, før æn han giffwer seg dher wdfaare, Andre kwnsther læreris met fire hande wilkor, som ær aff natwren, aff bwd, aff effthersyn. oc aff waane, Plato begær wdij een første eeth bløth oc sagtmødigt neemme, oc sijn ændog at skarpe oc fframfwse neemme, tiæne oc ære beqwemme till andre konsther, till land oc riigis bestanding ære dhe dog w nyttighe, Natwren haffwer offte dhen bryst dher mand kan forbædre rnet lærdom, mæn dha moo noghen natwr ware saa hord. slæm. oc wbeqwem. at hwn kan icke forbedris. aff noghen gwod lærdom

☒ Neronis natwr wor alt slemmere, æn hwn kwnde forbædris aff sijn hællige lære mæsthere Seneca, anderledis æn [45b] han skwlle dog bliffwe een forgifftig konge oc første,

☒ Gode bwd som sagt ær dhe skwlle strax llæris aff een god herre, oc for dhen sag dha wille Plato, at lære mæstherin skwlle seenth lære een konge logicam, som ær dhen konst dher disputerir, oc lærir om twenne meeningher, oc haffwer inghen stadighed wdi dygd heller oc i dygdelige meeningher,

☒ Exempil til at reghere effther schal altid tagis aff gwod oc aff Christo Jhesu, som war gwod oc mand, hwes regell oc lærdom staa wdi dhen hellige læst, Oc dhæt ær icke trygd. naar som een konge paa dhæt sisthe. brwgher seg wdii lands regementhe. thi bør hanwm at øffue seg, Dhen som skall bliffwe een gwod harpere, dher liggher icke makt oppaa at han slidher een harpe op eller ij, Mæn nar som een konge haffwer anammet regementthen, oc will da første 70 lære seg till at regere, dhæt kan icke skee wdhen meenighedz stoore skade, ffordi da schal han vænies till aff barndom (paa dhæt at han skall des bædre aff gode lærdom regere [46a] oc dømmen) sidhe hws dhem dher raader oc dømmen i nogre sagher, oc naar som æmbitzmend skickis, oc høre kongers oc herres bøn, oc sendebwd, Mæn dog schal han jnthet skicke wdhen dhæt stadfestis aff wiise mentz raad oc samtycke, ffør æn han kommer till dhen alder, wdi hwilken han haffwer større wiisheed, oc forfaring paa altingh,

☒ Ær dhæt saa som Homerus sier, at een konge bør icke at soffwe heell natthen wd, hwilken som saa mange twsinde folk, oc dher till saa swoer een tynghe ær befalet, hwore dan Virgilius sier at hans Eneas war, hwore møghet myndre haffwer een konge leedigheed till at spille sijn tid, heller oc tabe sijn heele aldher, met wartaffwell, daabel, dantz. jakt. gæckerij. oc daarspil. oc andhet snack oc swaldher.

☒ Hwad dwer dhen konge dher saa aarkeløss ær, oc mædhen han liegher. oc doblir. da fordærffwis meenigheeden. met splidagtighed. alting ær fwll met røffwerij. fattig almwghe trængis till armod. oc reeb. aff stoor beskat[46b]ning dhe arme offwerfallis aff wmlith herskap, oc forkrænkte høffwitzmend gøre dhæt dhem lysther, oc icke dhæt som ræth ær,

☒ Dhen bør icke at soffwe som seedher till styrid, møghet myndre een konge som altid ær i ffare, Jnthet haff kan noghen tid lide saa stoor stoorm, som konge riige daglige lide, ffordi skall een konge altid waaghe, paa dhæt at han skall icke ffare wild, thi han thet icke gøre kan, wdhen manghen mand till skade,

☒ Eet stoor skib. dyre waare. oc møghet gotz. dhe 71 gøre icke een god skipper hoijfærdig, men meer waaghen til dheris berædning, Saa skall oc een god konge wære dess meer waghen, at han haffwer mange at styre oc reghere, oc icke dher aff høyfærdig

☒ Will tw tænce hwore stoor befaling dhw haff- : wer taghet deg offwer, dha fattis deg aldrig gerning, oc will thw wænnie deg till at forlysthe deg, i menighedz gagen, dha fattis deg aldrig løst oc gledhe, oc naar een god konghe dhette gør, dha gørs hanwm icke be[47a]hoff till tids fordreff, at øffwe seg wdi løse oc wbeqwemme gærningher,

☒ Dhæt ær sagt oc lærd aff wiise mend at mand schal altid wdwælie dhæt leffnid, som ær bæst oc [icke megett] lystikt, thi at thet som ær got aff første, dhæt bliffwer dogmet tidhen lystigt, saa schal oc een konge gøre,

☒ Ær dhæt saa at een malere haffwer lyst aff een taffle som ær well maled, een boende dess ligest, oc een yrthegaarsmand, oc andre æmbitzmend, haffwe oc lyst till dheris handewærk, hwad schal dha een konge wære lysteghere, æn at beskoode oc betæncke sijn meenighed, som ær bleffwen god oc mærkelig aff hans forsyn,

☒ Dog dhæt er swoert, at wære een god konge, dha hørir dher møghet meer arbeijde til at wære een ond konge, dhæt som schal gøris effther hōwiskheedz regell, oc effther natwrrins eenfollighed, haffwer altid myndre wmaghe æn dhæt som skal gøris met konst oc omslag,

☒ Naar som dhw saa tæncker Dhæt orlog lade jeg klogelige ned. dhen splidactighed [47b] stillede jeg wæl for wdhen blodstyrting, dhen tid jeg gjorde dhen till høffwitzmand dha ramede jeg 72 meenigheids bæste, oc gjorde mith naffen fwll, om dw æst een god konge, dha fornymmer dw aff saadan tancke, stoor giende oc lyst wdi dhit hierte, Oc saadan lyst ær een cristhen herre wærd, oc till dhen lyst schalt tw met gode gerninger giffwe deg daglige orsage, oc andhen fatige almwes glæde oc lyst, schal tw ladhe dhem beholde dher dhem bekommer

✕ Salomon han priises aff hwermand, thi at then tid han haffde friith wilkor, at ynske hwad han wille, oc dher till skwlle han faa hwad han ynsthe, dha ynsthe han icke riigdom, icke all wærdsins regementhe, icke sijn w wænnirs needfald, icke stoort naffen oc ære, jcke heller wærdsins lyst, mæn wiisdom met hwilken han kwnne ærlige reghere land, oc riige, som hanwm wor befalet,

✕ Twært i mod dha spottis Midas aff hwer mand fordi han wisthe inthet [48a] bædre at ynske een gwld, Hwi bør dher icke at wære een dom wdi bøgheer, oc i leffnet, wii ønske wor herre oc konge. karskhed. seyer. loff. priiss. oc lang aldher, dher til oc saa riigdom, Mæn ær dhet saa ath wi rættelige ælsker wor konge. dha skulle wii dhet alsom ænnisthe ynske hanwm, som Salomon ynsthe seg, oc til eeth teghen. at han icke haffde daarlige begærid, dha wor han loffwed aff gwld, Hwi dømme wii nw dhet at gøris mijnst behoff til meenigheds regementhe, dher alsomeniste ær nytteligt oc hørir dher till,

✕ Dher ær mange som meene ath dhet ær skadeligt til meenigheds regementhe, om een første ær wijss saa siendis ath hans sind oc hwg bliffwer aff wisdom wanstærk oc ræd, Men dhe skwlle wijdhe at thet ær icke dristighed heller hiertens stôrke at 73 rædis inthet aff wanwittigheed, mæn meer fordristilse oc w rædelighed oc eet forswffid oc forkrænkt hierte, i andre kællir schall mand fordi søge effther een kongis stôrke, fordi at i saa maadhe dha ære [48b] wnge oc w forsøgte folk, stærcke, oc galne folk møgghet stærkere, Dhet ær een salig rædsle. met hwilken een kændher tilkommendis fare, oc kan fordi fly hæne, hwilken oc fortagher een mand de tingesth som slæmme oc skadelige ære,

✕ Dhen schal møgghet wære forsynlig som eene skall alle mand forsee, oc møgghet wiis som schal rame hwer mandz bæsthe, Dhet som gwld ær offwer hemell oc jord. solen i dhenne synlige wærdhen, oc øije wdi een leffwendis krop, dhet bør een konge at wære wdi sijn meenighed,

✕ I fordwm tid haffde wiise mend saadan seed, at nar dhe wille bescriffwe oc betegne noghet skæligt fwnd, til at leffwe effther, da giorde dhe dhet met dybe omslag, oc wdgroffwe paa hellige stædher, oc beelede, fwgle, oc andre dyr, oc teghen, met hwilket dhe gaffwe til kænne, hworlwnde at hwer i sith skickelse wære skwlle, oc saa betegnede de konge belede Dhe maledhe eeth øge oc een [49a] konge spiiir dher hoos, at the twænne tingest skwlle wære liffsins reegill, mærkendis dher met, at een konge skwlle haffwe eeth sijnd saa fast, at han icke skwlle træde aff dhet som ræt waare, oc dher till stoor fornwmstighed oc atwokt,

✕ Andre dhe maledhe konge spijr. i saa maade, offwen paa spjirin maledhe dhe een stork, at han skwlle wære mildhedz teghen, oc wndher eeth grwmpt dyr, merkendis dher met, at war dhet saa at grwmme 74 oc wndhe begæring begynthe at regneere i kongens sijnd, som ær wredhe. hæffen. wold. oc makt. dha skwlle mildhed offwer sith fædherne land. twinge. oc tæmme desse dyr

✕ Som Plutharcus sier ath dhe folk som kalledis Thebani, haffde blant dheris hellige beelede, nogre som waare sidendis, oc handeløsse, oc dhet ypperste blant dhem war oc øyeløsth, ath the ware sidendis, dher mærkir met at de som regeere andre, skwlle haffwe dheris løse begæring, soo twingde oc tæmbde, at dhe skwlle wære som dhe [49b] waare sidendis oc inthet bwldher gøre, at the waare handeløse, dhet mærkir at de skwlle wære wkrænckte met gaffwer oc smwgensætth, Mæn at konghen oc dhe ypperste waar baade haandeløss, oc blind, dhet merker at een konge icke alsom eenisthe skall trædhe aff dhet som ræt ær, for gaffwer skyll, mæn icke hæller dømme æffther noghen mandz ansicth, thi at hanwm bør at anneme alle sagher. met ørhin, oc icke øyen. hæller hændher, [50a]

✕ Schal oc saa en konge aff syne konge teghen, lære wiisdom, hwad betegnær kongelig smørie, andhet æn stoor miskwndhet. hwad konge krone, andhet æn een fwlkommelig wiisdom, hwad halsbaand oc kæde, wdhen alle dygdhers ændrægtighed, hwad dyre stheenis atskillige skeen, andhet æn alle dhe dygder som ære ypperlige, dhem bør een konge at haffwe, Hwad merker brænnendis purpur klede wdhen een brændendis kerlighed, som hanwm bør at haffwe till sijn wndersotte, hwad hans waben andhet een han skal anthen lignes sijne for fædre, om dhe haffwe wærid gode, hæller oc dhem offwer gaa i 75 dygd oc godhed, hwad mærkir dhet swærd som bærs faare hanwm, andhet en at aff swerds beskermelse schal meenighed wære tryg, indwortis ffra forgifftige skalke, oc wdworttis fra righens fiendhe,

✕ Æn god kongis første æmbede, ær at han schal wele altid dhet som got ær, dher næst offwer see i hwad maade onth [50b] kan fordriffwis oc got kan optagis øgis oc stadfæstis

✕ Maa wel ske dhet ær een andhen mand nok dhet, at han haffwer eeth got hiærte, thi at laaghen paa mynder hanwm, oc forstandere bescriffwe hanwm hwad han gøre skal, Mæn wdi een første ær icke dhet nock at han ær gwod, om han schal wele dhet som ær alsombest. wdhen han ær dher till wiis, thi at wiisdom schal wiise hanwm dhet som han ær begæridis,

✕ Een konge som ingen wiisdom haffwer, oc dhen stytte som Cresi titell staa paa, prydhet met spijr oc krone, dhem skill inthet at wdhen at hwn fornymmer jnghen mandz skadhe. Oc een ondh konge aber seg meenigheden till stor fordærffwe,

✕ Dw schalt icke acthe deg effther rigdom oc legoms styrke. oc deylighed, mæn effther sind oc hiærte. Icke schalt tw hæller holle deg for dhet. som menniken giffwer deg. met loff oc priiss. [51a] Mæn effther dyne

gerningher schaltw selff dømme deg,

☒ Mæn dhw æst een konge dha regne deg inghen priis oc loff till, wdhen dhen een konge ær wærd, Ær dhet saa at noken priiser dhin deylighed. tænk at i saa maade dha priises qwinner, Wndrer noghen at tw æst wæltalinde, kom i hwg at then ære hørir sophister till, oc dhem som mand kaller oratores, 76 Lloffwer noghen dhin styrke, dha tænk at dhen [ære] hørir kæmper till, oc icke kongher Dhin høyheed, priisir noghen da tænk saa dhenne loffwer met ræth om aff hoyhed kan draghis noghet got Noghen priiser dhin rigdom, tænk at saadan ære hørir købmend till, oc for di nar dw haffwer dhenne priiss hørt, tha schaltw widhe oc tænce at thw haffwer en dha inthet hørt, dher een konge bør at priises aff, Hwad priiss bør dha æn herre oc konge at haffwe, sannelige om han haffwer øghen baade faare [51b] oc bag, oc som Homerus sier, om han ær møghet wiiss, oc kan acthe dhet som framfarid ær, oc wel offwer see dhet som komme skall, Dher næst om han haffwer wiisdom till meenighedz gaffen, oc icke sith, dog han ær seg selff wiis nok, naar han ramer meenighedz bæsthe,

☒ Om noghen wille saa priise æn læghe, han er deylig. stærk. feed. riig. han ær een megtig daablere. springere. oc sanghere, heller oc om han kan wæl læghe kase baald, tæncek dw icke strax hwad hørir dhette een læghe till, Saa skalt dhw oc tæncek naar gæcke oc smighere priise deg. i saa maade. hwad hørir dhette een konge till,

☒ Een læghe bør træne tingest at widhe, Fførst schall han kwnne lægdoms kwnsth, oc widhe siwghens. oc legommens makt. som siwghen ær wdij, oc widhe hwad lægedom han schall haffwe till hwer siwgdome, besynderlige, Dher næst bør hannwm at wære een troo mand, oc icke andhet [52a] acthe æn dhen siwgis karskheed. thi at hoomod oc gerighed. haffwe draghet mange till at giffwe eedher. ffor salig lægedom, Dher næst skall han gøre alle sijn 77 flijd dher till, at then siwge kan bliffwe karsk. Desse tingest bør een konge møghet meer at gøre mod sijn meenighed,

☒ Hwor dan wil Aristotiles i sijn regementhis bøgher at een herre skall wære oc een konge, Jcke will han at han skall haffwe Nerei deylighed. icke Milonis styrke. icke Maximini høyhed. icke Tantali rigdom. inghen aff desse tingest begærede han een konge. Mæn hwad tha sannelige een fwlkommelig dygd, I andre tingest wor han till freds om maadelighed, Mæn dygd wille han haffwe i hanwm til fwlde,

☒ Kant tw baade wære een god konge oc een god mand da haffwer dw eeth merkeligt æmbede, Mæn kan tw icke wære baade. dha ær dhet bædre at tw skil deg wid konge dømmet. æn thw schalt wære een ond mand, Offthe findhis een god [52b] mand som waare icke dog een god konge, mæn inghen kan wære een god konge, met mynne han ær oc een god mand, Dog at konge seeder ær nw kommen dher till, at desse twenne tingest kwnne icke staa till hobe, saa at thet holles for gæckerii om een dher bescriffwer een konge, sier at hanwm bør at wære een god mand

☒ Dhw kant icke wære een konge wdhen reedeligt skæll regherir deg Dhet ær wdhen dhw effther følgher raad oc ræth mod dhin sinds begæring Icke kant tw hæller biwde offwer andre, wdhen dhw wilt selff lyde dygd oc høffwiskheed,

☒ Dhenne tyranne røst (saa wil jeg oc saa biwder jeg, mijn willie ær skeell oc sag nok) skall langt wære ffra een konge, oc møghet meer dhen røst som hwer mand sier nw till spot oc spee, Folk 78 hader dhen dhe rædhis, dhet hørir tijranner till oc qwinner at effther føllie syn løse begæring, oc rædsle ær een ond, [53a] fframtwrindis gæmmere til dhet som skall wære langwarigt,

☒ Dhet schal wære een kongis ewige ackt, at han schall inghen wele ont, mæn alle got, oc serdelis sijne wndersotte, Dhet som onth ær dhet skal han anthen fordraghe, heller oc læghe effther som han kan tænce at meenigheden beehoff gøris, Dhen konge som dhette sind haffwer icke offwer sijn mee nigheed, han ær een tyrann,

☒ Om een kaller deg een røffwere. oc een tijrann. i dhet stæd han schal kalle deg een konge, mwne dw icke dhet tage til mystycke, oc pijnne hanwm dher faare, som forskyllet waare thi at thet waare een stoor forhoynilse oc dhen dher bwrde icke at fordragis. Mæn nw schal tw saa tæncek at then møghet meer forhoynier seg selff, dher wil dhet wære een andhen kaller hanwm, Dhet ær meer at wære een tiwff æn kallis æn tiwff, oc større synd at skænde een jomfrv, æn at bræyde dhen dhet giordt haffwer,

☒ Wilt thw høre got om deg, dha skall deg [53b] dhet hænde, om dw gør dhin flijd dher till, at wære dhen dw kallis. Dhet loff ær icke santh. som sijas aff rædsle. heller giffwes aff them ther smigre kwnne, Oc dha gaar dhet ildhe till, naar som folket aff rædsle oc trwff, tøre icke taale om een kongis leffnid oc gerninger. Thi at saa møghet som nw thies dha skwille wore effther kommere tale, dog at dher wor aldrig inghen tyrann saa forfærlig till, dher alle twngher kwnde stille,

☒ Dhet skal een christhen herre vogte, som Seneca 79 mærkelige scriffwer at blant dhem dher haffwer konge naffen, fijnnnes somme at wille dw ligne dhem met Phalaride. Dionijsio. Policrate. hwes naffen all wærden bespotther, dha schulle dhe icke synes at wære tyranner mod them. Icke ligger dher hæller magt oppo, hwad wey dw gaar, mæn hwart dw haffwer acthet deg, Dhen som seer till meenigheds gagen han ær

konge, mæn dhen som seer til sith eghet gagen han ær een tijran Hwad [54a] naffen skwlle wi fordi giffwe dhem som opholle dheris salighed met meenigheedz fordærffwe, oc ære tyranner i gerning, dog de ære falskelige konger till naffen,

✕ Plato han forbød wdi syn log at naaghen skwlle sije gwd. at wære sag till dheth som onth ær, thi at gwd han ær god aff natwr, Mæn een konge han ær gwdz beelede, om han ær een rætth konge, hwore langt ære dhe dha fraa dhette beelede, oc effther ligning, aff hwilke. alt onth som finnes i noghen meenighed kommer

✕ Jcke schal heller inghen høris som saa wille sie dhette ær at sættthe een konge till rætte oc skickelsse [Fordi att then setter hanwm meer till rette], ther lader hanwm wære sømmeligt. alt thet som ær i modh hōwiskheed, oc dygd. Hwad ær andhet ath sættthe een herre till rætthe, æn gøre hanwm saadan som meenige folk ære, som ær ath tiæne wredhe. wkyskheed. høyfærdighed. oc gærickhed. heller oc leffwe i gæckerij. oc daarskab. Dheth ær een arm ting. at dheth skwlle icke sømme een konge. som sømmer gwd. Gwd ladher [54b] seg icke andhet sømme, æn dheth som dygdeligt ær, oc got skæl giffwer seg, oc wore dheth saa at han andhet giorde, da waare han icke gwd, oc fordi hwilken dher 80 wil, dheth at wære een herre sømmeligt, som ær mod natwrhin. oc got rædeligt skell, hwad gør han andhet æn tagher hanwm kongelig ære fraa, oc gør hanwm een af dhe slemmisthe som finnes i noghen meenighed

✕ Een første schal icke blwes wed at lyde hōwiskhed, effther dhi at gwd thet gør, Jcke schal han hæller troo, at han ær dess myndre konge, om han aff sijn makt effther føyll himmerigis kongis beelede,

✕ Dhenne oc andhen god sed. skal strax soes i dheth wnghe bryst. wd aff forældre. aff fosthermoder. oc læremæsthere, Dhette skall han lære met god willie, oc icke nød heller trængd, Dheth ær beqwemt at een herre schall saa læris, som schall i framtidhen regere offwer frij oc willighe folk, han skall lære at ælske dijg [55a] oc haffwe wederstijggilse till fwilhed, oc han schal holles fraa vnth met blygsell, oc icke rædsle. Oc æn dog at een god førstis hob ær dher wdi, at hans seedher ære forbædrede, oc løse begæringh ære stilledhe, dha ær dheth ypperste oc bæsthe, wdi rætte meeningher. fordi blwgsill forbædir offthe onde seedher, løse begæring fortagis, oc met alderin. oc god lærdom, Mæn hwor som wdygd ær lærd. oc indrwckin. oc meenis ath wære dygdher, oc dheth holles faare at wære een konge, som ær wærrer en at wære een tijran, dheth ær at nar som dhe kæller ær forgiffne, aff hwilke liffagtigheed skwlle komme, dha ær dheth ont at læge noghen kranckhed, oc fordi schal læremestherin met thet aller første som sagt ær, wdælthe ondhe meeningher, aff een kongis bryst, oc planthe saa gode meeningher i samme stæd,

81

✕

Ath een konge skall fly smigher

✕ Dhenne regementhe som nw scriffwen ær hwn kan icke wel hollis wdhen dhe [55b] dher smigre kwnne, trængis langt ffræa een herre oc een konge. Stoore herris salighed ær altid bespenh met saadan pestilentze, thi at aff natwrins skrøbelighed, dha høre wii hæller smigher oc behageligt, æn dheth som sant ær, oc saa at the ære icke nok forfarne i alle tingest, oc fordi ligerwiis som dhe wenthe dhem inghen falskhed, soa kwnne dhe icke heller wogte seg for falskhed,

✕ Oc paa dheth at inghen skall dhette forglæmme, oc meene at ther kommer een foije skadhe aff smigher, dha schal han widhe, at heele keyseredom oc rige ære aff smigher fordærffwede, oc altid nar wij læse noghen meenigheed fordærffwet, dha finne wii at smighere haffwer brwghet speleid,

✕ Dheth wisthe oc wel Diogenes, dhen tid han war at spwr, hwilket dyr som skadeligst waar, oc swarede saa, blant wille dyr, da ær een tijran skadeligst, oc blant spage dyr, een smigher, [56a]

✕ Dhenne pestelentze som ær smigher haffwer eeth søøt eedher met seg, men dog saa forgiffdigt, at mange kongher i gammil tid haffwe ladhet gæcke seg aff them ther smigre kwnne,

✕ Thi schal først dhen fosthermodher wdkaaris som ær langt ffra dhenne ondschap, heller oc ganske lidhet besmitthet aff hanwm, fordi at qwinne køn pleyer altid at smigre, oc dher til gaa the gærne i theris modhers seedher oc fodspor, oc saadan blød 82 snack oc opfødisse pleyer gærne at fordærffwe børns gode natwr, oc fordi skal qwinne folk trængis langt fraa een konge, Thi at the ære bespenh met twenne wting som ære gæckerij oc smigher,

✕ Dher næst schal hanwm skickes stalbrødher som ær ærlighe i dheris seedher, heller dhe skwle oc læris dher till aff hans mesthere, at the ære lysteghe i dheris snak, for wdhen smigher, oc tale saa beqwemmelig at the inthet for noghen wild anthen digthe eller lywge, hwore dan lære mestherin schall [56b] wære dheth ær nw nockt sagt

✕ Ligger dher oc stoor makt oppaa hwad tiæner han haffwer, thi at mange findhis som snarlige lyde børns løse begæring, anthen aff dorskap, heller oc fordi at the wænthe dhem dher ffaare gynst oc gaffwe, Ffordi

schal mand dher till wdwællie dhe tiænere, som ær hiærtege oc wforkræncte, oc forfære dhem ffraa smigher, met lærdom oc trwffsill, oc stwndwm locke dhem till met gaffwer, at the wæll oc som tilbørligt ær, staa dheris æmbede faare, Oc dhet kwnne møghet hiælpe dher till, om dhen openbare pijnthis, som paa fwnnis met tale heller tiænisthe, dher een konge komme i dhe tingest oc handell, som hanwm stood icke well, oc at then tiænere oc pijnthis till døde, om brødhen waare saa stoor,

✕ Icke schal heller dhet synis at wære grwmppt heller wmilt, effther dhi at wij offthe taghe liifwid aff dhen, som faa penninghe haffwer staalid, oc dhet for wdhen naaghen gammill oc mærkelig log, [57a] at liifwid tagis aff dhen, som besmitther oc forkrænckir dhet aller bæsthe tingest, som land oc riige haffwer, Mæn ær dhet saa at thet kan icke 83 tagis wed, fordi dhet ær nyth fwnd (dog at Allexander romerske keysere lod bindhe Thurinum till een pæll, oc røghe hanwm i hiæll, ffordi at han saalde røg) dha kan dher tænkis eeth konsteligt fwnd op, om han ær fwndhen i noghen andhen halssløss gærning, dog saa at han fordi pijnes, dhet han een till kommendis konges sind oc natwr fordærffwede met forgiftig smigher, Ær dhet saa at man schal pijnne dhem, som icke kommer till reedeligt ræghenskab met sijn wdgifft, møghet meer syndher mod meenigheeden een forgifftig smigrere, som forgiffwer een kongis wngdom met tyranniske meeninge, æn dhen som stiæll noghen [føge ting] affhans fadebwr, Dhen som falskir kongins mynth, han straf fis met atskillige pijnne, oc dhe som forderffwe kongens sind oc natwr. skwllæ haffwe løn oc læn, [57b] Oc gud giffuid at Carneadis ord wor icke santh blanth cristen folk, hwilken som sagde at inthet læris rættelige aff konge børn wdhen at ridhe, thi at i alle andhre tingest dha smigres dher for dhem, oc skoonis dhem, mæn een hæst som icke forstaar hwad hæller een ædele mand, heller w ædele. rig. heller fatige. konge. heller fatig swen. sidher paa hanwm, oc fordi kaster han aff om han icke rættelige sidhis, Mæn nw see wii dhet offte skee. at icke alsom ennisthe forsther qwinnær. dalighe stalbrødher. oc tiænere. smigre ffor konge børn, mæn oc saa dheris læremestere. som acther sin fordell, icke dher till seendis hwore god han ladher konghen, mæn hwore riig han kan fare aff tiænisthen, Paa wiild oc wenskab tale oc dhe som predicke fædre ære, oc lære gwdz ord, paa dhet at the kwnne faa

84 kongers oc dheris tiæneris hyllist oc wenskab, heller synes dhe noghet at straffe. da smigre dhe alsom mest, Dog [58a] giffwer jeg dhet icke makt, at somme met stoor rob oc bwlder i predicken. for hoyne oc tale forsmædelige om konge leffnid, oc seedher, Mæn at the kwnne fram sætthe een god førstis beleede wdhen forsmæilse, oc icke loffwe dhet i een cristen konge, som hedninge haffwe straffid i hedingske konger,

✕ Icke paa mynnis kongher hæller aff sijne æmbitzmend, hans raadgiffwere raade hanwm jcke heller wænlighe. Konghens friimend fordi at dhe haffwe atskillige seedher oc meeningher, dha arbeyde dhe alle paa kongens hyllist, anthen fordi at the kwnne dher met twinghe dheris w wænnir, heller oc formæne dheris skade, Presther dhe smigre oc saa oc lægher gøre oc desligest, Oratores oc sendebwd dhe ophoye kongher met stoor priiss oc loff, oc at høre dhem hollis nw for stoor hoytid,

✕ Eet saligheeds ackere wor dher till som oc offte swigher oc feijl, oc dhet war dhe sennelige som wi kalle konghens scrifftefædre, dhe motthe kerlighe oc runne[58b]lige paa mynne kongher i dhet hellige sacrament scrifftemaall. om dhe waare gode oc wforkrænckte Mæn dhet hender seg tith. at nar som hwer acther sith eghet gagen oc profiit. dha glæmmer han meenighedsens bæste. Møghet myndre schade gøre poether oc rethores. ffordi at hwer mand wed at dhe priise konger effther dheris konst, oc icke aff kongens werdskiill. Møghet forgifftighere ære spaamænd som loffwer kongher langt liiff. seyer. ocoffwerhand. riighe. oc andher legoms begæringh, 85 Andre loffwe dhe brad død. skaade. oc modgang. oc dher till brwge dha twenne natwrins fiendher som ære hob oc rædsle, Till dhenne hob høre oc dhe som kallis stiærne kickere, hwilke som schwille sije till kommendis tingest aff hæmels teghen, Mæn hwad heller dhet ær wiisdom. kwnst. heller ey. dhet hørir icke till dhenne sted at bewiise. Mæn sænnelige som hwn nw brwgis dha ær hwn een stoor pestilentze [59a] blanth wærdins tingest

✕ Mæn dhe ære møghet forgifftige ther kwnne smigre aff konst og friiheed, Naar dhe staa i mod dha skynne de mæst till oc naar som dhe straffe. dha priise dhe mæst. Saadant folk bescreff Plutharcus merkelig i dhen bog som han kaller skilsmesse, i mellom een wæn oc dhen dher smigre kan,

✕ Dher ær twænne tidher till hwilke som snarlige taghe wed smigher, barndom aff wanwittighed, oc alderdom aff skrøbelighed. mæn i all menniskens alder. dha finnis dorskap, som altid haffwer met seg, sijn eghen kærlighed, oc fordi dha paa mynthe rættelig Plato dhet smigre at wære farligst, naar som een gærne offwer dragher oc smighir met seg selff, thi at mand stædher snarlige andre till at gøre seg dhet, som han gør selff gærne

✕ Ffinnes dher oc eeth tiendis smigher som ær i malning. støtther. oc titeli, Saa smigrede Appelles for Alexandro Magno, dhen tid han malede hans beelede oc [59b] i beeledens hand lywngne ild, ligerwiiss som hans makt haffde wærid saa staar, at hwn haffde wærid offwer ild oc elementher, Oc Octavius keysere glæddis at han kwnne malis effther Appolinis beelede, som wor een affgwd, Stoor beelede 86 som offwer gaar menniskens hoyheed, høre oc till dhet smigher, Dog at desse ting sijnis at wære føye, dhe haffwe dog noghet hiem at bære, paa dhet at malere kwnne male een konge. i dhen skickelse oc kledeboon som hanwm

beqwem ær, som kan betegne een god oc een wiiss konge, oc dhet ær oc got, at dheris beledē males met noghen gerning oc icke orkeløst,

✕ Allexander han wor malede ligerwis som han haffde sidhet oc hørt sagher, oc dhet eene øre war till lwgt, paa dhet at thet skwllē wære wkrænkt till at høre dhen dher till saghen skwllē sware, Saa schal oc een god konge malis, heller oc Darii kongis beledē. met eeth æble i sijn [60a] hand, heller oc Scipionis beledē. som een fonghen jomfrw gaff sijn fæstemand wkrænkt i gen. oc dher til met dhet guld som hænnis forældre gaffwe ffor hennis fængsill, Saadan malning schal konge sall oc hws prydis met, oc icke met dhe tingest som lærir løsagtighed. høyerdighed. heller w mildhed,

✕ Dog wil jeg icke i sandhed at herrer oc førsther skal nægtis oc synies heeder i dheris titeli, som kwnne paa mynne dhem hwad dheris æmbede tillhørde, dhet ær oc jeg meer wille, at the skwllē kallis gode. wkræncte. milde. oc barmhertige. wiise. welgerningz mend. hiærtege. woghen. sagtmodig. oc dhen som forarbeyder meenigheedz bæste, Desse titell schulle hanwm giffwis heller æn dhe kaller hanwm ærefwld. w offwerwinnelig. seyerfwld. oc andre smigrindis titell. som ær høyborenn. førstelig. oc nadelig. oc andre gwdoms naffen. som jeg nw icke will fortællie, Dog giffwer jeg dhet magt [60b] 87 at wi kalle paffwen aff almænnelig seed allsommelligst, thi at han aff saadan titeli paa myndes. hworlwnde hanwm bør at bewise seg. meer æn han kalledis allerigist heller mægtist,

✕ Ær dhet oc saa at thet kan icke anderledis skeep, æn een konge schall høre saadane titell, dha schall han jcke fforlade andre tingest, the han bør meer at forlyste seg wdi Allexander Seuerus. han forfwlde met pijnē oc had. alle dhem dher smigre kwnne, at wor dher noghen som føydhe syn tall effther smigher dha lod han strax met forhøynilse wiise hanwm fra seg, Mæn war han dhen mand som ey beqwemt war at han schwllē forhoynis, dhen straffede han met eeth skarpt oc hart ansigt,

✕ Thi schal eeth konge barn paa mynnes, at schall han en nødis till at høre saadan titell, dha schall dhet wænde seg till gode oc gagen, Maa well skeep. [61a] dhet hørir at thet kallis sith fædherne lands fadher, Dha schall dhet tænce at ther ladis aldrig inghen konge noghen titell till. dher hanwm saa well stod, som dhen titell, serdelis een god konge, Thi skal han gøre sijn flijd dher till at han ær dhen titell wærd, oc tænce han dhet dha ær samme titell hanwm een paamynnilse, mæn tænce han andhet dha ær han hanwm eeth smigher,

✕ Han kallis w offwerwinnelig, tænce seg hwad thet ær wbeqwemt, at then kallis w offwerwinnelig som ladher wrede offwerwinne seg, heller oc som daglighe offwerwinnes aff wkyskhed, heller nar hoornod dragher een hwort hwn will, Dhen ær alsomeniste w offwerwinnelig, dher firir inghen løss begæring, oc aff inghen tingest ladher drage seg. aff dhet som ræth ær oc dygdeligt 88 Nar som han kallis alsomypirsthe, dha schall han komme i hwg, at ther faare bør een god konge all ting at komme i fred, [61b] roolighed. oc gode pynthe, Mæn ær dhet saa at han aff hoomod oc wredhe førir bwlder, oc orlog i blant alle tingest, dha pryder oc ærir dhen titell hanwm inthet, mæn rneer bræyder hanwm sijn skam oc lasth,

✕ Naar han kallis hederlig oc ærlig, dha tænce seg at ther ær inghen sand heder oc ære, wdhen dhen som kommer aff dygd oc dygdelige gerninger, Oc fordi ær dher noghen som wkyskhed forfwler, gerighed bekrænker, oc hoomod besmitther, hwad ær dha ærligheds titell, wdhen een paa mynnilse. om han farwiil aff wanwittighed, heller oc eeth spoth oc straff. om han witterlig synder,

✕ Naar som han hørir at hans land oc riighe opnæffnis, da skall han icke fforhæffwe seg. ligerwiis som han war een herre dher offwer, Mæn saa skall han tænce, hwore manghen mand ær jeg pligtig [62a] till at bewise meg een god konge i mod,

✕ Ær dhet saa at noghen bær hanwm faare høybaarindheds. fførstelighedz. oc naadeligheds naffen, komme seg i hwg at desse naffen bekomme inghen. wdhen dhen som regherir land oc riighe effther gw dz exempill,

✕ Oc naar som han hørir mærkelig dikt seg till loff oc ære, dha schall han icke strax giffwe dhet magt, Mæn ær han icke saadan som han dher sijes wdi, dha tænce seg at han paa mynnis oc gøre sijn flijd der till, at han kan wære dhet wærd, mæn ær han nw saadan som han sijes i saadan digt, lægge seg wind dher oppaa at han kan bliffwe bædhre, 89 Schall han oc saa haffwe screffwen log mistro, fordi hwn smighrir oc tith ffor een konge, thi at hwn ær till hobe sæth oc dictid, aff dhem som ware bebwnne met keysere oc kongher,

✕ Naar som laaghen syer at een [konge] ær icke [62b] pligtig till at lyde laaghen, effther dhi at hwn ær hanwm wndher giffwen, dha wogte seg at han icke strax myn dhet at wære hanwm sømeligt som hanwm lysther, i een god førstes hænder maa mand alting sætthe, i een maadelig førstis. icke alting, oc i een ond førstis hænder. inghen ting,

✕ Ganske klogelige da raadher kongher oc herrer Demetrius Phalereus til at læse i bøgher, thi at the finne dhet offte screffwet i bøgher. som dheris wænnir taare dhem icke till sie, Mæn for han dhet gør. dha schal han beskerme seg met noghen lægedom i saa maade, Maa wel skeep, dhen bog dw læss ær dictid affeen heninghe, oc dw æst cristhen som læss i samme bog, dog han scriffwer møghet got, dha bescriffwer han icke rættelig een god konges beledē, thi wogte deg at tw icke altid effther følg dhet som dw der screffwet finner,

Mæn begær alting ath [63a] lignæ oc maade effther gwdz regill,

☒ Schall der oc skødis besynderlige hwad bøgher som læsis skwlle, thi at ther ær stoor skilsmisse paa hwad bøgher eet konge barn schall først wænies till oc indricke, Ond oc wbeqwem snak besmitther een god natwr, Mæn een [ond] læyse møgghet meer, Dhe dwmme bogstaffwe wændis om kring i menniskens seedher oc begæring, serdelis om de finne dhen natwr, som ær, bøielig till noghen ondskaab oc skrøbelig hed, ligherwis som eeth barn som ær hastigt. 90 glwbinde. oc framfwst. snarlighe dragis till w milhed. oc tyranne stycke, om han læs wdhen beskermilse Achilem Alexandrum Magnum, Xersem, heller oc Julium Cesarem,

☒ Oc wille noghen lyde mith raad, dha skwlle eeth konge barn strax dhet kwnne tale latine, læris wdi Salomonis bøggher, jn prouerbiis eius, jn ecclesiastico, et libro sapientie, Icke saa at noghen schwlle dhet dybbelig giffwe hanwm faare. effther dhe fijre wd tydninger. som dhen hellige scrifft haffwer [63b] mæn met faa ord oc beqwemmelige giffwe ffaare, at samme bøggher hwad som een god konge well staar, oc først skall han dragis till at ælske, baade læremestherin som bøggherne screffwet haffwer, oc desligest lærdommen,

☒ Dhw æst skickid till riighens regementhe oc Salomon han lærir deg kwnsthen dher till, dhw æst nw een konge søn oc i fframtidhen een konge, hør fordi dhen alsom wissthe konge som lærir, oc bereeder sin søn till at reghere land oc riighe, Dher næst skall eeth konge barn lære dhen hellige læst Mæn her ligghe stoor magt oppo, hwor lwnde barnet schall dragis her till at ælske Iesum Christum, som læsthen haffwer først lærdt ooss, Dhet staar møgghet till hans beqwemhed som barnet lære schall, om han dhet gør kortelige. klarlege. lystelige. oc lijffagtelige, Dog icke alt dhet som i læsthen staae, mæn dhet som een første ær anrørindis, [64a] oc dhe tingest som kwnne fordriffwe aff kwngge bryst. forgifftige oc ondhe meningher, som nw ære almænnelige wedtaghe Dher næst Plutarchi wiisdoms tale oc desligest seeder oc leffnid, 91 Inghen tingest kan finnes merkeligere æn Plutarchi wiise snak oc tale, oc forthi wille jeg at dhe skwlle giffwis hanwm faare, meer æn noghen andhen lærdom, Næst Plutarchum setther jeg Senecam, hwilken som met sijn scrifft oc lærdom vnderlighe trænghe oc optænder till hōwiskhed, oc draghe dhen som hanwm læss, langt ffraa dhe tingest som wbeqweme ære, oc altid aff taghe tjranner regemente, wd aff Aristotilis stadz regementhe som kallis politica oc aff Ciceronis hōwiske gerningers bøggher som kallis officia Ciceronis, skall oc møgghet wd dragis som icke ær wræth at widhe, Mæn om desse tingest dha haffwer Plato aller bæst screffwet, oc Cicero effther hanwm wdi sijn log bøggher, dhe bøggher som Cicero screff om meenig[64b]hedz regementhe ær forgangne,

☒ Oc æn dog at mand forstaar fornwmstighed aff historier, dha for mand oc aff dhem stoor forgifftighed, wdhen han læss dhem met stoor granske, See till forthi at herre oc scriffwere naffen, som aff aldhere till haffwe wærid i ackt oc aamynnise drage deg icke, Herodotus oc Xenophon de ware baade hedningher. oc mæst da setthe de een ond kongis beede fram, dog at de alsom ænisthe dher faare screffwe historier oc the anthen wille wællyste folk, heller oc bescriffwe een god førstis beede. Salustius oc Liuius dog at dhe screffwe møgghet mærkelige, oc alt aff dyb konst oc lærdom, dog giffwe dhe icke alt dhet makt som dhe fortællie oc scrifwe, mæn sompt prise dhe oc loffwe som icke well staar een cristen konge, Nar som dw hōrir Achillem, Xersem, Cyrum, Darium, Julium, dha schalt tw icke

92 lade stoore naffen [65a] oc forgengelige draghe deg, ffordi dhw hōrir icke andhet æn stoore oc wbarmhærtige røffwere, Saa kalier oc Seneca dhem wndher tidhen

☒ Mæn kommer dher noghet ffaare i blanth dheris gerningher, som een god konge staar well, dhet schalt thw till hobe sancke. ligherwis som dw leethe margarither aff skaren oc dræck, Dher wor aldrig inghen tjrann saa sleem at han blænnede noghet i blant syne gerningher, saa at war dhet icke aff dygd kommen, dha kwnne dhet dog føyes effther dygds exempill, Møgghet ær dher i Phalaridis breff som well bekommer een hellig konge, oc kongelige nok wændhe han dhet w mildhe fwnd till Perillum, som han haffde paa fwndhet till at pijn met, dhen tid han lod hanwm self først forsøge samme pijn, Møgghet giordhe Allexander aff gæckerij oc daarskaab, mæn rættelige oc wiiselige war han wbewarid met Darij kongis qwinner, dhen tidh [65 b] dhe waare førde hanwm grebne i hænder oc rættelig lod han følie eeth qwinfolk ffraa seg. dhen tid han fornam at thet war een mantz ægte hwstrv, Desse exempil aff mange skwlle wd dragis, fordi at hedenske exempil som gwode ære meer optænde till dygd, naar wij soa tæncke effther dhi ath een hedning oc een tjrann. war saa dygdig mod sijn fiendher oc barmhærtig offwer dhem, møgghet meer bør meg een cristen konge dhet at bewise, effther dhi at qwinner saa giorde, møgghet meer sømmer mend dhet som ærligt ær, Item ær dhet saa at noghet staar een hedning ilde. møgghet wer dha staar dhet een cristen konge oc herre,

93 Ondhe exempil de kwnne oc wændis till gode. som naar dw læss at Julius keysere han brwgede syn fornwfftighed, oc stoore forstand till hōyfærdighed, oc hoomod, saa brwge dw dhet samme till land oc riigis bæsthe, [66a] oc naar dw acther hans mildhed met hwilken han skiwlde sijne tyrane støckir, dha brwge dw samme milhed mod dhin borgher oc wndersotthe, paa dhet at dhe kwnne dher ffaare ælske deg,

☒ Dhe wærste konghers exempill meer optænde stwnnm till dygd æn dhe bæsthis, Hwem ær dhen som

icke draghis ffraa gerighed, naar som han læss at Tijtus Vespasianus lade exsiis oc skat paa all twæth, oc saa dhem som w reen war, oc sagde at thet war een god lucth som baade falth aff Oc den forbannedhe røst som Nero bød syn embitzmen, oc saa sagde dw weest hwad jeg haffwer behoff see til ath inghen beholler noghet i gen, Hwilken som saa will læse hijstorier, i hwad som hanwm kommer ffaare, dha kan dhet wænne seg till gode regementhe oc gagen,

✕ Mæn i blant saa mange herrir oc førsther, dha wdkaar deg alle dhe bæste [66b] som Aristidem. Epaminondam. Octaiuum. Anthonium pium. Allexandrum. Mameam, Dog skall tw icke efftherfølue dhem i alle tingest, mæn dhet bæste schalt tw wdwælie aff dhe aller bæste, Effther at tw findher dhet i Daudid oc Salomone som deg bør at fly, dog at dhe ware loffwede oc priisede konger, oc aff dhen hemmiiske gwd, Thi at skwille dhet icke saa wære. hwad kwnne dher optænckis eeth galnere creatwr, æn dhen cristen mand som sætte seg till exempil Allexandrum. Julium Xersem, hwes leffne oc hedenske 94 scriffwere straffe, oc forsmåa, Oc som dhet ær alsom slemmish at offwer winnis aff dhem om dhe haffwe giort noghet got, saa er dhet oc een cristen mand alle størst daarskab, ath effther følue dhem i alle dheris gerningher

✕ Schall oc een konge paa mynnis at thet schall icke æn alth effther følues som dher staar i dhen hellige scrifft Han schall lære oc wiidhe, at dhe strii[67a]dher, mandrab, oc stoor hordhed, som dhet hebraiske folk brwgede mod dheris fiendher, skwille dragis till ondelige wnderstandilse. oc wdtydning, thi at gørs icke dhet. tha er dhet forgifftigt at læse dhe bøgher som staa i dhet gammill testament, møghet war dhet folk tilstæd effther dhen tids beyleghed, som icke sømmer cristen folk dher aff hemmelin ær kaliet,

✕ Saa tyth som een første tagher bog i sijn hand dha skall han sætthe i sijth sind. at han icke will læse for lyst skyld. mæn meer at han kan bliffwe bædre aff læsning. Dhen som haffwer inderlige i sind at han will bliffwe bædhre, han finder snart dhet som kan hanwm forbædre,

✕ Dhen haffwer een stoor part aff godhed som will bliffwe god. ligerwiiss som dhen dher kænner sijn høyfærdighed. wrede. oc wkyskhed, oc hader dhem oc i saadan tancke opladher [67b] boghen. han finner snarth dhet han kan læge sin siwge met, oc dhet han kan anthen fordriffwe syn frestilse met, heller oc mynske hæenne,

✕ Aff inghen hørir mand saa klarlige, saa nyttelige, heller met myndre blygsill sanninghen, som aff bøgher, Men dog skal een konge saa haffwe seg met 95 sijn wænnir, ath dhe som rwnnelige lære hanwm oc paa mynne, tiæne seg dher tak faare, Dhe som daglige om gaa konger oc herrir, dhe kwnne bæst lære oc paa mynne konger baade i thimelig tid nyttelige oc wænlige, Oc fordi bør een konge at fordraghe dhem som dhet icke rættelig gøre, paa dhet at dhe som dhet rættelige kwnne. skwille icke aff æn andhens wgynt llade. oc gøre dhet som dhe baade wel gøre kwnne. oc dhem bwrde at gøre,

✕ J een stoor storem da lade skibmend sig sije aff hwer mand, i hwor kloge [68a] dhe ære, Men eeth riighe haffwer altid storm, Hwem kan nok priise Philippi (som war konge i Macedonia) fforwmstige rwnhed, dhen tid han gaff een swend friihed ffordi han paa mynthe hanwm hemmelig, at han saad icke hówiskelige. æn tid som hans kleder waare dragne offwer hans knæ,

✕ Dhet som han giorde i een lidhen ting, dhet bør een konge møghet meer at gøre. mod dhem som hanwm paa mynner i dhe tingest. dher eeth heelt riige kan komme till skade. som ær om wanddring. i fræmmede land, Om ny log at skicke. dage oc fred, heller oc føre orlog,

✕

Om konst der freed gør

✕ Endog at alle scriffwere oc læremestere i fordom tid skiffte alle konst till at reghere riige oc land met i twenne konsther, kalledis konst oc till ffreed oc orlog, dha skall oc een konge saa [68b] wiiselige reghere, at han haffwendis freed, trængher icke aldrig till at fføre orlog, 96 Ffordi schall dhet een konge fførst lærer at han kænner sijne land oc riige oc dhet kan skee i træne maade, aff landsins bescriffwilse, aff historier, oc aff daglige forffarilse met wandring. wdii sijn egne land oc stædher, Oc fordi schall han først widhe sijn lands oc stædhers beyleghed. begynnelse. klogskab. oc lærdom. seedher. log. oc priuilegier, Inghen kan læge noghen legomme, wdhen han kænner dhet, Inghen kan well dyrke dhen agher, han icke ær forfarin met Oc endog at een tyran han gør dhet met stoor flijd, dha ær han jcke fordi god konge, thi at gærning gør icke god konge, mæn meening, En god læge ransagher legommens natwr, paa dhet han kan dess bedher læge oc raade bood, Mæn een dher will forgiffwe. han ransagher oc le[69a]gommens complexs, paa dhet han kan dess wiisere slaa i hiæll,

✕ Dher næst paa dhet han skall ælske dhet land. som han ær offwer regerendis, dha skall han saadan willie oc begæring haffwe till dhet. som een god boende haffwer till syn fforældris jord oc grwnd, heller oc een god mand haffwer till sijn slecth, Oc dhet skall han først akte at han kan gør dhen rneenighed bædre. som han haffwer annamet at reghere, j hwem han skall lade hæenne effther seg, Ær dhet saa at hans wnderstotte ære frij dha schall milhed giffwe hanwm eeth fæderligt sijnd, offwer sijn søner, Mæn ære dhe icke ffriij dha schall

milhed raade hanwm at wære fædherlig mod sgn fæderne land, Oc dhette skall han lade seg opwæcke oc optænde. ligerwiiss som blws, til kerlighed mod sijne wndersotte, Han schall tænce at eeth riighe [69b] ær icke andhet æn eeth stort legomme, wdi hwilket

97 legomme konghen ær een mærkelig leem, Dher næst skall han tænce hwad ynnist dhe ære wærde, som all dheris lycke oc all deris salighed haffwer befalet een mantzs troo, Thit skall een god konge settis dheris exempill ffor syn øghen, dher meer ælsthe dheris borghers gagen. æn dheris eghet liff, paa dhet siste skall han tænce at thet kan icke skee at han kan sijne wndersotte gøre skade, met mynne een han gør seg selff skade met,

✕ Dher næst skal han gøre all sijn flijd dher till, at han kan elskis aff sijne wndersotte, dog saa at han bliffwer wed makt, effther kongelige stath blanth sijn wndersotte, Men somme skicke seg dog ynnist. oc wællwillie till, daarlige met troldom. oc troldoms ringhe, dog dher ær inghen troldom dher mæg[70a]tigere till æn dygd, effther dhi ath inthet ær meer ælskeligt Oc ligher wiiss som dygd ær sannelige godh oc wdødelig, ssaa forhwerffwer hwn oc mennisken eeth ewigt ynnist, oc wenskab, Dher næst skall han ælske om han will ælskis i gen, paa dhet at han kan i saa maade drage syn wndersotte till, som gwd dragher all werdhen till seg, hwilket han gør met god forskylling

✕ Schal oc saa een konge af sijne konge teghen lære visdom

✕ De swigis oc daaris som met gaffwer. gæstebwd. oc selswold. draage seg almwen till, thi at aff saadan tingest forhwerffwe dhe seg folkens priiss oc loff, meer en welwillighed, dog at dhen priis ær hwerken sand heller waragtig, Thi at des i mellom da øgis folkens gerikhed, oc naar hwn ær øgt ffor wdhen ændhe, dha tycker [70b] folket at dhem ær inghen 98 tingest nok, oc dha bwldre dhe strax wdhen dheris willie gørs i alle maade, Mæn dhet ær meer at fordærfwe syne wndersotte, æn at draghe seg dhem till, Oc met desse wilkaar pleyer dhet at hende een konge aff sijn folk, dher hændher daarlige giffte mænd hwilken som met smigher. oc gaffwer. oc tiæniste. dragher dheris qwinners kærlighed till seg, dhet som dhe skwlle haffwe giordt met dygd. oc fromme gerninger. Oc ffordi dha skeer dhet saa at the hwerken ælskis. Oc for gode oc seedefwlle qwinner. dha haffwe dhe horde oc onde. oc for lydige hwstrwer gænstrideghe. oc fwlle met wædherknwr. Heller oc dhet hænder dhem dher dhe qwinner hænde som met troldom komme dheris mend till at haffwe seg kære, oc saa faa dhe for wiise mend galne aber oc gæcke,

✕ [71a] Een hwstrw schall først, lære i hwes maade hæne bør at ælske sijn hwssbonde, dher næst schal bonden bewise seg i dhe maade at han ær wærd at ælskis, Saa schall oc folk i eeth riige wænne seg till dhet bæste, oc saa skall een konge bewise seg i alle bæsthe maade mod folket, Dhe ælske længe som aff betænkt. oc beraad hw, begynne ath ælske,

✕ Ffor di som sagt ær dhen som will ælskis aff sijne, dha skall han bewise seg i dhe maade, at han kan ælskis, Dher næst kan dhet icke skade. at han ramer hworlwnde han kan beqwemmeligst foye seg. effther alle mantz willie. Mæn dhet schall han først gøre at the haffwe god meening om hanwm. som gode ære, oc han kan loffwis aff dhem dher hwer mand loffwer. Dhem schall han haffwe omgængilsse met oc tage i sith raad Dhem schall han gøre hedher oc ære oc ladhe dhem [71b] haffwe magt hoss 99 seg, I saa maade dha kan dhet snarlige skee, at hwær mand faar god meening om konghen, som ær een kelle till all welwillighed, Jeg kænner dhe fyrsther dher aff sijn eghen natwr waare gode nok, oc dhe komme dog i hwer mantz screff oc had, ffordi at dhe till stædde oc fordroghe dhet folk. dher all meeningheden haffde ond meening om, ffordi effther dheris seedher. dømmet folket at herrer ære dhet folk lige, dher dhe gerne fordraghe oc omgaas met, I sanhed da waare dhet ønskeligt, at een først ware fød oc oplærd blant thet folk, som han skwlle wære regerendis offwer, fordi at thet wænskap haffwer saa god framgang, dher haffwer sijn begynnelse, aff natwrlig omgængilse, Meenige folk hader tith dhet som goth ær, naar dhet ær wkænt oc wnder [72a] stwndwm ælske dhe dhet som kænt ær, dog at thet ær onth, Ath thet kwnne skee da ware dhet i twenne maade profiteligt, Fførst da waare konghen folket meer til wilie, oc hølle dhem meer ffor sith eghet folk, Oc dher næst da skwlle oc folket meer wndhe hanwm aff hiærtens grwnd, oc saa holle hanwm meer for dheris eghen herre, Oc ffor dhenne sag skyld, da giffwer jeg icke dhet stoor magt, at konger oc førsther haffwe almennelige taghet dher wed, at dhe schulle haffwe dheris giffthermaall wdhen lands. Ffæderne land haffwer stoor magt til at gøre eeth stadigt wenskab, ffordi at indfødilse ær saa got som een natwr, oc complex, paa baade sier, Oc fordi naar som ægteskab blænnis saa widhe, dha spillis dher gerne een stoor parth aff dhen indfødde begæring oc natwr, thi ær dhet got at natwren dher for øgis oc stadfæstis som hwn haffwer sijn begyn[72b]nilse

100 Mæn hwar som icke saa kan skee, dha schal dher gøris stoor flyd till. at thi kwnne forhwerffwe seg willie oc wænskab met dygd. høffwiskhed. oc gode seedher, som ær ynniste wærd, Mæn dhet som wi seer dher skeer i giffthermaall. oc hwstrwen met thet første ær mannen tienstagtig, oc mannen stæder hæne icke formøghet sijn willie, før en dhe wel kænne, hwer andhen, oc saa met tidhen fød is dher eeth fast wenskab aff. Saa gørs dhet oc behoff at haffwe seg met then første som tagis aff fræmmede land till herre,

✕ Mithridates han kwnne alle dhe lands twngemaall som han regerede offwer som waare xxij

✕ Alexander magnus i hwore grofft folk han offwerwand, oc fik regementhe offwer. dha foyde han seg strax effther dheris seeder oc omgengilse, oc [73a] i saa maade kom han i dheris wenskab, Dhet samme ær oc priist oc loffwede in Alcibiade,

✕ Inghen tingest dragher folket saa møghet ffra een konge, som naar han gledis aff noghen wdworthis tingest, oc der met forsømmer dhe tingest dher dhe wille wæll, oc dher ffaare meene dhe at then skat ær tapt oc spilt, dher een konge thærir i fræmmede land oc ærinde, Oc fordi rægne dhe dhet jcke at wære skat dhe giffwe dheris konge, mæn meer at fremmede folk oc land røffwe dhem dhet aff. Ydermere inthet ær land oc riige skadeligere heller oc een først farlighere æn lange reyser. oc daglighe wandringh, ffordi at dhen tingest som alle mand meen. tog oss Philippum aff dage oc icke myndre skade giorde hans land æn dhet orlog som i mange aar haffwer wærid met the gællerske, [73b] 101 Lligerwiis som een wiise ær altid mith i blanth biier, oc inghen tid flygher langt, oc som eeth hierte ær myt i een krop, saa bør oc een konge altid at wære blant sijne folk oc wndersotte,

✕ Twænne tingest som Arisstotiles scriffwer fordærffwe konge dømme, som ære had oc forsmæilse, mod had ær welwilghed, oc mod forsmæilse wrdning, Ffordi da hørir dhet een første till. at acthe grangiffwelige hworlwnde han kan dhet eene faa, oc dhet andhet fly, Had forhwærffwir mand met horheed. wold. forhoynilse. stwmhed. oc roff. oc møghet kan had snarere begynniss æn dhet kan stillis. naar dhet ær begynth, Thi schall een konge i alle maade gøre sith flijd dher till, at han icke falder aff sijne wndersottis kær[74a] lighed, Oc troo megj sandhed at then haffwer faa swenne som icke haffwer sith folkis ynnisth, Twært i mod meenighe mentz gode wilie, oc kerlighed, flyr man seg met the seeder som ær langt fraa tijranne stycker, som ær barmhertighed. lystig tale, rætfærdighed. beqwem omgængilse. oc god wilie, Gode wilie dragher folket til tjenste oc hōwiske gerninger, oc besynnerlige naar folket seer at the ffaa god løn aff konghen, som got forskyller aff meenigheedhen, Barmhærtighed dragher dhem till goth leffnet. som haffwe wærid onde, naar som han bethær hoob till naade, dhem dher wilie gamble synder aff lægge met ny gode gerninger, Beqwem omgængilse hwn føder anthen kerlighed. heller oc hwn minsker had. Oc dhen dydg i een [74b] stoor herre ær møghet meenigheden taknemmelig,

✕ Ffor smæilse fødis aff legoms lyst som ære wkyskhed. offwerflodig dryk. oc mad. aff daabill. oc naar 102 een konge holler møghet aff daarir oc gæcke. oc ær selff gæckelig oc forsømmelig, da forsmaas han oc, Men will han wære actid aff sijth folk, da schall han dhet forhwærffwe met klogskab. wkrænkt leffnid. affhold. ædrwghed. oc wægt, i desse tingest skall een konge bewise seg. om han will acthis aff sith folk,

✕ Mæn mange meene dog daarlige at the skwille da mæst aff hollis, om dhe met mange swænis bwdher. smykkerij. oc offwerflodighed. betee seg for sijne wndersotte. Hwem holler een konge god aff smykkerij. oc dyre sthene. effther di at hwer mand weed. at han dherhaffwersaa møghet aff[75a] somhanwmlysther, oc dher offwer hwad ladher han andhet till syne, wdhen sijne borghers oc wndersottis fordærffwe, hwilke dher skwille met sijn stoor skade. oppe holle saadan bram oc hoomod, Dher næst dha lære han dhem dher met, som ær begynnisse till alt onth,

✕ Saa schal een konge dyrkis oc leffwe, at ædle oc wædle aff hans gerning oc leffnid. kwnne tage exempill till sparsomhed oc ædrwghed,

✕ Een konge hw kendis meer aff hans tall. æn aff hans smigkerij Hwad som konger tale dhet føris strax blant meenighe almwe, oc fordi da schall een konge met stoor flijd tale dhe ord. som ær dygdelige. oc bewiise eeth konge sijnd,

✕ Icke schal heller forsømmis. Arisstotilis raad, som ær. at wil een konge fly sijne wndersottis had, oc bliffwe i dheris hyllist. dha skall han om no[75b]ghet ær hadeligt mod allmwten dhet befale andre, oc icke schal han dhet selff gøre, Mæn dhet som ær dhem behageligt, oc gangeligt, dhet schal han selff hande, ffordi at i saa maade, dha falder een stoor part aff 103 had oc affwnd paa hans embitzmend. oc besynnerlige om de ære icke nok taknemmelige. ffor almwen, oc dher næst for welgerning dha kommer all tackin till kongen all eene,

✕ Dher næst for han dwbill tak, om han giffwer syne wndersotte noket snarlige, met lyst, selff bedhen, oc met gode ord. oc skall han noghet negthe dhem, dha skal dhet oc gøris blødelige, Schall noghet pijnes. dha skall oc noghet fformynskis affdhen pijne. som i laaghen bescreffwen staar, oc saa schall een konge synis at pyne noghet ont, ligerwiis som han [76a] waare dher trængd oc nød till.

✕ Icke schal dhet heller wære een konge nok at han ær selff god mod meenigheden. Mæn skall han oc saa gøre all sijn flijd dher till. at alt hans folk ær got oc seg ligt. som ære hoff sijnder. wænnir. tiænire. oc mæsthere, thi at dhe ære konghens leemmer, oc dhet had som kommer aff dheris ondskab. faller tith paa konghen. Mæn motthe noghen sije dhet ær swoert. oc kan neppelige skeep, thi ær dhet bædre at han tagher inghen i tiænste. wdhen dhe som gwode ære. oc dhem schal han giffwe at kenne. at alt thet ær hanwm taknæmmeligt. som hans wndersotte ær profiteligt, Oc skeer icke dhet da hænder dhet seg tith. naar een konge ær forsømmelig. oc seer i gænwm fingre. at wdedis mænd brwge store tijranne stycker mod

konghens folk, ligerwiiss som dhet wore aff konghens [76b] befalning, Oc dher som de synis at gøre konghens gagen, dher skicke dhe hanwm meer eeth onth naffen oc rycthe,

☒ Schwlle dhet saa gaa till. dha staar dhen meenighed bædre wdhi hwilken konghen ær ond, æn naar 104 konghens wænir ær onde, Man kan æn noghet fordrage æn tijran. thi at een mantz gerighed. kan æn folket mætthe, een mandz wkyskhed. kan æn stillis, een mantz grwmhed. kan man æn sagte, mæn at fylle saa mange tyranner, dhet ær ganske sworth

☒ Een forste skall forware seg for alle ny fwnd. og han inghen tagher op, thi at endog een tingest kan dher aff offte forbædris, da kan dhet icke fordragis. ffordi dhet ær nyt, Icke haffwer heller noghen meenighedz regementh wærid om kring wænd. heller seedher aff lagde, heller ny log wedtaghen wdhen [77a] bwlder oc opstød. Oc fordi ær dher noghet som nogherlwnde kan fordragis, dha schall dher inthet fornyes paa, mæn anthen fordrage dhet. heller oc bædher nytte dhet. æn dhet till forn war brwghet. Ydermere ær dher oc noghet som icke bør at ffordragis. dhet skall han forbædre icke met een hast, mæn wiiselige oc met tidhen,

☒ Ligger dher oc stoor magt oppaa hwad meening een første regherir met, thi at fattis hanwm dhen rætthe meening, dha far han møghet wiill, Hans agt oc meening bør fordi ath wære saadan, at han icke skall allsom ænisthe beskerme dhen meenighed. han haffwer taghet seg at reghere, mæn oc saa ladhe hæne bædre æn han haffwer hæne fanghet,

☒ Effther dhi at ther ær træne gode tingest som Arisstotiles syer, som ære siælsins. kroppins. oc de wd worttis tingest deylighed. oc karskhed. [Sielsins godhed er dygd, Kroppins, deylighed oc swndhed,] wdworttis som [77b] met lycken kommer rigdom, dha skall her wel wogtis paa, at wij wenne icke bag frem paa desse tingest, oc saa akte een stads salighed 105 aff rigdom. oc andre wdwortis gaffwer. Desse tingest skwle icke acthis wdhen i saa maade, at the kwnne tiæne till siæls oc kroppins godhed, thi schall [han] regne syn meenighed oc sijn wndersotte salige at wære, icke [om hand haffuer thenom megett riige eller karske, men] om han haffwer dhem gode i rætfærdighed oc affhold, inthet gerighe, icke fwlle met wredhe, icke redeboen till opstød mæn møghet samdrægtige,

☒ Schall der og wogtis at een konge icke beswigis, aff koslige tingestis falske naffen, thi at aff dhen killæ kommer dhet mæsthe ondhe som ær i een heell meeninghed, At leffwe i orkeløshed.offwerflødige kledher. oc riigdom, dhet ær icke een sand salighed. Icke ær dhet heller ræt friihed naar [78a] folket gør alt thet them lysther. Icke ær dhet heller trældom at leffwe effther god oc skellig log, Icke ær dhen meenighed fredsommelig wdi hwilken [folket] ær konghen lydige i alle ting, mæn naar som dhe lyde god low, oc konghen icke andhet begær æn dhet som god low inne holler, Icke gor dhet heller lige till hwaar alle faa eens løn, eens heeder heller ære, thi at saadan ting ær stoor wrætfærdighed,

☒ Ffordi schall dhen som riigis regementhe anamnir først paa mynnis. hworlwnde at børn skall opfødis rættelige, thi at meenigheds salighed hænger een stoor parth dher paa. Som Zenophon sijn wdi Cijri kongis opfødilse. then w lærde barndom ær beqwem till alle hande konst. oc fordi skall een konge betæncke meenigheds gagen met scholir staore oc smaa, Dess ligest met jomfrvers [78b] opfødilse, at the strax wndher gode oc wkræncte mesthere indricke Christum, oc dhen lærdom som kan wære 106 meenigheden profitelig. I saa maade kan dhet skee. at ther ær hwerken møghet at pyne, oc icke heller møghen low behoff, naar som folket aff sijn frij willie wel oplærth, effther følgher dhet som ær got oc hōwist,

☒ Saa stoor makt haffwer opfødilse som Plato sier, at ær hwn god dha gør hwn menniskin till eeth gwdommeligt dyr, ær hwn oc ond. dha wanægther menniken seg till eeth ræt beesthis natwr. Inghen tingest ligger een konge saa stoor makt oppo. som han saa skicker sijne regementhe. at hans borgher ære gode. Thi schall. dher læggis win oppa. at the strax wænies till allerbæste tingest. wij see at sang ær dhem sød som ær dher till wande. oc inghen tingest ær saa swor. som at wænie noghen aff [79a] dhet som han længe haffwer øffd seg wdij. Oc desse tingest kwnne skee wæl i alle maade. om een konge will efftherfølle dhe ting dher ære alsom bæst,

☒ Dhet ær tyranne stycker oc w redeligt at tratthere saa sijth folk, som kødmaangere traktere øxn oc kør, hwilke dher icke annet gøre æn først offwer see hwore dhe kwnne lockis. heller oc rædhis. oc sidhen effther som dhem tyckir got at wære. dha smigre dhe oc liske met them. heller oc ærre dhem. som merkelige ær sagt. aff Piatone, ffordi dhet ær at w redelige, brwge folkis begæring. oc icke at ramme theris bæsthe,

☒ Mæn ær dhet saa at folket ær haart oc staar i mod sith eghet gagen, da skallt thw lade deg swickte. oc met tidhen drage dhem till dhin begæring, oc willie. anthen met konst heller eeth saligt omslag, ligherwiis som naar wijn drickis. da føyer dhet seg effther een mantz willie. Men naar [79b] dhet kommer i aarhir oc leernmir, dha leedher dhet æen mand hwart thet wil, 107 Oc endog at meenige mandz wilie, oc land oc riigis stoore ærende dragher offthe een konge aff rnerkelig oc god acth, oc nøde hanwm til at fijre tidhen, dog skall han altid staa i mod, oc betæncke andre fwnd met hwilke han bescriffwe kan mærkelige ting, som icke kwnne i andre maade fræmmis,

Om skat oc exsiss

☒ Hwilken som ransagher och offwer seer gammill tiids bøghe, oc krønicker. tha skall han finne møghet splidactighed. at wære opkommen aff stoor beskatnin. oc fordi skall een god første gøre sijn flijd dher till. at han icke opwæckir sijne folk met saadan tingest, kan han forgæffwis regere, dha gøre dhet. Een kongis æmbede ær møghet yppere en han skall wære en plagere. oc een god først haffwer [80a] alt dhet som hans borgere æye, dher hanwm ælske

☒ Maanghe heedninge haffwe saa regherid, at the inthet andhet førde i dheris hws, oc hiæm. aff meenigheden. wdhen heeder oc ære. Dog at Fabius Maximus oc Anthonius Pius the oc forsmaade heder oc ære. Hwore møghet meer da bør een christen konge at wære till freds aff een ræt conscientze. effther dhi at han dhen herre tiæn. dher met alsom største løn betaal alt thet som rættelige gørs,

☒ Somme icke andhet gøre hoss kongher, æn betæncke oc finne ny fwnd till at beskatte folk, met ny naffen oc titeli. oc dhe meene at the dher met bewise een konge stoor trooskab, ligherwiss som dhe wore dheris borghers fiendher. Mæn dhen konge dher saadant folk hørir gerne, han skal widhe seg at wære langt fra eeth konge naffen, 108 Dher schal heller arbeydis paa oc [80b] tænkis fwnd till at ther gantske lidhet taghis. oc begæris aff folket, oc da øgis hans skat nyttelige, om konghen needher lægghe wnytig oc offwerflodig tæring. oc aff lægge mange orkeløsse embede. som ær paa konge sloth, oc gaarde. Item om han icke optagher orlog. oc lang wandring. om han sagther hans embitzmentz gerighed. om han meer lægghe arbeyd paa at styre dhet land wel han haffwer. æn han dhet met andre forøge will,

☒ Thi at schal skat agtis effther wor gerighed. oc hoomodige begæring, tha bliffwer ther aldrig ændhe heller maade paa beskatning, gerighed ær i sandhed w ændelig. oc altid øgis til at forfølje dhet som begynt ær Oc som dher sies i gammil tale Naar strænghen ær for møghet ragt. dha brysther han snarlige. Saa skeer dhet oc naar folkins taalmodighed ær offwer wunnen, dha wendis hwn om kring til bwlder, oc [81a] opstød hwilket som i fordom tid haffwer fordærffwet oc till inthet giort mærkelig konge riige

☒ Ær dhet saa at nød trængher hanwm til at taghe noghet aff sith folk, da skall han dhet wdi saa maade gøre at ganske lidhen tyngte kommer dhi fattige till Moo well skee dhet ær æn nytteligt at komme dhe riighe till noghen sparsomheed. mæn then fattige trængis till hwngher oc reeb. dhet ær baade wcristeligt oc wtrygd

☒ Dhet schal oc een barmhertig konghe tænce, naar som han wil øghe sijn makt met møghet folk, heller oc han wil wdgifwe sijn systher heller fæncke wdi eeth megtigt giffther maall, oc naar han will gøre alle sijne børn lige mægtige met seg, heller oc gøre 109 sijn gode mend riige, heller oc met wandring betee fræmmede folk oc land syn riigdom, hwore wbarmhærtigt oc wcristeligt thet ær at ffor desse sagher skall manghe tw[81b]sindhe mend met hwstrw oc børn haffwe hwngher. oc komme i stoor gæld. oc sidhen trængis till all wgering oc mishob,

☒ Jeg regnir icke saadan førsther blant menniker. æn sidhen blant kongher dher trængte dhet fattige folk aff. som dhe spilte i wkyskhed. oc daabill, En dog des wær jeg haffwer hørt, ath mange kongher meene dhet. at wære dheris ræth. oc sie at hwes dheris wndersotte haffwe høre seg till,

☒ Thi schal han meer offwer tænce. at thet som een tid aff noghen orsage ær optaghet. anthen kongher heller friborne mend till fordell oc profith. thet kan aldrig læggis i gen,

☒ Dog at een konge ey bwrde alsom enisthe at afflægge noghen paa lagd tynghe, naar som dhen nød forgangen waare dher kongher trængde, mæn oc saa at oprætte dhem dheris skade de haffwe hafft. aff samme tynghe, [82a] dhet yderste hanwm møyligt ær,

☒ Oc fordi skall een konge wogte seg for eeth forgifftigt exempill, om han will sith folk well. Oc ær dhet saa at han gledis aff sijne wndersottis fordærffwe, heller oc forsømmer dheris gagen, i hwad naffen han haffwer dha ær han inthet myndre æn een konge

☒ Schal der og sees till at riigdom ær icke ffor møghet wlighe skifft, Icke dog saa at noghen skwlle mysthe sith. Mæn dhe fwnd oc læmpe skwlle brwgis, at riigdom kommer icke alt sammen til faa mend, Plato han wille. hans borghere skwlle hwerkin wære for fatige, heller for møghet riighe, thi at 110 then fatighe kan inghen hiælpe, oc dhen righe will inghen hiælpe,

☒ Oc hwad maade haffwer dhet at dhe kongher bliffwer siældhen righe dher møghet beskatte, syn wndersotte, oc hwem som dhet lysther at wide [82b] dha lægge seg offwer, hwore møghet mijndre deris forfædre tog aff dheris folk, oc dhe wore dog møghet rwnnere æn kongher nw ære, oc haffde dher till riigdom nok, Mæn saghen ær icke andhen. æn at største parth hængher wed dheris hænder, som saadan skat skwlle indkræffwe oc opbære, oc saa kommer dhen mynste parth till konghens hænder,

☒ Paa dhe tingest fordi dher meenige mand haffwer behoff, schal een konge inghen tynghe lægge, som ær korn. brød. oc øll. kleder. oc wijn. oc andre saadan tingest, ffor wdhen hwilke meenige mand kan icke leffwe.

Mæn wij see dog at desse tingest tynghis alsom mæst, oc icke alsom eniste i een maade, mæn først met sisingh, paa hwilken dhe stwndwm laane penninge, oc giffwe dheris breff at dheris gældere skwille sijdhen kræffwe dheris betalning [83a] aff stædher oc fattige folk i gæn, oc dher næst met told. oc scriffwere penninge, oc paa dhæt sijste met the køb som somme købmend ffaa loff at the eene moo wdføre heller oc sælie noghen ware. oc for een føye baade een konge haffwer ther aff. dha skall dher saa manghen stackarll tage dher skade wdi,

✕ Oc fordi dha øgher een konge, bæst sijn skat som sagt ær, naar som han aff lægggher wnyttig kostning, oc offwerflødig forthæring paa alle ting, thi at som gammil tall lyder, at sparsomhed ær een stoor rænthe, 111 Mæn kan dhæt icke anderleedis wære for meenigheds bæste, æn han skal noghet tage aff sith folk som kallis sising, dha schall han lægge tyngge paa dhen ware som aff ffræmmede land føris, oc som rneer ær till hoy færdighed. oc offwerflodighed æn till natwrins behoff, oc dher [83b] dhe riige mæst brwge oc nytte, som ær ypperligt klæde, silke stycke. purpur klædher. peber. kostelige krwd. oc smørie. dyre stheene. oc andre saadan ware. fordi at tyngis dher noghen aff. dha ære dhe oc riige. oc dhe riige tolet wel. oc bliffwe icke dher aff fatige. æn dog dhe bliffwe noghet meer sparsomme. oc saa forbædris dheris seedher aff føye penninge skade,

✕ Wdi mynt at slaa skall een konge bewise dhen troo. som han er baade mennisken oc gwd pligtig. oc icke skal han dhæt stæde seg selff. som han grwmmelige paa andre pyner, thi at met mynt, pleyer folket at røffwis i fire maadhe, hwilket wij haffwe seet sidhen hertig Karll war død, oc landhet haffde icke herre, hwilket som ær wærre en tyranne dømme, oc møghet twinge dhine land, Fførst met onth paffwiment. dher næst naar mynthen haff[84a]wer icke syne rætthe wægt, item naar hwn ær møghet skaarin, oc sist naar som mynthen sættis op. oc aff som konghen lysther. oc han kan tæncke sith fadebwr gagen oc profiith dher met,

✕

Om een kongis Rwndhed oc welgærning.

✕ Eftther dhi at rwndhed oc well willighed. ære konghers besynderlig dygd oc ære, met hwad dristighed tage. oc wæle dhe seg konge naffen till. dher 112 icke andhet gøre æn arbeyd dher paa. at the kwnne lidhe well aff hwer mantz skade, oc fordi dha bør een konge der at wære klog till wiished. oc waghen at han kan forskylle goth aff hwer mand, hwilket ær icke alsom ænisthe wdi gaffwer, Somme skall han helpe met gaffwer, Somme styrcke met ynnist oc hyllyste, Somme skall han frælse met syn magt aff twang oc modgang, Sommis bæste skall han ramme met gode raad. oc klogt skeell, oc saadan [84b] acth oc meening skall han haffwe, at han skall meene dhen dag at wære tapt, paa hwilken han haffwer icke ffor skyllet got aff noghen, Dog skall han icke w redelige sætthe konghers rwndhed. Mange kongher dhæt wbarmhertige beskatte aff sijne borgere, dher de spille paa gæcke oc øre twdhere, oc paa dhem dher dhe brvghe i legoms lyst, oc offwer flødighed, Ffordi skall meenigheden rættelige wide. at dhem bør at ffornymme kongers welgærning. ther meenigheden wnde well. oc gøre got. Løn skall giffwis effther dygdsins gerning. oc icke effther løße oc w redelige begæringh,

✕ De welgerninger schall altid een konge gøre. dher inghen tagher skade wdi, thi at røffwe ffraa een. oc gøre een andhen riig. oc at nedhertrycke een oc ophøye een andhen, dhæt ær dwbil ondschap. oc icke welgærning, oc besynderlige nar dher [85a] noghet tagis met synd. ffra dhem dher ære wskyllige. oc spildis paa onde menniskir,

✕ Dhæt ær icke wdhen sag dictid aff poether, at gwder wandrede aldrig, noghen stæd, wdhen dhem till stoor lyke dher de gæste hoss,

✕ Mæn nar een konge oc een herre ær wæntendis, 113 oc hans wndersotte lægge da offwer een sijde dheris bæsthe clenodia, jnne lycke dheris deylige døttther. borth sende deris børn oc swenne, dølie oc skiwle dheris riigdom, oc alle maade holle dhem sparlige, giffwe de icke till kænnde hwad meeningher dhe haffwe om konger, effther dhi at the dhæt [gøre] mod dheris till komme dher dhe giorde om dhe waare wæntendhis røffwere. heller oc dheris obenbaare fiende. oc bære fare for dhe tingest, dher kongher bwrde at beskerme, om noghen wille dhem wforretthe, Aff andre rædhis dhe snedighed oc forrædherj Mæn aff kongher rædhis dhe [85b] wold oc makt, Oc nar som een beklagher seg ffor hwg oc slag, en andhen at hans dotther heller pige ær bortaghen, heller dhen tredie at hans hwstrw ær wold giord, dhen fiærde at hanwm er icke betald for arbeyd. kost oc thæring, O hwore langt haffwer dhenne gæstning wærid ffra thet wilkaar. som gwder sies at gæste hwer mand till lycke, Oc nar som noghen merkelig stad haffwer konger mistancke. oc wdi een kongis till kommelise dha gaa de onde dristelige fram, oc de gode skiwle oc holle seg offwer een side, een dog de inthet tale. dha bewiss dog dheris gerning. hwad meening dhe haffwe om kongher. Mæn maa wæl skee her swarir konghen till saa siendis, Jeg kan icke holde alle hænder. Dhæt meg bør at gøre dhæt gør jeg, Dhw som konge æsth flyd [86a] saa i sandhed, at the widhe dhin willie Dha skalt tw well see at the holde dheris hænder, oc dha troo folket at thet ær icke dhin willie, nar dhe see at ther bliffwer inghen wpynth aff dhem dher herensked gøre oc brwge,

114 Maa well skee thet ær een hedhen konge nok, at han ær wel willig mod stjerne egne borgere, oc god, oc mod fræmmede oc wdlænninge rætfærdig, mæn een cristen konge han skal ynghen holle for fræmmede, wdhen dhen som ær wcristen. dog at han skall icke hæller hanwm i noghen maade wforrætte, fførst schal han kende sijn egne borghere, oc sidhen forskylle goth aff hwer mand om han kan,

✕ Oc æn dog at een konge skall der altid arbeyde paa at inghen wforrættis, dha skall dhet meer gøris met fræmmede, æn met indbyggere som Plato sijer, ffordi at ffræmmede ære baade wæneløse oc wdhen slægt, i [86b] dhe stædher som ær fræmmede paa, thi wforrettis dhe snarere æn yndbyggere, oc fordi meenthes dher i gammil tid, at Jwpither skwll selff hæffne de fræmmede folkis offwerlast,

✕

Om low at skicke oc forbædre

✕ Een møghet god low oc een møghet god konge, dhe gøre stæder oc riige hellige, oc dha ær dheris stat oc skickilse møghet lyksalig, naar dhe lyde konghen. oc konghen ær laaghen wndher giffwen, oc lyder hæenne, oc laaghen ær rættelige sath effter hówiskhedz regell. oc icke met ander meening, æn meenigheds seeder kwnne dher aff fforbædris,

✕ Een god wiis oc wkrænckt konge han ær icke andhet en een leffwindis loff thi skall han icke sætthe møghet mænd dhen som god ær oc meenighedhen salig, ffordi dhen stad som ær aff een god konge well skic[87a]kedt, oc haffwer gode oc wkrænckte hówitzmend han haffwer icke low behoff, oc ær noghen 115 stad anderledis skicket, da er inghen low saa møghen, at hwn ær hanwm nok, Dhen krancke lidher icke dess bædre. at een wanwittigh læge bær een ny lægedom paa een andhen

✕ I low at skicke skall wogtis at hwn icke acther konghens fadebwrs baade, icke heller friiborne mentzs besynderlige gagen, mæn effther hówiskhedz exempil, oc meenigheds profiith skal hwn skickis, dog at dhen profiith skall icke dømmis effther hwer mantz meening oc stjelse, mæn effther wisdoms regill, hwilken regill konghen skall haffwe aff merkelig raad Thi at wdhen saa skeer dha er hwn icke low, som oc hedninge bekenne wdhen hwn ær god oc ræt, oc ramer meenigheds besthe. dhet ær icke [87b] strax low dher tæckis een konge men dhet som tæckis een god oc een wiis konge, hwilken icke andhet tæckis æn dhet som ær hówisth oc got i noghen meenighed, Ær dhet saa at dhen regill ær kroghet, dher andre ting skwll rætte, hwad wænthis ther andhet aff, æn at rætte ting skwll oc krøgis, effther samme regill, Ffordi will Plato at llaagher schulle icke wære mange, oc serdelis om dagtinghen. købmenskab. skat. rænthe. oc saadanne andre tingh. dher foye merkelig ære, Meenighedz besthe kommer icke meer aff møghen low, æn een siwg mand bliffwer karsk aff mange honde lægedom,

✕ Hwar som konghen ær wkrænckt. oc hówwitzmend gøre theris æmbede fwlt. gørs icke møghen low behoff, Mæn hwor som thet icke finnes. da brwgis dog god low ildhe, oc [88a] dragis meenigheden till for dærfwe aff onde hówitzmend,

✕ Thi foragtis rættelige Dyonisius sijracusanus, som 116 aff tyranne raad sætte møghen low. een oppaa een andhen. oc lod them forsømmis oc forkrænkis aff folket, paa dhet at han skwll haffwe sag met sith folk, Mæn thette ær icke at skicke salig low. mæn meer at sætte garn oc snarir for folket,

✕ Oc som til børligt ær dha straffis Epitades, som skickede sith folk saadan low. at the maathe tage seg arffwinge hwem dhem lyst, oc thet giorde han fordi at hans eghen søn war hanwm wkær, paa thet at han kwnne skiwde hanwm wd aff sith arff, Mæn met thet første dha forstoode dhe icke hans skalkhed, dog at dhen low paa dhet sisthe giorde meenigheden stoor skade,

✕ Saadan low skall een konge sætthe [88b] at hwn icke alsom enisthe pijner synd, men oc saa lærir hwore syndhen skal flys, oc fordi fare the will, ther sie at lowghen schall wære met faa oc stackede ord screffwen, oc skall biwde oc icke lære, ffordi een low bør saa at wære dictid, at hwn meer dragher fra syndhen met redelig lærdom, æn met rædsle oc pijn, En dog at Seneca giffwer icke dhenne Platonis meening magt men dhet gør han icke wiislige

✕ Oc dhen samme Plato han icke till stædher at wnge rneenskiskir skwll dispwtere om laaghen en dog dhe gamble maa thet rwnnelige gøre, oc fordi ligerwiis som konge low skal icke aff meenige mand dømmis, saa skall han them oc low sætte, dher alle gode mæn kan tæckis, paa dhet han skall widhe at mange som ær foye achtete haffwe oc skeell oc forstand, oc for dhen sag dha priises Marcus Anthonius Pius, at han inghen tingest met [89a] mijnde giorde, æn han met breff oc skællige sag thet forkynnede 117 meenige almwe, oc sagde for hwad sag han alting giorde,

✕ Xenophon scriffwer oss merkelige, at wskælige creatwr the dragis till lydelse i twænne maade, anthen met fødhe oc lijskilse, heller met hwg, Met fødhe om thet ær wanartig, heller lyst om thet ær artig, som hæsthe pleye at lyde, Mæn met hwg oc slag naar dhe ære fortrødne. som aßen pleye at lyde, Mæn effther dhi at mennisken ær eeth ypperligt dyr, da bør hæenne icke alsom ænisthe at trængis till dygd met pyne, men oc

saa lockis met løn oc lyst,

☒ Ffordi da schall low icke alsomenisthe pijn synd, men oc saa met løn locke till at gøre well, oc ffor skylle got aff meenigheden, Saa finne wij mærkelig low gammill tid blant hwilke wor oc saa dhenne, at hwilken som [89b] merkelige haffde striid for meenigheden oc kom leffwendis aff slaghet dha fek han løn, Mæn bleff han slaghen, tha skwllle hans børn fødhis aff then meenighed han haffde hiemme wdi, dher slaghen bleff, oc hwilken som haffde frelst een borgere. heller slaghet fiendher ffra een stad, heller met klogskab oc raad ræddhet naaghen meenighed, dha skickedis hanwm løn. oc tak ffor saadan welgerning,

☒ Oc en dog at ypperlige borghere, wdhen løn efftherfølie dhet som mærkeligt ær, dog gørs dhet behoff at the groffwe oc wforsøgte optændis met noghen løn oc lijst, till dhet som dygdeligt ær,

☒ De som ære aff ærlige sind, optændis till dygd aff heeder oc ære, mæn andre dher ære icke saa fromme i sindt, the dragis aff baade oc profith, oc ffor di skal een god low. brwge bode dhet eene oc dhet andhet. heeder oc wanheeder, gagen oc skade Mæn dhe dher 118 [90a] ære som møghet træle affnatwr, at the kwnne icke met lijst oc lempe læris, dhem skall mand tæmme met stock. oc jern. hwg. oc slagh,

☒ Gode borgher skall aff barndom wænies till at haffwe saadanne meeningher. om heder oc wanheeder, at the widhe kwnne løn icke at wære skickedt. effther rigdoms hedher, heller slægtis stoorhed, men effther gode oc dygdelige gerninger,

☒ Ther schal fordi offwer alt een konge wære waaghen wdi, at han icke alsom enisthe pijner dhet som syndhet ær, men meer arbeyde dher paa, at inghen gør dhen synd. dher ær wærd pijnes,

☒ Lligerwiiss som dhen læge ær bædre dher twinger sooth. at ænghen bliffwer siwg æn dhen dher læger noghen sijdhen siwgdomm ær kommen, Saa ær thet oc bædre at fortage synd, æn at pyne de syndher som giorde ære, oc thet kan een konge mærkelige aff stæd kom[90b]me naar som han anthen fordærffwer. heller oc formynsker. dhe orsagher der aff synd oc ondeskap wdaff komme,

☒ Effther dhi som sagt ær ath møghet onth fødhis aff ffalske meeningher, dher haffwis om nogre ting, da skal een god konge dhet først agte. at hans borghere ær aff ræt oc got skeell oplærde, oc ther næst han icke alsom eniste haffwer the hōwitzmend som ære wiise, mæn oc saa gode oc wforkrænckte,

☒ Oc som Plato rættelige paa mynder dha schall mand alting forsøge oc som sijes. alle stheene røre aff stæd. før æn wij pyne noghet aff dage, Fførst skall mand lære met ord oc got skæll, at inghen skall weele synde, Dher næst skwllle de forfæris met gudz strængthed. som alle syndher hæffnir hardelige, Dher 119 næst [91a] skwllle dhe hōdis met pyne. Oc kan inthet aff desse ting hælpe da skal mand brwge pyne, oc først læth pyne. dher kan læge syndhen, oc icke tagher manden aff daghe Mæn haffwer dhet icke heller framgang till syndsins bædring, tha skall han paa thet sisthe. ligherwiis som een leem dher whælpelig ær. oc icke kan lægis. affhwggis, paa thet at the karske leemmir icke aff hanwm oc saa besmittis,

☒ Lligerwiis som een god læge. han hwgggher icke then leem aff. som kan met plaasther. drik. heller smørie lægis, oc inghen gør han thet. wdhen siwghen trængher hanwm dher till, Saa skall een konge alting forsøge. før een han tagher noghen aff dage. tænkindis at all meenigheden ær een krop, oc at inghen fordi skær noghen leem aff. om han i andre rnaade kan lægis, [91b]

☒ Oc ligerwis som een god læghe gør sijn flijd dher till at han læge met then siwgis allermijnste fare. saa skal oc een god konge acthe. dher low sætther till meenigheds bæsthe. at meenigheds siwgdom kan fordriffwis met aller mynste fare,

☒ Een stoor parth aff synd fødhis ther aff at rigdom paa alle stæder møghet aff hollis. oc fatigdom forsmaas. oc forthi dha skall een konge ther arbeyde oppa. at hans wndersotte kwnne agtis aff dygd. oc icke aff rigdom. Oc dhet skall han først bewiise i seg. oc sijne tiænere. ffordi naar folket seer at een konge met stoor hoomod. lader rigdom till syne. oc des meer æn mand wære agtidt aff konghen at han ær møghet riig. oc at heder oc ære oc æmbede kwnne købis for penninge, da dragis meenige mand till at sancke rigdom met ræt oc wræth. oc hwes [92a] maadhe de kwnne 120 Oc paa dhet at wij skwllle sie noghet meer almænneligt, I mange land oc stæder kommer alt onth aff aarkeløshed, hwilket som hwer begærir dog i askillige maade. oc nar som the haffwe thet fonghet. oc dhem fattis dhet dher de skwllle met opholle aarkeløshed, da wanarthe de seg i onde konsther, oc till wgerning, oc dher føde seg aff. Oc fordi da skall een konge dher vogte seg offwer. at han icke haffwer saa aarkeløse folk wdi syn meenighed, oc haffwer han dhem da skall han anthen driffwe dhem aff sijn land. heller trænge dhem till arbeyde,

☒ Plato sagde oc meenthe at alle tiggere skwllle driffwis aff hans meenighed, Mæn war noghen gammil heller siwg, oc icke haffde sijn eghen slegt oc wænnir, dhem dher kwnne klede oc føde, dha skwllle dhe fødhis aff meenighed. Dhen som ær karsk [92b] oc swnd oc ær till freedis met maadelighed, han haffwer icke behoff ath tigghe,

☒ Massilienses wille icke anamme i dheris stad. dhe presther som foore omkring met helligdom, oc dher aff

fødde seg, oc skiwlde aarkeløshed. Oc maa well skee dhet ær æn gagen for meenigheden, at ther ær icke for mange klosther till, ffordi at i klosther finnes møghet aarkeløst folk, oc besynderlig i dhe kloster som icke skælige oc rættelige leffwis, ffordi dheris leffnet ær møghet aarkeløst. oc dhet som om closter ær sagt, dhet maa oc wnderstaas om andhet aarkeløst folk, dher hwerkin arbeyde heller stwdheere, hwad heller dhe finnes i domkirkir, hæller andre stædher,

✕ Tiil dhenne aarkeløse hob. hørir oc dhet folk 121 dher køber seg till aff kongher oc hærir. toijll oc sising. oc andhen rænthe. kræmere oc saa, [93a] dher næst aagerkarle, mæglere, oc de som hworehws oppe holle, oc føde seg aff saadan sleemhed, ydhermere. fogeder lentzmend. oc mange swenne, som aff somme icke hollis till andhet æn hoomod oc bram. Naar saadant folk kan icke op holde syn orkeløshed. oc lædie met saadan wilkoor. da wanarthe dhe seg till all wgærning,

✕ Ær dher oc een orkeløsh hob till dher mand kalier hoffmend oc rytthere som ær møghet forgifftige, aff hwilke alt got ffordærffwis, oc alt onth opkommer, oc ffordi ær dhet saa at konghen fordriffwer saadan pestelentz aff sijne land, dha skall der møghet myndre wære at pijne met low. wdi hans meenighed,

✕ Ffordi da skwlle nyttige æmbede wære wid hedher oc magt oc icke skall heller wanartigh orckeløshed haffwe syn orsaghe aff ædelig. heller ypperlig. [93b] slegt,

✕ Dog sijer jeg jicke dhet at dhem fortagis heeder oc ære. som ære fødde aff ærlig oc ypperlig slægt, Mæn jeg will at the skwlle bewiise dhem i dhe ting dher ædelehed ær aff begynt, oc i merkelige gerninger. bethee dheris forældris beledhe,

✕ Fforti saa ære thi icke bædre æn wij nw mange see, wdi ørkeløshed. offwerflodighed. qwinske gerninger. wanwittig wdi alle gode konsther. stoore dranckere. oc mægtige daablere, oc andhet som jeg icke will scriffwe, ffor hwad sag skwlle wij dha meer agthe dhem, æn andre skoomagher oc bønder,

✕ I fordwm tid dha ware ypperlige mend frij. aff 122 groffwe æmbedhe. oc arbeyde, dog icke at the skulle fordi swaldre, oc wære orkeløse, men øffwe seg wdi de konsther, oc den lærdom. dher meenigheden kwnne well regeris met, [94a]

✕ Oc fordi da skall dhet icke hollis for smædeligt, at rige mend oc merkelige ladhe theris børn lære sig dher wdi, dha twingis dhe oc hollis fra møghen synd oc fwlhed, Dher till ær dhet saa at the haffwe icke konsthen behoff, da ær hwn læth at bære, Er thet saa (som alting ær om wændelig) at them trængher tha kan eeth got æmbede, icke alsom eniste wdi alle land føde them, mæn oc saa i hwad wlycke dhem falder till,

✕ I gammel tid forstoodhe merkelige mend, at ther kom møghet onth aff offwerflodig tæring, wdi klæder. mad. oc bygning. oc fordi da giorde the low. oc skickede dher domere till. dher saadan offwerflodighed skwlle maade. oc sætte till rætthe, oc formeene formøghen kostning. wdi gæstebwd. kleder. oc bygning. oc ær dhet saa at noghen meen dhet swooerth [94b] at wære at een moo icke brwge sijn eghen willie. met sith eghet gotz, da tæcnke seg at thet ær møghet haardere. at menniskens seedher schwle saa aff offwerflodighed fordærffwis at mange skwlle dher faare lade halsin till. oc fordi ær thet bædre at nødhe dhem till sparsomhed, om dhe schwle aff offwerflodighed fordærffwis. oc bliffwe till inthet,

✕ Inghen ting ær wærrer heller meer skadelig, æn naar høffwitzmend haffwe fordell oc rænthe aff borghers synd oc brøde, hwore schall dhen formeene synd oc ondschap, dher haffwer rænthe aff synd oc ondschap 123 Dhet ær baade ræth, oc skeede i gammill tid at alle brødhe penninge komme till dhen dher skade fik. een parth kom oc till meenigheds fadebwr i stoore sagher, sompt oc saa till dhen dher saghen førde i rætte, men dhet som ær hadeligt dhet skal [95a] icke acthis effther noghen mantz besynderlige baade, mæn effther meenigheds skade. heller gagen.

✕ Ffordi skal all low saa wendhis at inghen skeer w ræt, wære fattig. heller riig. ædele heller w ædele. frij heller træll. offwermand heller wndersotte, oc skall laaghen noghet offwerhænge, da skall dhet wære dhen fatige till hiælp, thi at the fatige snarist wforrættis, oc fordi bør laaghen at rætthe dhem dhet op, dher løcken haffwer dhem fra taghet, oc fordi skall laaghen meer pijne een fatig mantz wold æn een rig mantz fortørnilsse, meer een forkræncth borgemesther æn een ond borghere. meer een ædele mantz skalkhed. æn een w ædele mantz,

✕ Effther di som Plato sijer at brøde pijns i twænne maade. thi skal dher først sees till at pijnen ær ic[95b]ke større en syndhen war, oc fordi dha skall inghen mand w redelige tagis aff dage, Icke skall heller synd dømmis. effther waare falske meening, heller løße begæring, mæn effther det hwn wdi sandhed ær, Hwor fore pijnes nw enfollic styld met dødheden, oc hoor bliffwer wpinth, oc dhet skeer mod all gammill low, wdhen fordi at gwotz oc penninge regnis for andhet æn dhe i sanhed ære, oc theris skade regnis meer effther wor gerighed, æn effther theris rætte wærd, Mæn hwar fore ath hoor nw myndre pijnes æn gammill low dhet pijnthe, dhet bør icke her at scriffwes, 124 Dhen andhen pijne som Plato sijer dher giffwis for synd. skall siældhen brwgis. Icke schall dhet heller skee, at folk skall baade forfæris aff ny oc grwm pyne. Inghen ting [96a] ær saa forfærlig at hwn forsmaas ey, nar hwn kommer i wane, oc inghen ting ær meer wnytig, æn at wænie sith folk till pijne. oc trældom, oc ligerwiis som wdi siwgdom, at man skall icke brwge ny lægedom,

om then siwge kan helpis met then gamble lægedom, saa skall icke heller ny low sættis. om meenighed kan raadis bod met gamble low,

✘ Ond oc wnyttig low kan hwn icke snart wd aff læggis wdhen bwdher, dha skall hwn met tidhen anthen aff læggis, heller oc forbædris oc rættis. Fordi at ligerwiis som dhet ær farligt at w redelige fornye noghen low. saa gørs dhet oc behoff at skicke low effther then beylelighed som landhene ære nw wdi. ligherwiis som een siwge skall læghis effther kroppins leglighed Møgghet ær [96b] salige oc i een god meening skickid oc dhet læggis dog aff møgghet saligre, oc i een bædre meening, ffordi at beylelighed ær icke nw saa wænd. oc dhet kan nw wære onth som dha ware goth,

✘ Møgghen low haffwer wærid ganske wel skicket, dog at onde æmbitzmend haffwe draghet henne till een ond oc skadelig wane. Inghen ting ær wærrer æn een god low ther brwgis till ondhe, oc fordi skall een god konge saadan low aff lægge, oc icke acthe then skade hans fadebwr for ther aff, effther dhi dhet kan icke kallis baade. dher haffwer noghen handell met wdygd, oc serdelis nar low ær saadan, at hwer mand glædis aff hænnis gænkall, 125 lcke schal heller een konge meene at the skwllle fordi bliffwe wid magt, at the ære almænnelige wed[97a]taghne, wdi mange land affgammill seedwane, ffordi at dygd oc hōwiskhed ær icke wdi eeth stort tall, oc onth skall altid des heller aff læggis. at thet ær gammilt,

✘ Oc paa dhet at jeg kan sætte exempill paa een low heller too, Wdi somme land war dhet saa skicket. at døde noghen fræmmid mand, dha toge konghens fogether hans gotz till gømme paa konghens wægne, oc dhet war skicket i saadan meening, at jnghen skwllle tage seg gotz till ffra rætthe arffwinge, oc ffordi skwllle dhet bliffwe hoss konghens fogede. saa længe dhe arwinge komme til stæde. dher gotzid hørde till. Mæn nw ær dhen low dher till draghen at hwad heller arffwing er till heller ey, dha schall gotzid høre konghens fadebwr till,

✘ Rættelig wor dhet ocsaa skicked [97b] at hwad som war fwndhet hoss een tywff, dhet skwllle anthen gæmmis hoss konghen heller hans æmbitzmand, paa dhet at thet skwllle icke komme wdi fræmede hænder. Mæn nw ære ther somme till. dher soa holde dhet faar sith eghet. som findhis hoss tiwffwen, ligerwiis som thet ware theris rætthe arff oc eye, dog for staa dhe wæll at thet ær icke ræth, Mæn gerighed offwerwindher dygd oc reedeligt skæll,

✘ I gammill tid aff merkelige raad war thet paa lagd, at paa landemærke skwllle skickis nogre gode men. dher skwllle scriffwe oc see till. hwad som fōrdis aff land oc i land, oc thet giordis i saadan meening at købmend skwllle inthet skade skee aff rōffwere oc skalke, oc finge købmend noghen skade [98a] ther 126 offwer tha skwllle konghen oprætthe them then skade effther hans rænskab som haffde gotzid indscreffwet. Oc rōffwere oc skalke skwllle icke bliffwe wpynthe, oc paa dhen tid moo well skee tha gaffwe købmend them een fōye skenk ther thenne wmaghe haffde, Mæn nw er then skenk omwænd till tooll oc ther fore hollis nw købmend. mōdhis. platzis. oc wmagis. oc rōffwis, oc dog at wdgifffthen øghis dalige. dha talis dher inthet om at the skwllle beskermis. oc icke wforrettis, Tynghen bliffwer. oc saghen hwor fore tynghen op kom ær aff lagd. dhet som war skællige oc salige paa lagt. dhet ær aff ondhe æmbitzmend draghet till een ond wane oc tyranne stycker,

✘ Dhet war skicket at wrag som ær [98b] skibbrōdhet gotz skwllle anammis oc gæmmis aff konghens fogedher, icke dog saa at thet skwllle høre konghen heller hanwm till, mæn paa dhet at thet skwllle icke komme i fræmede hænder oc war thet saa at inghen kom oc kraffde paa samme gotz, tha skwllle thet bliffwe konghens oc icke fōr, Mæn nw see wii at bliffwer noghet borthe i strandhen. i hwad maade thet skeer, dha holler fogedhen dhet strax for sith, oc ær mōghen wmlider æn strandhen war, ffordi dhet som stranden haffde ladhet een skibbrōdhen mand, dhet tagher konghens fogede till seg, ligerwiis som een andhen storm oc eeth bag wædher,

✘ See fordi hwore alting ær omwænd till ondhe, een tiwff han hænges fordi han hander een andhen mantz gotz, oc konghens foge[99a]de gør thet samme, som fordi war skicket at then skwllle faa sith eghet igen ther mist haffde, oc han rōffwer bondhen tyswer, fōrst tagher tiwffwin fra bondhen, oc dher næst 127 fogedhen fra tiwffwin, oc aff dhem platzis. mōdis. oc wmagis købmend, som ære skickede till at frij dhem, oc beskerme for møde. platz. oc wmage. Oc de som ær skickede der til at noghet gotz skwllle komme til sijn rætthe herre, the forhindre at thet icke kommer, Saadan mange seedher oc laagher findis i mange land, dher ær jw saa slæmme som syndhen ær selff, dog jeg icke will noghen meenighed her foragthe, Desse som sagde ære the ære bodhe almænnelige, oc ffordømmis aff alle mand, thi haffwer jeg dhem fortald till een lærdom, oc ther ære well dhe till moo wel skee, som icke kwnne aff læggis. wdhen [99b] bwdher, dog at een konge met saadan aff lægge skickede seg bodhe hyllisthe, oc dhet som offwergaar all baade oc fordell, een god oc hōffwisk meening om seg oc sijne gerninger,

✘ Lligherwiis som een konge. saa bōr oc een low at wære all mennelig, oc rætfærdig, oc thi at icke saa skeer. tha bliffwer thet sant som then wiise gretske mand sagde. at low ær lighe som spindelwæffs næd, ther griber flwgher oc icke holler stoore dyr, oc ligerwiiss som konghen. saa skall oc low wære meer redeboen till rniskwnd æn till pijnje, ffordi dhet ær baade aff seg selff got, oc ther till fōijer dhet seg meer effther gudz gærningher. hwes wrede som ær mōghet seen till hæffen, oc saa. ær dhet saa at noghen wnleedher seg met

herenskeer oc løghen [100a] han kan dog kræffwis oc deelis till staffens, oc en dog pijnes nok Mæn dhen som ær w redelige dømbd hanwm [kand inghen hielpe], oc bliffwer han icke æn taghet aff dage, hwem kan dha widhe rættelige hwore stoor hans sorge ær,

128 Wij læse at mange som icke waare kongher, mæn tijranner, ffra hwes gerninger een konge skall wære langt, ther dømd synd effter besynnerlige gagen, saa at thet regnedis een lidhen synd. at stæle fra een fatig mand, ther sien met hwstrw oc børn selff trængis till at stæle. heller at tigge aff then skade han fik, oc thet regnedis alsom størsthe synd, oc mange galier wærd at stæle aff kongens fadebwr, heller ffra een andhen rig mand een foye ting,

✘ Item dhen sagde de strax at synde mod konghens førstelighed, ther noghet talde om hans tyranne gerninger, [100b] heller oc om hans forgiftige høffwitzmend talde noghet rwnnelige, dog at Adrianus keysere oc een hedning. som icke bør at regnedis i blanth gode førsther.wille aldrig till stedhe at noghen skwlle klagis for saadan sag, oc then grwmme Nero hørde icke heller saadane kæremaall, oc een andhen konge som saadan ting plath forsmade, oc sagde at wdi een frij stad skall wære frij twnger,

✘ Inghen synd skall een god konge heller forlade, æn dher gørs mod hans eghen persone, fordi at inghen kan bædher komme till at forsmaa brødhe mod seg selff, æn een konge, oc dess meer magt han haffwer at hæffne, des wær staa hanwm hæffen, effther dhi at hæffen hørir till arme oc blødagtige sind, oc fordi dha bekommer een konge inthet myndre æn hæffen, effther dhi at hanwm bør [101a] at haffwe eeth mandeligt oc eeth frompt sind

✘ Dhet ær icke nok at een konge ær frij for alle synd, thi at han skall oc wære frij for alle orsage, oc mistancke, oc fordi dha skall han icke alsom enisthe agte hwad ther brydis mod hanwm, heller hwad then 129 forskyller dher hanwm fortørnir Mæn oc saa hwad andre dømm om hanwm, oc fordi agtendis sijn ypperlighed, dha skall han gerne forgiffwe brøde mod seg selff, oc gøre naade met them som ære dog icke naade wærdhe, paa dhet at han kan skabe seg eeth got røgte

✘ Inghen skall heller her roobe i mod saa siendis, wdi saa maade foragtis kongens førstelighed, ther bør æth wære i stoor reuerentze oc wrdning, oc dher till wkrænkt, ffordi ath i [101b] sandhed dha hørir hwn i saa maadhe wed sijn tilbyrlige ære, oc reuerentze. nar folket forstaa at han ær saa waaghen herre, at jnghen ting ær hanwm skiwld, saa wiis at han weed i hwilke ting hans førstelighed bør at agtis, saa barmhertig at han icke will hæffne synd, wdhen nar meenigheden haffwer dhet beehoff. Cesar Augustus giorde sijn førstelighed møghet merkeligere oc tryggere, met then naade han giorde met Cijna æn han haffde [met] stoor pijn plaghet hanwm, oc dhet haffde dog icke bleffwet dess bædre,

✘ Dhen synder i sandhed i mod konghens førstelighed, dher formynsker hanwm dhe ting aff hwilke han ær alsom ænniste stoor oc mægtig. Aff dygd ær han stoor, oc aff syn meenighed ther haffwer framgang [102a] aff hans wiisdom. ærhan mægtig, Dhen som desse ting fordærffwer hanwm, hanwm bør at klagis ffor dhen synd dher ær i mod konghens førstelighed. The fare møghet wiill ther meene at konghens førstelighed tha øgis, nar low haffwer inghen magt, oc friihed tagis ffraa meenigheden. ligherwiis som een konge oc een meenighed waare twænne ting atskillige. Oc skall dher nogen lignilse gøris 130 mellom dhe ting. der natwrin haffwer till hobe sath, dha skall een konge icke ligne seg, mod hwer besynnerlig dher findis i een meenighed, mæn mod alle hoben. Oc dha skall han see hwor møghet hwn ær yppere, dher ær till hobe komen aff saa mangan ærlig mand oc gode qwinner, æn eeth konge hoffwid thet ær, [102b] Meenighed bliffwer altid meenighed, om ther waare en inghen kongher till. Manghe land oc stædher haffwer standhet well wdhen kongher. som Rom oc Athene, Mæn inghen kan wære konge wdhen meenighed, Dher næst meenighed oppe holler kongen, oc icke konghen meenigheden. Hwad gør konge andhet æn meenigheds samtycke, dher hanwm tiæne. Mæn dhen som ær stoor aff dygd. haffde æn han inthe righe. dha bliffwer han dog stor. Ffordi dha fare dhe openbare wild, dher regne konghen mægtig oc ypperlig aff alle dhe ting dher hanwrn staa ildhe. Dhen kalle dhe een forrædhere, ther met gode raad dragher een konge fra the ting, dher hwerkin staa hanwm well heller ære trygge. oc icke heller ære meenigheden profitelige. Mæn dhen som hanwm [103a] besmitter met meenighe folkes fwle meeningher, oc ther kommer hanwm i offwerflodighed. hoomod. oc daabill. oc andre forsmælige ting, mwne han well raade for een kongis stath. oc werdighed. Dhet kallis troo nar som dher lydis met smigher. een daarlig kongis bwd, Mæn dhet kallis forrædheri, nar dher staas i mod dhe ting dher ære w redelige begynthe, Mæn i sandhed dha ær inghen kongens myndre wen, æn dhen som met slemp smigher kaagher hanwm, oc dragher aff dhet som goth ær, oc ræt, som raadher hanwm till orlog, oc

131 till at beskatte sijn wndersotte, oc lærir hanwm tijranne stycker, oc gør hanwm hadelig. oc wsynlig ffor hwer mand. Dhet ær forrædherj oc icke een pijn wært mæn manghe

✘ Plato han wille at the som skwlle [103b] skicke low oc ræth, at the skwlle i alle maade wære wkrænckte, oc een god konge skall inghen hardhere pyne, æn dher ildhe skicker ræth, oc icke rættelige brwgher low, dog

at han ær then ypperst dher low skall well skicke oc brwge,

⌘ Thi gørs dhet behoff at laaghen ær bode lidhen oc rætfærdig, oc sæt met klare oc forstandelige ord. till meenigheds bæsthe. I fordwm tid da war hwn obenbarlige screffwen, saa at hwer mand kwnne widhe laaghen, paa dhet man skwlle icke brwge low. ligherwiiss som næd oc garn till at gribe folk met. som somme gøre. ligherwiis som the skwlle fare æffther roff, Paa thet sisthe skal hwn wære sat lættelige paa almennelige tale, ffor wdhen dybe omslag, paa dhet at mand skall icke [104a] haffwe dhet wmættelige folk behoff, dher mand kaller juristher oc aduocatur. Dog at dheris kwnst i fordwm tid lærdis aff thet bæsthe oc haffde stoor wærdighed met seg oc inghen gærighed. Mæn nw ær hwn som alting aff gerighed fordærffwet,

⌘ Plato siger at meenigheden haffwer inghen større fiendher, æn then som tagher een low dher ær wndher een god konge salig, oc giffwer hæne wdi noghen mantz frij willie oc wilkaar,

132

⌘

Om forstandere oc dheris befalning

⌘ Then fasthed som een konge bør at bewise sijne wndersotte, bør hanwm oc saa at æske aff sijne æmbitzmend. Icke skal heller thet wære hanwm nok, at [hand] thet biwdher them. Mæn dher ligger magt oppa met hwad wilkaar them biwdis, oc ther skall wooghis paa [104b] at the wkrænkelige fwlkomme dhet som dhem ær bwdhet,

⌘ Sier Aristotiles merkelige at thet ær forgæffwis at sette god low, wdhen the oc skickis ther god low skall holle wid makt, oc fordi hwar thet icke ær, dha skeer thet stwndwm at god low wendis aff onde høffwitzmend meenighed till stoor skade,

⌘ Dog at høffwitzmend skwlle icke wdwælis effther rigdom. slægt. heller allerdom, mæn meer effther wiisdom oc fasthed, dog ær dhet icke wnytteligt for meenigheden, at gamble mend tagis dher till, icke alsom enisthe fordi at the ære meer i alle ting forfarne, oc dheris løse begering ær nw stillid, mæn oc saa at beqwem alder thet giffwer dhem, at the ære agtede i blant folket, oc fordi dha will Plato at inghen skall sættis till at regere low oc sidhe ræt. yngre [105a] een fæmtij aar, Presther wille han icke haffwe yngre æn lx aar, fordi at ligerwiiss som alder haffwer sijn tid, wdi hwilken han ær fwlkomen, saa skall han oc met tidhen haffwe roo oc hwile, aff æmbede oc andhen wmage,

⌘ Eeth koor ær een deylik tingh, om dhet ær welskicket, oc ændrægtigt wdi sang, Twært i mod ær dhet icke endrægtigt wdi seedher, oc sang, dha ær 133 dhet een leed ting, Saa er oc een stadt. heller eeth riige. een deylik ting, nar hwer mand giffwis dhen stæd hanwm børlig ær, oc hwer haffwer sith æmbede oc thet rættelig brwgher dhet ær nar konge gør thet hanwm bør, oc hans høffwitzmend dhet de ære skickede till, oc menige folk [lyder] them, effther som god low wdwiiser. Mæn hwor som konghen gør sit gagen, oc [105b] høffwitzmend inthet andhet gøre æn beskatte folket, oc folket icke lydher god oc høwiske low, mæn smigre for kongen, oc hans till syns mend, som tidhen faldher seg. dher ær een alsom slemmist mænghe till hobe kommen,

⌘ Dhet ypperste oc dhet første een konge han bør at gøre, dhet er at forskylle got aff meenigheden. Mæn dhet kan han wdi inghen maade bædhre gøre, æn naar han befaler gode mend regementhen, ther meenighedhen haffwer kær, oc wne wæll, Hwad ær een konge andhet æn meenigheds læge, Mæn dhet ær icke een læge nok at han haffwer wise tiænere, met mynne æn han er selff alsom wiisist, oc møgghen waaghen, Saa ær dhet icke heller nok at een konghe han haffwer gode till sijns mend, wdhen han ær selff alsom [106a] bæst, fordi the skwlle baade aff hanwm settis till, oc bædris nar dhe haffwe brødhet

⌘ Ligerwiis som alle parther i siælin ære icke lige mægtige, mæn somme biwde oc somme lyde, dog at kroppen alsom eenisthe lyder. Saa skall oc een konge ligerwiis som dhet yppersthe wdi meenigheden wære møgghet wiis, oc frij aff alle løse begæring. Nest hanwm skwlle hans æmbitzmend wære wdi wiisdom, fordi dhe skwlle bodhe lyde oc biwde, lyde konghen, oc biwde offwer almwen, 134 Oc fordi ær meenigheds salighed dher wdi, at till syns mend oc theris æmbede, well oc skellig skickis, Dher næst skall der wære magt till at kære paa dhen dherw redelige haffwer brwghet sijn befalning, som i fordwm waar seed till ath kræffwe sijn oprætning, for skade oc wold som noghen war giord. Paa [106b] dhet sisthe skall dhem skickis stoor pijn, om dhe bliffwe offwerwundhene

⌘ Dha skicker konghen rættelige fforstandhere, nar han icke sætther dhem till dher manghe penninge will giffwe, heller oc the ære hoomodige begærindis, Icke dhem dher høre hanwm næst till, heller foye seg effther hans seedher, gærighed, oc andre løse begæring. Mæn dhem som haffwe dheris siæll kær, oc thet bewise met dygd oc ære, fforti the ære till saadane æmbede møgghet beqwemme,

⌘ Mæn hwor som een konge icke andhet gør æn dyre sælier æmbede, hwad kan andhet wæntis aff them, æn at the skwlle oc saa sælie fræmdelis, paa dhet at the kwnne oprætte theris skade, oc aff hænde i køb

rætferdighed. oc handell, dher dhem haffwer saa møghet kosthet. Icke ær thet heller dess bædre at thet ær nw [107a] i mange land wedtaghet, effther thi at hedninge thet oc fordømt haffwe, oc keysere laaghen biwdher at dommere skwlle haffwe rænthe aff kongher oc herrir, paa dhet at the skwle inghen orsaghe haffwe till at begære penninge, heller andhen ware. fordom, oc tiænisthe, som dhe gøre noghen mand

✂ I fordwm tid da war wrætfærdig dorn een stoor synd, mæn met hwad dristighed will een konge pyne then domere, dher haffwer dømt for penninge, 135 heller wille dømme ræt for samme sag, effther dhi han saalde hanwm først dommere æmbedhet, oc først lærde sijn dommere saadan forgifftig ting, oc fordi bør een konge at gøre dhet mod sijne æmbitzmend, dher han will at the skwlle bewise mod seg selff,

✂ Kongelige paa mynder Arisstotiles at [107b] ther skall wogtis, at aff æmbede kommer jnghen baadhe till dhem dher æmbede haffwe, thi at skeer icke dhet. tha kommer ther twænne skader aff. Fførst at the ther næst gærighe ære, oc forkrænckte, trænge seg ind i saadan æmbede, oc wælde seg dhem till, Dher næst piagis folket i twænne maade, dhet ær at the baade wdlyckis, fra heder oc ære, oc dher till sætther dhe baadhen oc fordeelin till,

✂

Om Kompakt oc forligelse till fred

✂ I kontrakt oc pagt till at gøre freed skaall een konge (som i allting) alsom eeniste akte meenigheds bæste, oc hwor han thet icke gør. mæn meer aff theris skade liide well, tha ær thet icke pakt, men eeth baand till meenigheds fordærffwe, hwem som haffwer then agt. han gør twænne folk aff eeth, eeth aff the friibaarne, [108a] oc eeth andhet aff almwen, oc ther lidher een well aff een andhens skade, oc fordi hwar thet ær, dher ær icke meenighed,

✂ Mellom alle cristhen folk ær een fast oc een hellige pagt, i dhet at the haffwe cristhendummen till hobe, hwad görs thet fordi behoff at cristne kongher oc herrer gøre saa daglig freed oc pagt till hobe, lligerwiis som the waare hwer andhers obenbare fiendher, oc at menniskens pagt kwnne thet gøre dher 136 Christus kan icke forhwerffwe, hwar noghen ting skall göris met mange breff oc hanscriffther, dher ær icke stoor trooskab paa færdhe, oc fordi see wij at ther kommer stoor trætthe aff, dhet som war skicked till at styre oc formeene trætte met,

✂ Naar som noghen handis mellom [108b] gode folk oc aff een god troo, dher görs icke mange breff oc scriffther behoff. Mæn skeer thet mellom onde folk, for wdhen god troo. tha kommer ther meer trætte aff mange breff. æn fred, lligerwiis som mellom gode oc wiise konger oc herrer. ær altid wænskab, dog at the gøre inghen pakt till hobe. Saa twært i mod mellom onde oc daarlige konger, dhet som skwlle gøre freed meer ijppir trætthe oc wfred, naar som i blant saa mange articler, een klagher at then war icke holdhen, oc een andhen, at then war brødhen oc krængt,

✂ Pagt pleyer fordi at göris. at feyde skwlle aff læggis. Mæn nw kalle dhe dhet pagt oc dage, nar dhe wele føre orlog, saa at pagt oc dage ær jcke andhet. æn een beredning till orlog, oc lige som lycken slwmpet till, saa holdhe dhe oc pagt oc dage [109a] Kongher skwlle wære saa fasthe wdi troo, till at bewise lyffte at theris eenfoldige lyffthe, skwlle wære fasthere, æn andre folkis eedher, Hwore slempet kant tw dha tænce dhet ær, at icke holle dhet som wed taghet ær. met stoor oc høytilig pagt, oc wilkaar, dher oc ære stadfeste met thet ypperste som cristhet folk haffwer, som ær dhen cristelighe troo. Oc wi see dog hwad daglige hænder (jeg sier inthet meer) aff manghis skalkhed, thi at wdhen skalkhed kan dhet jcke skee, 137 Er thet æn saa, at noghen artikil ær brwdhen i noghen pagt, icke skwlle fordi all pagthen brydhis, paa dhet at een skwlle icke synis, at begære orsage till at bryde wænskab. Mæn meer skall ther fordi læggis wind oppa, at thet som brøt ær, kan bødis met een føye skade, [109b] Stwndwm ær dhet oc nytteligt at see i gænwm fingre met samme artickler. Effther dhi at blant almwes folk, kan icke æn længe staa wænskab, oc serdelis om alting skall dømmis paa dhen yderste pwngt, oc nøyre regnis. Icke skall tw heller thet efftherfølue ther wrede raadher tig, mæn thet som meenigheds bæste ær

✂ Een god konge skall fordi haffwe fred met alle, oc serdelis met sijne naboo, ther møghet kwnne skade, om thi ære fiendher, oc gangne om the ære wænir, oc for wdhen dheris handell. dha kan inghen meenighed wære wæll bestandelig, oc bædher kan wænskab göris oc hollis mellom dhet folk, som haffwer eeth twnge maall. oc eens seedher. Somme land ære oc saa askillige wdi theris seeder oc wæsinde, at thet ær møghet bædre at the inghen handell haff[110a]we till hobe, æn the skwlle met stoor baand oc pagt wære till hobe bwndhen. Somme land ære oc saa langt borthen at wille the æn gøre andre land goth, da kwnne de dhet icke aff stæd komme. Somme ære oc saa stwmme oc trooløße, at ære the æn nabo dha dwe dhe dog inthet, at handle heller holde wænskab met, Oc met saadant folk ær raadeligt at mand skall hwerken feyde heller haffwe wænskab, icke heller blænne met them giffthermaall, bode fordi at orlog ær een forgifftig. oc een forderffwelig ting, oc dher till da ær sommis wænskab icke møghet bædre æn orlog,

138 Dhet skall fordi wære een stoor parth aff kongens wisdom, at han skall widhe mōghet aff andre lands seeder, oc thet sompt aff bōgher, oc sompt affwiise mendz wnderwiisning, dher ær forfarne, paa dhet at han skall [110b] icke selff wandre andre land met stoor fare som Wlisses giorde oc dog at mand kan icke well om alting scriffwe dha maa wi almennelige sije at mand schal icke haffwe baand heller handell met thet folk som icke ær aff samme troo met oss som ær tyrkir hedninge Ey heller met thet folk dher natwrin haffwer skild fra os, met strand. stoore bierg. oc mange mijlle lcke skwille wii giffwe dhem orsage ath falde ind paa oss oc icke skwle wij heller falde ind paa dhem En dog her motte mange exempill sættis paa dha er eet nok som nw giffwer seg faare, Ffranckerige ær i sandhed blant alle eet mærkeligt rige Mæn æn haffde thet wærid merkeligere, haffde thet wærid wbewarid met Waland oc icke faldhet ther ind oppa [111a]

⌘

Om kongers oc dheris børns giffthermaall

⌘ Mōghet saligt dømmer jeg dhet ffor meenigheden at kongers giffthermaall bleffwe i landhen hoss dhem heller oc met næste naboo om thet skwille skee i fræmmede land Mæn maa well skee, om noghen saa sier een konge dotther bør at giffwis met een konge heller een konge søn, ath forhøge sijne dhet bæste hand kand dhet ær een eenlig oc besynnerlig begæring ffra hwilken een konge skall wære mōghet langt Llad saa wære een konge dotther giffwis myndre mand æn konge heller konge søn hwad tha naar 139 thet kan skee meenighed till større gagen dhet ær hanwm større ære till hans werdighed at han meer ramer meenige mantz bæste, æn hans dotthers heller systhers besynnerlige ære [111b] Konge giffthermaal er een besynnerlig ting, mæn dog see wij ath all wærdsins ypperlighed oc ære, ær nw dher till kommen, oc thet hænder oss tiith dher skeede mellom the grekir oc troianir. for Helene skyld,

⌘ Ær dhet saa at ther skall wære wæll oppa som tilbyrligt ær met een konge, wdwælie seg een aff alt sith land, ther priisis aff reenth leffnid. aff sagtmodighed, oc klogskap, oc ther kan wære een god konge, een lydig hwstrw, oc føde hanwm the børn, ther bode land oc forældre kwnne wære till ære, hwn ær høybaarin nok. dher kan wære een god konge. een god hwstrw,

⌘ Alle mæn giffwe thet magt at inghen ting ær een konge oc konge righe meer nytteligt, æn at konghen ælskir syne wndersotte, oc at han [112a] ælskis aff them, oc thet skall well skee ther woldher mōghet i meenighe fædhrene land. Een skabing oc indfødde natwr bindher een ting fastelige till een andhen, oc fordi dha spildis een desse wilkaar, nar som i mellem folket ær stoor wligning,

⌘ Dhet kan næppelige skee at landhet kan aff alt sith hiærte bekænne them, ther ære fræmmede fødde. Dog meene almænnelige folk, at konge giffthermaal ære sig till fast oc ewige fred. Mæn som wærdsins ting nw lære oss, dha see wij at stoor bwlder oc trætthe, ther aff meer begynniss, nar som een klager at nogre wilkor i brøllwps skath bliffwer icke hollet, heller een andhen som ær fiendhe aff noghen sag 140 tagher brwdhen borth. Somme aff wstadighed sye then først aff i gæn, oc taghe een andhen. Somme haffwe andre kæremaall, mæn hwad kommer dhet meenigheden wed, [112b] heller hwad fordell haffwer meenighedhen ther aff, Kwnne konghers oc konge børns giffthermaall gøre fred, oc roolighed i wærdhen, tha wille jag ønsked. at the waare alle till hobe bwndhen i sex hwnredhe maade, met giffthermaall. Mæn hwad fagnede giffthermaall mellom konge Jacob aff Skotland. oc kongens dotther aff Ængeland, dhet kwnne icke fortaget at han skwille ey i fiende wise fare ind i Ængeland, Oc thet hendher seg tith at giffthermaall. gøris icke før æn landhen ære trætthe. oc fordærffwede aff orlog. oc stoor skade paa bodhe sidher. Dhet skwille konger gøre at the haffde till hobe een ewige freed, oc dher till skwle dhe skicke alle dheris raad, kwnne æn giffthermaals baand gøre freed, dha kan dhet icke gøre ewig freed. Nar som then eenæ døør dha slipper wenskabet [113a] oc haffde giffthermaall wærid ræth wilkoo till freed dha haffde han bleffwet stadig, oc framtwrindhe. Mæn noghen moo sie aff theris børn kommer ewige freed, hwi stridhis dher dha mæst mellom dhem dher næst ær frændher, ffordi at i saa maade, oc for saadan sag da bliffwer mæst wænding i land oc riighe, nar som eth arff før is i fræmmedhe landh, oc eeth land øgis oc eeth andhet formynskis, aff hwilken ting stoor bwlder plæyer at begynniss,

⌘ Thi kan thet icke skee aff saadanne wilkaar, at orlog aff læggis men the ther aff meer yppis. Fforti ath nar som land oc riige ære wdi saa maade bwndne till hobe, strax een herre fortørnis aff een andhen, oc

141 saa i een foye sag, dha dhen som fortørnet ær, sijen strax sijne swoijer till, oc andre ther ære i saa maadhe met hanwm bebwndne. Saa ær [113b] strax een stoor parth aff wærdhen optændh till orlog. Saa stridis paa dhet at mangelen cristen mantz blod skall wdstyrthis, for een mantz wrede skyld. Exempil sætther jeg icke. paa dhet at inghen skall fortørnis. Maa well skee een konge bliffwer rig aff saadanne giffthermaall, mæn folket fortørnis dher dog mōghet offwer. Een god konge men icke at thet gaar hanwm well, wdhen nar meenigheds bæste rammis, Paa dhet jeg skall icke oc sie. at ther gørs wmannelige. mod the jomfrwer oc pigher, dher sendis wdi fræmmede land, blant fræmmede twngemaall. oc wlige skabning oc natwr, oc mōghet wlige seedher. Lligerwiiss som the skwille wære landflygtige, nar som the motte leffwe mōghet saligere i theris eghet land, dog at thet skeede met myndre bwl[114a]dher oc hoomod, oc æn dog

jeg seer at thenne seed ær meer wedtaghen, æn mweligt ær at han kan aff læggis, jeg wil dog paa mynne om ther kwnne æn noghet hænde, for wdhen hob i samme sag

|x

Wthi the ting dher konghen skal øffwe seg mæn fred ær:

|x Een konge wæll oplærd aff Jesu Christi low, skall inghen ting haffwe kær, wdhen sijn meenigheds salighed, hwilken hanwm bør ligerwiiss som een krop, bode at ælske oc læge, oc dher till skall han skicke alle hans tancker, øffwilse, oc magt, paa dheth at han kan saa reghere dheth han ær troid till, at han kan faa loff, 142 oc stadfæstills aff Jhesu Christo, ther skal affhanwm reghenskab wære begærindis, oc blanth menniskin lade effther seg een hōwisk, oc god meening, oc amyndilsse,

|x Hwad hæller een konge ær hiem[114b]me heller aff by, tha skall han altid effther følie Scipionem ther priisis aff alle, oc sagde. Jeg war aldrig myndre eene. æn nar jeg war eene. oc aldrig myndre ledig. æn nar jeg war ledig. Meenthe han saa, at nar han haffde jnghen besynderlig sysle, tha arbeyde han noghet met tancke oc oplægge, ther hørde till meenigheds salighed oc ære, Oc Eneam Virgilianum, hwilken som dhen kloge poethe giffwer mange tancker oc gærningher. mædhen de andre soffwe. Oc thet som Homerus scriffwer bwrde at scriffwis paa alle konge wægge, hwilket saa lydher Dhen som folk oc stoore æmbede ære befaled, hanwm bør icke at soffwe heel natthen wd. Er han oc saa blant meenigheden da skall han noghet gøre dher høre till meenigheeds gagen, dheth ær at han skall [115a] altid bewise een konge,

|x Mæn tha sømmer thet een konge meer at han skall wære wdi openbare handell, en eenlige for seg selff, Oc nar som han fram gaar. da see sig till at hans ansigt. gang. tale. ær saadane at hans folk kwnne dher aff bliffwe bædre, tænkendis ath alt thet han sier. heller oc gør. tha mærkis thet oc gæmmis aff hwer mand,

|x Icke giffwis dheth heller magt aff wiise mænd, dher persaris konger gjorde, som altid waare i eenrom hemmelig wdi sijne gerningher, oc meenthe at the skwllle i saa maade wære agtede aff dheris folk, oc war thet saa the komme noghen tid openbare fræm, 143 dha skeede thet met stoor hoomod. oc dyre klædher. oc smickerij. folket stoorlig til skade. met stoor rigdom som dhe da lode til sijne, Dess i mellom dha fordærffwe dhe tidhen met leeg. oc [115b] oc andre gæckelig stycker lligerwiis som een god oc een from konge haffde icke sysler wdi freedsommelig tid effther thi at merkelige gerninger haffwe altid aarsage nar som een konge fattis icke sind oc hwg

|x Somme meene thet at icke wære kongeligt dher alsom eeniste ær kongeligt som ær at wære wdi openbare handell. lligerwiis som mange bisper meene at thet bekommer them inthet dher alsom eenisthe hørir theris æmbede till som ær at prædicke gwds ord oc lære folket, oc thet aff eeth wnderligt raad dher dhem besynerlig bwrde at gøre befale andre, lligerwiis som the ware dheth w wærdhe oc the slemmiste æmbede tage dhe seg selffwe till Mæn icke blygdes Mythridates som wor ypperlig nok bode wdi wiisdom oc riighe met syn eghen mwnd at sije ræth [116a] aff oc dømmes for folket for wdhen tolk oc paa dheth at han thet dess bædre gøre kwnne dha lærde han till fwllle xxij twnges maall Icke lod heller Philippus konge i Macedonia at thet stod een konge ilde thet han selff sad hwer dag oc hørde sagher Icke heller Allexander magnus hans søn dog han wor daarlig oc hoomodig hwilken dher haffde saadan seed at han hørde jnghen sag wdhen met eeth øre [saa sigindis, Att thett andett øræ] skwllle gæmmis till dhen dher till saghen sware skwllle

|x Mæn at mange kongher icke maa desse wilkaar lijde thet gør een ond opfødisse Sijes dher i gammil 144 tale, at man øffwer seg gerne i dhen konst han haffwer lærdt oc holler seg fraa dhen han kan inthet aff. Hwore kan dheth skee at then dher opfødis blanth dhem dher smigre kwnne oc qwinfolk oc først [116b] fordærffwis met ondhe meeningher, oc legoms lyst, oc fordriffwer hans barndom wdi jagt. daabill. oc dantz. ath han kan sijen haffwe lyst till dhe ting dher behøffwe merkelige oc dybe tancker,

|x Homerus han sier at een konge haffwer icke tid till. at soffwe natthen heell wd, oc dhe gøre dog somme inthe andhet æn optæncke ny fwnd. wdi legoms lyst. till at fordriffwe tidhen dher met, lligerwiis som konger haffde icke andhet at gøre. Een god boomand wdi eeth hwss. fattis aldrig gerning. hwore skwllle da een konge wdi eeth helth riige. fattis sisle oc gerning

|x

Nota hoc officium regis

|x Onde seeder skwllle aff læggis met god low, forkrænckt low. skall rættis, ond low. skall plat aff læggis, wkrænckte hōffwitzmend. oc forstandere skwllle agtis, oc aff hollis. Dhe som forkrænckte ære skwllle prjnes, oc [117a] straffis, Dher schal optænckis fwnd. dher gantske lidhet tynges fatige almwe, alt landhet skall frælsis aff røffwere, oc wgerning, oc dheth skall skee met allermijnste blodstyrting, med hwilke ting han skall føde oc fast gøre een ewig eendrægtighed blanth sith folk. Somme ting ære myndre, dog ære dhe oc een

stoor herre wel wærde, som ær at offwer see syn stædher, mæn thet meer met tancke oc hwg, paa dhet at han alting forbædre kan 145 Dhe stæder som icke ære trygge, oc faste, dhem skall han gøre fasthe, oc pryde dhem met ganglig bygning, holde broer færdige, oc the hwss som ære till heeder, oc meenigheds bæste, bygge tempill, oc holle færdige stranbredhe, oc wand løb. Item rænsse dhe stæder som ære besmittede met pestilentze, anthen flytte bygning. heller oc opfylle kær oc mooser, oc gøre dhem tørre. Dhe æær som icke flyde till [117b] gagens skære oc graffwe wd paa andre stæder, anthen lade strandhen haffwe jndløb, heller oc dhet formeene effther som nytteligt ær, Dyrche the aghre som ned ær lagde, paa dhet at korn kan dess bædre naa till. oc ladhe them bædre dyrkis dher haffde till forn wærid forsømmede. Item gøre ther icke wingaarde som korn woxir bædhre æn wiinbær trææ. Saadanne sysler ær dher sex twsinde till, hwilke dher staa een konge møghet wæll, oc han kan i them saa forlyste seg. at han till tids fordreff. haffwer icke orlog behoff. heller oc daabil at korthe natthen met,

✕ I the ting dher meenigheds heder oc ære hørir till. skall een konge icke wære for møghet offwerflødig hæller thærandis, mæn dog ærlig som ær i meenigheds bygning. i leeg oc spill till anamme oc saa fræmmede sendebwd, heller oc noghet [118a] haffwe at trakthere paa meenigheds gagen. Mæn wdi dhe ting som hans besynnerlige persoen ære anrørindis skall han wære sparsom. bodhe at han skall icke synis at leffwe seg till gode aff meenigheds gotz oc riigdom, oc icke heller lære sijne wndersotte offwerflodighed som ær een modher till alt onth,

✕ Jeg seer at mange wdi gammil tid waare i then 146 wilfarilsse, oc gwd giffwet at ther ær icke æn nw til aff samme slag, at the giorde all dheris flijd dher till, at the kwnne gøre dheris riighe større oc icke bædre, oc thet haffwer tith hænt seg at naar the wille møghet øge theris righe dha mijste the thet dhe haffde, oc fordi dha ær icke Teopompi røst priist oc loffwet wdhen sag, ther saa sagde, at hanwm laa icke magt oppaa hwore stort righe han lod syne børn, [118b] effther seg, mæn hwore got oc fast. Oc dhet srok som sagdis in Grecia, effther myn meening skwll scriffwis i alle konghers skiold oc waben. der saa lydte. Sparta ær deg faldhen till, pryd oc smykke hæne, Sparta war een stad saa kaliet, Dhet skall wære een kongis meening, at ther kan inthet mærkeligere gøris aff hanwm, æn han forbædir then meenighed. i hwore dan hwn ær ther han haffwer anammet, oc ladher hæne skønere. æn han haffwer hæne fanghet. Epaminondas ær loffwet oc priist aff lærde mænd, ath dhen tid æmbede i hans stad war forsmaade, oc inthe agtede, oc jnghen wille haffwe them, dha regerede han æmbede saa, at mærkelige mend waare them sidhen begærindis, oc sagde at eeth æmbede bør icke at ære een mand, mæn een mand [119a] bør at ære æmbedhet

✕ Oc thet kan skee som wi haffwe nw een parth bewist, om saa ær at een konge forarbeydher dhe tingest ther meenigheden bode ophøjis aff oc stadfæstis, oc the tingest aff læggher oc twingher, som meenigheden fordærffwe. Meenigheden hiælpis møghet aff een god kongis exempill. wiished. oc atwogt, aff borgemesters. oc raads fasthed, oc aff prestmæntz gode leffnet, aff wdwaldhe skoolemæsthere,

147 rætfærdig low, oc serdelis dhen lærdom oc øffwilse, dher ær beqwem till dygd. Wdi desse ting, at øge oc stadfæste bør een god konge at wære winskibelig, Aff mange ting fordærffwis een meeningheed, ther dha bæst fortagis om theris rødher oc begynnillss først læggis øde, at een konge ær waaghen wdi saadan ting, dhet ær hans studium oc philosophia, oc at gøre baand mod [119b] desse ting oc dher till brwge alle raad, dhet hørir een christen konge till Lligerwiis som hemmelske planether kwnne icke noghet bwlder haffwe til hobe, wdhen desse jorderigis ting tage dher stoor skade aff, som wi klarlige see i solens oc maanens bryst. Saa skeer oc dhet naar stoore herrir noghet gaa fraa hōwiskhed. ræt. oc skæll. hæller oc the met hoomod oc gæckerij noghet syndhe. dha ær thet all werdhen till een stoor skade. oc aldrig war dher inthet planethe orlog. saa stoor skade giorde mennisen. som Julii paffwis oc Lludouici kongis aff Franckerighe orlog oc feyde, hwilke wij baadhe haffwe seeth oc græth,

✕

Om orlog heller strijd at føre

✕ Æn dog at een konge skal i inghen ting wære framfws, da skall han wære allsomseenisth. oc forsynligst till at optage orlog. Ffordi at ændog [120a] at aff alle ting kommer alle handhe skade, tha forgaar aff orlog paa een tid alle ting, oc møghet onth opwexir i samme stæd oc inghen tingh hænger meer widh, oc kan wær aff læggis. Aff eeth orlog fødis eeth andhet oc aff eeth lidhet fødis eeth stoort. oc aff eeth fødis thw, oc aff skæmpt kommer gammell. oc 148 grwmppt alffware, oc nar som orlog paa eeth stæd begynnis, dha naar dhet icke alsom ænisthe till næste land, mæn ogsaa till dhem som langt fra liggendis ære,

✕ Oc fordi da schall een god konge ingelwnde optage orlog, før en han haffwer alting brwghet till freed, oc inghen ting kan hiælpe, oc waare wii aff dhet sind, dha skwll dher næppelige wære orlog mellom nogher kongher oc førsther. Mæn ær dhet saa. at then pestelentze kan icke aff wændis, met myndhe hwn [120b] skall optagis Tha skall een konge dher lægge wind oppo, at orlog holdis sith folk till aldermynsthe skade, oc met allermynste blodstyrtning, oc ændhis thet aldersnaristhe,

✕ Fførst skall een god konge offwerlægge, hwad skylsmesse ther ær i mellom menniskin som ær fød till freed, oc welwillighed, oc wskællige creatwr, dher ære fødde till roff oc orlog, dher till hwad skæll dher er i mellom eeth menniske. oc eeth cristhet menniske. dher næst offwer lægge se hwilken begærlig hōwisk. oc salig ting ær fred, oc twært i mod hwor skadelig oc syndelig er orlog, oc hwor mōghet onth thet dragher met seg. om thet waare een alsom rætfærdigst. om saa er at orlog kan i nogre maadhe kallis rætfærdigt. Paa dhet sisthe aff lægge saa længe syn løße begæring, at han met raad offwer [121a] læggher hwad orlog will kosthe, oc staa. oc dher till om dhet ær saa goth dher striidis om. waare thet æn saa at han waare wiis paa seyer, hwilken som icke pleier altid at wære met then rætthe sag, Offwerlæg. wmage. omhwg. thæring. fare. wmagelig oc lang beredning, Dher skall sendis bwd effther fræmmede skalke, som ær eeth 149 affskwm aff alle ondhe mennisker, oc will een konge mod een andhen wære noghet stræng, dha skall han først giffwe them penninge, saa skall han smigre for them, fijre oc thiæne landzknæcthe, hwilke ther ære draffwils folk blant alle menniskin. Inthet skall fordi wære een god konghe meer kærth æn han haffwer syn egne gode. Mæn hwad kan meer fordærffwe gode seedher æn orlog, Inthe skall een konge meer begære ath haffwe i sind, æn at see sijne [121b] borghers karskhed theris lycke oc salighed i alle ting. Mæn naar han lærir at striide tha nōdhis han till at sætte wngdomen i stoor fare, oc tiith paa een thime. dha gør han saa mange fadherløse børn, widwer, oc gamble mend bliffwe dheris børn qwith, dher dhem skwlle fødhe, ssa mange tiggere gørs dher, oc saa manghen mand faldher wlycke oc wsalighed till

✕ Mōghet staa konge wiisdom all werdhen om, dhe skwlle forsøge hwore farlig een ting orlog ær, oc naarthe bliffwe gamble saa sie, Jeg haffde icke troet at orlog haffde wærid saadan een pestelentze. O then wdødelig gwd, hwad thw haffwer lærd thenne wiisdom mangan mand till skade, dha skal han tæncke hwor wnyttigt thet war, at wille saa for øge sijne land [122a] oc thet at wære een stoor skade, ther met thet første synthis at wære een stoor baade. Nar dess i mellom ære saa manghe twsinde folk somme slaghe. oc somme fordærffwede i grwnd, Desse ting skwlle aff bōggher lærir, oc gamble mentz snak oc tale, oc aff naboes skade. oc fordærffwe. nar then oc then konge haffwer stoort orlog for saadan land, oc thet met mōghet større skade æn gagen,

✕ Saadan ting skall een god konge skicke, dher 150 ewige kan tæckis. Dhet som wii aff løße begæring begynne, dhet tæckis saa længe dhen begæring staa oppaa. Mæn dhet som med raad oc klogskab optagis, som dhet tæcktis i wngdom saa gør dhet oc i alldom. Mæn dhet skall i ænghen tingh meer skee æn wdi orlog at førre, at noghet skall aff raad oc klogskab optagis [122b]

✕ Plato han kaliede splidagtighed oc icke orlog saa tith som greekir mod greekir striide, oc nar thet hænde seg dha bōd han at thet skwlle maadelige brwges. Hwad naffwen skwlle wii dha giffwe orlog ther dagelighe brwgis mellom cristhet folk. ther ære i saa mange maade met cristhendommen till hobe bwndhen, heller hwad skwlle wij sie, nar thet brwgis grwmelige. oc standher paa i manghe aar anthen for een forfænge titeli, heller lønlig oc besynderlig affwnd, heller aff wngdoms hoomod,

✕ Saa pleyer konger oc førsther at smigre for seg, oc leedhe selffwe, Dher ær noghet orlog som ær rætfærdigt, oc till at begynne samme orlog haffwer jeg rætfærdig sag, Fførst om dher ær noghet rætfærdigt orlog till dhet wille wij sætthe i rætthe, Mæn hwem ær dhen dher ladher seg [123a] icke at haffwe rætfærdig sag, oc iblanth saadan werdsins omwendilse. oc blant saa mōghen pagt, oc dage nw wedtagne. oc nw krænkte, hwar ær dhen dher icke ffor orsage i noghen maadhe, oc meen at wære seg sømmeligt at føre orlog,

✕ Mæn kirkylaaghen fordømmer icke alt orlog oc Augustinus i somme stæder giffwer thet oc magt Sanctus Bernardus priiser oc saa hoffmend Mæn Christus Jesus Sanctus Petrus oc Sanctus Paulus, 151 dhe lære dher twært i mod, hwi agthe wi icke dha dheris lærdom, saa well som Augustini. heller Bernhardi. Augustinus maa well skee paa eeth stæd icke fordømmer orlog. mæn Jhesu Christi lærdom raadher ffraa orlog oc alle apostoll bōggher, paa alle stædher dhet fordømme, oc dess ligest dhe gwode mæn Bernhardus oc Augustinus een dog at the paa eeth stæd giffwe orlog magt, dha forbiwde dhe oc foragthe orlog paa [123b] saa mange stædher wdi andre bōggher, oc ther see wij offwer, paa dhet at wij skwlle haffwe noghet at føde wor synd, oc ondhe begæring met, Paa dhet sisthe wele wii nøye see till, tha skwlle wij findhe ath orlog giffwis magt aff inghen. met the wilkoor thet nw brwgis met, Som konsther ære fordømdhe aff laaghen, fordi at the haffde mōghen handell met falskhed, oc brwgedis met swig som kallis astrologia. oc alchimistica. Dhen første dømmer om tillkommendis ting effther hemmell tegen, oc dhen andhen till at gøre gwld aff andhen malem, Om saa waare at desse konster kwnne rættelige brwgis da ære dhe dog forbwde. Mæn dhet forbwde skwlle mōghet meer gōris wdi orlog, ffor di saa waare æn noghet rætfærdigt som nw gaar werdsins handell till, tha wid jeg icke [124a] om noghet kan findis ther rætfærdigt maa sies, ffordi at theris begynnise ær aff hoomod. wreedhe. grwmhed. wkyskhed. heller gerikhed. Dhet hænder seg tith at herrer oc friibaarne mend, dher meer forthære æn behoff giordis, oc theris rænthe sger till, met beraad mod begynner orlog, paa dhet dhe kwnne øge dheris gotz hierne aff sijne wndersottis roff, oc beskatning. Dhet hænder oc at

152 kongher skæmpther met hwer andhre, oc lade som the wille orloghe, paa dhet at the kwnne forarme theris folk, oc aff theris armod bliffwe righe oc stærcke oc fordi skall een god konge haffwe mystancke till alt

orlog i hwore rætfærdigt thet synis ath wære,

✘ Mæn her rober somme i mod at mand skall icke forlade syn ræth, fførst dha hørir saadan ræth konghens persoen eene till. Om thet saa waare at hanwrn fælde noghet till arff. heller [124b] hiemgiffet met syn hwstrw, hwore wmlith thet ær at følie saadan ting, met meenighe mandz stoore skade, oc for een føye rættighed. ther man wid ey hwore dhan hwn ær, røffwe oc beskatte eeth helt riighe oc komme dhet wdi stoor armod oc skade, Een konge fortørnir een andhen wdi een føye sag, anthen wdi saadan som sagt ær, heller een andhen føye sag, hwad kommer dhet meenighe mand weed

✘ En god konge agther effther meenigheeds gagen alting, thi at gør han icke dhet, dha er han icke wærd kwngge naffen. Een konge haffwer icke then ræth offwer mennisken, som han haffwer offwer wskellige creatwr. Dhen størsthe parth aff righe ær meenighe [125a] mantz samtycke, fordi at then ting gjorde først kongher,

✘ Om dher kommer noghen trætthe mellom land oc riige, hwij skickis dher icke mæglere till, Dher ære saa mange bisper. abbedher. lærde mænd. oc kloge raad. aff hwes skeell oc dom saadan ting skwlle aff talis. oc needher læggis. oc alle sager endhis. heller æn met saa stoor blodstyrning, roff, aff andhens skade oc fordærffwe,

✘ Fførst skall een konge haffwe sijn ræth mystro, 153 dher næst ær han ey wiiss oppaa sijn ræth, dha skall han offwer lægge om thet ær raadeligt ath han met saa [manghen] mantz fare forføllier syn ræth, Dhe som wiise ære dhe will heller fortabe dheris ræth, æn hanwm forfølie, for dhi dhe holde thet at wære mijndre skade. Heller wil keyserin (som jeg meen) tabe sijn ræth æn han will hans gamble land oc riighe oc then ræth som keysere laaghen [125b] giffwer hanwm forfølie. oc kræffwe i ghen,

✘ Mæn her sjer noghen, skall jnghen forfølie sijn ræth. ther wordher tha jnghen ting tryg, oc wdhen fare, wdi sandheed dha maa han forfølie sijn ræth. Meen om thet gørs meenigheden behoff, oc kongens ræth skall icke kosthe hans borgher for møghet. Mæn hwad ær nw trygd oc forwdhen [fare], nar hwer mand will forføllie sijn ræth, at han will inthet fordraghe heller skoone, Wij see at aff eeth orlog begynnis eeth andhet, oc eeth følier eeth andhet, oc wij see inghen ændhe wære paa bwldher oc trætthe. Thi see wij at i saa maadhe dha læggis icke fæijde aff, oc fordi skwlle ther tha brwgis andre raad, wdhen een will noghet fijre [126a] oc tabe aff sijn ræth, Dher kan icke æn blant wænner bliffwe lang freed oc samdrægtighed. Een god man seer møghet offwer met sijn hwstrw, paa dhet han skall icke bryde wenskab. Mæn hwad fødhis aff orlog wdhen orlog. Twgt oc ære fødhe sijn lighe, saa gjør oc rætfærdighed, Dhet skall oc røre een konge som ær god oc barmhertig, at alt thet onde som fødhis aff orlog thet faldher møghet paa dhem som inthet haffwe met orlog oc ære thet møghet w wærdhe

✘ Naar som een god konge haffwer offwer lagt alt 154 thet onde som kommer aff orlog, om thet ær mwelig at thet kan offwer læggis, dha skall han saa tænce met seg selff, till alth thette onde bliffwer jeg eene orsage, saa møghet mandhe blod, saa mange widwer, saa mange arme oc begrædelige hwss, saa mange wænløsse gamble [126b] folk saa mange fatige mennisker alle seedhers. laaghers. oc milheds fordærffwe læggis meg eene till, desse ting skall jeg well betale well dyrth Jhesu Christo

✘ Een konge kan icke hæffne seg paa sijne fijndher wdhen han skall først brwge fienskab mod sijn wndersotte, hans folk skall beskattis, han skall optage hoffmend, hwilke Maro kailer skalke, oc dhet icke wdhen sag Han skall for meene andre lands borgere at wære i sijne land, aff hwes handell meenigheden haffde stoort gagen oc profiith, oc han skall holle hiemme sijne egne borghere oc inde lycke them som the waare fiendher, oc dhet skeer tith at wij gøre wor egne borgere større skade, æn them ther ære fiendher

✘ Dhet ær meer swoerth oc [127a] deyligere at bygge een stad, en ath fordærffwe een stad, wi see dog mange stæyder opbygde, aff wlærde oc groffwe folk. ther konge wredhe haffwe fordærffwet, Oc tith fordærffwe wij mærkelige stædher met større wmage oc kostning, æn andre ny motthe met opbyggis, Saa holde wij orlog met stoor kostning oc skade, wmage oc arbeyde. at tiendhe deelin aff dhem waare nok till freed,

✘ Dhen seyr oc ære skall altid een konghe begære som ær wblodig. oc wdhen noghen mantz skade. Om then seyr kan en falle een konge till ther han ær begærindis. wii see dog at eeth folkis lycke oc 155 seyr. ær eeth andhet folkis skade. oc fordærffwe. Dhet hændher oc tith at een grædher sijn seyr, fordi han haffwer hanwm køpt dyre [127b]

✘ Kan icke mildhed heller wærdsins stoare skade drage oss, dha skall cristendoms werdighed drage oss, hwad kwnne wij tænce at tyrkir oc saracenir tale om oss, nar dhe høre oc fornymme at i saa mange aar ær inghen samdrægtighed mellom cristne kongher oc herrir, oc fred holdis met inghen pacht, oc inghen dage, oc at ther ær inghen ændhe paa blods wdstyrning, oc mijnder bwlder blanth hedninge æn cristhet folk, som dog aff Jhesu Christi lærdom bwrde at haffwe all som størst eendrægtighed

✘ Dhet gørs icke behoff at føre natwrin meer onth oppaa met orlog, effther dhi at wor leffnet ær dog wstadigt nok. stackid. oc skrøbeligt. oc møghen modgang, wndergiffwet met [mange] honde siwg. wlycke.

lijffs fare till søss. jordskelff [128a] oc tordwn. oc lywnijld som dagelige hænder menniskin. Predickefædre them bwrde at aff lægge blanth folket ondhe begæring. till wsamdrægtighed oc bwldher, nw see wij at een frantzmand hader een ængels mand, oc icke for andhen sag æn han er ængilsk, ængiltz mand hader oc skotz mand, icke wdhen fordi han er een skotte, ssa gør oc wale wid tyskmand. oc swowisk wid skwitzer, oc andre dess ligest, Saa ær oc eeth land hadeligt aff eeth andhet, oc een stad aff een andhen. Mæn hwi drage desse gæckelige naffen meer fraa kerlighed, æn Jhesu Christi naffen wdi een almennelig christendom dragher till kerlighed,

✠ Om ther wore æn noghet orlog rætfærdigt mæn 156 fordi at wij see all werdhen førnøghet abe seg dher wdi, dha bwrde presther aff [128b] dheris fornwft, at drage kongers oc menige folkis sind dher fra, dog see wij at somme aff dhem ære begynnise oc ophoff till orlog. Bisper dhem blwes icke at wære myt wdi een stoor hæer, dher ær kors oc dher ær gwdz legomme, oc i blant helwidis tingest blænnis himmelske sacramenthe, oc i blant saa blodig wsamdrægtighed haffwe the kærligheds baand, oc wilkaar. Oc dhet som ær meer wæderstyggeligt. I too atskillig hæer er Christus ligherwiiss som han skwlle striide i mod seg self, dhet war icke nok at christen folk skwlle fordrage orlog, met mynne æn dhet skwlle oc haffwis i saa stoor heeder oc ære,

✠ Ær thet saa at all Jhesu Christi lærdom, ær icke i mod orlog tha bewise seg thet met eeth stæd. hwor orlog prisis, [129a] wdi dhen hellige læst, oc tha wele wij cristhet folk [alle feyde], War thet the israhelske folk till stæd. men da skwlle dhet dog skee aff gwdz raad. Mæn ware gwdommelig raad som altid lydhe. i then hellige læst, the raadhe ffra orlog, dog at wij orloge møghet meer æn the giorde. Daudid wor gw d tæcknemelig wdi alle dygdher dha wor hanwm dog forbwdhet at han skwlle bygge wor herris tempill, ffordi han wor een stridsmand, oc haffde wdstyrt blod, oc Salomon wor dher till wdworld, thi at han wor fredsommelig, Skeede thet jødher. hwad bwrde dha at skee cristhen mennisker. The haffde icke wdhen Salomonis skwgge oc figwr, Mæn wi haffwe then rætthe Salomonem then fredsommelig Jhesum Christum dher alting forligher. baade paa hemmel oc jord, [129b]

157 Jeg dømmir icke heller till at w reedelige føre orlog mod the tyrkir, fførst tænkendis met meg, at cristhdommen er møghet anderleedis begynt. stadfæst. oc forøgt, oc fordi mo well skee dha er thet icke got, at welle seg anderleedis cristhdommen till, æn met the wilkoo at han er begynth oc øgt, oc wij see hwore cristhet [folk] ær tith røffwede. oc skattede. till dhet orlog. oc dher ær inthet dog till giordt, oc ær thet saa at wij wele agthe, dhen hellige trooes bæsthe, dha er hwn met martijrum tolmodighed, oc icke met landz knekte. baade øgt oc klar giorth,

✠ Mæn agte wii land. rigdom. oc eydom. dha er thet orlog oc krij, oc tha skwle wij see till at thet ær icke lidhet cristeligt at føre orlog for saadanne sagher, oc met thet [130a] folk som wij nw føre orlog, dha er thet meer till fare at wij skwlle wændis om kring till tyrkir, æn dhe skwle bliffwe cristne met oss, Fførst skwlle wij arbeyde dher paa, at wij kwnne wære gode christne mennisker, oc dher næst om oss tyckir goth at wære. falde ind paa the tyrkir, Mæn fordi jeg haffwer een stæd beskreffwet hwad onth ther kommer aff orlog, som icke gørs behoff at sie paa thet ny, Thi will jeg thet alsomenisthe raade christne kwngher oc hærir, at the offwer giffwe falske titeli. oc løße aarsag, paa dhet at grwmmen orlog, oc saa længe, aff alffware oc all dheris magt brwgede motthe een tid ffaa ænde, oc bliffwe freed mellem them. dher dog ære met saa mange christendoms baand till hobe bwndhen, brwge seg [130b] dher till wiisdom oc magt oc raad oc alle styrke

✠ Dhe som haffwe lyst till ath synis mærkelige, wdi 158 saa maade skwle dhe thet bewiise, ath the kwnne gøre een ewige oc stadig freed, dhen som dhet kan fram bringhe han haffwer giort eeth rnærkelighere ting, æn han haffde alle Aphricam offwer wundhet met swerd, oc dhet bliffwer icke dog swooerth at komme aff stæd. Nar som hwer will ladhe aff [att] smigre for sijn sag. oc wij aff lægge wor besynderlige begæringh, oc ramme meenigheds bæsthe, oc om wij haffwe Christum till raad oc icke werdhen. Mæn nw dhen stwnd dher hwer rycther sith ærendhe, oc bisper, oc presther. haffwe oc omsorge for magt. wældhe. oc rigdom. oc kongher ære framfwse aff hoomod. oc wrede, [131a] oc alle efftherfølie desse tingest for dheris baade skyll. Dha leedher gæckerij oss wdhen twilff, wdi alle tingesthis fare oc waadhe,

✠ Oc waare thet saa at wij trakterede meenighedhen met meenigheeds raad, dha skwlle hwer mantz besynderlig gagen oc profith wære wdi gode pynthe, oc merkelige effther waar willie, mæn dhet tabis oc nw dher wij all eene dher figthe faare,

✠ Icke twil meg dher paa (høybaarne førsthe) at tw haffwer ey dhet sind, oc æst fød dher till oc lærd aff gode oc wkrænckte mend, Thi dhet som i gen staar, bedher jeg at Christus Jesus størst oc allerbæst will giffwe thin fromme willie, oc agth. god lycke. oc framgang. Oc som han haffwer giffwet teg riighe wdhen blodstyrning, soin beware teg, oc thet wblodigt. Han glædis at han [131b] kallis fredsins konge gøre seg forthi [at wij] aff thyn godhed oc wiisdom motthe een tid aff daarlige orlog bliffwe leedige oc ffrii The ondhe ting som ære fframffarne skwlle offwer tænkis oc priise oss freed oc gamble 159 tiids modgang oc plaghe skwlle dwbill gøre oss dyne welgerninghers godhed oc naade,

✕ Explicita est hic Christiani principis institutio auctore Erasmo Rotherodamo in danicam linguam versa per reuerendum patrem prouintialem Datie magistrum Paulum Helie Carmelitam sacre theologie bacchalaureum: Anno domini Mdxxiij.

160

✕

161

EPISTOLA AD JOHANNEM LAVRENTII 1523

162

163

✕

Venerando domino magistro Johanni Laurentij canonico Roschildensi frater Paulus Helie Carmelita salutem.

✕ Significare mihi uelis obsecro, amantissime Johan nes, per hunc Petrum nostrum, quando reuerendissimo domino tuo oportunum fuerit illi rei uacare, quam tu nuper ex me secreto didicisti. Ego uero me ad uos iamdudum contulisse, sed ita grauioribus semper iudicabam uos occupatos negociis, ut istis intendere minime uacaret. Interim res mihi cepit non admodum placere, imo penituit me laborum quos illi operi impenderam, quod nouus iste principatus reipublice non cesserit ex animi mei sententia, per quem multi insignem quandam omnium hactenus collapsarum rerum restaurationem expectarunt, que adeo non secuta est, ut plures etiam seditiones, turbe et reipublice pestes uideantur exorte. Liberius nunc uulgi loquitur de totius regni prelatis et proceribus, quam unquam fecerit de rege Christierno, ob magistratum infeliciter gestum tam turpiter expulso. Nec desunt etiam, qui ideo autumant profligatum esse Christiernum, quo priuatis procerum rebus magis quam publicis reipublice commodis consultum 164 foret. Atque utinam procerum turba tantisper dissimulasset ius suum, si quod habent in subiectos sibi rusticos, dum seditiones exorte fuissent prorsus extincte! Sed dum omnes ius suum, quod uel sibi finxerunt, uel nescio quo titulo habuerunt, exigere pertinaciter sategerunt, ita ignem admouerunt igni, ut periculum sit ipsum magnum incendium conflaturum. Porro sunt plerique qui existimant, satius esse [78] unius pertulisse tyrannidem quam tam multorum. Unius auaritiam implere non est difficile, at inexplibilem multorum cupiditatem satiare impossibile est, adeoque sui dissimiles facti sunt magistratus et regni con sules, ut omnem pene mereantur appellationem, preter eam, quam sibi ex stemmatum dignitate uendicant, quandoquidem negotiatores eorum ita singulos regni angulos occuparunt, ut etiam facile muscas concluderent, si ipsis usu et commodo forent: Ideoque clamant multi, eos non fuisse meliori principe dignos, quam erat Christiernus omnium tyrannorum facile princeps. Etiam plerique iam magis aduentum Christierni quam olim discessum cupiunt, siue falsi errore uulgi, siue etiam iuste prouocati presentium tyrannide. Ego nihil temere definio; sed hoc scio, quod nisi neglectis priuatis commodis incipiant publicis studere, futurum est, ut iustus dominus et equissimus omnium iudex preteritis plagis adijciat multo atrociores. Hoc ad te scribo, mi Johannes, quod integritas tua mihi nimis est perspecta, quam iccirco non dubito boni consulturam, si quid, raptus animi mei ardore, etiam imprudenter effiitiuero.

✕ Uale. Ex Helsingør anno a Christo nato 1523. 3.die Septembris.

✕

165

CHRISTIERN DEN ANDENS RIMKRØNIKE 1523

166

167

IX

IX Huilckenn som gud forsmaar ij allin stundtt
och hadir then hellig kircke ij grundtt
Gud giffuer hannom huerckin lick ellir rolig lijff
medin euig feijde och dagliig kiiff
Ther mijn fadir døde meinte ieg sa
att ieg skulle tijße iij rige faa
Thi ville ieg bliffue herdig epthir hans dødt
mig tøcktis hand vor ij sindt forblødt
Miskunhedtt och barmhertighedtt hagde ieg act
med suerdtt och vaabin altt nedirlagtt
Jeg sparde huerckin quinde ellir mandtt
medin tuingde thennom alle vndir mijn handt
Liig och lertt riddir och suenne
the skulle mig alle fijre och tienne
Jeg vor thennom icke megitt goedtt
och ingin forthij tha raade ieg boedtt [2a]
Ther mijn fadir vor endtt nu ij liffue
begijnte ieg [ij Norie] mett biispiir att kijffue
Thett haffuer ieg altid [siiden] holtt paa
Saa lenge gud togh mig riigitt fraa
Jeg førde en orloff vdij Suerrigh indtt
Ther bleignit saa mangin mand och quindtt
Jeg vant en strijdt och taffte en andin
Thet kand ieg skriffue och siige for sandin
168 Jegh actijd saa mijtt riddirskab att spijlle
forthij ieg andtt thennom megitt ijlle
Thi førde ieg thennom offte frem ij slaagh
att theris gods skulle komme mig till vragh
Nar ieg hagde kominn med falsk och suijg
beuijste att the icke stoedtt mandeliigh
End vor mijn gud mig tha saa blijdtt
hand vnte mig Suerrig met samme strijdt
Dog thet varrid en stackitt stundtt
Thj ieg bedrogh mijn gud saa mange lundtt
Jeg vor dog enn konning ij trende riige
och loedtt ieg ingenn verre mijn liige [2b]
Jeg forsmaade bode menniskin och gudtt
Fordij dreffs ieg aff Dannemarck vdt
Jegh vurde eij huad som ieg bedreiff
Met skalcke fundtt och falske breiff
Ordtt och lejde holtt ieg med ingin mandtt
ieg thet for sandin siige kandtt
Jeg lodtt drebe och slaa ijhiell
mangin mand mod rett och skiell
Vdij Stockholm giorde ieg itt ijnckeligt mordt
Som er vell offuer all Christendomin spurtt
Jeg loedtt aff hugge och brende mangin erlig mandt
Ther gud hagde vnditt mig Suerrigis rige och landtt
Jeg loffuitt thennom med haand och mundtt
att bliue thennom kier aff hiertens grundtt
Jeg loffuitt med breff att bliue thennom goedtt
Dog attij hagde verridtt mig emodtt
Och ther paa sor ieg en kongeliig eedtt
att ieg skulle æij verre thennom vroidtt
Och ther till annammede ieg krone oc louede gud
att ieg skulle holle thennom thet vbrødelig vdt [3a]
169 Men sijdin ieg vor kominn met thennom indtt
Tha brugitt ieg thet gamle falske sindtt
Och giorde thennom ett ijnckeliigt baadtt

mitt paa torffuitt ij Stocknolms staadtt
Jeg lodtt affhugge bispiir aff Strengenes och Skare
dog the viste aff mig ingen faare
Ther till riddir och edeliig lxx
thet kand ieg siige forsantt och icke liuffue
Forudin borgijr och fattig suenne
ther pleijde gode herrir met tro att tiene
Jeg lodtt theris kroppe liige tre dage paa strede
ther monne saa mangitt øge beskelige grede
Sijdin lod ieg thennom slebe aff bij
Saa att røg och støff stodtt op ij skij
Ther brende ieg thennom vdij itt baall
ieg troer mijt hierte vor haarir en staall
Saa lodtt ieg graffue aff kirckin op
her Stein Suantißens døde krop
Och brende med ij samme sijnde
fordij ieg vor daaritt aff onde quinde [3b]
Sijdin skulle ieg drage til Dannemark igen
och taale mett Sibrijtt mijn gamle gode venn
Ther ieg skulle ij Nijdaal Clostiir gieste
met megitt folck och mange heiste
Ther loedtt ieg sencke ij samme stundt
Abbedin selff siette med falske fundtt
Then samme tijd the fraa alteriit ginge
och guds legomme nijlgin til thennom finge
Jeg lodtt thennom tage och binde som suin
fordij ieg var eij megitt fijn
Och lodtt thennom sencke ij itt skidit vandtt
som ieg vijdtt samme Closter fandtt
170 Ingin haffuer sadant noogin tijdtt hørtt
thij er mijtt røcte saa vijde førddt
Thet er icke mueligtt att siige ellir schriffue
mange ieg haffuer dødditt och tagit aff liffue
Jeg sparde eij bisper [eij] muncke eij prester
eij riddir eij suenne ther mig tiente nest
The som ieg vor plictig att tacke och lønne
Jeg vejde thennom ringer enn en bønne [4a]
Jeg lodtt mig dare aff quinde raadtt
Thi gaar mig nu som lenge er spaadtt
Mennig raad holt ieg for spaatt
forthij ieg vnte thennom eij megitt gaatt
Sibritt och then the Hans Michilßen kalle
The vare mijtt raadtt offuer andre alle
The raade mig [baade] dag och natt
til stor sijße och stor skatt
Till mange forbud och stor toldtt
och saa til huer mands skade och offuir vold
Huilckin som vill vijde att thet sinde
Huad Sibritt haffuer verrit for en quinde
Høre sig till och mercke vell
tha skal hand høre bode rett och skell
Hun huggitt ij Holland och røffuitt ij Norie
nødir och eble førde hun til tørffue
Vtij Biergenn opholtt hun kroer huus
ocn ther drack mangin mand gott ruus
Men sijdin hund kom til Køpinhaffnn
Som ij haffuer hørtt aff huer mandtts sauffn [4b]
Daa fick hun vndir siig rige och landtt
sa regerede hun bode quinde och mandtt
Effther then gamle Hollands sijdtt
huor mand nijde ick for quinde fredtt
171 Siidin begijnte ieg met the lijbske att trette
for the ville sette mig til rette
The ville mig icke siiße ellir tolle
icke hellir for enn veldig herre holle
Men hagde ieg bleffuitt ij Dannemarcks hyllist

tha skulle ieg vell giort thennom fyllist
Alle mene the then mact ij Dannemarck at fange
ther the haffue act forlange
Thi radir ieg danske mend natt och dag
att the icke giøre met the lijbsker fellig eij lag
[Thij nar lijbsken bliuer danske mend godtt
tha woxer fiighen paa hylle rodtt]
Sibritt lod mijrde folck oc slaa ijhiell
Jeg gaff thet mact vdin sag och skeell
Nu haffuir gud skickitt mig ij sin vrede
Att ieg lodtt Sibritt mig saa lede
Kalck och disk monne ieg eij spaare
Jeg wurte lidet paa sielßens faare [5a]
Aff penninge kaabir sølff och guldt
kunde ieg aldrig bliffue met eller fuldtt
Jeg togh fraa biisper riddir och suenne
Sølff guldt och dijrebar stene
Jeg sparde eij bondin ij kiortill graa
eij staadir eij kierlingin ther saad ij mørcken vraa
Ther till lod ieg slaa en skendelig mijnt
som en nu er for huer mandt sijnt
Klippinge var hans høgiste naffn
Alle til skade och ingen till gaffn
Jeg kallis konning klipping ij samme stundt
fortij ieg fant oppaa thet fundtt
Suerdtt och spiudtt lagde ieg aff
och badtt bøndir bere kiep och staff
172 Ther eij motte verre aff sterckere tree
end mand kunde søndir brijde for sin kne
Jeg kalledis konning kiep aff thennom alle
som mig fraa handin monne falle
Jeg tog skatt aff alt thet bondin otthe
Fordij kunde vij eij bliffue sotthe [5b]
Jeg sparde eij gaas som laa paa rede
thi bleue the bøndir saa saare vrede
Faar kør øgh och heste
motte the alle till mig feste
Och ther till aff altt thet penninge galtt
vaare thet entin meill ellir maaltt
Siidin alle thennom ther hagde mact
begerrede ieg att verre ødelact
Paa thet att alting skulle komme til miig
och ingen skulle haffue nogitt got til siig
Mijn gud hand vor mig sieldin ij sijnde
thet faar ieg nu dagligen att fijnde
Kirckin och hindis personer fordreff ieg mange lundtt
och ther til brugitt ieg mangin falske fundt
Jeg lodtt mig verre herre offuir alt mit riige
fordij ville ieg ingen mandtt viige
Paffuens bispers och prestirs mact
the vaare intiid vdij mijn act
Jeg mente att ieg giorde fuldgott skiell
ther ieg lodtt fange en biscop som en treell [6a]
Och ther till brugede Luthers dict
fordij kom ieg ijhuermends sict
Jeg skøtte eij kirckins loff ellir fredtt
hindis preuilegijr lagde ieg nedtt
Thet kirckin vaar giffuitt aff gode mendtt
hagde ieg act fraa hinde att vent
173 Jeg forbødtt the fattig att lerre boogh
Att ingen skulle bliffue vijs ellir kloogh
Jeg giorde ther till all mijn flijdtt
att ieg saa kunde formindske klerckeriidt
Jeg forbødtt thennom ther hagde hungers nødtt
Att bede om rnadtt och tiggge brødtt
Jeg ville icke lade huer verre godtt for siig

Som konger oc herrir gjorde for miig
Aff riidirska-bit begieritt ieg en gaffue
to gylden aff huer theris bonde aarlig att haffue
Paa thet att bøndirne skulle falle til mig
och emod theris herrer att sette siigh
Mijn act bleff tha spiltt ij samme stundtt
Som ieg oplagde met falske fundtt [6b]
Och skalcke fick ieg landtt och slott
och adelin holtt ieg for spee och spott
Jeg meinte saa best att heffne mijn harm
Att nar ieg gjorde adelin fattig och arm
Att naar som ieg ville slaa thennom for fodtt
Thaa kunde the eij staa mig emodtt
Thi haffde ieg enndtt theris mact
Then tijdtt ieg ville thennom forlaet
Mange the skulle haffue daglige suenne
ther thennom skulle dagliige tienne
Paa thet ieg kunde faa faldtt med thennom indtt
och drebit thennom med mit tijrannie sindtt
Thet var fordij mijn dagliige siidt
Att ieg lodtt ingen mandt nijde frijdtt
Jeg skøtte huerckin rett ellir dom
Aldrig var nogin mand saa from
Thi naar ieg haffde til nogen onder grundtt
Jeg lodtt thennom drebe och mijrde samme stundt
174 Hollender oc skalcke holtt ieg fram
Rigitt til skade och mig till skam [7a]
Jeg lodtt fordriffue bode quinde och rmandtt
som bijgde och boo paa Amager landtt
Hollendir lodtt ieg strax opsette
fordij ieg torde eij mod Sibritt trette
The saade icke vdin erthir och bøne
som til forn voxte korn hint skøne
Jeg lodtt ophenge bode leffuendis och døde
fordij kom ieg ij thenne møde
Jeg spaarde eij viduer som hagde nødtt
eij fadirløse børn som vidtorffte brødt
Medin huad kand ieg migit her aff schriue
Effthridij the ere end nu ij liffue
Ther mijn gierning haffue bode hørtt och seitt
Thi kand ieg icke bliffue forgett
Om the gierninger ieg haffuir giortt
ijncker och vndrir bode himmil och iordtt
Vtij bland alle tijrannir fands icke mijn lijge
fordij vil ieg ingin ij grumhedtt vige
Fallaris Silla Nero och andre mange
the kunde mig icke nermere gange [7b]
Vdij tijrannie stijcke och mange onde gierning
endtt es kand gaa en ses paa terning
Nu er ieg rømmitt aff Dannemarck vdt
fbrdij ieg actijdt huerckin mand eij gudtt
Nu raadir mig gud huor thet vil gange
Jeg frøctir som spaadt er aff forlange
Medin huor thet vil nu fremdelis gaa
thet skriffuis vell op ij allen vraa.

✂ 175

EPISTOLA AD PETRVM IVARI 1524

Venerando uiro domino Petro Iuari, bonarum artium magistro et canonico Lundensi, frater Paulus Helie Carmelita salutem.

X Non possurn satis mirari, optime Petre, quod mihi nec uiso nec audito tam insidiose struis calumniam, nec habita ratione communis professionis atque patrie, cum tu christianus et Hallandus me christianum et Hallandum persequeris, idque odio tam atroci, ut non satis sit tibi quoduis scomma in me torsisse, nisi etiam heresis, hoc est blasphemie, crimen addideris, nunquam a me lesus sed subinde encomio celebratus, quod semper mihi de te fuit magne eruditionis opinio, estque modo, nisi me fallunt qui tibi impendio fauent. Sed qua tandem causa me persequeris? Quia, inquis, Lutheranice factionis sum adiutor et defensor. Sic suggestit tibi, opinor, dominus Ascerus, etiam a me multoties commendatus et nunquam uerbulo lesus, cum ego semper pro uiribus euangelium Christi propagare studui. Equidem ut quedam a Luthero usurpata, que digniora sunt quam ut Lutheranica appellitentur, uehementer probo, ita nonnulla, que uere Lutheranica sunt, hoc est, heretica et absurda, adeo execror, ut nemo magis execrari 178 possit. Quod si maxime fauerem impiissime secte, meis tamen presidiis parum iuari posset. Ego olim legi quedam ex ipsius dogmatis, sed priusquam furiosa illa scribendi licentia cepit insanire; at modo non licet, postquam emanauit Pontificis diploma hoc prohibens; quod si maxime liceret, mihi tamen nonuacat penitus, ob publicum, quem gero, magistratum atque studiorum meorum occupationes. Quod si quispiam temere docuerit, fretus aut mea autoritate aut meis presidiis, suo id faciet periculo. Ego nunquam fui, sed nec unquam ero con[90]tentiosi dogmatis autor, ut nolo aliorum stupra, furta, sacrilegia, scortationes, tyrannides ac id genus uitia mihi imputari, ita ab aliorum erroribus perpetuo immunis ero. Non tamen his uerbis quenquam ex meis errasse pronuncio, donec causam, de qua est controuersia, cognouero; sunt tamen hec exempli causa posita. Et quoniam non uacat nunc multis rationibus uindicare me ab hac iniuria, quod sim occupatissimus, inseram huic epistole fragmenta quedam aliarum epistolarum, ueluti centones facturus, quibus olim me excusarim apud quosdam plus satis suspicaces, etiamsi non sit apud omnes profectum. Quod si, his lectis atque equa lance excussis, adhuc hereticum me uocaueris, senties sane quam male me habebit tam mendax epithetum; tunc enim mihi, iusto dolore commoto, licebit etiam multorum conuiciorum plaustis asserere me ab hac iniuria. Et ne diutius te morer, habes hic quod uelim.

X Cum olim Christiernus rex, omnium tyrannorum facile princeps, penes quem tum erat rerum summa, serio ex me esset percontatus, quidnam ego sentirem de Luthero aut Lutheri dogmatis, ita respondi: Que

179 Lutherus de moribus scribit, cynica sunt, quod in omnium mores stomachari uidetur; porro de aliorum moribus censuram ferre non est meum, cum conseruus nequeat esse conserui iudex, unde Paulus, Unusquisque, inquit, propriam sarcinam baiulabit. Que autem scribit contra ecclesiasticam pietatem, Romanum pontificem ac ecclesie recepta sacra idem Lutherus, ita heretica esse duco, ut magis esse nequeant.

X Ob hanc responsionem atque dicendi in multis libertatem factus est idem tyrannus mihi ex olim amico capitalis inimicus, adeo ut capitis metu transfugerem in Iutiam, ubi mansi ad tempus defectionis ab eodem. Ostende, si potes, uel unum etiam ex his, qui ampullas proijciunt, iactantes sese omnia fecisse, qui tanta libertate restiterit eius tyran[91]nidi dicendo et scribendo, ut ego feci. Multi tamen et hoc beneficium agnoscentes habueruntet modo habent mihi gratiam non uulgarem: Ab ingratis autem ut nihil sum accepturus, ita etiam nihil ambio, atque utinam tantum non pergerent pro bono malum reddere.

X Insuper in quadam epistola apologetica de eadem re sic scribo; ut supra ad dominum Roschildensem.

X Insuper accusabar a quibusdam, quod damnarem opes ecclesiasticorum, quibus ita respondi: Impingitur mihi, quod damnem opes ecclesiasticorum uirorum et pluralitatem, ut uocant, beneficiorum. Quod si istud facerem, ut uere non facio, nec tamen seditionis auctor essem, nimirum sanctorum patrum dogma esset, non meum. Fateor, me quorundam ecclesiasticorum diuitias et otia damnare, sed certe malorum. An uero is, qui damnat et execratur 180 quorundam sacerdotum opes, quas sibi conciliarunt per lites, fraudes, ambitiones, negotiationes ac uarias imposturas, quas male partas pessime distrahunt ad luxum, uanitatem, libidinem, pompam, uentris curam ac alia infinita; et reliqua ut in epistola ad doctorem Martinum Børup scripta.

X Hec ad uerbum scripsi cuidam me falso accusanti quod ecclesiasticorum opes damnassem. Tamen interim perpende, si hic aliquid sit, quod a scripturis et patribus, a conciliis aut canonibus uel ad latum digitum

dissideat.

✕ Item ad alium quendam; ut supra in epistola magistri Johannis Laurentii.

✕ Quod si ista tibi non sufficiunt, adjiciam adhuc ex catalogo accusationum aduersus regem Christiernum ea primum, que nuper ad instantiam cuiusdam Rhomani episcopi feci latine loqui, cuius sunt hec uerba: Rex itaque Christiernus iniuria omnipotentis dei, multorumque simplicium subditorum manifesto scandalo atque perniciosa erroris occasione, ad Hafniam regiam ciuitatem accersiri fecit manifestos et ab ecclesia damnatos hereticos atque schismaticos, qui fidem catholicam impia doctrina labefectarunt, qui etiam, freti uiolento prefati regis principatu, mira impudentia et temeritate suase[92]runt defectionem ab ecclesia Rhomana, quam subinde Sathane sedem et Antichristi regnum appellabant, que est totius orbis quoad fidem atque omnium, præcipue uero christianorum, mater et domina, cui et nos et maiores nostri pia deuotione ac deuota pietate hactenus eramus subiecti, in his que fidei sunt et res christiane postulant, cui etiam nos 181 successoresque nostri reuerenter cum timore obedire debemus ac uolumus, ueluti bonos et synceros decet christianos.

✕ Hec ad uerbum; que cum uisa sint mihi non satis esse pro atrocitate rei, adieci in posteriori emendatione, ueluti coronidem, ultra id quod erat in uulgari, que nunc sequuntur: Hinc factum est, ut ecclesiasticos uiros nullo duceret honore dignos, contemneret etiam sacros canones, patrum decreta, ecclesiasticorum ritus, quos nimirum consilio spiritus sancti uetustissimorum sanctissimorumque primitiue ecclesie patrum autoritas nobis tradidit. Auersaretur item uota Deo dicata, adeoque existimaret, nullum esse rerum discrimen, ut nihil existimaret sacrum, sed omnia haberet prophana; ideoque sub ipsius tyrannico principatu nec parcitum est secus sacris quam prophanis.

✕ Nonne hisce uerbis, ceu breuissimo compendio, damnantur et notantur atro calculo omnia, que Lutherus aut impie dixit aut scripsit? Et hic catalogus iam plus quam in quinquaginta exemplaria transcriptus est, legiturque ab episcopis omnibus; et adhuc cogor Lutheranus esse.

✕ Sed neque grauabor exhibere tibi et alium testem. In fuga namque regis Christierni interpellatus a quibusdam magnis uiris edidi commentarium in uulgari lingua super literis illis, quibus regni magistratus defectionis causas prodidit, satis prolixum. Insuper et eisdem commentariis inserui prolixum caput de uiolentia uestro capitulo, ut uocatur, facta. An ego unquam ista scripturus fuissem, que ex diametro pugnant cum Lutheri scriptis et dictis, si ego 182 Lutheranice factioni tantopere fauissem? Ista scripsi sola commiseratione pauperum, absque ulla spe lucri ad me saltem redituri, quod semper toto pectore ac propemodum ex ui horrebam tyrannidem ac impietatem. Quid putas fecissem, si ambiissem amplam ditionem, aut pingue sacerdotium [93] quorundam exemplo, qui nihil non faciunt quo undecunque lucelli aliquid corradant. Si scires, mi Petre, qua causa et quibus authoribus natum est istud de me commentum, non dubito quin aliter de Paulo sentires quam facis, et forte multo negotio (si tamen in te est ulla mica salis) me ab hac iniuria assereres.

✕ Sunt qui nihil aliud cupiunt, quam ut extinguantur penitus sinceriora studia, que putant meis uigiliis in nonnullis scholis Dacie esse adiuta, etiamsi in hoc falluntur. Conatus sum quidem pro uiribus, sed parum efficere potui, cum ob meam imbecillitatem, tum maxime ob stultos quosdam senes, qui nunquam non reclamant studiorum Mecenatibus, adeoque pietatis studiis obstrepentes, ut malint perpetuo barbariem regnare quam uel tantillum estimationis amittere, qui olim habiti sunt rabini et doctores. Non intelligunt, inuidum et non religiosum esse eas odisse literas, quas nesciunt. Nec solidis argumentis quicquam moliantur, sed tantum strophis et technis instructi, furore et insania perciti, clamant hereticum eum, qui uel Christum uel Paulum uel Petrum in scholis interpretatur. Ego in omnibus pietatem et auctoritatem ueneror, dignitatem agnosco etiam in malis, sed impietatem, tyrannidem, fastum, auaritiam detestor atque perpetuo detestabor, etiamsi rumpantur ilia Codro. Non quod id passim faciam,

183 sed cum res, locus et tempus postulant. Neque tamen nominatim quenquam perstringo sed tantum in genere, unde nemo leditur nisi malus. Obsecro igitur, ne prodigiosis uocibus tuis me insecteris. Orthodoxus sum, non hereticus, Paulus uocor, non Lutheranus. Quod si perrexeris facere quod fecisti, et non officii lesam famam meam sarcieris, etiam me tacente et dissimulante ab aliis etiam iuuenibus excipieris, ut dignus es. Alios uero hypocritas, quos uobiscum adduxistis, ipse suis coloribus pingam, nec patiar inultam esse illorum impiam garrulationem, cum rescuero quidnam ipsi egerint in uestro sodalio. Uehementer namque fidei uicem doleo, si talibus [94] nitatur patronis. Tu interim caue, ne olim ab albo eruditorum, in quo scriptus es, eradaris; habeo mihi fauentissimos adolescentes, qui non patientur uestem meam gratis lacerari, nedum famam aut nomen. Uale, et Deum pro me exora.

Ex Schelschør anno Domini M. D. XXIII.
3.die Nouembris.

✕

**EEN CRISTELIG VNDERWYSZNINGH
PAA THE THY GUDZ BUDORD, THEN MENIGE
CRISTEN KIRKIS TRO OCK LOFFUE.
WOR HERRIS BØNN PATER NOSTER,
OC HUORE JESU CHRISTI DØD OC PYNE
SCHULLE RETTELIGE BEGAAS OC TRACTERIS.
[ROSTOCK 1526]**

**Erlig oc welbyrdig mandt oc streng Ridder her Olwff Nielsen till
Valløff, Broder Paulus Helie Helser jnn Christo Jesu, medt Gutz
naade och wenscaff.**

⌘ Thet er nu paa tredie aar, om megh rettelige drages til mynde, kiære Her Olwff Nielsen strenge ridder, at her kom till lande, een aff Morthen Lutherß bøger, som kalledis een bede bogh, ther først wdgick paa tydske, oc siden bleff wtset wdi latine. Ther ieg saa at samme bogh opkiøptis met stoer hast og fyg oc een aff thennum paa thet [A2b] sijste, kom oc saa till myne hender, oc ieg haffde hende hasteligen beløbet, oc offuerseet Tha fand ieg noget som wor kommeth aff Luthers eghen aand, een part oc saa ther hanwm icke tillhørde, som hans seed haffuer alltijdt wærid at blende onty blant thet gode oc løghen blandt sandthed, at hand kwnde theß bæder sette oss glarøgne paa næse. Oc forthi gaff ieg sompt machth, oc sompt icke machth. Tha ieg betencthe medt migh, at mange skulle fare wilt aff samme lerdom, om hant bleffue till hobe, fald thet megh y synde, at ieg wille sckelne thet gode fraa thet onde, oc huede fraa then wrenæ sæd, oc thet lade wdgaa paa Danske at theris 188 synd kunde ther medt dragis fraa the tydske bøger, ther hwer mand tha leste saare gierne Oc tycthe megh, at ieg haffde ther till god rett, [A3a] at som Luther haffde taget thet gode affhilligemendz bøger, Augustini Cipriani oc Bernhardi. Tha motte ieg oc saa røffue hannum thet fraa, ther hand haffde ingen ret till, oc helst forthi hand raaber nw møget till bage, oc icke giffuer machth aff thet som stoer y samme bogh, dog at thet er klar oc edill sandhed oc fordhi ieg kandt icke nw rygge thet som giort er. Thi at bogen er x. eller xij. ganghe wdscriffuen, Oc er y theris hender som henne icke wele giernæ aff lade. Tha wille iegh heller sielff indføre hende paa prenterijdt, en nogen anden skwlle thet gjøre At ther skwlle inge wcristelige stycker tillsettis, aff myne vwenner. Ther giernæ gjorde meg Lutthers, om the konde ther faa lempe till. Jegh haffuer well spurdt kiære her Oluff at ieg er forklaget hoss edher, at ieg skulde eth [A3b] stund anderledis predicke en iegh nw gjør, thet er at ieg tha predickedt med Luther, oc nw y mod. Men ther som ieg haffde noghen tijdt wærid aff Luthers meningh, tha wilde iegh tacke gud, at hand haffde migh forløst aff then dieffuels snare, ther haffuer tha hegtet till een tijdt, thennom som ere wijsere en iegh noghen tijdt bliffuer. Dog ieg icke kendis meg nogen tijdt wære besooen anthen medt Luther eller nogher aff hans tilhengere. Saa møget som ieg nogen tijdt gaff macht aff Luthers bøger. Thet giffuer ieg en nw macht, icke forthi at Luter saa schriffuer, men ath ieg less thet samme wdtij Hieronimi, oc Bernhardi, bøger. Oc y Sancte Birgitte obenbarelsse, som er om gerighedt, hoffmod, oc wkysckhed. Oc

189 andhre store oc groftue syndher, ther y mange aar wblue[A4a]lige driffwis, bode blandt then geestlige, oc then werdslige stath, at møgen syndt er till, thet er (dess wær) for møget sandt. Men ther findis tha ingen store løghen, en then som Luther haffwer taldt oc screffuedt, mod kirckens Sacrament, macht, ære, lydelsse, gutz helgen, oc korttelligen modt all ære oc dygd, som wy snarlighe faa at wide, forthi gutz retferdige dom, kand icke nw lenge tøffue, ther aff werdsens wbegribelige synd, oc wdygd, nw saare trengis till at skynde seg. Ther staar y Sancte Birgitte bøger. Libro vi: ca: Ixvij. At twenne teghen ere wisse om Antichristi tillkomme, eet nar then menige mand, will gierne høre Ketterscke lerdome. Thet andhet nar klerkerid er kommen i stoer foractelse oc haanhedt, om thet er icke nw forhender, maa y oc andhre gode mend døm[A4b]me oppaa, thet sies meg oc saa till, at ieg icke blyffuer hoss scriffthen, men er thet saa, at ieg

nogen tijdt træder fra henne, witterlige, eller fortredelige, giffue thet Gud at meg offuer gaar, Gutz plage alle mand till aa sy wn. Giøre oc andre saa, gud vnde thennom oc saa en tilbørlige straff, icke til siels forderffue, men at the kwnde sig rette oc kende syn wyldfarelsse. Thij beder ieg edher kiære her Oluff, at i gjerne læssethenne bogh, icke for Luthers skyld, eller hans lerdøm, som findis heer icke vdti, men for Ihesu Christi lerdøm skyld, oc then hellige scriffis medt hellige mentz, Augustini, Cipriani, oc Bernhardi vnderwißningh. Thette føffue breff, wille ieg eder tilschriffue, kiære her Oluff, paa myn orsage, oc met then lille bog, bekende myn fattighe tyenniste, for edher, oc [A5a] edhers kiære Moders gunst oc

190 gode willie. Men haffde iegh noget lenger wæridt medt edher y kundschaff, tha skulle ieg tale noget wyder medt eder y thette breff, dog thet kand een anden tijdt beder giffue sig, affeen anden orsage. Her medt edher then ewig gudt beffalindis, nw oc altijdt Schreffuet y Kiøffnehaffen, Sanctorum martyymm Viti oc Modesti dag. Anno domini M.CCCCC oc xxvi. [A5b].

191

✕

Een korth vnderwyszningh om the x. Gutz bwd ordt, alle thennom nyttelig som wille sigh Cristellighe och wdhen straff bewijsze bode modt gudt oc menniken

✕ Then første Moisi tawle, indeholder trenne budt, oc hun bescriffuer oss hwes wij ære Gwdt plichtige. Thet er, hwat oss bør at giøre, oc lade aff the tyngh, som ære gud nest angaende. Och forthi paa mindis wij wdtij thet første bwdh, hwat Gudt er begerindis aff alles wore hiærter. Oc serdelis hwat meningh och [A6a] tancker wy skwllæ om hannum haffue Thet er, at alt thet gode wy mo rettelige begere, skwllæ wy wente aff hannwm all ene, ligerwijs som aff en god fader, eller een møget goedt oc trofast wen. Oc thet vden twiuel, oc mistrøst vdtij en fasth loffwe, stadicht hob, oc sandt kiærligheedt, altijdt frøctindis at wy skulle hannum noget fortørne, icke anderlediss, end som en goed søn er omhyggellig ath handt schall icke misteckis sijn kiære fader. Thet vnderwijss oss oc saa Naturen at een Gudt er till som alth godt affkommer, oc ther hielper y all nød oc modgangh. Hwilcket oc hedninge bekenne y thet, at the mentthe seg thisse ting at forhwerffue 192 aff theris Guder the dyrckede thet dog icke wore Gwder wden till naffns. Och effther theris [A6b] wrange, oc wanwittighe loffwe. Saa lyder samme bwdt, Exodi xx.

✕

Første Gwdtz bwd Thw sckalt icke haffue andre oc fremmede Gwder.

✕ Thet andet bwdt vnderwijßer oss hwor wy skulle oss bewijße mod Gud besyndherlighe wdtij the thing som ære legomlige, oc wdwortis for menniken, oc inwortis for wort egedt hiærte, thedt er at wy skwllæ ære Guds naffn, hans natur, oc gudomelig wærelsse er hwercken beggribelig aff oss, icke heller syelig oc vnderwysiligh for andre, alsomeniste er hans naffen forkynnellicht. Saa lyder bwdet. [A7a]

✕

Andhet Gudtz bwdt Thw sckalt icke tage thijn Gudtz naffen forfengellige wdtij thijn mwndt.

✕ Thet thredie bwdt giffwer till kende, hwore wy skwllæ oss bewijße modt gwdt i legomligh oc wdwortis gierningh, oc dyrckylße, bwdet lyder saa.

✕

Thredie Gwdtz bwdt. Thw sckalt holde oc hellig gøre Høytilige dage.

✕ Nw see wy ath oss bywdis i thesse trenne bwdt, y hwes mode wy sckwle oss haffwe modt gwdt, meth 193 sindt oc [A7b] hiærtens tancker, met ordt oc gierninger, thet er wdtij alt wort leffnet.

✕ Then anden Moisi taffle indeholder vij bwdt, som her effter følger, oc hwn fore giffwer, hwor wy sckwllæ oss

bewise moedt mennisken, hwat heller thet er y gørinde, eller ladinge.

Thet første aff thisse vij. och fierde blant them alle, giffwer oss till kende hwadt wy ære waare offuerment plichtige, oc effther thij, at the paa Gudtz wegne, haffue saadan machth oc befalingh, tha er thet tillbørligt, at thette bwdt skall følge nest effther the første try, som ere gwdt anrørindis. Exempell till thette bwdt ere, fader, moder, herre, hußbwnde, prelat, forstandere, oc alle the som haffwe almyndelige befalingh, at styre oc regere Saa lyder bwdet.

✕

Fierde Gudtz bwdt Thw skalt hedre oc ære tijn Fader, oc thijn Moder.

Thet andet bwdt y thenne taffle oc femthe blant them alle, vnderwijser oss, hwor wy skwle løffwe meth wor ieffencristen, oc wor lige, oc thet er hwer mandtz besynderlige persoon anrørindis, som er at wy skwle paa ingen mandt arghe, eller skade, men alle gaffene. Oc them besynderlige som till oss oc wor hielp trengher, hwat heller the ære Fattige, eller Righe wener, eller vwener. Saa lyder bwdet.[A8b]

✕

Femte bwdt Thw sckalt icke y hiell slaa

194

Thet tredie bwdt y thenne taffle, oc siette y blant them alle, offuergaar waar ieffencristens persoon, at thet indeholder och beslutter the tingh, som waar ieffencristen eyer oc besynder, y blant hwilke the ypperste ære. Hans hustrw, børn, slecht, oc wener hwilcket bwdt som aff oss esker, at wy skulle thennom icke skende, eller komme wdtij noget werlichth tall. Oc wanære at theris røcte kandt wdtij alle mode worde wbesmittet oc wforactigt Saa lyder samme bwdt.

✕

Slette bwdt. Thw skalt icke giøre Hoord [B1a]

Thet fierde budt y thenne taffule oc sywende blant thennom alle, giffwer oss till kende, at wy icke maa sckade wor ieffencristen, paa sith tymelige gods, som er, at icke tage hannom noget fraa, eller ath forhindre hans fordeel. Men meer, at rame hans besthe medt raad, oc gierningh. Saa lyder budet.

✕

Sywende bwdt. Thu sckalt icke stiæle.

Thet femthe budt i thenne taffle, oc Ottinde blandt thennom alle, giffuer oss till kende, at wy mo ingen mandz røcthe, eller ære formyndscke, men heller at forsware, oc fordectinge, alle mandt till gode, oc gaffen. Saa lyder budet. [B1b]

✕

Ottinde budt. Thu sckalt icke sye falst vitne emodt thijn jeffencristen.

195

Nw kundhe wy see, oc mercke, ath thet er oss strengellige forbudet, y noget mode at arge paa wor ieffencristen wære sikh hans persoon, eller eyedorn Oc twert y moet, er thet oss oc strengelighe budet, at wy altijdt sckule giøre hans gaffen, oc formene hans sckade, Oc er thet saa ath wy offuerweye naturlig low oc sckæl, tha finde wy klarlige y thesse budt inthet andet, en thet som er gott oc redeligt. Oc ther hwert menniscke wille segh bewysis, om thet waar anthen i gutz stedt, heller eth andet mennisckis persoon.

The ij siste budt, giffue oss till ken[B2a]de, woer naturlige sckrøbeligheedt, oc the klarlige bewijße, at wy ære syndige oc ondhe for Gudt, i thet the biwde oss the renæ tancker, oc begæring, ther wy icke kunde aff stedt komme, wdaff wor magt, oc forthi haffue wy y thesse twenne budt. Obenbare feyde, oc orloff arbeyde, oc wmage, wdtij all wor lijffs tijdt. Saa lyde samme budt

|X

Nyende budt. Thu skalt icke begere thin ieffencristens huss.

|X

Thijnde budt Thu skalt icke begere hans Hustrw, dreng, eller Pyge [B2b] Qwegh eller Noget handt eyer oc besyder.

196

|X

En kort beslutelsze paa these x Gudtz budt.

|X Cristus siger saa, hwat som helst y wyle ath andre menniske skal eder gjøre, thet samme skule y gjøre thennom, forthi siger Christus, thet er all then lerdome, som bode logen, oc profeters bøger indeholder. Oc war thet saa, at huert menniske bleffue at spurd oc randtzaget. Tha skule ingen findis, ther for welgerningh wille haffue wtacknemelighed Ingen wille, at hans naffen skule komme wdtij nogen mandtz tale till ondhe. Inghen wille gierne forac[B3a]tis aff hofferdige menniske. Oc ydermere thet er ingen mandt, lefft at hans hustrw er wlidigh, wredt, genstridich wkysck eller wblw. Inghen will heller at hans gotz skall hannom tagis, stiælis, eller røffuis fra, Ingen wille gierne bedragis, beswigis, eller beliffuis Ingen wille heller offuerfaldis medt Orloff oc Feyde, men heller will hwermant, ath ther skall brwgis moedt hannum kierlighedt, tacknemmelighed hielp, trøst, fromhet, tro oc loffue. Oc thette biwdis oss at gjøre modt andre oc inthet andhet endt thet samme wy begere modt oss skall brughis oc bewijsis

|X

Hwor wy these budt bryde, oc offuer træde. [B3b] Saa synde wy modt thet Første budt

|X Om wy vdtij wor modtgang bruge synelsse, troldome, eller anden dieffuels konst, eller oc om wy begere help och trøst, aff thennom som medt tro, och 197 loffwe, haffue sigh forbundet till dieffuelen, som troldkarle, eller troldqwinner haffue giordt.

|X Om wy bruge swerdtbreff, tegen, yrther, ordt, wyelsse, och andhen saadan tingh, som i then menningh icke andhet ære, endt sandt troldome, forthij ther settis loffwe till thennom, oc missloffue till Gudt.

|X Om wy bruge noggen anden swordt kunst, ther oc saa brugis wdtij atskillige mode som ære medt rijs, feykoste [B4a] Cristalniske speygle besyndherlighe klæder, oc farffue.

|X Om wy med lessningh oc formanelße vppgraffue penninge aff iorden. Alle saadane kønster y huadt naffen thennom giffues, tha ære the och brughis modt thette budt

|X Om wy skicke, oc regere wore gierninger, oc wordt leffnet, effther hymnell tegen, oc spaamendz syelsse.

|X Om wi bescherme oss, wore børn, huß eller qwegh, med schriff, eller manelsse, med dyr, swerdt, yldt, eller wandt Om wy wor wløcke oc modtgang tilllegge diefflindt, eller onde menniske Om wy icke wdtij saadan meningh annamme onth oc gott, lycke oc vlycke, som thet waare for lowligh sag kommed aff Gudt, eller aff hans tilladeisse. Oc forthi skall thet annammis welwyllighe och haffues meth tacke, om [B4b] thet er onth eller oc offuergiffuis, om thet er gott oc Gudt saa teckis.

|X Om wy freste Gudt, settindis oss i sielss eller liffs fare.

|X Om wy ære homodige aff wor retferdighedt, wijsdom, eller andhre Gutz gaffuer, legomlige, eller aandelige

|X Om wy dyrcke och ære Gudtz hellien alsom eniste 198 for tymeligt gotz oc gaffen oc icke for sielsens nytte oc behoff

|X Om wy icke altijdt, oc paa alle stæder sette loffue till Gudt, oc alsomenisthe forlade oss till hans naade oc miskund i alle wor gierninger, oc alt wort gantscke leffnet.

|X Om wy twiffle noget paa then hellige tro, eller paa Gudtz mijskundt, och barmhertige willie.

|X Om wy icke styrke oc hielpe andre folckis wantro, oc misloffue, medt Raed oc goedt vnderwijsning, saa ath the [B5a] kunne komme i redt oc stadigh tro oc loffue till Gudt.

Her vndher besluttis oc saa all wantro, misloffue, myßhob och mystrøst, Ther nogen tijdt kunde haffues om Gudt eller om hans hellige godthedt oc lyffte.

|x

Saa bryde wy modt thet andhet budt

Om wy swerie aff en ondt waane oc y then sagh ther huercken er Gudt till loff, eller menniscken till gaffen

Om wy swerie oss wijtterlige om meen oc om wy icke holde troo oc loffue.

Om wy swerie eller oc loffue at giøre noget ondt.

Om wy ynske eller bede nogen mand [B5b] ont ther till tagindis Gutz naffen som er om wy saa sye Gudt forbande tegh eller oc sette y blant hans hellige død saar oc blod.

Om wy daarlige, eller geckelige skernpte, oc taale om Gudt, eller och om wi drage nogen ordt aff ten hellige scrifft til daarligt skempt oc gammen

Om wy icke kalle paa Gutz naffen, vtij wor 199 modgangh, oc om wy icke tacke loffue oc welsigne Gudt, y nødt och y løst, ont oc got, lycke oc wlycke.

Om wy ære oc vphøye oss oc wort naffen, oc begere at wor wijsdom, oc fromhedt sckulle actis oc affholdis.

Om wy falskellighe kalle paa Gudtz naffen, som Kettere giøre oc om wy aff homodt for werdzens prijs tage oss til helligetz naffen, oc tytell.

Om wy icke loffue Gudtz naffen i alle the tingh, som hende kunne, huat hel[B6a]ler the ære oss medt eller y modt

Om wy icke straffe, eller staa thennom y modt, ther wanære Gudtz naffen, oc thet falskellige, oc spottellighe bruge i nogen orsage till ondt.

Her vnder beslutis all forfengeligh, heder oc ere, som mennisken tager seg till, y aandellige tingh, forthij Gudtz naffen bør alsomeniste at æris oc loffwis ewindellige.

|x

Saa bryde wy modt thet Tredie budt

Om wy icke høre predicken, oc lere Gudtz ordt.

Om wy icke bede oc tiene Gud i sand aandellighedt.

Om wy lade som gode gierninger gi[B6b]øris aff wor macht, oc icke kendis ath the ære Gudtz besynnerlige gierninger oc gaffuer.

Om wy ære icke saa møghet dragne fraa wort eghet sindt oc begering ath wy lade alting ske oc wære effter Gutz willie.

Om wy icke hielp oc sckynde andhre till ath giøre thisse tingh, eller och formene at giøre her emodt 200 Om wy icke bekende wore synder for Gudt, met then acht at wy wille thennom bædre.

Om wy forsømme at tacke och loffue Gudt, for alle sine welgierninger

Om wy icke søge till messe oc almennelig bøn oc tieniste

|x

Saa bryde wy modt thet Fierde budt [B7a]

Om wy blygis wore foreldris armodt, oc fattigdom, eller noghen anden theris vselhedt oc modt gang

Om wy icke besørie thennom, medt klæde, oc føde, oc møget mere, om wy bandne, sla, foracte, oc ynske thennom ont eller oc met bagtall, hadt, oc wlidelsse wanære thennom.

Om wy icke haffue een ypperlig acht oc erlig menning, om thennom

Om wy icke holde thennom i ære, och wrdningh, oc saa naer thi ere oss strengge oc haarde

Om wy icke achte och holde wdth aff wort herskab oc offuermendt.

Om wy icke ere thennom tro, oc lydige, i alle sømmelighe tingh, som icke ere Gudt y modt, huat heller samme offuermendt ere onde eller gode.

Om wy icke forde och fremmæ thette budt, oc staa thennom i mod som thet [B7b] forhindre.

Her vnder beslutis all fortredenheyt oc wlydelsse.

Om

Saa synde wy modt thet Femthe budt

Om wy bæere wrede mod wor ieffencristen, eller och wdtrycke samme wrede medt spøtscke ord, oc tegen.

201

Om wy aff wred hugh kalle wor ieffencristen een daare, eller een geck, vnder hwilcke spottellighe nafffen, beslutis alle forsmædelige, och haanlige titæll, som ere spotz, oc sckendis ordt.

Om wy kundtgjøre een andens sindt oc sckrøbellighed, ther oss burde at hemble, skule oc orsage, alt thet bør oss ath [hemble], som wy lønlige wyde, eller oss hemeli[B8a]ge syes.

Om wy icke forladhe brøde, ther brydis y mod oss, oc serdelis waare weneris brøde.

Om wy icke bede wore vwenner godt.

Om wy icke bewijße thennom kiærlighedt willie, oc tieniste.

Her vnder besluttis alle the syndher som komme aff wrede, oc hadt, som ere mandrab, orloff, roff, oc brandt, ydermere kyff oc trecte.

Om wy affwindis wedt nogen mantz lycke, oc framgangh, eller eth glædis wed hans wløcke, oc modgang

Om wy icke bruge miskundelige gierninger, oc saa mod wor vwen oc fiende

Om wy icke affstyre, oc affwerie, fattige, oc vskyldige folkis sckade oc offwerlast.

Om wy raade, eller smigre nogen till wmildhedt, wold, oc macht. [B8b]

Om wy spylde samdirectighed, mellom folck aff had, oc medt løgen, oc bedregerij.

Om wy [icke] forlige, oc aff tale bulder och trecte

Om wy forsøme ath stijlle wrede, och hadt, ther som wy thet gjøre kunde, forthij thet er, at icke forde, oc fremme thette budt.

202

Om

Saa synde wy modt Thet Siette budt

Om wy sckende nogen iomfru

Om wy beligge nogen mands hußfrw, som er ath gjøre hoor, och om wy haffue lægere med andre løsse qwinner

Om wy bedryue kettery, eller saadan fulhedt, som er, nar wy syndhe medt [C1a] them, ther oss ære anrørindis y sleght eller swagersckaff

Om wy bruge personer y modt naturin, huilcken fulhedt, som kallis the stumme synder

Om wy med vkysk tale, hystorier, wijßer, beledede, oc malning, styrcke, oc oppeholde vkyscke gerningh, oc tancker

Om wy medt øgen, hender, oc andre lemmer haffue oss vbeqwemellighe y siwn, tageisse, eller hiærtens samtyke till sadan syndt oc fulhedt

☒ Om wy icke wocthe oss for the tingh, ther oss giffuer orsage till vkysckhedt som ere offuerflødig madt, oc drycke, lædie, orkeløshedt, søffen, oc theris lige

☒ Om wy dierffuelige daglige oc wenlige haffue omgengelse medt qwinner, om wy ere mendt, eller met mendt om wy ere qwinner, forthi ther kommer stoer orsage aff till thenne syndt [C1b]

☒ Om wy medt homodigt smykkerij, oc løsactigt omgengelse, draghe andris begeringh till syndt,

☒ Om wy vdi wor huss oppeholde, oc tilstæde syndigh orsage, medt vbeqwemme persooner, dryck, daabill, sengh, roo, oc mag

☒ Om wy icke styrcke, oc bewaare andre folckis kysckhedt, oc gode rycte, medt Raadt oc lerdom.

203

☒ Om wy icke affwærie, oc affstyre skalkis macht, oc wold, dher the met wele nogen vbluelige offuer falde

☒

Saa synde wy modt thet Siwende budt.

☒ Om wy bruge tiffuerij, roff, eller aager, dha synde wij wdtij aager, nar wy laane wort gotz bortt, och thet icke [C2a] forgeffues, men tagindis offuer summen nogen tingh, som oss kommer till bade, oc profith fortij wor herre siger saa, y skulle vndtsette een anden met laan, oc wentte edher ther ingen profith fore.

☒ Om wy haffue, oc bruge falsck wecht oc maade, y beßmer, kandne oc skieppe

☒ Om wy affhende y kiøff ond waare, for then som burde at wære godt.

☒ Om wy opbære wretferdigh arff, och renthe.

☒ Om wy forhale, oc indeholle, noghen mandz eller qwinnis forthientte løn oc icke betale y tijdhe

☒ Om wy icke laane wor ieffencrighsten, ther tørfftig er, oc thet wden aager, oc pant, som hannom kandt till skadhe komme.

☒ Om wy ære gerige, oc y alle mode omhiggellige, at sancke rigdom, oc i hues [C2b] mode, wy kunde medt argeliste drage fraa andhre oc till oss.

☒ Om wy icke aff raade, oc aff styre wor ieffencristens sckade.

☒ Oc om wy icke giffue hannom atwarsyll, om syn sckade.

☒ Om wy forhyndhre nogen mantz fordeel, oc gaffn

☒ Om wy myswnde nogen mandt syn lycke oc baade.

204

☒ Her vnder besluttis alle gyrighedts omslagh, y huat naffn dhe haffue, eller thennom kandt giffues.

☒

Saa synde wy modt thet Ottinde budt.

☒ Om wy vdij dom, tye oc icke thale [C3a] sandheedt, eller om wy vnderslaa, oc vndertrocte, thet som sandt er for wild wensckab, frycth, fore gynst, eller gaffue

☒ Om wy medt løgen eller skalkhedt gjøre nogen mandt sckade.

☒ Om wy medt sødt tale, oc sleg, oc saa sckade nogen mandt, som skeer naar wy ære lackere, oc ørethudere, eller wy tale medt two tunger aff een mundt.

☒ Om wy døme nogen mands leffnet, tale, gotz, eller penninge till onde, eller oc komme thennom y nogen mandz hadt, oc vgynt.

☒ Om wy gyernæ høre onde tunger, oc icke affraade skalckis onde tale, eller staa y modt theris falsckhedt

☒ Om wy icke bruge wor egen tunge till at forswaare, orsage, oc fordectinghe wor ieffencristens naffen oc,

Rycthe heder oc ære.

☒ Om wy icke straffe oc affsnybber la[C3b]kere, oc øretwder

☒ Om wy icke obenbare, forkynde alle folckis gode gierninger, oc vnderslaa theris brøst oc mysgierninger

☒ Om wy tye sandt, eller icke for sware thet som sant er.

☒ Her vnder beslutis Alle the syndher som medt tunge bedriuis, y dom eller vden dom, nogen mandt till skade oc foractelse.

205

☒

Saa syndis modt the tw Siste budt.

☒ The thw siste budt, settis oss fore, ligerwijs som eeth maall eller en kamp ther wy skullæ stunde till, oc øffue oss vdtij medt dawlicth arbeide, oc penitente, kallindis ther till trøst oc styrke [C4a] aff gutz hielp oc naade. Then syndige, løse, oc onde, begering, wy ere met bespentte, hun forgaar icke eller platt offuerwindis, før en legommeth er omwendt till iord och muld Oc vpstaar y gien till thet vdødelliche leffnet, som bliffuer vden all brøst oc smytte

☒ Alle the synder som Gudt aff forthørnis, bedriffwes modt noghen aff thisse budt.

☒ Met wore fem sind, synde wy mod thet femte oc siette budt.

☒ The vij miskundelige gerninger, besluttis y thet fempte oc syffwinde budt.

☒ The vij dødellige synder, driffues modt alle budt, Hoyferdigheedt fin[C4b]dis y modt thet første, oc andet budt, Gerigheedt emodt thet siwnde, forthi at all girighedt er stijlt for Gudt, wrede oc awindt y modt thet fempte, Vksckhedt y modt thet siette. Offuerflødigheedt oc y modt thet sietthe Ladthedt dogh at hun findis modt alle budt. Da er hun besunderlighe y modt thet tredie.

☒

The som kailis fremmede synder.

☒ Bedriffues oc sa modt alle Gutz bud, effther thi at wy medt budt, befalingh, raadt, hielp, oc samtycke, kunde synde modt alle Gudtz budt, The 206 fremmede synder bedriffues som nw sagt er medt budt, befalingh, raadt, [C5a] hielp, oc samtycke.

☒ The iij Raabende syndher, giøris y modt thet fempte oc siwnde bud

☒ Oc the stummæ syndher, som er y modt naturen, giøris e modt thet siette budt, wdtij hwilcket all vksckhedt forbiudis, vndentagen naturlig samganh y egthesckaff.

☒ I alle these gierninger see wy icke andet endt wor egen willie, oc kiærlighedt, met huilcken wy alsomeniste atspørie wort gaffn, lyst oc glæde, tagindis bode fra gudt oc wor ieffencristen, thet thennom hør till, oc huercken giøre wy Gudt, eller menniscken thet wy ære thennom plictige. Sa at Augustinus haffuer rettellige sagt, at wor egenkiærlighedt er hoffuedt oc begyndelse till all synd. [C5b]

☒ Thi kunde wy klærlige skønie, at y tesse budt, icke andet biudis end gutz oc mennisckens kierlighedt, och icke andet forbiudis endt wor egen kiærlighedt, saa at these budt bode brydis oc holdis medt kiærligheedt, thet er forthi Sancti Poowels ord, at alle buds fulkommelse, er een sand kiærligheedt, ligerwiss som ther offuer gangh och brøde, er en wrangh oc vsandt kiærlighedt.

☒

Om alle thisse buds fuldkommelse. Saa fulkomme oc holde wy thet første budt.

☒ Om wy rædis oc elscke Gudt vdij [C6a] en sandt oc stadigh troo, oc saa forlade oss till hannom, at 207 wy plat negthe, oc forsage oss siælffue, i alle ting, onde oc gode, Oc saa sette oss y Gudtz williæ oc hender, at handt altingh wender oss till eller fra, effther syn benedide williæ, oc oss kandt nyttelligt wære saa at hans willie, kand bliffue heer paa iorden, som handt er y hemmellen. Oc alle the artikle som findis y then hellige schrifft, om troo, haab, redslekiærlighedt till Gudt, skulle dragis till thet budt, forthi the beslutis kortellige

her vdtij.

|X

Saa holde oc fuldkomme wy thet Andhet budt.

|X Om wy ære, loffue, oc prijsse gudtz [C6b] naffen, medt welsignelse. Oc paa kall saa at wy wort naffen heder oc ære ther offuer aldellis forsmåa, oc foracte, pa thet at gudt kandd then ære ene beholde, at som handt er altingh, saa giør oc altingh, oc besynderlighe thet som er wel giort.

|X Till thette budt skall dragis alth thet som stoor y then hellige schriffte, om gutz loff, ære, prijs, oc tacknemmelighedt, om hans benedide naffn, och om aandellige lyst oc glæde

|X

Saa holde oc fuldkomme wy thet Tredie budt.

|X Saa skulle wy setthe oss indt till Gudtz williæ, at wy begære inderlige thet handt skall oss brughe i alle the [C7a] gierninger, ther hannom kunde tekis Oc forthi skulle wy inthet acthæ oss sielffue, men lade oss at wære wanmectige till all dygt oc gode 208 gierninger paa thet, wy kunde kende, at wy haffue Gudt behoff, som sendelighe, er at wære aandellighe fattigh. Oc forthij skule wy offre oss y Gudtz hender

|X Ligerwijß som wy waare døde, eller wfødde, paa thet ath handt skall all ene bliffue wor Gudt. Oc forthij giøre oss delactigh aff sit eghet naffen, oc syne gierninger, effther then meningh som the twenne budt indeholde, ther nw schreffne oc fortalde ere.

|X Oc ydermere skule wy bewijsse oss, i all then dyrckelse, som gud medt rettellige dyrckis, som eer at predicke for andre Gudtz ordt, oc ath høre gerne predicken, beløbe oc saa, medt hiær-[C7b] thens tancker, y thet hellige messe embede Gutz wsyelighe welgiærninger, oc for thennom wide hannom tack, oc bekende wore synder, oc mysgierninger, for Gudt medt eth angerfuldt hiærte. Oc en fast loffue till Gudt, ath the kunde oss forladis, oc ther neesth, øffue oss i gode gierninger, met huilke tingh, wy skulle trenge aldt legomlighedt till, at wære aandellighedt vnderdanigh, paa thet at wore gierninger, oc wort leffnet kandt høre gudt til oc icke oss, oc siwnis hans gierninger oc icke wore,

|X

Saa holde oc fuldkomme wy thet Fierde budt.

|X Om wy ere ydmyge, lydige oc vn[C8a]derdanige for all offuermacht, oc thet aff en from, oc en godt willie, oc helst forthij at thet er gudt tacknemmeligt, at saa sckeer oc serdelis naar thet kandt scke, wden all giensjælsse, klaffue, och knur.

209

|X I thette bud besluttis oc saa alt thet som staar i scrifften om lydelss, vnderdanighedt, reuerentze, oc vrdning mod Fader, och Moder, Konger, Offwermendt, Prelater, Prester, Gamble oc wyße mendt.

|X

Saa holde oc fuldkomme wy thet Femte budt.

|X Om wy ere taalmodige, mylde oc gode fredsommelige oc barmhiærtighe, oc om wort hiærte er saa klar gi[C8b]ort, medt wensckab, oc sahtmodighed at thet haffuer i sikh huercken wrede eller hadt, eller nogen haardheedt. Oc thet ickæ alsomeniste modt wore wenner, men oc saa modt wore vwenner, oc alle mandt.

|X I thette budt besluttis all then lerdom, som er y schrifften, om talmodighedt, sagtmodighedt, fred, endrectighedt, oc andre saadane dygder.

|X

Saa holde oc fuldkomme wy thet Siætte budt.

|X Om wy ere høffuiske, rene, oc bliuge, icke alsomeniste wdi waare giærninger, men oc saa wdi waare ordt, seder, oc hiærthens tancker, ther nesth, om wy haffue oss sparlighe y madt, [D1a] dryck, søffen, oc met the personer, som medt theris omgengelse, willie, och wensckab, kunde drage oss y synd, och syndigh orsage,

⌘ I thette budt besluttis och saa all then lerdom, som staer y scrifften, om blwghedt, faste, ædrughedt, affholdt sparsomheedt, gudellige bøner, wegt 210 arbeyde, Oc i hues andre mode kyskhedt, oc reenhedt kandt bewaris och gemmis.

⌘

Saa holde oc fuldkomme wy thet Siwende budt.

⌘ Om wy ere aandellige fattighe, oc welwilige sparsomme y wor egen theringh, oc runde modt andre.

⌘ Om wy ere redeboen, medt gotz, och [D1b] penninge, till at hielpe thennom som trenger, oc oss haffuer behoff,

⌘ Om wy leffue for wden nydsckab, och gerighed, redeboen till, at herbere for Gutzskyld fremmede oc weyfarne fattigh folck.

⌘ Her vnder besluttis alle the forbud, som ere mod Girighed, wretfanghed gotz, affled eller erfft mod aager, falsk oc swijg, skade, oc forhinder, paa wor ieffencristens gaffen eller oc forsømeisse till hans sckade

⌘

Saa holde oc fuldkomme wy thet Ottinde budt.

⌘ Om wy ere fredsommelige, oc haffue eenn redelig tunge, ther sckader ingen mandt, oc gaffner alle, ther oc saa for[D2a]ligher twedracth. Orsager, och fordettinger thennom som brødige ære, och altingh dømer i then beste meningh.

⌘ I thette bud besluttis alt thet som er budet y scrifften. Om tysthed oc beqwem tale oc y hwat som helsth wor ieffencristens røcthe, heder oc ære, sager, rettfærdighed, oc godthedt, er angaaindis, och 211 alt thet som er forbudet om bagtall, løgen, wredelig dom, oc y hues andhre mode, wor tunghe, oc tale kand synde.

⌘

Om de tw Siste budt.

⌘ Tha holdis the siste budt. Naar wy ære fulkommelige, gode, oc rene, bode for gierningh, oc begeringh, oc nar wy aff ett frompt oc runt hiærte, for[D2b]smaa all timelig rigdom, och legomlig løst, forthi wy tha hwercken begære nogen mantz gotz hustrw, pige, eller dreng huilcket icke kandt dog fuldkommelige sckee, i thenne syndige werden men y then tilkommendis helige oc euige tijdt.

⌘ I thesse budt biudis icke andhet ten ath wy skullæ elscke thet som er fremmet, oc almenneligt, oc icke oss sielffue Forthi thet er Christendoms kiærlighedt, ther icke Ramer sith eget beste, men andris, thet er gutz oc syn ieffncristens, hues willie hand gjør oc icke syn egen. Som Christus Jesus wor frelsermand gjorde syn Faders willie, oc wort gaffen, oc icke sin willie, eller sith gaffen.

⌘ Oc forthi tha see wy, at alle sckickelige fundt, till at leffue eifther, ere kortelige besluttet, y thesse x budt, saa at [D3a] huilcken som wyl medt flyd, oc winskibelighed, fulkomme thesse budt, tha haffuer handt hwer tyme orsaghe till gode gerninger, saa at wy for then sag till tijds fordreff tørfue ickæ tage oss fore, andre fremmede oc vnyttige huerff som er at løbe fraa eth stedt, oc till et andhet, eller oc øffue seg i the gierninger, ther huercken biwdis oss aff gud eller oc kunde gaffne y fram tyden 212 Thij er thet obenbarlige nock, ath oss byudis ickæ i thesse bud, wor egen tiænniste, wort eghen gaffen, eller wy skule aff andhre noghet forhuerffue, men alsomeniste hwat wy skule gjøre, oc lade, mod menniscken, oc Gudt saa at een blyndt mandt maa ther tage oppaa, at Gudtz budt icke holdis, med then kiærlighed wy bewisse mod oss sielffue wor egen kierlighed oc gafen gifuer sig wel self oc forthi gøris icke [D3b] behoff, at hand sckall oss biwdis, wij ere doch wor egne wener naturlighe oc alth for møget. Ther komer iw alle synd vdaff, at wy formøget, gjøre wor egen wyllie, oc ramet wort eget beste, oc forthij gøris thet meer behoff, ath draghe oss ther fraa, endt sckünde oss ther till, medt noget bud

⌘ Then leffuer forthi best, som brwger Cristendoms kierlighed mod een anden, thet er y sandthed hans retthe gaffen, oc profith, oc twerdt emod, then leffuer alsomwerst, som leffuer seg til gode, oc ingen anden till gaffen.

⌘ Thenne lerdom inde holde thesse x bud, aff huilcken wij kunde see, oc vnderstaa, at gantske faa menneske leffue rettellige, vdtij Guds low, oc bud. Oc y thet wy ere menniscker, tha findis ingen som rettellige leffuer, forthi wy ere wore eygne wener formøget, [D4a] oc ther med hade wy andhre

|X

Thisse samme x Gudtz budt kortelligen vth set paa Rijm.

|X

Thet Første.

Haff ey Gudt, mer en een
Om tw wilt wære vden meen
213 Elsck saa hannom aff hiærtens grundt
Oc holdt hans budt, y alle stundt
I hwadt tw elscker, lige met ham
Thet blwffuer thijn Gud, teg til skam

|X

Thet Andet.

Thijn Gud sckaltu altijdt fyre oc ære
Medt erlig tale, oc hiærtens begære [D4b]
Skall hand wære teg blid, oc icke wret
Tha wocte teg wel, for løgen oc menet
Then som wyll gierne, liwe oc swerie
Sin egen siæl, monde handt forherie

|X

Thet Trædie

Wiltu teckis, thijn kiære Gudt
Tha holt giærne, helligdages bwd
Som er Gutz ordt, at giærne høre
Oc ingen synd, met foracth at giøre
Oc ther till bruge, bode hender oc mundt
I gode gierninger, aff hiærtens grundt

|X

Thet Fierde.

Nest thin Gud, ther tegh haffuer sckapth
Elsck foreldre, aff all thijn machth.
Saa foer tw alder lystigh, oc lang
Oc ewicht liff, vden sorgh oc twangh [D5a]
I foreldris naffen, besluttis the alle
Som wy forstandere, oc høffuitzmend kalde.

214

|X

Thet Femthe.

Haff siden, aff alt thijt hiærte kiær
Thijn ieffencristen, som sidder teg nær
Thij wocthe tegh well, for wrede och mandrab
Om thu wilt bliffue, vdtij herrens wensckab.
Desligest, giør oc medt awindt oc had
Tha bliffuer tw, med Gudt ewindelige glad.

|X

Thet Siette.

Wær kysck, oc reen, vdtij gierning, oc snack
At tw kandt findis, vden meen oc lak [D5b]
Giør ey hord, om tw est wijss
Tha foer tw ewige loff, oc prijss
Men kantu thin mage, ickæ ombære
Tha gack y ectesckab, met heder oc ere

|X

Thet Siwnde

Gør een anden som tw wilt haffue
Tha følger teg, gott røcte till graffue
Begær forthi, aff ingen mandt
Wden thet, tw met mindhe betale kant
I huat tw faar, modt rett, oc sckiell
Tu thet for gudt, bode røffuer oc stiehl

|X

Thet Ottinde

Skall tw thijn Gud, rettellige frycthe
Gack effter ingen mandz ære oc rycte
215 Thy tall aldri, om tw est from
Falst vitne, eller wretferdig dom
Bagtal, og løhen, sckall tw ey føre [D6a]
Ey heller andre thet giør giærne høre

|X

Thet Nyende

Wyltu bliffue, vdtij herrens hyllist
Tha giør hwer mand, sckyell oc fillist
Begær ey hans ager, engh eller iordt
Ey huß, eller noget vdt aff hans gaard
Wden thet, meth mynde kand sckee
Om tw skalt vndgaa, thet ewige wee

|X

Thet Tijnde

Wyltu tiæne Gudt, medt sandthedt oc troo.
Tha begær inttet, aff een andhen mandtz boo.
Wære sig enthen pige eller dreng
Eller Hustrw, ther gaer medt hannom y sengh.
Ellers kommer tw, y then nødt [D6b]
Som er then ewige, sorg' oc dødt.

|X

Een kort vnderwijssning paa the artickill then hellige tro indeholder.

|X Then hellige tro summeris i trenne stycker, forthij hun indeholder the hellige trefoldigheds trenne persooner, som ere Gudt Fader, Søn, oc then Helliand, saa at huer aff thennom y thette register tilleggis besynderligh magt oc krafft. Thi er thette 216 then ypperste Artickill, oc alle the andhre ere hans tilhang.

|X Men her sckule wy først agthe, ath ther troes i twenne maadhe, først tro wy thet wære sandt ther sies om

gud [D7a] som wy oc tro huadt ther sies om tyrkin, dieffuelin oc heluede, dog thet eer meer at haffue kundskaff eller een forgengelig mening, en at rettelige tro.

✘ I ander maade tro wy paa Gudt, thet er at wy saa sette loffue till hannom, ath wy icke all eniste tror wære sant ther sies om hannom, men wy oc saa forlade oss til hannom, befale oc andtwerde oss vdi hans hender och guddommelige willie. Oc paa een godt trøst, oc saa diærffue oss till ath gjøre noghet met hannom, troendis vdhen all misloffue, at wy thet aff hannom kunne faa oc forhuerffue, ther wy haffue hørt predickis oc talis om, y huess made wy aldrig setthe tro eller loffue till noghet menniske, fordi saa, kunne en, Tyrckin prijsis och loffuis for oss, vdi aller beste maade, eller om wy kunne tro noghet menniske wære prijse[D7b]ligt aff syn fromhedt meth alle gode wilkaar, icke kunne wy en tha saa tro paa samme menniske, at wy vdi alle maade forlode oss ther till.

✘ Men then tro som setter seg trøstelige ind till gud, bode met lifff oc død (thi at Gud er saadan i sandhed som han sies at wære) hun gjør allene en cristen mand.

✘ Oc huadt som helst wy begære vdi thenne tro, thet wydes oss, oc henne kan inthet falst hiærthe haffue, forthi hun er then sande leffuendis tro, ther thet første bud aff oss eskir oc begær, ther sier. Jeg 217 er thijn Gudt Tu skalt icke haffue andre och fremmede Guder.

✘ Oc fordi nar wi saa sie, ieg tror paa Gud. Thette ord (paa) er icke sæt wdhen sag, eller forgeffuis, wy icke saa sie. Jeg tror Gud Fader, eller ieg tror om Gud Fader. Men iegh tror paa [D8a] Gud Fader, paa Gud Søn, och paa then Helliandt. Oc saadan tro sckall till inghen haffuis vdhen till Gud al ene. Oc idermere Jesu Christi guddom oc then Helliands bekende wy ther met at wy icke anderledis tro paa thennom en paa Gud Fader. Och forthi ligerwyss som ther vdti een maade, troes paa the trenne personer, saa ere the oc saa aleniste een sand Gud.

✘

Then Første part aff then Hellige troo. Jegh tror paa Gud Fader almectiste, hemmels oc jords sckabere. Thet er.

✘ Jeg wedersier dieffuelin, alle aff[D8b]guders dyrckilse, all trolldom falsck tro oc loffue, mit hob oc trøst setther ieg til inthe werdsins menniske, icke heller till meg sielff, ey till myn magt lerdom, rijgdom wijßdom, fromhet, eller huat som helst ieg eyer oc besyder. Jeg setter myn trøst oc loffue till inthe creatur, huad heller thet er y himmelen eller paa iordhen. Myn loffue setter ieg all ene, till then wbetacte, vsynlige, oc vbegrybelige eniste gud, som haffuer sckapt himmell oc iord, hannom antworder ieg meg.

218

✘ Oc frandelis ieg rædis icke heller dieffuelin eller hans ondhe selsckab, forthi at myn Gud er offuer thennom alle. Icke will ieg heller dess myndhre forlade meg till Gud, om alle menniskin anthen plat forlade meg, eller och ginghe effter myn forderffue. Oc icke will ieg heller sette myndre loffue till [E1a] hannom, at ieg er arm oc fattig, wlert oc wanwittig, forsmad oc tørfftigh, vdi alle ting. Icke heller dess myndre at ieg er een syndere, forthi at thenne myn tro som hun bode sckall oc bør, offuergaar alle tingh huatheller the nw ere till, eller oc ey, wære seg syndt, eller dygd, oc kortelige huat som helst wære kandt, saa ath thenne myn tro forbinder seg oc meg till gud, till huilked hans første bud meg lær oc trengher. Icke begær ieg heller aff hannom nogre teghen, at ieg sckall hannum icke freeste, men fastelige forlader ieg meg till hannom, dog han oc saa will forhale meg sine gaffuer oc naade, oc lenge wyll bydhe met thennom effter sin guddommelige willie.

✘ Jeg legger hannom fore huercken dag eller stund, maade eller wilkaar, men alting setter ieg wdi hans willie [E1b] aff een from oc fast tro, for vdhen all mysloffue.

✘ Effther thi han er alsom megtigst, huad kan meg tha fattis, ther han kan iw bode gjøre oc bewyse meg. Effther thi han er himmels oc iords skabere, oc alle creaturs herre, hwem kan tha taghe meg noghet fra, eller gjøre meg skade.

✘ Eller hwy sckule icke alting komme meg till gode och gaffene, nar then er meg gunstig oc will meg godt, ther all tingh er lydig och vnderdanigh: Nw 219 frandelis effther thi han er gud, tha wed han oc saa, huad han haffuer om meg forseed oc sckicked, oc i huess made han kan alting forde oc fremme meg till gode. Oc huad som helst han wed oc will, thet kan han oc aff stedt komme Oc fordi han er myn Fader, tha will han thet gantscke gierne. [E2a]

✘ Oc ther som ieg forlader meg till hannom, oc inthe twyll paa desse stycker, tha er ieg i sandhed Guds søn, thiænere och arffuingh till ewyg tijdt, thi sckall allting hende meg effther myn tro oc loffue.

✘

Anden part aff then Hellige troo.

☒ Oc ieg tror paa wor Herre Jesum Christum, Gud faders enisthe søn, som war vndfanghen aff then Helliand, och fød aff Jomfruw Maria, pynt oc plaget vnder Pontio Pylato, kaars[E2b]fest død oc iordhet, nedderstey till heluede, och tredie dag opstod aff døde. Opfor tillhimmels, och sider hoss Gud Faders høghre syde, hueden han er oc igen wentendis at dømme leffendis oc døde.

☒

Thet er.

☒ Jeg tror icke all ene Jesum Christum at være Guds Faders sandhe oc eniste søn, fødder aff ewig tijdt, aff guddommelig natur, ther er oc wærid haffuer ewigh, vdhen all begyndelsse. Men ieg tror oc saa alting ath være hannom vnderdanig, oc fordi 220 tror ieg hannom at være mijn, oc alle creaturs herre, ther han aff guddoms magt, [E3a] haffuer skapt met syn Fader.

☒ Jeg tror, at inghen setter rettelighe loffue till Gud Fader, eller oc kan till Faderin komme, aff syn wijßdom, forstandt eller klogskaff, eller være seg huad som helst neffnis kand, i himmel och paa iordhen, vdhen formedels thenne Guds eniste søn Christo Jesu, thet er medt een stadig tro paa hans hellige naffen, fwrstelige rige oc guddoms magt.

☒ Jeg tror stadige vdhen all mysloffue, at han er vndfanghen aff then Helliandt, megh till gode, for vdhen alle mantz oc legomlig gerning, for vdhen legomlig Fader oc mantz natur. Och thet fordi at han wille reengiøre, alle theris syndige, legomlige, besmittige oc fordømde, vndfengsill, som trode paa hannom, oc samme legomlighe [E3b] vndfengsill, wille hand aandeligh giøre alsomeniste, aff syn oc Gudt Faders naturlige fry oc gode willie

☒ Jeg tror at thenne Guds søn er meg fød aff then reene oc wkrenckte møø, Maria, oc thet vdhen all brøst oc meen paa syn legomlig oc aandelige Jomfrudom, at han alle synder oc fordommelighe fødsill, bode mijn oc alle tro menniskis, skulde welsigne oc reengiøre, aff Gud Faders miskundellige forsyn oc sckicke, at the icke her effther skulde oss noghet skade.

☒ Jeg tror at hand tolde pyne oc plage paa korsid for myne oc alle theris synder, som tror oc forlader seg till hannom. Oc ieg tror at han ther met haffuer welsignedt all pyne oc plage, saa at the her effther kunde inthet skade, men møghet gaffne, fordi 221 ath the hafue met seg bode salighed oc werdschild

☒ [E4a]

☒ Jeg tror at han war død oc iordhet till at dræbe och begraffue alle myne synder, oc all tro menniskins syndher Och ydermere tror ieg, ath hans død haffuer drept all legomlig død, saa at han er nw icke alsomeniste wanmectig till at skade noghet menniske, men han er oc saa bleffuen salig oc nyttelig

☒ Jeg tror at han steg neder till heluede, at han skulde vndertræde dieffuelin, met sith welde oc tyranne magt swig oc ondscaff, oc grybe hannom till myn oc alle tro menniskis fanghe, at han her effter schulde oss ingen skade kunne giøre. Oc paa thet han skulde frelsse meg fra heluede, och giøre thet saa magtløst till at skade, at thet her effther skulde i mange maade gaffne

☒ Jeg tror at han tredie dag opstodt aff døde, at han skulde meg och alle troo mennisker for føre till eeth nyth [E4b] liiff, och leffnet. Och ther met saa opwecke meg till naade, och then Helliands gaffuer, at ieg her effter skulde icke syndhe, men tiene hannom al ene saa ath ieg opfyldt meth all naade och dygd, motte fulkomme hans hellige budt.

☒ Jeg tror at han opfoor till himmels oc annammede aff syn Fader kongelig magt oc ære, offuer Guds engle oc alle creatur. Oc ieg tror at han sidher paa Gud Faders høgre, sidhe, thet er

☒ Jeg tror at han er een weldig konge, offuer alle Guds gode creatur, som ere i himmelin, i heluede, och her paa iorden. Oc fordi kan han hielpe meg oc alle tro mennisker y all wor modtgang, oc mod alle wore fiender och vwenner 222 Jeg tror at han sckall igen komme aff himelin, paa werdsins ydeste dag [E5a] at dømme leffuendis mennisker som tha findis y liiffue, oc døde som ta ere affganghen. Oc ieg tror at han sckall alle mennisker, oc alle engle ondhe og gode, lade framlede for syn domstool (huar the skule hannom legomlighe see) till at frelsse meg oc alle tro mennisker, fra legomlig død, sind, oc alth ont. Oc ydermere at pyne medt ewig fordømmelse, syne fyender, vwennyry oc modstandire, saa at wy sckule ewinnelige frelsis fra theris wold oc magt

☒

Then tredie part aff then Hellige tro.

☒ Jeg tror paa then Helliand Jeg tror then Hellige Cristhen kircke, som er Hellige [E5b] menniskis samfund. Jeg tror oc saa synds forladelse legoms opstandilse oc thet ewige lifff Amen.

☒

Thet er.

☒ Jeg tror icke alsomeniste then helliand, at wære een sand Gud, met Fader oc Søn, men oc saa oc inghen kan wære met Gud Fader, eller oc komme til hannom, formedels Jesu Christi pyne oc død, eller huad som helst sagd er om Christo Jesu, eller oc kunne forhuerrffue noghet aff desse sagde tingh vdhen then Helliands krafft oc naade, formedels huilcken Helliand, Fader, oc Søn, wyle meg oc alle tro mennischer paa tage, opwecke, kalde, och drage, 223 formedels oc in Christo giffue lifff, oc giøre meg Hellig oc aandelig, [E6a] oc saa lede meg till Gud Fader, fordi han er then som medt Gud Fader formedels Christum oc in Christo all ting forarbeyder oc giffuer lifff

☒ Jeg tror at her paa iorden y huore wyd hun er, er alsomeniste een menig Christhen kircke, som icke andhet er, en alle Hellige menniskis samfun, ther ere tro oc retferdighe her paa iorden, oc hun er forsambled, styrckedt, oc stadfest, aff then samme Helliand oc formedels hannom regeris oc øgis hun daglige, aff samme kirckis sacrament, oc Guds ord.

☒ Jeg tror oc saa, at inghen kan worde salig, vdhen han findis i thette samfund, oc er eendrectig oc eensindig met then Hellige kirke, vdi een sand tro, samme Guds ord, Sacrament, haab oc kerlighed. Jeg tror oc saa, at inghen Jøde eller Hedning kan bliffue sa[E6b]lig met samme kircke, vdhen han drager seg indt met hende, oc blyffuer henne lyg y alle maade.

☒ Jeg tror oc saa at alting er menig i thette samfund oc christendom, oc huer mantz gods oc got er saa almenneligt, at thet er vnder inghen, mantz besynderlige magt oc herredøme, och fordi tha tror ieg, at alle menniskis bøner oc gode gerninger y thette samfund, skule komme meg till hielp, oc wære paa mit wild, oc styrke meg bode y min lifffs tijdt, oc paa myn døde dag.

☒ Jeg tror oc saa, at y thetthe samfund oc y thenne menighed er synds forladilse och inghen andhen stedt. Oc for vdhen thenne menighed tha kan inghe gode gerninger, i huore store och manghe the ere 224 gaffne till synds forladelse, Oc ydermere tha tror ieg ath y thette samfund, tha kunne inge syn[E7a]der nar the ladis, y huore store oc mange the ere, hindre samme synds forladelsse, men hun altid bliffuer y huor som helst thette besynderlige samfund bliffuer Huilcked Christus och saa haffuer befalt, oc giffuet syne nøgle, thet er magt till at løsse oc bindhe Ther han saa sagde, huad som helst y løse paa iorden, thet skall wære løst y himmelin. Saa sier han oc saa besynderlige till Sanctum Petrum, ther met at betegne thette besynderlige samfund och mennighed, huad som helst then løser paa iorden, thet sckal wære løst y himmelin. etc.

☒ Jeg tror døde menniskis vpstandelsse, vdi huilcken then helliand skall opwecke alle legomme, thet er, alle mennischer ondhe oc gode, huert wed sith legomme oc natur, saa at thet samme legomme som war dødt, begraffuet, [E7b] fortærid, oc y atskillige maade forgiort, thet sckall faa lifff oc igen komme.

☒ Jeg tror effter then opstandilse, alle hellige menniskis tillkommendis lifff, oc syndige menniskis ewig pyne oc død.

☒ Om alle desse stycker haffuer ieg inghen mysloffue, oc inthe twyll, ath the sckule iw alle fulkommis och scke, aff Gud Fader, formedels hans Søn Cristo Jesu wor herre, vdi oc met then helliand, fordi thet merker Amen. Thet er, at desse stycker ere sandhe, wdhen twyffell, vdi wisse oc god loffue.

225

☒

EEn kortvnderwijsningh paa the Siw bøner som Pater noster indeholder och først aff [E8a] hennis fortall ther saa lyder Wor Fader, thu som æst y himmelin. Thet er.

☒ O Almegtiste Gud. Sidhen at thu aff thin vbegribelige miskund oc gode willie haffuer icke alsom eniste vnt oss, men och saa budhet och lært oss, met thin eniste oc kærste Søn wor Herre Jesu Christo, at wy sckule icke all ene tro teg at wære wor Fader, aff thijn eenbaarne søns detthingen oc werdsckylt, men oc saa, ath wy [E8b] ma triggelige kalde teg wor fader, dog at tw aff tilbørlig ret motte wære oss arme sindere, en streng, oc en hard dommere, thi at wy haffue saa offte, och saa swarlighe syndhet mod thijn

Guddommelige oc allerbeste willie

☒ Tha beder ieg teg at tu aff then samme miskund oc gode willie, giffuer vdtij wort hierte een stadig loffue till thijn fæderlige kerlighed. Oc at thu lader oss fornymme wdi wort hiærthe aff then Helliands insckud, thenne behaffuelige giede, ther oss giffuer een vskyllidig oc eenfoldig tryghed, saa ath wy maa neffene teg Fader, elscke, bekende, oc paa kalde vdi all fare, och nød, thet aff een giede fuld hw, oc hiærthe

☒ Jeg beder thu wilt oss saa bewaare at wy altid motte bliffue thijne søner oc thet aldrig forsckylde, ath thu wor kiæristhe Fader, sckalt bliffue oss een [F1a] streng, oc een hard Herre, saa at wy, icke heller 226 bliffue thyne vwenner, ther nw ere thyne fry sønner, oc arffuinge.

☒ Thet er teg icke heller nock aff thin godhedt, ath wy kaldhe tegh Fader, men thu wilt oc saa at wy skule tegh neffne wor Fader, at wy met eendrectig bøn skule for alle bede,

☒ Thij giff oss till huer anden een broderlig kerlighedt, at wy i sandhed kunne fornymme, thet wy ere huer anders brøder, oc systre, och at thu æst oss een menig oc barmhertig Fader. Oc saa bede for huer andhen indbyrdis, som kødelige brøder tale huer anders beste, till thæris kære Fader.

☒ Then naade giff oss at inghen athspør sith eghen gaffen, oc ey heller hoss teg, glemmer een andens behoff, men at wy kunne elske huer anden, aff een brøderlig kærlighed, som sommeligt [F1b] er, y mellom Guds eyne børen, førsth affleggendis had, affwynd, oc splidactighed. Oc sidhen kan thet sckee, ath wy aff hiertens grund sie icke nw min Fader, men wor Fader. Oc effther thi at thu æst ingen legomlig, eller iørderigis Fader, ther wy see kunne. Men thu æst y himmelin een aandelig Fader, ther bode er wiss vdhen al twiffel oc ey heller kan nogen tijd døø, oc icke haffuer thu heller then brøst ther legomlige Fædre haffue, som seg icke kunne hielpe, aff theris nød oc trengsil, aff huilcked wy kunne sckønne, at thu vbegribelige oc mangefold æst, een bedre fader en the ere, oc helst fordi, ath thu biuder oc lær oss, at wy for thyn sckylt motte forsmaa timelig Fader, fæderne land, rigdom, wenner, slegt, oc foreldre. For thenne sagh kære fader, benaade oss ther meth, at som thu æsth [F2a] wor 227 Himmelscke Fader, saa ladt oss wære thyne Himmelscke børen.

☒ Giff oss fordhi then lerdom, ath wy ingen ting achte, oc sckøde, vden thet Himmelscke arff, ther er wor enisthe siels salighed, at thette forgengelige fæderne land oc iørderigis arff, ther oss saar behindre, oc omfalde, sckulde icke gjøre oss theris lighe iørderighis børn, at wy kunne aff alt wort hierthe oc synd, y sandhed tale oc sye. O tw wor Himmelscke fader, oc at wy motthe saa sennelige bliffue thine Himmelscke børn.

☒

Then Første bøn. Tith naffen sckal Helligt giøris. Thet er. [F2b]

☒ O almechtiste Gud, wor allerkærste himmelscke Fader, thit Hellige oc gudommelige naffen, nw i thenne thijt oc i thenne vsilheds dall, desswær y mange maade forhaaynis, oc foractis, ocwbluelige beskendis, oc brugis vdi mange stycker, teg till inghen ære, men till stoor wanære, forthi thet brughis till synd oc ondsckab, oc thet er nw saa almeneligt, at alt thete fwle werdsins leffnet, maa tilbørlige kallis tith hellige naffns spot, oc haanhed.

☒ Giff oss fordi thijn guddommelige naade, at wy alle the ting rnotthe fly, som icke forde, eller fremme tith hellige naffens loff oc ære, oc lad all troldom dieffuels konst, vcristelige ynscker, bøner, oc paakall, snarlighe forgaa, lad oc saa all beswæring, oc formanilsse, segnilse, oc wyelse, ther dieffuelin och 228 andre creatur tryllis medt, formedels [F3a] tith hellige naffen affleggis, oc worde till inthet.

☒ Wdelt aff wore hierther all falsck loffue med huilcke wij anthen sette wredelige loffue til noghet creatur, eller oc misloffue till tegh. Fordryff oc saa snarlige alt Kettery, falsck oc wrangh lerdom, ther brugis falskelighe vnder tith naffens hembling, oc orsage, ladt heller inghen bedragis, eller beswigis aff noget betackt skalckhed, wære seg anthen om sandhedt, hellighedt, eller retferdighed, huilcke betackte stycker øgensckalcke pleye at bruge.

☒ Lad heller inghen dierffue seg till at swerie om tith naffen, eller oc bruge thet y swyg, falsckhed, oc løgen

☒ Bewar oss fra alle falscke haab, som oss kan fore komme, oc sckiule seg vnder tith naffen, bewar oss oc saa fra en aandeligh høgferdighed, som er een [F3b] forfeng begæring till werdsins heder oc ære, at wort rygte sckall komme wdi ære, acht, oc vrdening.

☒ Oc i all far, oc modgang, tha giff oss thet indskudh, ath wy kunne paakalle tith eniste naffen, oc ath wy thet icke heller glemme vdi wor døtz tijdt. oc all wor conscienzis trengsill

☒ Giff oss oc saa then naade, at wy vdi alle gode gerninger oc gode ord, alsomeniste loffue oc pryse teg,

icke begærende ther fore wor eghen priss, eller oc oss eet stort naffen, men alsomeniste thyn ære fordi all ære loff oc pryss hør teg till

☒ Bewar oss oc saa fra then fordømmelige synd som kallis vtacknemmelighed, oc lad andre mange optendis till dygd, aff wort leffnet oc gode gierninger, saa at the ther fore kunne loffue oc pryse, icke 229 oss, men tith hellighe naffen. Lad ingen heller faa orsage aff [F4a] wor synd, till at foracte, och forhaane tith hellige naffen, eller at formynscke tith loff.

☒ Bewar oss at wy icke noget begære timeligt eller ewigt, vden thet kand komme tith hellige naffn till heder oc ære oc ther som wy andhet gjorde, tha lad oss icke wordhe bønhrørde wdi wordt geckery.

☒ Oc saadant eet leffnet giff oss, at wi y sandhedt motte bliffue tynne søner at thit faderlige naffen, skulle oss icke falsckelige bekomme, ther som wy kalle teg Fader, oc wy syndis dog icke at wære thine børn.

☒

Then andhen bøn. Tillkommendis worde tith ryge. [F4b]

☒ Thette arme werdsins leffnet, er eet ryge till all synd, oc ondsckab, och haffuer then ondhe aand till herre, oc høffding, som er een mesther, oc eeth hoffuedt till all synd, oc ondskaiff

☒ Men tith rige er eth herre dømme till all dygd, oc naade Oc thijn alsom kiærteste søn Jesus Christus hoffued oc begyndelsse till all naade, er een herre offuer samme rige. Oc forthi hielp oss aller kiærteste fader, til saadan dagtinghen, at wy motte komme vnder tijdt hyllist, oc naade.

☒ Oc først offuer altingh, tha giff oss en stadig tro till Christum Jesum, oc eth fast haab oc loffue, til thin miskund mod all wor syndige Conscientzis krankheed, oc een meenløss kierligheed mot teg, oc alle menniscken.

☒ Bewaar oss fraa all misloffue, mishob, oc had, 230 ther oss kandt fortabe, oc [F5a] lad oss fly vkysckheds fwle begeringh oc vnd oss at elscke iornfrudom, oc all reenheedt.

☒ Frels oss fra all twedract, orloff, kiff oc trette, oc giff oss the dygder, ther høre tith rige till, som ere fred, endrectighed, oc sagtmodighed.

☒ Och lad huercken wrede, eller nogen anden hordthed regnere blant oss, men enfoldig mildhed, cristentro, oc loffue wensckab, beqwem lystigheed, oc gotheedt.

☒ Lad icke heller noghen vsckickellig fortørneisse, eller anden siels kranckhed faa machth rnet oss, men giff oss al tijdt lyst oc glæde, affthijn naade, och misckundelige gierninger

☒ Oc met fa ord, lad oss all syndt saa fraa wendis, at wy opfylte med thin naade, medt alle dygder oc gode gierninger, kunde bliffue tit herredømme [F5b] oc Rige, paa thet at alt wort hiærthe siell oc sindt, medt all wor macht, och styrcke, vdwortis och indwortis wille lade seg aff teg regeris, till ath thiene teg, tine bud, oc thijn willie, oc icke seg sielffue, legommeth, dieffuelin eller werden.

☒ Lad oc thette tijth rige saa begynt, daglige øgis, forbædris, fordis oc fremmis, at wy skule icke offerfaldis, oc bedragis, aff then suige fulle ondsckab eller aff lædie till thet som got er. Och ath wy skule icke atter omwendis, oc falde till bage

☒ Oc forthi giff oss macht oc styrcke, oc een stadigh acth, ickæ alsomeniste at begynde eet gott leffnet, men oc saa at framgaa, oc fulkomme thet som begynt er, som propheten syer. Herre opliws myne øgne at ieg icke faller wdi søffne, eller bliffuer trett, 231 oc keed vdtij [F6a] thet gode leffnet, leg haffuer een tijdt begynt, paa thet at myn fiende, sckall icke komme migh vndher syn macht igien.

☒ Lad oss oc saa bliffue framturinde at thit rige som wentindis er effther døden, motte komme oc beslute thette rige, sorn tw nu haffuer vdi oss begint

☒ Frels oss fra thette farlige, oc syndige leffnet, oc lad oss begere oc elscke thet tilkommendis liff, oc hade thette neruærindis.

☒ Giff oss oc thet hiærtte, ther kandt meer begere døden, en hannom redis

☒ Wendtoss fraa thette forgengellige liffs kiærlighed, oc syndige besøring at thit rige wdi oss kand saa y alle mode fulkommis. [F6b]

☒

Then Tredie bøn wdtij Pater noster. Worde thyn willie her paa jorden. Som hand err y Hymmelen.

☒ Er thet saa ath wor wyllie lignys modt thyn wyllie, tha kand hand icke ware godt, men altid ond.

☒ Thijn willie er icke all ene god, men altsombest, oc forthij bør hannom offuer alth bode, at elsckis oc begæris.

☒ Thij miskunde teg offuer oss. O aller kærste fader. Oc ladt ingen tingh sckee effther wor willie, [F6a]

☒ Giff forthi oc lær oss eet gott oc stadigt taal, naar som woer willie encten spyldis, eller forhindris.

☒ Lad oss icke fortørnis, eller røris til wrede, nar som noger tyer, eller taler, gjør, eller lader, thet som oss er y mott lad oss icke ther fore maledide, eller 232 klage, raabe, eller buldre, men vnd oss ath wære saa stille, at wi huercken dømme nogen, eller oc besckerme oss sielue.

☒ Lad oss oc saa ydmyggellige fordrage thennum, alle som ere oss y mod, oc saa platt offuergiffue wor egen willie ath wy kunne thennom loffue, welsigne, oc gjøre got, ligewijss som the ther medt fremende thijn allerbeste oc retferdigste willie, y modt wor syndighe willie, oc begering,

☒ Giff oss then naade, at wy all kranckhedt, fattigdom, foractilsse, pyne, pla[F6b]ge oc modgangh, kunde welwillige taale, oc fordrage, saa at wy kunde kende wære thyn willie, at wor willie pynis oc plagis.

☒ Vnd oss oc saa at fordrage alle wret oc offuerlast. Oc forthi lad oss aldrih heffne, eller gjøre ont mod ont, eller oc bruge macht modt wold, oc offuerlast

☒ Men lad oss heller glædis aff thijn willie, ther tillstæder saadan modgang Oss till salighed, saa at wy ther faare kunde wyde teg tack, loff oc, ære.

☒ Oc hender oss noget ont, eller nogen vlycke, tha lad oss icke hende legge dieffelind till, eller onde mennicke, men thijn Guddommelige willie, ther alltingh skicker oc tilstæder, at wor syndige willie sckall forhindris, oc hellighed forøgis, vdtij tith rige.

☒ Vnd oss oc saa med glæde, oc en got willie, at døø, oc anname døden gant[F7a]scke gierne, effter thijn willie, ath wy sckule icke bliffue teg vlydighe, medt retzle oc vtaall.

☒ Lad icke heller nogre aff wore lemmer, regeris effther theris lyst, oc begæring, wære seg øye, thunge, hiærte hender, eller føder. Oc lad oss icke heller bliffue theris begæringh vnderdanig, men at wy kunne 233 aff tegh gribis, oc fangis. Oc i thine fengsell søndher brydis.

☒ Gæm oc bewaare oss fra all then willie, som er ond, falsck, forthreeden, forherdet, haard oc stum.

☒ Oc giff oss een tilbørlig lydeisse, een fuldkommelig oc en fry hw, och sindt y alle tingh legomlige, oc aandelige ewige oc forgengelige.

☒ Bewaar oss oc saa for thendt leede synd bagtall, saa at wy ingen beklage eller befføre, paa rycte, eller naffen [F7b]

☒ Lad oss icke heller vredelige dømme om nogen, oc ey heller nogen foracthe till ondhe

☒ O huad bagtall er en stoer synd, oc een swager plage, thy bede wy teg ath thw wendher oss samme synd fra, ath wy teg icke misteckis aff hende

☒ Oc see wy nogen menniskis brøsth ther oss misteckis, vnd oss at wy kunde hende skiule, hemble, oc beteke, oc hende klage all ene for teg, beffalindis all heffen vndher thyn willie

☒ Oc vnd oss saa ath forlade waare sckyldenær, ther oss bryde y modt, ath wy oc saa kunde haffue medt ynck offuer thennom, oc theris ondskab.

☒ Lær oss saa at rettelige kende, thet ingen kand oss sckade medt myndhre, end haffuer iw for thit ansigt giordt seg sielffuer møget større sckade, paa thet, wy kunde meer røris till miskund [G1a] offuer hannom, end till wrede, oc hannom meer begræde, end tencke paa heffen,

☒ Lad oss icke forthij glædis y theris modgang som oss haffue antten forthørnet, eller standnet y mod, eller y hues mode, the kunde oss mysteckis.

☒ Oc ladt oss icke heller bedrøffuis aff theris framgang oc lycke.

234

✕

Then Fierde bøn. Giff oss i dag wort dagelige brød. Thet er.

✕ Thet brød som spyser Sielen, eer wor Herre Jesus Christus

✕ O tw hemmelscke Fader, giff oss forthi then naade, at Cristi leffnet, ord, oc tale gierningh, oc pyne, motte oss oc [G1b] all gandscke werden læris, ther till, at vnderstaas, oc beholdis

✕ Oc wnd oss at haffue al Jesu Cristi tale, gierningh, och leffnet, till eet spegill, oc eet krafftigt exempell

✕ Giff oss thenn naade, ath wy kunde oss trøste, oc hwgsuale, y all wor sorg, oc modgang, aff hans hellige død oc pyne.

✕ Oc lad oss med en stadig tro offuer wynde wor død, met hans hellige død oc pyne, oc vndt oss at wy motte wforfærede følge then allerbeste høffding oc leedsagher, till eet andhet lifff, som ewigt er.

✕ Giff oc then naade, at alle the som lære oc predicke thine ordt, motte thennom met gierningh fuldkomme, seg till salighedt, oc andhre till exempell, oc gott effther sywn, oc saa wdhen all brøst lære fraa segh thyne ord, oc Je[G2a]sum Christum offuer all gantske werden.

✕ Oc frandelis, at alle the som høre thine ord, kunde rettellige lære Christum oc ther aff bædre sig, oc daglige øgis y dygd oc godthed

✕ Oc at tw wille thet oc saa mydelige giffue, oc vnde, at all fremmet lerdøm wdthij hwilcken, Christus icke læris, motte fordriffues aff thijn hellige kyrke.

235

✕ Miskunde teg offuer alle Bisper, Prester, oc thennom som ære besynderlige wigde till Guds Embede, oc offuer alle forstandere, at the motthe oplywsis medt thyn naade, till at rettellige lære oc regere bode medt tilbørlig lerdøm, oc Cristelige exempell.

✕ Bewaar oss saa fraa ketterscke, oc splydactige lerdomme, at wy wdtij alle maade, kunde endrectige bliffue, som [G2b] wy forsamblis vdtij eeth dagligt brøt thet er vdtij een daglige lerdøm, oc Jesu Christi ord.

✕ Bewaar oc alle thennum, som haffue een sckrøbelligh tro, och loffue till teg, oc thijn hellige lerdøm, at the icke falde, oc fare wyld, bedragne aff onde Prelaters oc forstanderis fule leffnet oc forgiffthige exempell.

✕ Lær oss aff thyn naade at wy sendelige, oc som tilbørligt er kunde betenke Jesu Christi plaghe, oc pyne, oc hende wdtij wordt hiærte begribe, oc sammelige ther effther at sckicke wort leffnet, oss till salighedt.

✕ Lad oss icke heller paa wor yderste tijdt ombære thet hellige oc sande Jesu Christi legomme.

✕ Lad ocsaa alle Prester, tracthere, oc bruge thet werdigge Sacrament, som tilbørligt oc sømmeligt er, all cri[G3a]stendomme till gode oc gaffn.

✕ Oc lad meg oc alle Cristen menniske y tymelig tijdt annamme, oc bruge thette aller helligste Sacrament, oss till salighed aff thyn naade

✕ Oc meth faa ord, giff oss wort daglige brød, at Christus kand wære met oss oc wy ewindellige met hannom, paa thet wy kunde met ære bære wort naffn, effther thy wy kallis Christen folck, aff Christo

236

✕

Then Femte bøn. Forlad oss wor sckylt oc brøde, som wy forladhe waare sckyldenær.

✕ Thenne bøn haffuer tegen oc wilkaar medt segh, som er ath wy sckule først forlade waare sckyldenær, thet er [G3b] thennum som modt oss syndet haffue, oc nar wy haffue thet giordt, tha maa wi syden saa sye, forlad oss nw wor sckylt oc wore synder. Tillforen y then tredie bøn wor begærid oc bedet, ath Guds willie sckulle scke oc fuldkommis, ther will at wy altingh sckule fordrage, met eet got taall, icke at gjøre ont mod ont icke heller at heffne wor ouerlast men at gøre thennom got, som oss gjør ont effter wor himmelske Faders exempel ther lader syn sooll vprinde, offuer onde menniske oc gode, oc hand ladher reyne bode offuer thennom som ære tacknemmelighe, oc vtacknemmelighe

Thet bede oc begere wy nw, o Fader at tw wilt hwgsuale wor Conscientzie, bode nw, oc y wor døtz tijd, ther nw saare besckrickis for thyn strenghe oc forferlige dom, aff the synder som hun nw fore seg haffuer. Oc tha mø[G4a]get meer nar døden till stundher

Giff oss forthij thijn fred, vdy ware hiærter, at wy motte med glæde wenthe thijn dom.

Gack icke heller y retthe medt oss effther thyn strengedom, thy at ingen kand tha findis wsckyllig, och retferdigh, nar tw bruger thijn strengthedt, oc tilbørligh rett.

Lær oss allerkærste Fader, ath wy icke forlade, 237 eller trøste oss aff waare gode gierninger, oc werdsckylt, men at wy plat kunde oss indgiffue til thinn w endelige, oc vbegriffuelige miskund meth een fast och stadigh loffue. Lad oss forthij icke falde vdtij mißhob, aff thette wordt fule oc syndighe leffnet, men heller giff oss then tro, ther wy met wide kunde, thyn miskund ath wære bode wydere oc sterckere, en wort leffnet, y hwor dant thet wærid haffuer.

[G4b]

Hielp oc saa oc styrck alle menniskis Consci-

entzie, ther y syn døtz tijdt ære wdtij mißhobs fare, eller betagne medt noghen andhen swaager frestilse, oc besynderlige then. N. eller then N. Mißkunde teg och saa offuer alle the siæle, som ere wdij sckiersyld, och besyndherlige offuer then. N. eller then N.

Forlad bode oss oc thennom al wor sckyild, werdis oc saa till at saa trøste thennom, at thee motte annammis, y tijdt hyllist, oc wensckab

Giff oss aff thijn godhedt, y modt wort onde, som tw haffuer oss bwdet at giøre gott mod ondt

Affstyr oc forhyndre then forferlige lackere dieffuelind, ther alltijdt bode klager oc forøger waare synder, bode nw oc paa wor døtz tijme, oc ther till y alt wor Conscientzis nød, oc trengsyll [G5a] Som at wy oc saa foruare, at y waare klagemaall, sckall inttet menniskis synd meer øgis, eller wydere wdsyes, endt hun y sandhedt er.

Oc døm oss icke heller effther hans klagemaall, eller wor arme Conscientzis knur, ther icke heller will tye wor brøst.

Oc hør icke heller wore vwenners oc modtstanderis røst, som oss forklage hoss teg, nat oc dagh, 238 ligher wijss som wy icke heller wille thennom høre, ther andhre for oss belacke oc beklage.

Tag aff oc fraa oss waare synders, oc Conscientzis alsomswariste tinge Oc byrde saa at wy aff thijn misckundheds glædige loffue aff alth wort inderlige hiærte, kunde fordraghe lijff, oc død pyne oc all modgang.

|X

Then Siette bøn. [G5b] Leed oss ey y frestelsse. Thet er.

Wy frestis aff trenne, legommet, werden, oc dieffelind

Oc forthij bede wy teg wor aller kiærste Fader, giff oss thijn naade, ath wy kunde twinge legoms lyst oc begæring, lad oss stryde oc standne y modt legommens offuerflødige attraa, till mad, dryck, søffen, lædie, och orkeløsshed, lad oss twinge legommet, oc giøre thet vnderdanich met faste, oc sparsom tering, y mad, klæder, søffen, Ro, oc hwile, wecht, oc arbeide, at samme legomme kandt wære beqwempt och redebon till gode gierninger.

Benaade oss oc saa, ther medt ath wy motte korsfeste medt Christo alle legommens syndige begæring, till wkysckheydt oc all wkysckheyds orsage [G6a] Oc saa dræbe samme syndher, at wy skulde thennom her effther icke tiene eller oc giffue thennom noget samtycke.

Vndt oss oc then naade, ath nar wy see noget deylict eller sckønt menniske eller andhre deylige 239 belede, oc creatur. at the icke bliffue oss orsage till syndt eller frestelsse, men at wij heller kunde ther aff faa orsage till at elscke kysckhed oc reenhed. Oc at loffue teg wdtij thijn gierningh, oc thyne creatur

Oc er thet saa at wy høre nogen whøwisckhedt, oc vbeqwem tale, oc ther aff wdtij wort legomme fornymme nogen syndig lyst, oc behaffuelighed, lat oss icke ther frygdis och glædis vdtij, men alsomeniste wdij tith loff, oc thin ære.

Bewaar oss fraa then aldsomstørste syndt gerigheyd, oc fraa all begæ[G6b]ringh till werdzens rigdom

⌘ Giff oss oc saa then naade, at wy icke atspørie werdsens heder oc ære, welde eller machth, eller och theris begæringh oc samtycke.

⌘ Bewaar oss oc saa at thenne werdsens falsck oc swijgh, medt syn bedrægelige sckønheedt, och andhen synds orsage drager oss icke till at tiene sigh

⌘ Bewaar oss oc saa at wy icke falde y wdtaall, heffen, och wrede, eller y andre synder aff thenne werdsens ondsckab, vselheidt oc armodt.

⌘ Ladt oss oc saa forsmaa werdtsens løgen, betacktheydt, swijg, lyffte, och falsckhedt, Oc medt faa ordt, ath wy kunde for sye all werdzens ting, onde oc gode, som wy loffuet haffue wdthij wordt døb, oc at wy fæstellige motthe bliffue, y samme act oc lyffte, och ther vdtij daglige forbædris. [G7a]

⌘ Bewaar oss fra dieffuels indsckud at wy icke giffue samtycke till homod ther wy medt andre forsmaa, oc møget achte oss sielffue, aff wor rigdom, slegt, macht, wijßdom, lerdom, sckabningh, oc andhre thine gode gaffuer.

⌘ Bewaar oss oc saa, at wy icke falde vdtij had oc awindt, for nogen sagh y huor stor hun wære kandt.

240

⌘ Bewaar oss oc saa at wy icke acthe eller sckøde noghen fræstelse, om tro eller myßhob, medt hiærtens samtyke, wære seg nw y liffue, eller och siden y wor døtz tijdt.

⌘ O tw hemmelscke oc allerbeste Fader, wer thennom gynstig oc god, ther stryde oc arbeyde emod saa manghehonde fræstelße. Styrck oc trøst thennom, som en nw staa, oc opreysse thennom som ligge oc ære falden

⌘ Oc korttelligen bede wy teg, ath tw wille oss med thijn naade saa bestyrc[G7b]ke, at wy i thette syndige och farlighe leffnet, ther er besckelt met saa daglige fiendher, som aldri lade aff at figte, motte aff een fast oc from tro mandnellige stryde, oc syden annamme och faa then ewige krone

⌘

Then Siwnde bøn. Men frelss oss fraa onth

⌘ Thenne bøn beslutter bode pyne oc heffn. Som then hellige kircke och saa beder, y syne obenbare bøner om gangdage, oc mod andhre høytidher

⌘ O Fader frelss oss fraa thijn ewyge wrede. Oc helffuedis pyne. Frelss oss fraa thijn strengedom, wdtij wor døtz tijdt, oc paa then yderste domme dag [G8a] frelss oss fraa een bradt, oc wbeseedt dødt.

⌘ Bewaar oss for waade aff wandt, yld, vwæder, oc torden.

⌘ Bewaar oss fraa hungher oc dyr tijdt.

⌘ Bewaar oss fraa feyde, oc mandrab Bewaar oss oc saa fraa thijssse sware plager oc sywgdomme. Som ere Pestelentze, Pocker, och andhre saadane plager.

241

⌘ Bewaar oss fraa alt ont, oc all legomlig trengsell, dogh saa ath tijdt naffen kand æris y alle thijssse ting, tijth rige till øgelsse, oc thijn Guddommelighe willie till forwarsill oc fulkommelsse.

⌘

Amen.

⌘ Lad oss forwerffue alle the stycker thesse bøner ære begerindis, och thet [G8b] wdhen twiffuell, oc lad oss icke ther om haffue nogen misloffue. Men meer at wy her aff kunde worde bønhorde, at thijssse stycker kundhe wære sande och wysse, saa sye wy alle met glæde Amen Thet er sandt oc wist, fast oc stadfest [Træsnit forestillende Jesu Opstandelse] [H1a]

⌘

Een korth lerdom och predickin, huore wy skule rettelige, oc fructsommelige beløbe Jesu Cristi død oc pyne, sckifft wdti

Femthen parther.

|X

Første parth.

|X Saa betencke mange Jesu Christi død oc pyne, ath the optendis til stort hadt, oc wrede modt Jøderne. Oc ther till medt forfølge then arme Judam, met spotscke ordt oc forsmade wijßer. Oc y saa [H1b] maade meene the ath giøre wor herre fyllist, som the oc saa haffue een legomlig barmhertighed 242 oc medynck, offwer andhre menniscke ther pynis, och plagis, nar som the fordømme, oc maledide theris wolsmend, oc Tyranner ther thennom plager. Dog at thet eer meer at haffue amyndelsse aff Jude oc Jøderniss ondsckab, en ath haffue en Cristellig medtynck antthen offuer Christi, eller noget andet mennisckis pine oc modgang,

|X

Anden parth.

|X Mange haffue och saa, aff Jesu Christi pynes affmyndelsse, nogen betegnet fruct oc nytte, oc besynderlighe then snack, som tillegis Sancto Alberto, oc saa lyder. Een tijdt ath betencke wor herris pyne, oc saa medt een føue [H2a] acth, thet er bædre en at faste eth helt aar, eller och huer dagh lesse een heell Psalter. Och the bode tro och efftherfølge mange simpell menniscke. Oc fare dogh wild aff Gudtz rettferdige dom, y modt wor herris døtz oc pynis sande fructh, forthi at the ath spørre, theris gaffen, och profith. Oc for then sagh føre the altijdt medt sigh, oc haffue hoss seg, beledede, bøger, breff oc korss Oc mange oc saa mene, at the aff these tingh, skule være frij, oc frelsse fraa wandt, yld, swerdt, redsle, och alle andhen fare, ligerwijss som Jesu Cristi pyne skule icke meer være, en eth exempel till at lyde pyne oc modgangh hwilcket som er hennis rette, oc naturlige krafft.

|X

Tredie parth [H2b]

|X Summe haffue och medt Christo stor medtlydelße. Oc offuer hannom stor medtynck. Oc forthij 243 begræde the hannom medt ynckellige, graadt och klage, ligerwijss som eth andet wscylligh menniscke, ther w redelige offuer faldis, som the qwinder giordhe ther fulde Christum vdaff Hierosalems by, oc till korsidt. Men at thet wor hannom icke tacknemmeligt, gaff hand merckellige till kende, ther hand straffuede thennom och sagde, y Hierosalems qwinner, græde icke offuer meg men offuer edher sielffue, oc edre børn Aff thette slag ere the predicke fædhre som medt vdtij Passyn ther ewangelisteene schriffue, giøre, oc dicthe, een wandringh till Bethaniam, met mange omslag, oc møget sette y blandt aff iomfrw Maries drøffuelsse. Och ther medt gaa the saa wyth wd, at the kun[H3a]de neppellige igien komme, oc for then sagh forhalis Passyn saare lenghe. Huad heller thet er giordt till at søffwe, eller waage, thet kenne Gudt Til thette flag lyde och the folck, som lære at sckillige fruct aff thet hellige messe embede. Oc forthij meen simpel folck ware nock y huor Messyn høris, eller holdis. Oc thet haffuer thennom lerd nogre mestere, ther bescriffue mange stycker om thet Hellige Embede. Oc Messyns werdigheedt, ther the dogh sielffue icke forstaa. Dog at hun er ick alsomeniste sckicked for syn werdighedz sckyll, men oc saa, ath hun sckall oss werdige giøre, oc besyndherlig er, hun sckicketh till at haffue een amyndelsse aff Jesu Christi død, och pyne. Oc forthij ther som thisse tingh forsømis. Tha bliffuer Messen oss een wfructsommelig gierningh, y huor got [H3b] hun er aff syn egen natur. Hwat kunde thet gaffne migh, ath Gudt waare Gudt nar som hand icke waare mijn Gudt. Huat nytte er thet at madt er gaffenlig oc

244 sund. Nar som handt icke giffuer oss sundhedt eller er oss gaffenlig. Thi er thet fare wert, at wy aff mange Messer icke worde thess bædre. nar wy icke at spørre Messens sande och rette fructh.

|X

Fierde parth.

|X Sa beløbe och somme wor herris død oc pyne, ath nar the offuertencke Christum, oc hannom besckode, tha forbistris, the oc saa forstyrilis, at the møste bode hiærtte oc mod, huilcken forfærilse ther burde meer at komme aff Gudtz wrede, oc hans vwendelige strengthed offuer syndher, oc syndighe [H4a] menniscke, aff huilcken Gudt er saa hordt oc rettferdigh, at hand icke wille giffue syn aller kiærste och enisthe søn, mennisckens køn, vdhen hand skule thet købe saa dyre medt sijn horde død, oc bytter pyne, som hand haffde till forn tald y giemmen Prophetens mundt oc sagd. Esaie. liiij. For mith folckes synd haffuer ieg slaget

hannum Effther thij at Sønen er saa medtfaren, huad kunde wy tencke ther sckall hende thennom som ere syndere, Och forthy tha findis her y blant vden all sckympt, eet strengt oc wselict alwer. huor saa stor, ath saa wbegriblig een persoon bliffuer menniscken saa gynstigh, at hand will for hennis sckylt bode pynis oc drebis. Oc forthij ther som wy dybelige betencke, at Gud faders søn oc ewige wijßdom taalldede død oc pyne, tha maa wy forfæris, oc mø[H4b]get thess meer at wy ofte betencke, oc beløbe samme pyne

245

✠

Femte parth.

✠ Thi skule wy saa med dybe tanker oc grundelsse beløbe samme pyne at wi sendellige troo oc mene oss wære then som haffuer pynt, oc plaget wor herre, forthij at wore syndher haffue thet y sandhed giordt. Oc y saa maade forfærede Sanctus Petrus Jøderne. Actuum. ij. Ther han saa sagde till all theris meninghet. Hand er then som y korsfeste. Sa at Try twsynd menniske bleffue ther aff forsckrickede, oc aff een stoer forfærilssede sagde strax till Appostelne, kiære brøder oc gode mend, huat skule wy giøre. Oc forthij naar tw seer oc tencker at Jesu Christi hender oc føder ære y gemen borede, tha [H5a] tenck oc troo, at tyne synder haffue thet giordt. Oc nar tw seer hans torne krone, tha tenck oc tro, at hun er tyne syndige oc fule tancker.

✠

Siette parth.

✠ Nu skule wy oc saa tencke, at nar som wy see Christum styngis med en toren, tha burde oss at styngis med hundrede twsinde torne. Oc thet bade ewindelige. Oc møget haardere en Cristus wor stungenn. Oc ther som handt wor stungen medt een nagle, y giemen hender eller føder. Tha burde oss ath stingis medt manghe twsinde nagle paa all wor gantscke kropp, oc saa till ewig tijdt piagis oc pynis, som thet sckall een tyt hende thennom, ther icke bliffue deelactige aff Jesu Christi pynis fruct, oc krafft. Thij ath Christus [H5b] ligerwijss som eeth strengheds exempell, sckall for ingen liwge, ingen sckal hand heller bedrage, oc alle hans omslag ere saa krafftige, 246 oc saa ypperlige ath the offuergaa alt thet som nogen tijdt kandt sckee.

✠

Siwende parth.

✠ Saadan een forskrikilssede haffde, Sanctus Bernhardus taget sig till, ther hand saa sagde. Then tijdt iegh gick wde paa gaden oc legte, tha wor døtzens dom giffuen offuer meg vdtij konningens lønlighe kammer, then tijdt Kongens enisthe søn thet hørde, gick hand vt, oc afflade syn Kongelige krone, saa sweptis han vdtij een seck, hans hoffuedt bestrydis med ascke, saa kom hand framgangendis barfoed, och wor saare grædendis, forthij hans tienere [H6a] wor dømpet till døde. Jeg saa hannom framkomme oc bleffieg saare forskriket aff saadant nymære, tha ieg sporde megh fore, hørde ieg saadan røst, huad sckall ieg giøre: Munne ieg een nw skule leege, oc ther met hans graad bespotte. Oc forthij ther som iegh icke nw effther følgher hannom. Ock græder medt hannum, tha er ieg i sandhed daarsck, oc forbystrid. Hey syger Sanctus Bernhardus thet er icke nw tijdt ath wære tryg, eller at gaa y leeg, huar saadane stycker bedriffuis oc brugis med saa stordt alffware

✠ Oc forthij bødt wor herre y thenne meningh the Hierosalemscke qwinner oc sagde, græder icke offuer megh men offuer edher sielffue oc edre børn Oc sagen inførde hand strax oc sagde Er thet saa att thette brugis y modt thet træ som er grønt oc ferst, Hwadt [H6b] sckall tha sckee modt thet træ som er fornit, som hand wille saa sye, vd aff myn 247 pyne skule y lære hues i haffwe forsckylldhet, oc huad edher fore staar y hwore thet kandt nw gaa, y blandt folck talis een sand snack, ther saa lyder. Mand slar stundom een lyden rake, ath store hunde skule ther aff forfæris. Saa sagde och Propheten om Christo, ald werdsens folck skule sig offuer hannom begrædhe, handt icke sagde ath the skule hannom begræde, men seg sielffue. Thet samme fryctede oc saa iødherne som tilforn sagt er Actorum secundo Ther saa sagde till the hellige Aposteler, huadt skule wy giøre gode mend oc kiære brødere Saa syunger forthy then hellige kircke, ieg beløber medt tancke hans død oc pyne, oc myn siell ther aff forbystris oc forstøris wdtij mit lifff, [H7a]

✠

Ottende parth.

✠ I thette stæd sckall thenne tenckilße haffuis bode dybelige oc indherlige, forthij thet er Jesu Christi dødtz, oc pynis sande fruct, oc nytte, at menniscken kand aff hende komme til syn eghen bekendningh, oc wdtij sig sielfff forskrickis oc forfæris, och hwilcken som thet kandt icke naa, tha haffwer hand icke fanget then sande fruct aff Jesu Chrysti pyne. Thet er hans pynis rette natur, at hun giør mennisken syn lige. Saa at ligerwijss

som Cristus wor ynckelige pynt for waare syndher bode paa siell oc krop, saa skulle och wy medt een efftherfølingh, oc medt wor eghen bekenningh piagis och pynis aff waare syndhere. Thette sckall dogh icke sckee medt mange ordt och [H7b] langh tale, men vdtij dybe tancker, oc at merckelige offuerweye waare syndher, oc thet 248 swarlike, som the y sandhedt ere store oc swaagre, aff saadan effther ligning kandt thette forstaas, om eth ont oc sckyldigt menniske dømptis till døde, forthij thet haffde dræpt een Kongis, eller een Førstis søn. Oc tw dess, emellom qwæder och leegher ligerwijss som tw waare wscopylligh y same drap, oc mord, saa lenge tw blefue forferlige offuer wunden, at samme Konge søn wær drept aff thyne raadt oc till sckynde, tha skule strax thenne gantscke werden, y huore store hun er, bliffue teg trang nock, oc serdelis om thijn Conscientze forlode teg saa, ath tw aff hende haffde inghen tryghedt Saa sckaltu møget meer forsckreckis nar tw medt tancker beløber Jesu cristi død, oc pynæ. Oc dogh at the wgi[H8a]jernings mendt Jøderne ere nw dømde aff gudt, oc bleffue ælende, oc landflyctige. The haffue dogh icke andhet wæred, end thine synders bødeler. Oc tw est then y sandhet, ther haffuer drept Christum Jesum, som sagt er, medt thyne synder som ere tyne raad oc till sckynde.

|X

Nyende parth.

|X Then ther fornimmer seg saa hord oc saa wbøyelig, at Christi pine huercken forfærer hannom, eller lærer hannom, at kende seg sielff, hand skal møget redis oc frycthe, y huo tw esth, tha bør teg at lygnis Christo Jesu y pyne oc plaghe, huat heller thet sckall sckee i thenne werden, eller oc y then tilkommendis Heluedis pyne, Oc ther som thette icke sckeer at tw anten py[H8b]nis y thette werden, eller y heluidis pine. Tha sckaltu y thijn dødtz tijdt, eller y skerssyld pyne, forsckrickis, oc forfæris, oc all 249 then pyne taale ther Cristus tolde paa korssed. Men forthij, thet kand neppellige sckee, nar tw ligger befangen i stoer kranckhed, at tw kand tha haffue eller faa thesse merckellige tancker, thij sckalthu nw ther om bede Gudt, at hand weger tijt hierte then stund tw æst y lyffue. Oc lader teg betencke hans eniste søns død oc pyne, thijn siæll till saligheed, forthij tw kand tha icke aff thijn magth, betencke hans pyne, som tilbørligt eer wden Gudt handt serdelis vpliwßer thijt hiærte, oc giffuer teg ther till naade. Icke giffwis heller thenne lerdom fore eller nogen anden y then mening ath tw sckalt hannom aff thijn magt dierffuellighe anheffue, eller oc fuld[11a]komme, men at tw skalt først søge, oc begere Gutz naade, at tw motte thenne øffuelse medt hans hielp oc trøst frambringe, oc icke aff thin mact, oc forthij at thette forsømis tha tracteris wor herris død oc pyne icke rettellige, aff the menniske som till forn taldis om fortij the begære ther icke til Gutz naade, hielp, oc trøst, men forlade seg till theris egen mact oc styrcke, oc brughe ther till besyndherlighe dygt, oc paafund, oc forti begaa the samme pyne legomlige, oc wfructsommelige.

|X

Thiende part.

|X Hwilcken ther y saa maade som nw sagt er, betencker oc beløber Christi pyne een dagh eller een tijme, eller oc fierde parten aff een tyme. Om hannom maa wy tryggelige oc trøstellige sye, at hånd gjør en bædre gierningh [11b] end hand haffde eet heelt aar fastet, eller y samme aar daglige haffde 250 læst een Psaltere, eller oc hørdt Hundrede messer, forthy at sadane tancker fornye oc forwende eet menniske, fraa ynderste oc saa got som føde hende paa thet ny, som hun waare nyes døpt. Oc her haffuer forthi Jesu Christi pyne syn naturlige oc ædele krafft, oc mact, thy at hun y saa modhæ dræber then gamble Adam, y thet hun fordhriffuer all lyst, glæde, oc loffue, ther kandt haffue till noghet creatur. Saa bliffue wy Christo lige, ther saa wor y alle mode forlat aff syne, at hans himmelscke fader siwnttis, oc at forladhe hannom, oc offuergiffue.

|X

Elløfte parth.

|X Effter thij ath thenne gaffue och [12a] naade er icke wdtij waare hender, tha sckeer thet stundum at wy bede, oc begære. Oc wy dog icke strax forhuerrfe men icke skule wy dog strax falde vdi mißhobe, eller lade aff at bede. Gudt hand giffuer oss stundum thet som wy icke begære, effther syn ewyge wijßdom oc fry willie, forthij hand will at hans gaffuer skule wære frij vdhen all trengsill. Thi kandt thet offthe sckee om wor bøn icke høris, at wy møget ydmygis oc forsckrickis aff wor Conscientzis drøffuelse. Oc at wy saare mysteckis oss aff waare syndher, oc wort leffnet Thette kant oc saa sckee vdtij wort hiærte, oss vwitterlighe, formedels Jesu Christi pynis werdsckyldt, oc ther som wy icke heller noghet paa hende tencke. Thet sckeer oc offthe at somme klærlige nock med ord, och hiærte begaa Christi pyne, och the ther [12b] aff icke dog komme y theris eghen bekendningh, oc dogh ath 251 samme pyne er thennum legumlige obenbare, tha er hun thennom dog aandellige sckiuldt fore, y thet hun er thennom wfructsommelig. Oc for summe skiwlis hun legomlige. Forthij at Gud giffuer thennom indworttis till kendhe thennum vwitterlige, oc forthij er samme pinis fructh oc krafft abenbarlige med thennom, Oc y saa maade kandt thet sckee effter som Gud wender

bladet, at then icke betencker som siwnis at betencke Christi pyne, oc the som ære hoss men messen syes, høre dog inttet aff messen oc at the rettelige høre messe, som icke ære hoess, men hun syes

|x

Taalte parth

|x Her till haffue wy wæret vdtij Je[13a]su Christi pyne oc medlydelsse. Nu wile wy effther begaa Paascke høytijdt oc hans hillige opstandeisse. Nar menniscken er tha saa vnderwijst y syen sijnd, som sagt er, oc begynder ath rystis, sckelffuis, oc forfæris, tha skall ther wocis medt stoor grandtscke, at ther bliffuer ingen sijnd forglemdt vdtij wor Conscientze, ellers kunde thet skeep at wy følde y mißhob. Oc fortij ligerwijss som waare syndher ære oss kommen y amyndelsse oc tancker, aff Christi pyne, saa skule wy oc saa kaste thennom alle till Christum ij gien. Oc giøre wor Conscientzie leedigh. Oc forthi skule wy grandnelige see till, ath wy icke efftherfølge wanwittige folck, som ere wrangelige Christen, ther forti yndwortis y theris hiærte bode æde sig oc syne synder, oc stride medt them som thet waare i theris macht ath bliffue [13b] thennom qwidt anthen aff 252 theris egne gierningher, eller oc medt Penitentz som er faste, lesning, pelegimis reyse eller oc afflad, huilcket icke kand sckee dog at thenne falske loffue er nw thess wær møget almenneligh. Gode gierninger skule dog icke forsømmis, oc helst the som ere Gud till loff, legommedt till twangh at thet kand bliffue siælen vnderdanigt, oc wor ieffencristen till nytte oc gaffn. Men wy skule icke achte oss aff waare gierninger. Ellers bliffue the oc wy waare egne Guder, alt thet gode wy kunde aff sted komme skule wy altijt gjerne giøre, och een tha lade som wy haffue inttet giort

|x

Trettinde parth

|x Tha kaster tw tyne synder paa cristum, nar som tw fastellige oc fromme[14a]llige tror, at hans saar oc pyne ere thyne synders bodt oc bedringh, oc at the kunde forthij ther medt afslettis, och betalís, som Esaias propheta sigher Ca: liij. Oc herren haffuer lagt paa hannum allis wore sijnder, thet er pa sin søn Jesum Christum. Syer oc Sanctus Petrus saa, hand er then som haffuer medt pyne oc taall baarid waare syndher paa korsens træ vdthij syn krop. Sanctus Paulus syer och saa Gud haffuer giort hannom till een bod oc eet offer for wore syndher, som icke haffde dog giordt synd, paa thet at wi vdij hannom skule bliffue Gudtz retferdighedt, y saadane lerdomme, och vnderwijßning sckaltu drystelige sette alt thit hob, oc møget thiss meer att thyn Conscientzie nagger tegh saare oc ther som tw thet icke giør, oc heller thyn Conscientzie at wære tryg aff tijt [14b] 253 anger, oc thyne bødher, tha komer tw aldrig til rolighed met hende, men paa thet siste falder tw med hende, oc hun met teg wdtij mißhob, forthij saa, the synder som bliffue beholden vdti wor Conscientzie oc ther tracterede oc framførde for hendis øhen, the bliffue oss alt forstercke, oc leffue medt oss ewindilige. Men ther som wy see at the ere lagde paa Jesu Christi krop, och ath wære offuerwunden medt stoer seyer vdtij hans hellige opstandnelse, med huilcken opstandnelse handt haffuer drept all død, oc wy thet fastelige tro, tha ere wore synder døde, oc forswunden. Men tha skule the icke bliffue paa Christum. Nar the ere paa hannum lagde, forthi hand haffuer meth syn hellige opstandnelse aff slaget alle synder, oc for then sag seer tw nw ingen saar eller pyne paa hannum Saa [15a] tall Sanctus Paulus. Cristus er død for waare synder sckyll, oc handt opstod oss till retferdighedt. Thet er cristus hand drog oc bar waare syndher vdtij syn pyne oc y saa modhe drepte hand thennom, men vdtij syn opstandeisse giør hand oss retferdige, fry och frelsse, for all synd, om saa er, at wy thet tro, oc sette ther loffue till

|x

Fiorttinde parth

|x Er thet saa at tw kand thenne tro icke haffue. Tha sckaltu indtfaldhe till gud, meth een gudeligh bøn, fortij then naade oc gaffue som er at rettelige troo, er oc wdtij Gutz hender, och giffuis menniscken stundnum hemelige, oc stundnum obenbarlige, ligerwyss som sagt wor, om then naade ther wy medt, 254 som tilbørligt er, beløbe Je[15b]su Christi død oc pyne, kandt thet och sckee at tw sielff opwecker teg till thenne tro, først nar thw icke nw betencker eller beseer hans pyne vdwortis till, men inwortis besckodendis hans wenlige hiærte, och huore fuldt thet er aff kiærlighedt mod teg, ther drog hannom till at bære bode thijn Conscientzie oc thyne synder, dog ath thet wor bode suaagert oc wimageslict, oc ther aff sckall thit hiærte sødme, oc bliffue weegt rndt hannum, oc thyn fromme troo sckall optendis oc øgis. Ther nest sckalthu opstye framdels fraa Jesu Christi mandoms hiærte, oc indgaa till Guds hiærte. Oc ther sckaltu tenke at Jesu Christi kiærlighed haffde icke bleffuet teg bewijst, vden Gudtz willie, aff syn ewigh godhedt haffde thet forseet oc sckicket, oc at Christus wor Gud Fader lydig, thet wor aff then [16a] kierlighed hand till tegh haffde. Nar tw thette tencker tha sckaltu fornymme eet Guddømeligt hiærthe, som er modt teg bode got oc fæderligt. Oc som Cristus sagde, førmedels hannum tha sckaltu dragis till Faderen, oc ther met thyn vnderstandnelse beghibe disse Jesu Christi ordt. Saa haffuer Gudt Fader ælst werden, at hand wille hende giffue syn eniste søn. Thette er rettelige at kende Gud. Nar som handt vnderstaas oc begribis, icke wdi

wijsdoms eller mæctigheds naffen, ther oss kunde forfære, men wdtij godheds oc kiærligheds tytell. Her kand tro och fromhedt fastellige bliffue oc wedhenge, oc eth menniske wdtij Gud fødts paa thet ny, oc till hannum omwendis.

255

⌘

Femtynde parth [16b]

⌘ Nar som tijth hierte er y saa maade fast giort in Christo Jesu, saa ath tw æsth nw bleffuen syndsens fiende, oc thet aff kierlighed, oc icke aff redsle som tw kandt haffue for nogen pyne tw frycther. Ther effther sckall tha Jesu Christi pyne wære teg eet exempell wdtij all thijn liffs tijt, dog skal hun anderledis beløbis her effter, en tillforn wy haffe betenckt oc beløbet hende ligerwyss som eth dybt sacrament, ther oss drager, oc regerer, men nw sckulle wy hende saa betencke, oc agte, at wy tagindis aff hende effther siwn, beghynde oc saa nogen gierning, Exempell. Nar som sorg oc kranckhedt beswaare teg tha tenck huore lethe och ryngte the ere mod Jesu Christi pyne oc huasse nagle. Oc nar teg bør at giøre, eller lade noghet, ther tw icke wylle. Tha tenck huor Christus wor fanghen, oc bunden [17a] tyttet, oc dragen hyd oc dyd, som thennom løste ther hannum trengde. Och nar tw frestis till hoffmodt, och høgferdighed, tha tenck oc see huore thin herre oc Gudt wor spottet, oc hengd y mellom two røffuere Oc naar som wksckhedt oc legoms lyst stynger tegh, tha tenck huore Jesu Christi kleyne legomme wor hudstruget, slaget, stunget, oc y gennum boridt, ydermere nar thw frestis till had, eller awindt tha tenck at Christus med raab oc graad haffuer bedet for teg, oc alle syne vwenner, modt hwilcke hand medt retthe motte haffue bruket stoer strengthedt Oc nar som tw betagis medt noghen sorg eller modgangh, aandelige, eller legomlighe, tha sckaltu styrcke tijt hierte, oc saa sie. heya hwy 256 skulle icke ieg fordrage een lyden bedrøffuelsse, effter thy, at myn Gudt oc herre Jesus Cri[17b]stus suette blod vdtij yrthegorden aff stor sorg, oc bedrøffuelsse. Sendelighe thet motte wære een haanlig, och forsmædelig swend, som tha wille huilis vdtij een blødt sengh, naar som hans herre pynttis oc stridis till døden. Nw kantu see y saa maade findis styrke oc prijs, mod alle syndher, oc thet er rettellige at dyrcke Jesu Christi pyne saa medt tancker at henne beløbe. Oc thette er hans pynis sande fructh och krafft. Oc thet menniske ther saa øffuer sigh vdtij Christi død oc pyne, gjør y sandhedt een bædre gierning, end thet hørde alle passyr predickis, eller oc hørde alle the messer ther nogen tijdt syes, icke forthij at messen er ondt, men at hun er vfructsommelighe wdhen thenne betenckelsse, oc amyndelsse, missen er y sandhed got, nar hun rettelige hørdis. Oc the ther saa bære Christi [18a] naffn oc leffnet y theris hiærte, oc gierninger, the kailis rett Cristen menniske. Som Sanctus Paulus syer y saadan menningh. Thij som høre Christum till, the haffue effther hans exempell korsfest theris legomme, med syndt oc syndig begæringh, thy ath Christi pyne bør icke at tracteris medt ordt, oc belede allene, men medt gierningh. Oc vdtij sandhedt. Saa paa mynder oss then samme Paulus, oc siger offuer weyer, oc betencker hannum, ther haffuer fordraget mod segh sielff saadan giensielsse aff syndige, mennisker at thij skule icke trettis oc wansterckis wdtij ædhre hiærtte, oc synd. Sanctus Petrus syer oc saa forthij at Christus haffuer wærit legomlighe pynt, tha skule y oc saa met samme tancker

257 bewebnis, oc stijrckis, men thesswær, thenne amyndelsse oc begang er saare komen [18b] aff syn waane. Dogh at Sancti Petri oc Sancti Pauli sende breff, ere fulde aff saadan lerdøm, Jesu Christi pynis rette krafft oc natur, som icke kand betegnis, eller figureris, then haffue wy forwendt, oc hendis amyndelsse haffue wy aldsomenisthe malid paa pappyr. oc wegge.

⌘

258

259

EN CHRISTELIG UNDERVISNING OM LUTHERS HANDEL SKREVET TIL ÆRLIG OG VELBYRDIG MAND OG STRENGE RIDDER, HR.

TYGE KRABBE DANMARKS RIGES MARSK 1526

260

✕

✕ *Indholdsgengivelse af det tabte Skrift i Olavus Petris svenske Modskrift.*

261

✕

✕ [A1b; 15320-24] - - Såå haffuer han och nw vpuct - - en falsk och lögnactigh propheta j Danmarck widh namn Paulus Helie en closter man aff Carmelitors orden, Huilken jtt sendebreeff haffuer latit vtgååt forscriffuet till Erlig welbördig man her Tyghe Krabbe ridder,

✕ [A2a; 15417-21] Och är först merkiandes at j samma sendebreff är thet hvuudstycket ath fornemde Paulus beskriyar och beropar Martinum Luther medh hans anhang for kiettare jlgerninges men och skalkar, the ther mykit ondt haffua åstadh kommet j Christenheten, och giffuer thet mesterliga noogh fore som honom synes,

✕

✕ [A2b; 1557-20] Först giffuer Paulus Helie före medh mong ordh ath Luther haffver sina falske mening och skalcheet infördt vnder thet sken at han haffuer före giffuet frijheet frelse och reformatie medh huilkit han haffuer draghit folkit til sich som sådana gerna hörer och ey wilia wara vnder tyrannij, och han haffuer aflagdt all äre och dygd lydelse och hörsamheet, och är oblyieligha infallen j kyrkiones 262 sacrament, bespottat sina andeliga modher, och ther medh förachtat gudh och menniskior och will inghen öffuerheet eller herscap lijdhva vtan alle skole wara lika godhe och mechtige, at inghen skelueng skal wara emellen fatigh eller rijk, leekt eller lård, såå ath sådane oproor är ther worden, som semia och kerlek wara skulle, ath then ene tvåår sich j tess annars blodh etc, Och är then tijdhen kommen som lange haffuer warit spååt om, ath munkar och prester skulle förulla werldena etc,

✕ [A3a; 15629-31] Huar haffuer tw thet läset (Paule) j Luthers scriffuelse ath intit härskap eller offuerheet wara skal?

✕ [A4a; 15814-15] Twsägher Paule ath Luther haffuer fordt them j härett till hopa som skulle liffua tilsaman j kerlek och eendreght,

✕ [1583--32] Luther. . moste. . heta en kiettere emot then helga Romerske kyrkio, sine andelige modhers bespottere etc

✕ [1598-15] Han moste heta en Beemesk kiettere, then helge [A4b] kyrkies och gudtz foractere,

✕ Thet haffuer monge herrer och forster medh theres ridderskap j long tijdh mishaghat ath Påwe, Biscoper och prelater haffua aff theres arff och eeghet satt sich offuer them, och hade offta (som crönekorne beuisa) gerna wedhergiordt thet men the haffua ther inghen framgång hafft medh, thet samma bekenner Paulus Helie sielff j her Sten Billes ordh, huad somblige j Danmarc j sinnet hade för än man viste noghot seya aff Luther,

✕ [15922-24] Såå giffuer och Paulus Helie fore thet 263 gambla ordhspråket ther man plägar seya, ath munkar och prester skole willa werldena, och wender thet jn påå Martinum Luther och hans anhang,

✕

✕ [B1b; 16115-21] Ther näst säger Paulus Helie ath Luther skal så giffua oss en Christeligh troo före at han bortlägger och förkastar alla godha gerningar säyendes oss intitt meera göras behoff vtan troona till gudh, och ther emoot dragher han monga scriffter jn, medh huilka han beuisa wij at troon är icke noogh til wor saligheet vtan wij moste haffua godha gerningar medh, ty så är scriffuit, Wil tw ingåå j lijff-

✕ uet så halt bodhorden etc

✕ [B3a; 1653-7] Men at Paulus Helie kastar Luther thet fore, ath han skal giffua troone then macht och friheet, ath menniskian skal jngen wara vnderdånig vtan såå mykit henne tyckes, thet är honom vppenbarliga sagdt osant vppå,

✕

✕ [B3b; 16521-1664] Ther näst seger Paulus Helie j sitt breff at Luther är infallen j kyrkiones sacrament och j the sätt och skickelse som hon aff gudz rädh j long tijdh hallet haffuer, Han sagde forst Christendomen haffua farit wild j tryhundrade år sidhan sade han j tusende år sedhan j trettenhundrade år Och forkastadhe alla lärare böker ää hoo the hälst wore, Och haffuer latit vtgått aff prentet kiettere stycke the fordom dags haffua aff Christenheeten fordömdt warit Och betecker sin anslagh medh the stycke 264 ther almoghen wel behagar, ty förökas hans hoop, Och sögher han at han giffuer inga böker macht vtan thet ther stäär j nya testamentit, doch foractar han noghra böker ther aff, serdelis them som äre honom openbarliga emoot, som äre the tre euangelister Mattheus Marcus och Lucas och S. Jacobs Epistel, Ey skal heller nogher troo Luther (segher Paulus) at han altid biudher sich til at beuijsa thet han scriffuar medh scrifftenne, ty alle kiettere haffua j w hafft scrifftena för sich, men thet rötta förstöndet

✕ haffua the ey hafft etc,

✕ [16615-17] Först sägher han at Luther är infallen j kyrkiones sacrament och gamla brukninger som hon aff gudz rädh j long tijdh hallet hafuer,

✕ [B4b; 16725-28] Ey är thet heller sant som Paulus Helie sägher ath closter liffuerne besynnerliga som nw til gåår skal wara trettonhundrade år gammalt och haffua sin vrsprung aff apostlana

✕ [1673--33] Men thet han sägher ath Luther haffuer först sagdt at Christenheeten haffuer farit will j tryhundrade år, såå ropade han thet til baka och sagde at hon hade farit will j tusende år, ropade så thet til baka och sagde henne haffua farit will j trettonhundrade år,

✕ [C1a; 16917-20] Nw yterligare som Paulus Helie giffuer fore ath Luther forkastar alla lärares böker åå huad the haffua warit martires eller confessores etc,

✕ [C1b; 17010-12] Men ther Paulus Helie sägher Luther thet vppå ath han jnga boker skal anamma vtan thet nya testamentit aleene och ath han skal 265 forkasta Mattheum Marcum Lucam och Jacobi Epistel, är honorn såå skenbarligha lugit vppå

✕ [C2a; 17028-31] Doch forundrar mich thet stoorliga hui man skal icke sätia tro til thet Luther scriffuar än thå han thet beuisar medh scrifftenne, som thenne Paulus giffuer fore, for ty (sägher han) alla kiettere haffua hafft scrifften for sich,

✕

✕ [17123-1725] Yterligare säger Paulus Helie j sit breff at Luther medh sine epterföliare haffuer ena falska mening som them forblindar, som är ath när jtt gott sätt eller skickelse kommer vdi en oond wana eller misbruck, skulle thet strax kailas jgen och afflägias likerwijss som the stycke ther äre aff sin eghen natur oond och forgiiftig, huilkit som är emoot all skääl och redheligheet, ty jntit ting är såå gott ath thet jw kan komma j misbruck, Som är medh messe ämbete, huilkit som är skicket leffuandes och dödha j [C2b] Christo til hielp och tröst, Och epter thet at monge prester haffua aff samma messe embete sine föde, säyes messen och annat gudz loff wara girigheetz näät, til at sanko rikedomar medh och skyla läti vnder, huilkit orät är, ty om an så wore at presten wore girigh och oond, wore likowel messan lika godh, men thet är clerekrijt påå kommet aff jtt garn alt haat, at all theres barning skal warda kallat girigheet, Aff inghen begiäre wij tienist vtan wederlägning, men aleene wele wij at prester skole intit haffua,

✕ Thenne mening säger Paulus Helie vth medh mong och kosteligh ordh,

266

✕ [D1a; 17710-12] Men nw, ath iach komber til Pauli Helie forkastilse jghen säger han messo embete wara skickat lefuandes och dödha j Christo til hielp och tröst,

✕ [17728-30] Men huar thenne Paulus Helie will seya at j messone warder Christi lekamen offrat for lefuandes och döda görendes såå jtt offer aff messone,

✕ [D1b; 17816-19] Men ther Paulus Helie säger ath Luther skal thet foregiffua at prester skole jntit haffua, vtan at theres tiänest alenest skal wara forgefues, at the for theres omack jntit haffua skole, är honom och oredheliga påå dichtat,

✕ [D2a; 17911-13] Ey är heller messe embete noghot besynnerlighit embete åtskilielighit j fråå predicare embete, som Paulus Helie menar, vtan lydher så vnder prediko embete, ath man jngalunde kan skilia thet ther j fråå,

✕ [17927-29] Men ther Paulus Helie säger thet wara aff jtt gammalt haat till clerekrijt ath all theres barning skal heta girigheet etc,

✕

✕ [1801-1813] Såå giffuer och Paulus Helie yterligare fore, ath än thå ath biscooper och kyrkione prelater äre oonde, äre wij doch likauel icke theres dornare, Christus (sägher han) straffade ena reso eller två biscopar. prester. doctores. och phariseer, men aldrig lärde han folket ath the skulle dragha sich vndan theres lydilse, vtan ath the skulle wachta sich for theres exempel och forgifftiga lärdom, Så som om en herres bodh är [D2b] en skalk, wil doch herren at rnan skal wara honom lydigh, och han wil sielff wara 267 hans rättare, Såå äre och biscopar och prelater gudz besynnerliga tjänare, och han wil aleena sielff wara theres domare, Så finne wij scriffuet om Constantino keysare, at then tijdh thet Christeligha råådth j Nicea stadh hallet wart wore ther nogra prester som hadhe tratte til samman och wille wara j rätte for keysaren, them wart skickat en dagh när the alle mötas skulle thå daghen kom gingo the for keysaren och hade theres saker bescreffna, keysaren anamade scriffterne och kastadhe them påå en eeld och sade, gåår bort och forliker jdher inbyrdes, ty thet är ey bequämeligit at wij skole ransaka och döma påå wore gudhers saker, ther bör at rättes på then stora och strenge doma dagh, doch än thå ath the wore syndare kallar han them likauel gudhar som scriffthen gör them ther haffua gudz embete och befallning, Constantinus tordes icke döma presternes saker, Men wij icke aleenest dörne vtan röffue och dräpe begiärendes två wora hender j theres blodh, äre the oonde eller gode haffue wij likauel affthem Christendomen, dopet, penitentie, gudz lekamen, wielse och Chrismo, lärdom och vnderstånd, men tess wär, Constantini äre alt för fåå j wor tijdh, Pilatos och Herodes haffue wij noogh, men thet bör oss offuer alt betänkia, at wille än gudh straffa sitt clerekrij, thå skulle wij ey begiere at wara hans bödhelar, När gudh straffar sitt folk pläghar han bruka ther skalkar til som doch aff sich sielffue äre redhobogne til skadha och forderff, men thet komber them icke til godo, for ty hender thet offta medh them, som medh thet rijss en godh man straffar sin son medh, huilkit han kastar på eelden när sonen är straffat, Så monge som

268 her til haffua warit gudz bödhelar haffua hafft ther lithen froma aff, Pharao Nabogodonosor, Antiochus, Herodes och Pilatus äre oss exempel noogh j tesse saker, wor herre haffuer offta giffuit til kenna ath han wil sielff wara theres domare etc,

✕ Tesse äre Pauli Helie oordh korteligha beslutat,

✕ [D3a; 1818-9] Först giffuer han före ath wij äre icke biscoopes och prelates domare, Gudh skal aleene wara theres domare,

✕ [1822-5] Men Paulus Helie sägher at man icke måå wara clerekernes domare än thå at the göra illa, doch är thet icke vnder för ty the äre gudhar, Och hoo är then menniskia som sich will drista til ath döma them som gudhar äro?

✕ [D4a; 18320-23] Men ther Paulus Helie sägher at Christus straffade wel biscopar, prester, doctores och phariseer, och lärde folkit skulle tagha sich wara for theres exempel och förgifftiga lärdom, doch lärde han icke at the skulle wara them olydoge,

✕ [D4b; 1849-12] Så kan ey heller thet exempel som han indragher om Constantinum hielpa honom, lika som clerekrijt skulle for then skul inghen domare (vtan gudh aleena) haffua offuer sich, ath Constantinus icke wille döma j theres saker,

✕ [18426-27] Men ther Paulus Helie sager, at i wor tijdh äre fåå Constantini och alt förmonge Pilati och Herodes,

✕ [18430-1851] Så sägher han och, at om än gudh wille straffa sitt clerekrij skulle wij ey begiäre at wara theres bödhelar, ty thet worde oss til lithen froma, epter thet gudh pläghar straffa sitt folkmedh 269 skalkar, och gåår medh them som thet til gåår med rijset en godh man straffar sitt barn medh, at thet kastas sedhan på eelden etc,

✕

✕ [E1b; 18613-18732] Ther näst giffuer Paulus Helie före, huru Luther säger ath menniskian haffuer jngen frijheet til ath göra och lata vtan ath all ting skee aff nödhenne, såå ath the ey annat kunne en skee, eller icke skee, Och at han sadhe medh thet första ath wij wore frij til thet oondt war, och icke til thet gott war, men nw sägher han oss huarken oont eller gott kunna göra aff wor frijheet, och ath gudh brukar oss som en embetis man sin reedzskap, Men är thet sant (som thet icke är) Huadh gors thå behooff ath Luther vil reformera hela werldena, epter thet Påuen ey annat göra kan än thet hän gör? Hui straffar han oss for thet wij icke lata kunne? wele wij, och wele wij ey (som Luther säger) thå kunne wij huarken forhindra eller frambringa thet som skal skee eller icke skee, Och mådhan såå är, Huadh görs thå behooff ath scriffthen icke annat gör en biudher och rådher oss till at göra gott och lata oont, Her måå wij see huadh thet är ath säya en ting vtan beskede, for ty ath scriffthen såå lyder påå somme städher, Ther faller icke jtt lööff påå jordena forutan wor himmelske fadhers wilia, Och at wij kunne icke tenkia noghot gott aff oss sielffue, än sedhen tala

eller göra, for ty all wor fulkommeligheet är aff gudhi Ock thet som Christus sade, J kunne jntit göra mich forutan, Thet weete wij alle ath jngen ting kunne skee vtan gudz tillatelse, epter thet han motte 270 all tingh forhindra ther han wille, doch är han tess icke plictig, oc for ty är han oss ophoff til thet godha, men til thet onda icke ophoff vtan en tillatare, och ther som han synes j scrifftenne ath förhärda noghro omilla men, ther nan aff sin strängheet och theres onda forskylling wille bruka andro till saligheet, och til ath betee sin stora macht, jcke böör thet taghas för en almenneligh rätt och lagh, ath likeruijs som the kunne icke göra eller lata, for ty ath the wore forherdat j ondskap j thet the wore forlatne aff gudh och sålde til ath göra ondt, aff theres forskyllan och gudz strenge rätffärdigheet, thå är jngen frij til at göra och lata, Skal sådana snak haffua gong, Then eller then rådde sich icke sielff, thå äre ther hundrade stycke j scrifftenne them [E2a] wij aldrig kunne forlika, Thet är j sannind ath gudh oss vpueckier och skyndar till thet som gott är, men til ath kunna epterfolia hans gudhdomelige jnskiutelse thet är bådhe aff gudz nåde och wor frijheet, ty ath jngen kan claga sich wara forlaten aff gudh om han haffuer honom jinnerliga påå kallat, Han säger sielff genom prophetens mwn, Jach wil icke en syndigh mans dodh, men meer ath han kan vmuendas och leffua, och altijdh clappar han påå wor hiertes döör, men wij late honom vp eller lycke om wij wele, O huru mong simpel menniskia är fallen j mishop aff thetta Luthers snack ther han haffuer kommet vdi tuiffuelzmål så ath the begynna tenkia påå gudz euiga wijsdom forsyn och skickelse, och doch ath jntit är mera sant, thå är jngen ting såå farlig som ransaka thet wij icke måå, Ther om haffue wij bodh ath wij skole göra gudh fadhers wilia, men at wij må

271 ransaka hans lödnliga doma, haffue wij jntit bodh, jntet är for ty sannare an thet enfolliche bonda snack, göre wij gott såå fåå wij goodh löön, Thet kennes wij gerna, ath alt thet goda wij haffue, siel och krop, lijff och welferd, frijheet och nåde, thet höre alt samman gudh til, och skal brukas gudhi til loff och wor fatige jemchristen til hielp och tröst, och brukas the wäl thå är thet aff gudhi, men brukas the jlla thå är thet aff wor eghen skröpeligheet eller ondsko, Thette äre Pauli Helie ordh,

✕ [E3a; 18916-19] Först giffuer han fore, ath Luther säger ath all ting skee aff nödhene, såå ath jngen frijheet är, ty jngen ting kunna anners ske, än som the skee etc.

✕ [18931-2] Han säger oss kunna upläta wort hiertes döör eller lyckia henne til for gudhi

✕ [E4a; 1925-7] Nu wil iach åther komma til Pauli Helie oordh jgen, Ther han sägher ath Luther görs ey behooff ath reformera werldena epter jngen frijheet är medh Påwan et cetera,

✕ [E4b; 19230-33] Men ther Paulus Helie giffuer så före, at epter menniskian icke är frij til at göra och lata, Huad görs thå behoff at scrifften icke annat gör än biuder och rådher oss til ath göra gott och lata ondt?

✕ [1931-2] Han moste jw bekenna, at menniskian kan intit gott gora, så länge hon är vnder dieffuulen och syndene,

✕ [F1a; 19312-14] Thet Paulus Helie och sielff bekenner at thet godha wij haffue haffue wij alt aff gudhi, 272 [19329-32] Sedhan dragher han jn noghra scriffter the ther clarligha noogh lydha medh Luther, som äre ath wij jntit tänkia kunna, vtan gudh giffuer thet, och ath wij jntit göra kunne Christo för vtan etc, och wil han, ath the ey skole så förstås som the lydha,

✕ [F1b; 19425-27] Såå säger och Paulus Helie, ath thet icke skal taghas for nogher almennelig lagh, ther gudh seges j scrifftenne förhärda noghro omilla men,

✕ [19430-32] Men ther han segher at monge skulle falla j wanhop aff sådana läro och begynna falla jn j gudz euiga forsyn etc,

✕ [F2a; 19520-21] Och såsom Paulus Helie bäär före thet enfoldiga bonda snak Ath then ther gör wäl han fåår godh löön,

✕

✕ [19531-19717] Ther näst giffuer Paulus Helie fore huru Luther är infallen j the helge kyrkies macht, säyandes ath prelaterne må jntit sätt och skickelse göra ytermere än thet nya testamentet jnehaller, Lika som Christus och apostlane icke hadhe mera ordinerat än ther scrifuit står, Apostlene haffua mykit latit epter sich som icke är scrifuet aff them, men theres läriungar haffua thet bescriffuet, som wore och helge martyres, J bland huilka war Jgnatius som scriffuar at man icke skal wanära helga daga, och at man skal halla fasto i xl daghar epter thet hon innehaller gudz eptersyn, at man icke skal forsmå then wiku wor herres pina begås vdi, och at man skal fasta onsdagen och fredagen och gifua fatigt folk thet offuer är, [F2b] Såå säger och Origenes 273 ath j then helga kyrkio äre noghre seder man skal halla ther man ey weete skälig sack til, som är falla påå knää, wenda sich j öster när man bedher sin böön, ath gudz lekamen skal anamas medh sådana sedher som thå skeedde, och at the skickelse och sporsmål skee skole j dopet, Sammelunda och Tertulianus räknar vpp mong stycke som hölles ther jngen skäl kan giffuas vppå, som är när dopet skeer skal man wedhersäya dieffwullen, döpas tree gonger, anama aleena gudz lekamen aff prestens hand, göra offer

for the dödha, och om åårsdagh haffua åminnelse aff them, icke fasta om söndaghen, icke heller thå bidia medh knäfal, och haffua samma frijheet emellen påscha och piensdaga, aff kalken eller gudz lekamen spilla nödigt påå jordena, åå huadh som företages teekna sich medh thet helgha kors, Och then ther begierer sack aff scrifftenne til tesse stycker, wete wij honom ey andra sack bära fore, vtan seduenione, En godh seduene j werldzlig ting halles for lagh, när oss fattas scriffuen lagh, icke ligger heller ther macht vppå huad laghen antingen haffuer scrifften eller redhelig skeel for sich, och epter thet ath laghen är aff redelig skel, böör thet alt wara lagh som beståår medh redhelig skel, äå aff huem thet är kommet, Heller troor tu icke ath en christen man måå thet betenkia och skicka, thet gudh alsomenest bekommer, som hörer til godha sedher och thet som är gangligit til siels saligheet som herren haffuer sielff sagdt, Hui dörne j icke aff jdher sielffue thet rätferdigt är, Thet är mykit oss böör troo och göra, som är doch icke besynnerlige vttryct j scrifftenne Som är ath halla

274 söndaghen helig, then vptaghen war aff apostlana, som vttryckes j Johannis vppenbarilse som skeedde påå en söndagh, Såå böör oss troo ath gudh fadher är ofödder, epter thet han haffuer jngen begynnelse, thet doch (som Augustinus säger) icke finnes j scrifftene, Framdeles ath gudz son är ens medh gudh fadher j guddoms warelse, och ath then helge ande framgåår aff fadheren och sonen, thet ståår icke heller j scrifftenne, och han wore doch en kiettare ther trodde och lärde annat Yttermera at pascha skal hallas påå en söndagh, och then som är döpt aff en kiettare skal icke döpas jghen, och anner otalig stycker som Chris[F3a]tit folk troor och haller, och the kunne doch icke beuisas medh scrifftenne, vtan twiffuel thå äre mong stycke giord troon och Christendomen til bestond, ther doch äre icke scriffuen, Såå säger S. Paulus När iach warder kommandes til jdher, thå skal iach skicka annar ting som behoofr görs, och vtan twiffuel thå gjorde han och såå, men the stycke äre doch icke annerledhes bescriffuen än j then hälge kyrkies Christelige sedher som hon haffuer hallet aff arilde tijdh, Tesse äre Pauli Helie oordh och mening,

✕ [19718-21] Her til forenne gaff han fore (Christelige läsare) ath Luther forkastar alle lärares scriffuelse, nw säger han honom forkasta kyrkiones macht och the brukningar j long tijdh j Christenhetene warit haffua,

✕ [F4a; 19927-29] Ther nw Paulus Helie menar ath kyrkiones prelater skole haffua then macht, ath the 275 och skole kunna stadhga noghot j thet andeligha regementet mer än gudz oordh jnehalla,

✕ [2005-6] Men ther thenne Paulus giffuer före at Christus och apostlaner haffua mykit mera skickat och ordineret an som scriffuit är etc,

✕ [G1b; 20213-15] Men ther thenne Paulus Helie sägher at thet apostlana icke hafua sielffue scriffuit, haffua theres läriungar scriffuit som och wore helge martyres, som war Jgnatius och flere sådana,

✕ [G2b; 20430-31] Ytterligare sager Paulus Helie at oss böör mong stycke troo som icke ståå j scrifftenne, som är ath halla söndaghen helig,

✕ [G3a; 2058-9] Och ther Paulus Helie sägher thet ey kunna beuisas aff scrifftenne at gudz son är eens medh fadheren i guddomen,

✕

✕ [20521-20713] Ther näst sägher Paulus Helie ath Luther skal haffua vpwäkt jtt gammalt kietterij fordömdt for elloffua hundradhe åår, som sägher oss göra affguderij j thet wij äre gudh i hans helgon, och sägher wij forachte gudh ther medh, och sägher han medh sitt anhang ath wij sättie större troo til helghonen än til gudh, Haffua the såå giordt, thå haffua the farit merkelige wille, men Christet folk haffuer thet icke giordt, wij dyrke them icke annars än gudh til loff, Och begiäre wij niwta theres helga böön och forskyllan som the hadhe, doch aff gudhi til ath fåå samma nåådhen, Om tröghlare eller ståtare haffua noghor järtekn dichtat, som the och j sanningen giordt haffua, icke äre for then skuld all järtekn falsk, The bespotta helgha mendz tempel, 276 graffuer, och been, Scriffwar doch Hieronymus ath dieflar skriya och vthdriffuas, Sammaledhis scriffuar Augustinus om sancti Stephani been ath ther skeedde mongh tekn, Och huad görs her meera behoff epter thet såå mongh exempel äre witterlighen Om noghot simpelt folk säter större troo til en helig man än til gudh, icke skulle for then skul helgone dyrkian aflegias vtan lära them rätt dyrka helgonen, Jach troor at then som aff ödmiuchet later sich wara owerdig at han skal sielff gåå for gudz maiestat, och begiärer så en patron som hans begiäirilse skal fögha jn for gudh, icke for then skul ath han [G3b] haffuer mistroo til gudz barmhertiga godheet, eller troor at noghor är mera miskundelig än gudh sielff, vtan är miströstigh aff sin owärdigheet, och begiärer for then skul at gudz wen skal gåå hans betzsta, jcke syndar han huarken medh affguderij eller annor wräng dyrkilse, epter thet han icke haffuer tilflyet til honom som til noghon gudh, eller then han haller så godh eller bättre än gudh, men som gudz wen, Thet är vnderligit, när S. Paulus war her påå jorden, motte iach säya, Paule bidh for mich, men nw mädhan han är medh gudh måå iach thet icke säya, Thet naggar them såra at man kallar gudz modher Mariam, himmelrikis drotning, wort lijff, sötma och hop, Och kallar doch S. Paulus the Philippenser både sin glädhe och sin crone, Och the Thessalonicer sitt hopp, glädhi, äro och crono, Wij wete wel at hon är icke wort yppersta hopp, men näst gudh är hon wor yppersta tröst, hopp och tilflyet, jcke at hon kan oss giffua thet oss behöffues, men hon kan forwerffua huad oss

nytteligit är, J then mening kalle

277 wij henne hirmmelrikis drotning, for ty hon födde hirmmelrikis konungh, miskundenes moder, for ty hon baar gudz miskund j sit jomfrueliga lijff, Tw sätter troo til thin ween, och säger at näst gudh war tw min hielp, och tich blyes kalla then milla moder Mariam thin hielp och tröst näst gudh ther så offta affwender oss gudz wrede medh sin böön, Tw kallar thin bole lijff och hiertekorn, och fructar at gudh skal tagha til mistyckes at tu ärar hans moder eller helgon, jach weet wel at Luthers tilhang wil hardeliga ståå påå S. Pauli ordh som säger at thet är en gudh och en midhlarer emellen gudh och menniskiona, then menniskian Christus Jesus, For then skul (säya the) haffue wij ingen annen patron behoff, Thet haffuer icke S. Paulus sagdt j then mening at inghen måå bedia for oss vtan Christus, men han hafuer forskyllat at the böner bliffua nw krafftiga som for än hans son war worden menniskia hade ingen macht for gudh, skal thet så blotteliga förståås, thå må wij Christet folk icke heller bidia for hwar annan, huilkit oss doch är budhit, Helias baadh och hans bön wart hörd, Apostler och Martyres gjorde sammaledis, [G4a] och wordo hörde, kunde the sådana göra när the wore her, hui skulle nw theres mwn wara tillycht mädhen the haffua begynnad regnera medh gudh? Är thet så at the ropa hemd offuer them som theres blodh vtgute, vtan twiffuel thå haffua the jcke heller forglömdt them som haffua theres åminnelse her påå jorden, Tesse äre Pauli Helie ordh kortelige begripen.

278

☒ [20714-16]... säger, ath Luther medh sitt tilhang skal forbiuda göra the helgon äro som framlidhen äre aff thenne werldenne,

☒ [H1b; 2114-5] Men ther Paulus Helie sägher ath Luther haffuer vpropat [H2a] jtt gammalt ketterij fordömdt for elloffua hundradhe åår,

☒ [H2b; 21215-20] Yterligare talar och Paulus Helie om then högwerdige jomfrunes Maries och andre helgones böön for oss jn for gudh, at the skole bidhia for os, och haffuer Hieronymi bewijss ther til seyandes, kunde de bidhia for sine näster när the her wore påå jordenne, hui skulle theres mwn nw wara tillykt medhen the haffua begynnad regnera medh Christo?

☒ [21229-31] Men ther thenne Paulus Helie wille seya, the kunne göra the ting som andelighen och icke lekamelighen äre epter thet the äre andar,

☒ [2131-3] Och huar han wille thå seya ath sådana stycke komma icke offuer eens medh thet wäsende och glädhi [H3a] som the nw vdi äre,

☒ [21315-19] Men ther han wil beuisa helgones forböön ther medh som scriffuit står i Johannis vppenbarelse, ath the skulle (som slagne wore j häll for gudz ordh) ropa hemd offuer them som thet giordt hadhe, ther fore kunna the och wel bidia for them som haffua them j åminnelse,

☒ [H3b; 2142-5] Och ther Paulus Helie sägher at S. Paulus kallar the Philipper och Thessalonicer sina glädhi, crono och hopp, ther före måå man och wel kalla then reene jomfruna Mariam hirmmelrikis drotning, wort lijff, sötma och hop etc,

☒ [21417-18] Paulus Helie wil icke ath thet misbruk 279 som en hoop ribalder och ståtare göra, skal kastas honom före,

☒ [21422-25] Men ther Paulus Helie bäär före ath ther apostelen säger Een gudh och en midhlarer emellen gudh och menniskiona, then menniskian Christus Jesus, är icke sagdt j then mening ath ingen måå bidhia for oss vtan Christus aleena,

☒ [21428-31] Men thet Paulus Helie giffwer fore ath bönerne jcke wore krafftigha for än gudz son toogh mandoom, och likawel sägher han ath Helias war böönhördt,

☒

☒ [H4a; 21510-25] Ther näst giffuer Paulus Helie fore huru Luther medh sitt anhang haffuer aflagdt then faste, som Chfistendomen haldet haffuer j fiortan hundradhe åår, sidhan apostlene wore, Huilkit Jgnatius bekenner om the xl daghar, och ath odhensdaghen och frededaghen fastas skole, och lägger han ther mong oordh vppå draghandes ther til monga scriffter, medh huilka han bewisa wil ath man är jw plictigh til at fasta, Och huar Luther wille säya ath han icke forkastar fastona, vtan then åtskilielse påå maatt, ath man jcke skal måå alla daghar äta allahandra maat, thet straffar han, och dragher ther til thet apostelen mongestädhis scriffuit haffuer, Swarar honom Paulus Helie, ath ther kyrkiones formän biwdha vppåå ath man skal besynnerliga daghar halla sich j fråå kööt eller annan maat, skeer jcke j then acht ath kööt skulle wara besmitteligh maat, såå som jwdarne hullo somblig maat for besmitteligh maat, och emoot sådana willo

haffuer apostelen 280 scriffuit, ther fore kunna jcke the scriffter forståås

☒ om thenna fasto nw brukas,

☒ [H4b; 21614-18] Och hwar Paulus Helie wille fore bära som han och göör, om de xl dagha man kallar longafaston, och odhensdaghen och fregedaghen, the ther antingen j apostlenes tijdh eller och strax epter vptagne wore til faste, som man wel forstå kan aff Jgnatii oordh,

☒

☒ [11a; 21731-21813] Ther näst begynnar Paulus Helie sprijdha sin oordh vdi [11b] werldzligh handel och regemente, och sägher sich icke straffa biscopes och prestes rijkedomar, . . . Sedhen sägher thenne Paulus, ath gudh som haffuer giffuit och forlänt ridderskapet medh arff och eeghet, han haffuer och forlänt prelaterne rento, Och huar ridderskapet finge kyrkiones rente, finge the en större rekenskap for gudh än the nw haffue, Och sägher han, ath huar biscopps döme prelate döme, caneca döme, closter och annor kyrkiones lään j Danmark icke warit hadhe, hadhe ridderskapet longo warit lagdt j ödhe, eller och kommet til stoort armoodh, epter thet theres barn hadhe förökes, skulle och godzet haffua warit byt och parteret, såå ath en skulle neplighe haffwa jtt pund korn eller tw, men nw behöffwe the ey alle wara giffte, vtan komma til kyrkiones lään etc,

☒ 281

☒ [12a; 21832-2194] Ther näst beclaghar han högheligha ath thet ropas offuer clostermän, besynnerligha offwer them som tiggia, och säyes at thet är icke tilbörlichit ath the ther starke och fööre äre skole gåå och tiggia, Doch wil han heller tiggia sitt bröödh j alla sina daghar, än han wille beskatta en fatigh man en oxa aff medh orätte, eller sålia thet for två mark som icke haffwer kostat ena,

☒ [21923-25] Mädhhan han nw inghen redhelighen skäl haffua kan, moste han wenda sich til lögn, som och skedt är, ther the tiggie mwnkar haffwa giordt them (som haffua noghot giffuit them) delactigha aff theres godha gerningar,

☒ [12b; 22015-16] Men ther Paulus Helie sägher ath han wil heller tiggia sitt bröödh, än ath beskatta en fatigh man en oxa aff medh orätte,

☒ [13a; 22026-27] Han claghar och ther offuer ath främända krämare göra medh theres lösa warer stoor skadha j landet,

282

283

☒

TEKSTKRITIK

284

285

☒

☒ 1 De Simoniaca pravitate oratio. 1517. | Tryk, fandtes (1603) i Kbh. Universitets-Bibl.; formodentlig brændt 1728. Intet Eksemplar kendes nu.

☒

☒ 3 Erasmus: En cristen Førstis Lære. 1522. | Utrykt. Tekstgrundlag: Hdskr. Ny kgl. Saml. 247,4, samtidig Renskrift, med Paulus Helies egenhændige Rettelser. Disse er altid angivne, medens Skriverens egne Rettelser kun undtagelsesvis er medtagne. Mindre Ændringer i Tegnsætningen og Tilføjelse af ø-streg er ikke angivne. Sammenlignet er Udgaven, Roskilde 1534 (cit. 1534), som vil blive trykt i sin Helhed i 5. Bind.

☒ 5,1 Høybaarin] *Init. mgl.* | 5,11 bwdhet]) *Parentes mgl.* | 8,32 hemmerigis] *Hdskr. -rigz (el. -riget).* | 9,4-5 igni combusti] *Rett. af P. H. fra in antiquo foro ciuitatis Haffniensis per ignis conflagracionem.* | 11,2 Hwor] *Init. mgl.* | 11,6 giort]) *Parentes mgl.* | 11,6-7 som een ... natwr] *Rett. fra* Men then som tæckelig oc sagtmodig natwr haffwe. | 11,14 og] *Saal. hdskr.* | 11,24. gaghen] *Saal. opr., utydelig Rettelse.* 1534: gaffn. | 12,9 omvændis] *Hdskr. omwændis.* | 13,11 belede, stytther] *Fejl for belede-st.; Erasmus: statuæ; men* 1534

som her. | 14,24 i] Urettet Skrivefejl? 1534 mgl. | 15,4 for ... æn] Rett. fra at hade . . men. | 15,10 omgengisse] Overstreget. | 15,22 bliffue] Hdskr. biffue. | 16,12 salighed] Rett. ved Overstregning fra lyksalighed. | 16,21 gerighed.] Herefter mgl. meer till fred end till orlog, meer till wanmectighed end till wredelighed (Saal. 1534 og Erasmus.) | 17,13 flij der] Hdskr. flijder. | 18,10 til] Tilf. af P. H. | 18,27 ffordærfwer] Hdskr. ffordæffwer. | 18,29 konge børen] Rett. af P. H. fra kongelig(?) | 20,31 stoore] Fejl i Hdskr. for større (1534). | 286 21,22 al] Urettet Skrivefejl? 1534. mgl. | 22,19 død] Tilf. af Udg. | 24,16 al] Urettet Skrivefejl? 1534 mgl. | 25,6 i] Ber vist slettes, men 1534 wdi. | 26,20 purpur,] Komma Skrivefejl ved Lineskifte. | 26,27 fæderlig] Rett.fra farlig. | 27,11 klæd] Hdskr. klæld. | 27,15 konge ... æst] Tilf. af P. H.; Læsemaaden thu usikker, maaske dhu, det meste af I. Bogstav bortskaaret. | 27,30 holle] Tilf., vist af P. H. | 28,13 hørir] Tilf. af Udg. | 29,32 Nota bene] Tilf. af P. H. | 30,2 rætfærdigheed, baade] Fejl for rætfærdigheeds baade, men = 1534. | 30,10 dhin wredhe] Rett. fra dhem wredhe, men er vist Fejl for dhin wreth; Erasm. injuriam; men 1534 wrede. | 32,30 fordi] Herefter at udstreget. | 33,13 wkysk] Hdskr. wskysk. | 34,1 fordi] Tilf. af P. H.

X | 34,28 ting] Rett.fra tingest. | 35,5 kant] Tilf. af P. H.

X | 35,14noghen]Rett.af P. H. fra inghen. | 35,16 schalke] Rett. af P. H. fra falske. | 36,30 ær] Hdskr. æ. | 36,31 fra] Rett. af P. H. fra fraa(?). | 37,25 waare] Rett. af P. H. fra wore. | 37,26 spare] Saal. P. H., det opr. utydeligt. | 38,7 een] Tilf. af P. H. | 38,14 een] Tilf. af P. H. | 38,22 nw] Tilf. af P. H. | 38,31 inthet] Tilf. af P. H. | 39,6 han] Tilf. af P. H. | 39,12 skælnē] Rett. af P. H. fra skillie. | 39,30 aff] Rett. af P. H. fra met grum. | 40,4 dhe] Tilf. af P. H. | 40,10 den] Skrivefejl for dem; 1534: thenom. | 40,25 hielpē] Rett. af P. H. fra helpe. | 40,32-41,1 hwilket ... rede løn] Rett. af P. H. fra hoss hwilked løn ær altid redhe till dhem som gode ære til: [hwi]lket som altid [haff]wer løn til dhem [som] ere gode, men dette er igen overstreget, og den ny Rettelse indført. Nogle Bogstaver i den første Rettelse er bortskaarne, og af den anden er maaske kun de to sidste Ord med P. H.s Haand. | 41,6 sijn] Rett. af P. H. fra sith. | 42,13 falsk] Rett.fra falskheed. | 42,18 falske] Skrivefejl for schalke? (saal. 1534), jfr. 35,16 og næste Note. | 42,27 schalke] Rett. fra falske under Skrivningen. | 43,8 oppaa] Tilf. af P. H. | 43,25-26 wsamdrægtighed] Hdskr. wsamdræg||hed. | 43,26-27 lader... ting] Rett. af P. H. fra hader han dhem strax, oc aff taale dhed, fordi at han weed at saadan tingest. | 44,6 ting] Rett. fra tingest; ligesaa 45,16; 54,19.24; 56,14; 58,18.21; 60,16; 79,28. | 44,27 mægtig] Rett. fra des mægtigere. | 44,29-30 han well wed] Tilf af P. H. | 45,8 bijer] Rett. af P. H. fra bii. | 287 45,17 saa] Tilf. af P. H. | 46,1 imago] Herefter overstreget pictatur. | 46,16 edert] Rett. af P. H. fra edre(?). | 47,17 hwstrwr] Rett. af P. H. (fra hwstruwr?). | 47,23 hooss] Rett. af P. H. fra hwss. | 47,26 sijne] Rett. af P. H. fra syn. | 48,23 oc(l)] Rett. af P. H. fra at. | 48,30 strax ... ny] Rett. af P. H. fra strax paa dhet ny hungrir igen. | 49,2 schall] Derefter overstreget mennicken oc. | 49,10 meer] Tilf. efter Skrivningen. | 49,23 er] Tilf. (af P. H.?). | 49,28 staa] Rett. af P. H. fra stoor. | 50,26 eens] Rett. af P. H. fra dheris. | 50,20 forderffwe] Rett. af P. H. fra fordrhiffue(?). | 51,12 andhen] Rett. af P. H. fra andre. | 51,18 han . . . folk] Tilf. af P. H. | 51,25 dher] Rett. fra den som. | 51,31 f'aa] Tilf. af P. H. | 52,1 seeder] Rett. af P. H. fra sædher. | 52,6-7 saadan... skalkhed] Rett. af P. H. fra des regementhe met falskhed. | 52,25 ganghet] Rett. af P. H. fra goed(?). | 53,3 forfarin]Hdskr. forfarinn. | 53,22een(2)]Rett. fra leesage. | 54,12 skalkagtig] Rett. af P. H. fra falskagtig. | 54,23 dhet] Tilf. af P. H. | 54,25 ond] Rett. af P. H. fra wnd. | 54,29 baand] Rett. af P. H. fra bwnd. | nar] Tilf. af P. H. | 55,8 nota] Tilf. af P. H. | 55,17og l8 om] Rett. af P. H. fra offwer. | 55,24 gwds] Hdskr. gwd. | 56,5 ond] Rett. fra gwod (af P. H.?). 56,13 waare] Rett. af P. H. fra ær. | 56,14 nota] Tilf. af P. H. | 56,26 oc] Rett. af P. H. fra dhet. | 56,27 een mantz]Rett. af P. H. fra ær, | 57,1 herredømme] Rett. af P. H. fra herredom. | 57,2 alle, oc dhet] Rett. af P. H. fra alle sammen, oc dher. | 57,3 dhet] Rett. af P. H. fra hwn. | 57,5 dhet] Tilf. af P. H. | 57,11 gaa] Tilf. af P. H. | 57,31 at... creatur] Tilf. af P. H. | 58,1 maade] Tilf. af P. H. | 58,9 inghen] Tilf. af P. H. | 58,14 hooss] Rett. af P. H. fra hws. | 58,19 wil] Tilf. af P. H. | 58,20 een] Rett. af P. H.fra æn. | 58,25 nota]Tilf. af P. H. | 58,27 saa] Hdskr. vist soa. | 59,10 heedinske] Rett. (af P. H. ?) fra heedniske. | 59,17 konge] Tilf. (af P. H.?). | 60,30 een] Tilf. | 69,32 haffde hanwm] Rett. af P. H. fra hanum haffde. | 61,7 dw] Tilf. | 61,20 een] Tilf. af P. H. | 61,22 han] Tilf. af P. H. | oc] Tilf. af P. H. | 61,32 ij blant]Tilf. af P. H. | 62,9 alle... fornymmer] Rett. af P. H. fra fornymmer alle creatur. | 62,18 dijth] Rett. af P. H. fra thet. | 64,11,12og19 288 cristen] Rett. fra cristne. | 64,20 ffbrdi at] Herefter glemte han (saal. 1534). | 64,25 saa] Tilf. af P. H. | 64,30-31 icke ... dhem] Rett. af P. H. fra dhem icke halffdelin. | 65,14 men] Hdskr. met. | 65,23 konge] Hdskr. kongis. | 65,28 dith] Rett. af P. H. fra dhet. | 66,7 bør] Hdskr. bor. | 67,5-6 dith eghet] Rett. af P. H. fra thet. | 67,16 at] 1534: oc. | 67,18 gangne] Snarere gagene, vist rettet under Skrivningen fra gagen. | 68,8 dith] Rett. af P. H. fra dhet. | 68,10 maadelige gode] Rett. af P. H. fra mandelig wskyllige. | 68,16 da] Tilf. af P. H. | 68,29 dhen] Hdskr. dhem. | 69,11 moo] Rett. af P. H. fra met. | 69,24-70,1 Exempil... lære] Dette Stykke staa ogsaa i Hdskr. Bl. 49b, hvor det er overstreget, ordret som her. | 71,13-14 icke megett] Tilf. af Udg. efter 1534. | 71,23 at] Tilf. af P. H. | 71,24 dher] Rett. fra dhet. | 71,32 høffwitzmand] Hdskr. snarest hæffwitzmand. | 72,1 giorde] Hdskr. gorde. | 72,3 dhit] Hdskr. dhet. | 72,23 hanwm] Herefter overstreget dhet. | 73,2 forswffid] Rett. af P. H. fra forswfed(?). | 73,13 synlige] Rett. fra syndelige. | 74,20 Se Noten til 69,24. | 74,24 halsbaand] Overstreget og forsynet med Henvisning, men ingen Rettelse indført; 1534 som her. | 75,2 at] Tilf. af P. H. | 75,29 noken] Saal. Hdskr. | 75,30 at] Hdskr. at at ved Lineskifte. | 76,1 ære] Tilf. af Udg. | 76,17 er] Tilf. af P. H. | 76,20 kase] Tilf. af P. H. | 77,9 sannelige] I Hdskr. med stort S, saa der burde vare sat Skilletegn. 1534 har Spørgsmaalstegn. | 78,26 gaar] Rett. af P. H. fra ær. | 79,18 kommer] Tilf. af P. H. | 79,21 Fordi... rette] Tilf. af Udg. efter 1534. | 80,17 fwlhed] Rett. af P. H. fra slemhed. | 83,13 føge ting] Tilf. af Udg. efter 1534. | 83,14 falskir] Hdskr. falkir. | 83,14-15 straffis] Hdskr. traffis. | 83,17 Oc gud...] I Randen Nota. | 86,12 sware]

Hdskr. swære. | 88,16-17 opnæffnis | Hdskr. snarest opnæffnis. | 88,19 ær jeg | Rett. fra han ær, men Overstregningen af han er glemt. | 88,27strax|Tilf. af P. H.(?). | 88,30 I Randen senere tegnet H S S (fra neden opad). | 89,4 bebwnne | Hdskr. bedwonne, 1534 besorne. | 89,5 konge | Tilf. af Udg. | 89,8 hanwm | Hdskr. hanwmz (hanwmet?). | 89,13 bøgher | Hdskr. bogher. | 89,28 ond | Tilf. af Udg. efter 1534. | 90,11 at | Fejl for aff (saal. 1534). | 90, 30 meningher | Hdskr. meningher.

289

✕ | 91,1 merkeligere | Hdskr. merkelige. | 91,21 till | Fejl for tiid (aff gammill tiid 1534). | 91,24 dher faare | Tilf. i Hdskr. | 93,26 aller | Foran Ordet udstreget ald; jfr. 21,22, 24,16. | 94,24 bliffwe | Hdskr. bilffwe. | 94,32 konge | Hdskr. konger. 96,2 kænner | Rett. fra kæmmer. | 96,22 gør | Saal. Hdskr.

✕ | 97,6 gagen | Snarere gangn; ligesaa 103,29. | 97,24-25 Schal... visdom | Fejlagtig Gentagelse af 74,21-22. | 98,5-6 hwilken | Fejl for hwilke(?). | 98,16 hwes | Til dels overstreget, men ingen Rettelse indført. | 99,2 konghen | Hdskr. koghen. | 99,15 goth ær | Hdskr. goth ære. | 100,5 oc | 1534: at. | 100,28 lange | Rett. fra lande. | 101,7-8 wrdning | Rett. fra wurdning (1534 acht). | 101,31 fødis | Hdskr. fodis. | 102,16 lære | Saal. Hdskr. | 102,22 smigkerii | Saal. Hdskr. (jfr. L. 9); 1534 smyckery. | 103,6 noket | Saal. Hdskr. 103,32 wdhi | Hdskr. wdhen. | 104,6 forste | Fejl i Hdskr. for første. | og | Rettet (ufuldstændigt) fra op til o c (eller og), næppe til at (som 1534 har).

✕ | 104,28-29 Sielsins ... swndhed, | Tilf. af Udg. efter 1534.

✕ | 105,3 han | Tilf. af Udg. efter 1534. | 105,5-6 om ... men | Tilf. af Udg. efter 1534. | 105,9 og | Saal. Hdskr. | 105,11-12 meeningheed | Saal. ogsaa 147,4. | 105,17 folket | Tilf. af Udg. efter 1534. | 106,16 i | Hdskr. i i ved Linieskifte. 106,18 tratthere | Saal. Hdskr. for tracthere. | 107,5 bescriffwe | 1534 bedriffue, Erasmus: reniti. | 107,8 gammill | Hdskr. gammll. | 108,3 hans skat | Hdskr. han skat. | 110,15 kleder | Hdskr. kledre, 1534 klede. | 112,12-13 han... sætthe | 1534 mand ... acte. | 113,1 wndersotte | Hdskr. wndersøtte.

✕ | 113,6 gøre | Tilf. af Udg. efter 1534. | 114,11 og 114,28 som | som som ved Linieskifte, men det sidste overstreget. | 114,27 møget mænd | megen low, men 1534. | ær | Hdskr. ære. | 115,15 men | Hdskr. met. | 115,17 hōwisth | Hdskr. howisth. | 116,22 men | Hdskr. met. | 118,12 pijnes | 1534 pyne. | 118,19 aff | Bør udgaa; mgl. 1534. | 119,12 een | Hdskr. ee. | 121,26 saa | Derefter har Hdskr. Komma, som burde være beholdt. | 121,28 wanwittig | Rett. fra wanwittighed. | 122,11 kan | Hdskr. kan han. | 123,28 æn dhe | Rett. af P. H. fra ær thet. | 124,12 wd | Fejlagtigt paabegyndt wden, bør slettes. | 125,19-20 anthen | Hdskr. anthet. | 125,20 konghen | Maaske tilf. af P. H. | 126,23 møghen | 1534 meget. | 126,29 konghens | Hdskr. 290 konghen. | 127,30 kand inghen hielpe | Tilf. af Udg. efter 1534. | 128,24. hæffne | Hdskr. hæffen. | 129,10 hōris | 1534: holdis. | 129,19 met | Tilf. af Udg. efter 1534. | 130,23 meeningher | Hdskr. meenigher. | 130,31 kaagher | Hdskr. kaagher, 1534 kaagler. | 130,32 ær | Hdskr. ære. | 131,8 dher | 1534: then som. | 131,23 thet | Rett. i Hdskr. til the (=1534). | 132,5 hand | Tilf. af Udg. efter 1534. | 133,6 lyder | Tilf. af Udg. efter 1534. | 133,21 møghen | 1534: megett.

✕ | 134,28 fordom | Fejl i Udg., Hdskr. for dom. | 135,21 han | Hdskr. kan. | 136,13 mod | Herefter udeladt at i Udg. (efter 1534). | 138,10 tyrkir | oc tilf. 1534. | 138,12 bierg | Rett. af P. H. fra biægrig. | 139,2 at | Rett. af P. H. fra oc.

✕ | 139,4 Konge gifftermaal | Nyt Afsnit i Hdskr. (og 1534). | 139,9 wæll | Fejl for wall? 1534: skell, Erasmus: delectum. | 141,30 kan | Tilf., maaske af P. H. | 142,3 meening | Hdskr. meenig. | 142,29 persaris | Fejli Udg. for Persarum. | 143,4 fordærfwe | Fejl i Hdskr. for fordreffue (saal. 1534). | 143,11 som ær | Hdskr. som ære. | 143,29 saa . . . øre | Tilf. af Udg. efter 1534. | 144,1 øffwer | Hdskr. offwer. | 144,5 meeningher | Hdskr. meenigher. | 145,27-28 anrørindis | Saal. 1534, Hdskr. awrørindis. | 147,4 rneeningheed | Saaledes Hdskr., jfr. 105,12. | 147,9 dhet | Rett. efter 1534; Hdskr. dher. | 147,28 widh | Hdskr. w widh. | 148,8 nogher | Eller: noghre, Hdskr. forkortet. | 148,19 offwer lægge se | contemplatur Erasmus; 1534: offuerweye seg; | 150,19 leedhe | Herefter mgl. vel seg, jfr. 1534. | 150,29 fordømmer | Hdskr. fōrdømmer.

✕ | 1511,15 Som | 1534: Somme; Erasmus: Quædam. | 151,20 malem | Eller malmm (forkortet). | 152,16 sag | Hdskr. sagt.

✕ | 153,1-4 dha . . . ræth | Tilf. i Randen; manghen (l. 3) tilf. af Udg. efter 1534. | 153,15 fare | Tilf. af Udg. efter 1534. | 155,17 mange | Tilf. af Udg. efter 1534. | 155,18 søss | Hdskr. siøss. | 156,1 førmøgnet | Saal. Hdskr., jfr. 150,19. | 156,2 dheris | Hdskr. aff dheris. | 156,18 alle feyde | Tilf. af Udg. efter 1534. | 156,20 ware | 1534: wore. | 156,28 cristhen | Tilf. af P. H. | 156,30 Salomonem | Hdskr. Salomonen. | 157,1 dømmir | Erasmus: censes; 1534: raader. | 157,7 folk | Tilf. af Udg. efter 1534. | 158,5- 6 oc ... Nar | Saal. Hdskr. for Oc ...nar. | 158,6 att | Tilf. af Udg. efter 1534. | 158,26 oc(1) | 291 Hdskr. om. | 158,27 soin | Opr. skr. som, rett. til siin (siden?) eller soin; 1534: saa. | 158,29 at wij | Tilf. af Udg. efter 1534.

✕

✕ | 161 Epistola ad Johannem Laurentii. 1523.

✕ Utrykt. Tekstgrundlag er følgende Haandskrifter og senere Tryk: Aa. Mag. P. Lucoppidans Afskrift i Ny kgl. Saml. 561, fol. - Ab. Afskrift herefter for Gram i Langebeks Diplomatarium i Rigsarkivet. - Ac. Afskrift i Langebeks Diplomatarium, iflg. en Blyantsnotits af Gram afskrevet efter Th. Br. Bircherod. - Ad. Afskrift af N. Foss i Gl. kgl. Saml. 2548,4to. - Ba. Afskrift med Langebeks Haand i Ny kgl. Saml. 1136,4to. - Bb. Rettelser i denne Afskrift med Langebeks Haand, formodentlig efter et nyt Eftersyn af Originalen.- Bc. Aftryk herefter i Dänische Bibliothec I, 36-49 med enkelte yderligere Rettelser, formentlig ved Langebek. - Bd. Ny kgl. Saml. 1137, 4to, Afskrift efter Kladden til Ba. -Be. Pontoppidans Aftryk i Annales II 784-85 og 881-83.-Disse Tekstkilder indeholder de to her S. 161-164 og 175-183 trykte latinske Breve og (med Undtagelse af Ac) tillige et latinsk Brev fra Roskilde Domkapitel til Grev Christopher (1534), efter Angivelse forfattet af Paulus Helie, som vil blive meddelt paa sin kronologiske Plads. Aa er benyttet som Hovedkilde, men Rettelser indført fra de andre (dog ikke fra Ab), ligesom disses Afvigelser, fraregnet afgjorte Afskriverfejl i Ac, anføres. Stavning og Interpunktion skyldes Udgiverne.

✕ |163,7 vero] Saal. A og Bb, mgl. Bad. | 163,16 etiam] Bad: magis. | 164,6 sategerunt] saal B, A: satagerent. | 164,13 omnem] B: omnium. | 164,14 preter] B: per. | | 164,16 etiam] Saal A og Bb, Bad: magis. | 164,17 usu] Saal. AaB; Acd: usui. | 164,18 meliori] B: meliore. | 164,20 iam magis] Mgl.iBd. | 164,21 siue] Bad: se:; Bbc: sen. | 164,22 siue etiam] Bade: sed magis; Bbc: seu etiam; Ad mgl. etiam. | 164,23 nihil] Bbc: nil. | 164,28 nimis est perspecta] B: nimis perspecta est, et (Bde mgl. et). | 164,30 etiam] Bade: magis. | 164,32 die] Mgl. iB. | 164,32 Septembris] Herefter har Aabd: Mag. Johannes Laurentii Nestvedensis Ecclesiae Roschildensis Canonicus (ad quem hæ literæ scriptæ sunt) obiit Anno 1557, 24. April., ut ex Epitaphio eius in templo Roschildensi constat (Ad: patet). B har: Erat hic M. J. 292 L. Neostadiensis, Eccl. Rosch. Can., qui obiit 1557, d. 24. April., ut ex .... patet.

✕

✕ |165 Christiern den Andens Rimkrønike.

✕ Utrykt. Tekstgrundlaget er: Aa. Hdskr. Addit. 494,4·(Kbh. Univ. Bibl.), samtidig Afskrift med en Haand, som ligner P. H.s meget, men dog ikke er hans. Adskillige Skrivefejl røber, at Afskriveren har misforstaaet Teksten. Hvor *m*, *n*, *u* og *i* følger efter hinanden, er der oftere en Streg for lidt, saal. *ikominn* (el. *kommin*) 168,5, *menniskin* 168,13, *Christendommin* 168,22, *mangin* 168,23, *mundt* 168,25 osv. I *mennig* 170,11 er der 6 Streger, og der burde derfor snarere have været trykt *mennig*(jfr. 105,12 og 147,4) ligesom *konning* 171,29, 172,3, hvor *nnin* ogsaa kun har 6 Streger. - Ab. Hdskr. i Linköping, Benz. Saml. Nr. 51 fra 1520-erne, svensk "Oversættelse" af en næsten identisk Tekst. Trykt i Klemming, Sv. medeltidens rimkrönikor 111, 213 ff. over Stregen. - Ac Hdskr. Sth. kgl. Bibl. D. 2 ("Spegelbergs bok"), skrevet af Biskop Hans Brasks Skrifer, Præsten Johan Spegelberg, kort efter 1523, maa nærmest kaldes en metrisk udglattende Omskrivning af Teksten, men dog med en Del oprindeligere Læsemaader end Ab. Trykt hos Klemming sst. under Stregen. - Ba. Hdskr. Ny kgl. Saml. 937,4°. Afskrift fra c. 1700 af en noget omarbejdet Tekst. Aftrykkes nedenfor S. 296 ff. - B b. Aftryk efter et andet nu ukendt Haandskrift af samme Tekst i Suhms Nye Samlinger IV, 3. og 4. H., S. 34 ff. - C. Omarbejdet og udvidet svensk Tekst fra Begyndelsen af det 17. Aarh. Hdskr. i Engeströmska Saml. i Sth. kgl. Bibl. Denne Form, hvoraf en Del - særlig Udvidelserne - er trykt hos Klemming S. 231 ff., tages der her ikke Hensyn til.

✕ |167 I Aa er Teksten vist opstillet i Liniepar, selv om Afstanden mellem disse kun er svagt markeret. | 167,2 ij grundtt] Abc: aff hiertans grund. | 167,3 giffuer] Ab: giffwe (Ac: honom bør). | 167,5 ther] Abc: thå. | 167,7 herdig] Ac: herdog; Ab: hertogh(!). | 167,11 sparde] Saal. Abc; Aa: spurde. | 167,15-16 mgl. i Ac. | 167,18 ij Norie] tilf. efter Ac(b) (mett biispiir mgl. i Ab); mgl i Aa; | 167,19 siiden] Mgl. i Aa, tilf. efter Abc. | 167,20 saa lenge] thet tilf. Ab (Ac: till tess.). | 167,21 førde] Abc tilf. oc. | 167,22 och quindt] Fejl for: 293 om kind? (Ab: så mongh ögon ock kin; Ac: monger fager kind; jfr. B). 168,2 megitt] Ab: med alle; Ac alle. | 168,6 beuijste] Ab: beuisth (omdigtet i Ac). | 168,8 Herefter har Ac følgende, utvivlsomt tildigtede linier: Sedan fik iak rikit met dektingan Stocholm var ekki got at twinga. | 168,10 Herefter har Ab følgende linier: Aldrick hade iack thå Swerige fåth hade icke min falska breff fore gåth. | 168,11 dog] Abc: thå. | 168,15 eij huad] Saal. Abc; Aa: ijhuad. | 168,16 skalcke] Abc: falske.

✕ | 168,22 Christendommin] Abc: verdhen (= B). | 168,23 loedtt affhugge och brende] Ab: åffhogg och brende; Ac: darffuade. | 168,23 erlig]Mgl. AbcB. | 168,24 Ab: szom gud hade Sweriges riike förlandt; Ac: for vtan skål oppo myn san. | 168,26 bliue] Abc:haffue. | 168,28 hagde verridtt mig] Ac: mik haffde varit; Ab: våre mik så. | 168,30 skulle æij verre thennom] Ab: ey skulle them bliffua; Ac omdigtet. | 168,31 och . . . krone] Ac: iak kröntis ther. | 168,31 oc louede gud] Ab: åff lewandes gud(!) | 168,32 thet] Mgl Ab; Ac omdigtet.

✕ | 169,2 thet ... sindt] Ac: mit falska sin. | 169,5 affhugge] Ac: halshugga. | 169,6 aff mig] Ac: them; Ab tilf.siig foranaff.

✕ | 169,7 edeliig] Abc: edelinge, | 169,8 Ac: oc än flere iak vil ey liwga; Ab: thet gjorde förreddare szom them belwge; derefter tilf. Ab: Alle them szom mik tienthe bästt them återlönthe iack aldra wärstt. | 169,10 gode herrir] Ac: sin herra. Efter linien tilf. Ac: the tyske raddo fast ther till som ene ville regera köpmans spill. |

169,11-12 Omdigtet i Ac til fire linier. | 169,14. støff] Ac: stop; Ab: mwllen. | 169,16 ieg troer] Mgl. Ab; Ac. omdigtet. | 169,18 døde] Ab: rothne. | 169,19 brende] Ab tilf.:honom; Ac tilf.:honom oc barn. | 169,20 onde] Ab: en. | 169,22 gamle gode] Ac: besta. | 169,23 clostiir] = B, men mgl. Abc. | 169,25og31 sencke] Ac: drenkia. | 169, 29-30 Ac: iak lot hardeliga binda til död noget nada met them göra iak allom förböd, | 169,31 skidit] Abc: skitit; Aa: skindit. | 170,1 sadant] Ab tilf.: mord; Ac omdigtet. | 170,3 mueligt] Ab: mykit(!). | 160,4 mange] = Abc; jfr. BrøndumNielsen, *Sprogl. forfatterbest. s. 101. Anm. (om manglende hvor foran meget, mange)*. | 170,4. döditt och] Mgl. Ac. | 170,5 ejj (2)] Mgl. Aa, tilf. efter Abc. | 170,7 tacke] Ac: hielpa. | 170,9 aff quinde] Ac: met Sibritz. | 170,11 mennig] Aa 294 (snarest): menning; Abc B: mit rikesens. | 170,12 ejj megitt] Ab: inthet; Ac omdigtet. | 170,13 Sibritt] Hans Tollere tilf. Abc; Ac omdigter 13-14 til 4 linier. | 170,15 baade] Mgl. Aa; tilf. efter Abc. | 170,16 sijsze] Ab: toll. | 170,16 stor (2)] Abc: myken. | 170,17 stor] Abc: swår. | 170,18 oc saa] Mgl. Abc. | 170,28 Ac: vort thet Danmark til lithet gangn.

✕ | 170,28 saufn] Ab: sångh(!). | 171,3 siisze] Ab: skatta.

✕ | 171,4 Ac: ey eller all myn forbud holla. | 171,5 Dannemarcks] Saal Abc; Aa: Dannemarck. | 171,7-8 Ab: Allre monde the then mackt i Danmark fonge/ther the haffde ackt förlonge. Ac: the mena nw makt j Danmark fonga/som the haffde actid for longa. | 171,8 act] Aa: att. | 171,9-10 natt .. lag] Ac: altid; at the ey setia pa lybzska sin lith. | 171,10 fellig ejj] Ab: foll eller. | 171,11-12 Mgl i Aa, men findes i Abc og B; ll her efter Ab (Ac har dansk om for danske mendt Ab); 12efterAc(Ab har føgha fructh for fikan, jfr. B). | 171,14 vdin sag] Ab: wthen breff; Ac: mot dom. | 171,15 skickitt mig ij] Ab: beskickat; omdigtet i Ac. | 171,18 wurte] Ab: tenckte; Ac: actade. | 171,19 penninge] Saal Abc; Aa: pundtt. | 171,20 Aa: met kunde jeg aldrig bliffue fuldtt, rettet efter Abc.

✕ | 171,22 dijrebar] Abc: dyra. | 171,23 bondin ij] Ac: bondans. | 171,24 staadir] Ac: stackara. | 171,24 mörcken] Mgl. Abc. | 171,25 skendelig] Ab: skemmeligit; Ac: klipplingx. | 171,29 ieg.. konning] Ac: the kalla mik. | 171,30 oppaa] Saal Abc; Aa: paa. | 172,1-2 Mgl i Abc. | 172,3 kiep] Aa: keip. | 172,3 thennom] Mgl. Abc. | 172,4 Ac: the som monde fran mik falle, | 172,6 ejj] Ac tilf.: lenger. | 172,7 gaas] Ac:godz(!). | 172,9 faar] Abc: för(!). | 172,9 øgh] Abc: hors. | 172,10 til .. feste] Ab: thå mick op festa; Ac: skat aff festa. | 172,11 penninge] Saal Abc; Aa: pundt.

✕ | 172,12 Derefter har Ab(c): Kyrker ock closther biscopar ock presthe/huar tridie pening lath iack åff them eske/Inthet skulle ther wndhentagit ware/huatt heller the hade mindre eller mere/Wåre the fatige eller riike/thå skulle the alle then tridie pening giffue/Then skatt skulle the mick få/om the skulle met mick i Danmark boo/Presther skulle huarcken haffua mör eller suena/men leffua wedt halff sin tighende (oc såd tilf. Ab) alene/ Off boo ock pening horss ock koo/åker ock äng marck ock skogh.

295

✕ | 172,13 thennom] Abc: the. | 172,13 mact] Ab: marck(!).

✕ | 172,14 att verre] Ab: til; omdigtet i Ac. | 172,18 dagligen] Ac: her epter. | 172,20 mangin] Mgl Abc. | 172,21 alt] Mgl Ab. | 172,22 mandtt] Ab: annan. | 172,23 bispers] Ab tilf. breff(!). | 172,24 Derefter har Ac: mik var tha inte annet j hender sat/en kronenes ränta oc aarlig skat/oc ey kirkio eller closter regera/eller frelsis bönder mindre eller mera/ än tha at iak gjorde ther j mot/at monger bide thet aldrig both.

✕ | 172,27 Och .. brugede] Ac: iak tog thet stycke aff. | 172,28 siet] Ab: ficht; omdigtet i Ac, ligesom følg. Linier. | 172,32 act] Ab: alth. | 173,2 bliffue .. ellir] Ac: vara i lagen. | 173,4 saa] Mgl Ac. | 173,4 formindske] Ab: minska. | 173,5-7 Omdigtete i Ac. | 173,9 riidirskabit] Ac: frelsit. | 173,10 gylden] *Abbreviatur i Aa.* | 173,11 Paa] Saal. Abc; Aa: Saa. | 173,12 herrir] Abc: herskapp. | 173,14 met]Ac:the. | 173,15 landtt] Ab: län. | 173,16 adelin] Abc: ädla. | 173,17 meinte .. heffne] Ab: wille .. haffua hemnet; Ac: tykte .. hempna. | 173,18 Att] Mgl Abc; omdigtet i Ac. | 173,20 kunde] Abc: skulle. | 173,21 enndtt] Abc: tenckt. | 173,23 the] Saal. Ab; Aa: tho; omdigtet i Ac.

✕ | 173,24 dagliige] Abc: för peninga. | 173,25 faa] Mgl Ac. i 173,26 med .. sindt] Ac: epter vilia myn. | 173,26 tijrannie] Ab: tyranne. | 173,28 ieg.. mandt] Ac: ingen man skulle. | 173,31-32 Mgl i Abc. | 174,2 til .. till] Ac: oc mik til skada oc. | 174,3 lodt fordriffue] Abc: fördreff. | 174,4 boo] Abc: bodde. | 174,4 Amager] Ac: Amakers; Ab: Armego; Aa: mange. | 174,7 the .. icke] Abc: Ther icke (ey) sådde. | 174,11 viduer] Ac: änkiör. | 174,11 som hagde nõdtt] Abc: som gud (mick) bödh. | 174,12 som .. brødt] Abc: szom war i nõdh. | 174,15 Om] Ac: aff. | 174,15 min gierning] Ac: thetta. | 174,18 ijncker och vndrir] Ac: är opfyldt. | 174,19 Vtjij .. tijrannir] Ab: j thirannes stycker. | 174,21 Fallaris] Ab: Pharao; Ac mgl. | 174,23 tijrannie] Ab: thirannes; Ac: tyranna. | 174,23 onde gerning] Abc: ogherning. | 174,24 kand .. en] Ab: ock; omdigtet i Ac.

✕ | 174,26 huerckin .. ejj] Ac: lithet. | 174,28 frøctir] Ac tilf.: thet sker. | 174,30 allen] Abc: hwargie.

296

✕

Tekst B. Her begyndis Konning Christians thendt Andens Krønike och Historie, Aar U M D xxiiij.

☒ Huem Gud forsmaar ij allennstundt
Och hader hanns Ord aff Hiertenns Grundt,
Hanndt faar huercken Lijcke eller rolig Liff
Menn euige Feijede och dagliig1) Kiiff.
Der min Fader døde mente jeg saa
Diissze threj Riger att jeg skulle faa
Da bleff jeg Herre effter hanns dødt.
Jeg tøchtte hannd vaar ij Sindett forblødt
Jeg satte mig for2) udenn all Miskundhedt
Slett att fordempe og legge nedt
Jeg sparde eij Quinde, Suendt eller Mandt
Jeg thuingde dennem alle under min Haandt,
Leege och Lerde, Ridder og Suenne,
De skulle mig alle fire og thienne [1b]
Jeg vaar dennem icke meget godt
Jnngenn fattige seede3) jeg bodt,
Der min Fader ennd vaar ij Liiffue
Begijndte jeg først med Bispene at kiiffue
Der haffuer jeg altid holdett op paa
Thill Gud hannd thog mig Rigett fraa,
Jeg førde enn Kriig ij Suerig indt
Saa mange der blegnett ved4) paa Kindt,
Jeg vanndt enn Stridt og thapte enn andenn,
Thett kannnd jeg schriffue och sige forsandenn
Miiit Videnskab5) achtett jeg saa at spilde
Fordi de undte mig Rigett ilde,
Thi førde jeg dennem fremmerst ij slag
At dieris Gods kunde komme mig thill mag,
Naar jeg kunde dennem med Falskhed beuise
De stod icke mandelig fremmerst ij Spidze,

* * * * * 297

☒ Ennd vaer mig Gud tha saa blidt
Hannd vendte1) mig Suerige med samme Stridt
Enndog thett varett enn stackett Stund
thi Verden bedrog mig mangelundt
Dog vaar jeg Konning ij dissze threj Riige
Inngenn lod jeg vere min lige, [2a]
Jeg forsmaade baade Mennisker og Gud
Fordi dreffs jeg aff Rigett udt,
Jeg actett slett intett huad jeg bedreff,
Jcke heller mine egen Ord Segell eller Breff,
Medt ingenn2) hollt jeg Loffue eller Leijghde,
Thi begijnnte mine egen mod mig att feijde,
Aff hvilke jeg drebte og slog ihiell
Saa mangenn Mand mod rett og skiell,
Udj Stokholm giorde jeg itt ijnckelig Mordt,
Som ehr vell viit offuer Verden spord,
Jeg lod affhugge saa mangen mandt
Ther Gud haffde undt mig Sverrigis Landt
Jeg loffuit dennem fast3) med Haandt och Mundt
At vere dennem god aff Hiertens Grundt.
Jeg loffuit dennem med Breff at vere dennem godt
Dog de haffde brut mig saare emodt,
Og soer ther paa4) enn kongelig Eedt,
Och ikke her effter vilde være thennem vredt.
Ther paa annamit jeg Sacramenthe
At thendt Pact5) eij skulle vere forglemte6) [2b]
Ath jeg giorde medt dennem iit ijnckelig Badt
Miiit paa Gaden ij Stockholms Stadt
Jeg lod affhugge threj Bisper med dieris Skare,

Dog de foruentet sig ingen Fare
Ther thil Ridder och Adell halffferisinds tiue
Och flere om jeg skal icke liuffue,
Foruden Borger og fattige Suenne,
Som pleier dieris Herrer met thro at thiene

***** 298

☒ Threi dage lod jeg ligge dieris Kroppe paa Strede
Ther for saa mand Øijene monne veede1)
Siiden lod jeg slebe dennem aff By,
Saa Røg och Støff stod op ij Skij
Saa lod jeg brennde dennem ij iit Boell
Jeg throéde mit Hierte var haarder end Stoell,
Siidenn lod jeg graffue aff Jordenn op,
Her Steenn Sturis døde Krop,
Jeg lod hannem brende som mange monne sie,
Min Grumhed vilde jeg saa lade bethie, [3a]
Siidenn reiste jeg thill Danmarck igienn
At thale med Sibret min gode Venn
Der jeg skulle ij Nijdals Kloster gieste
Med megiit Folck och mange mine Heste,
Der lod jeg sencke same Stundt
Abbeden sielff siette ij2) falske Fundt,
Denn thidt de fra Alterett ginge,
Og Guds Legeme nijlige thell dennem ringe,
Jeg lod dennem thage og binde som Suin,
Och rettet dennem ud efter Vilgen min,
Jeg lod dennem sencke udj3) Vandt,
Som jeg hos samme Kloster fandt,
Saadanne Grumhed haver ingen førre hørd,
Thi er min Røct saa viit offuer Verden førdt,
Thett er icke mueligt att sig4) eller skriffue
Saa mangan man jeg haffuer hugett5) aff Liiffue
Jeg sparde huerhen Pispé,6) munk,7) eller Prest,
Ridder og Suenne som mig thiente nest8)
De skulle liide och holde ij ære9)
Aff thennem ville jeg intet got lære, [3b]
Jeg lod mig daare aff Quinde Raadt
Thi gaar thet mig nu ilde som lenge vaar spaadt
Mitt Rigens Raadt holde10) jeg for Spott
11) Undte dennem af Hiertett12) intet gott,

***** 299

☒ Enn1) Quinde som de monne Sibret kalle
Hun vaar min Radgiffuer offuer2) alle,
Hun raade mig baade Dag og Natt
thill umuelige3) Sise och megen Schatt
Thill mangenn Forbuud och daglig Toldt,
och thill att giøre huer mand ouernoldt,
Huo som der lerer3*) at finde,
Hvad Sibret hun vaar for enn Quinde
Enn Hugersker4) vaer hun ij Amsterdam
Før hun kom hiid saa faa hun Skam,
Hun siden i Berghenn enn Krugerske5) bleff
Mangen ij hendis Hus stor Sijnnd bedreff,
Men siden hun kom thill Kiøbinghaffnn
Dannmark thil Skade og euig ugaffnn
Saa fick hun unnder siig Riiger och Lanndt
Och vilde sette Seder paa Quinde och mandt, [4a]
Effther thendt gamble Hollandz Sæd,
Hvor manndt nijder ikke for Quindenn Fredt
Hendis Regiment saa ij Landet stod
At Danmark fanger thet aldrig boédtt,
Hun raade mig mett de Lijske ath thrette

Fordi de ville mig sette thiill Rette
De ville mig hverken sise eller tholde,
Jkke heller mig før6) dieres rette7) Herre8) holde,
Men haffde jeg bleuen ij Danmark9) hijllist10)
Fuld vell skulle jeg haffue giort dennem fullist,11)
De actett denne12) Magt ij Dannemark at fange
Som de begieredt att haffue forlange,
Men haffde de Magten13) ij Dannemark faaett
Fast vere14) dett ij Lanndet staaett
Før Tysk bliiffuer Dansk then15) huldt och god
Før voxer Figenn Fruct paa Hijlle-Rodt
Thi raader jeg Dannelske aff Hierte och act,
Di holder ikke med de Lijbske och16) Tijske Pact,

***** 300

∞ Hues de dieris Rige1) thill Tijske2) sla,
Fuld ilde ville3) dett ij Dannemarck gaa,
Vaaer jeg ij Dannmarck lediig og frj
Jeg vilde haffue Lijst medt Tijskene at Krij
Nu haffuer Gud skickett mig under sin Vrede
For jeg lod Sibret mig saa ilde lede, [4b]
Huo Sibret vilde haffue slagett ihiell,
Jeg gaff thet Mact uden Sag och Skieli,
Kercker4) og Kloster dem lod jeg skennde
At dieris Gods kunde komme mig til Hende
5) och Disk monne jeg eij spare,
Jeg thenckte fuld lidet paa Sielens Fare,
Jeg thog fra Bisper, Ridder og Suenne
Thet jeg hauffde burd dhennem med at lønne,
Jeg sparde eij Bunde eij6) Kiortel graa
Eij Stodere7) eller Kierlinger8) som sad i Vraa
Jeg actede mig saa ij Dannmarck at vennde
At thet skulle spørges thill Versens Ende,
Jeg lod og sla en skenndelig Mønt
Som aldrig vaer før ij Danmark begijndt
Jeg kalledis Konng Glipping9) ij same Stund,
For jeg fanndt først paa then falske Fundt.
Suerd og Spiud lagde jeg aff
Jeg badt Bonnden bæere Kiep og Staff
Ther eij kunde være aff stærkere thræ
Ennd mand kunde brijde i10) sønder for sine11) Knæ
Konning Kiep kalledis jeg12) af undersatterne mine13) alle
Som14) thog til fra mig att falle, [5a]
Jeg thog Skatt af alle15) det Bonden otte
Fordie kunde vi eij blifue Saatte
Jeg sparde eij Gaas som laae paa Reede
Men ville dennem have naar de vaare feede,
De skattede mig af alt det Penninge galt,
Baade af Queg, Miel og Malt

***** 301

∞ Og Herrerne som1) offuer andre hafde Magt
Vilde jeg fortrenkt og ødelagt,
Paa thet att allting skulle komme til mig
Och ingen skulle have noget got for sig,
Min Gud han var mig sieldenn ij Sindt2)
thet fanger jeg nu daglig at finde,
Huad Gudt thilhørde lod jeg legge3) øde,
At Prester eij skulle4) haue dieris Fødde,
Jeg vilde vere Herre allenne5) offuer mitt Rige
For ingen rrandt saa vilde jeg vige
Jeg mennte jeg haffde giortt Rett og skiel
Een Biskop jeg fangede, som een thtræll,
Jeg skiøtte eij Kirkenes Loug og fridt

Men Henndis Priuilegier lagde jeg nedt,
Thett Kirckens6) var giffue7) udj gammell Dage
Actett jeg allesammen8) fra Hende att thage,
Jeg forbød thendt fattige att lere Bog
At ingen skulle bliiffue viis eller klog, [5b]
Jeg forbød9) dennem som lidde nødt
At gaae omkring och tigge10) sit Brødt
Jnngen lod jeg vere god for siig
Thi ganger thet nu ilde for mig
Aff Ridderskabett begierede jeg en Gaffue
Een Guiden for huer deres Bønder som de monne haffue
Paa thett dieris Bønder skulle komme til mig,
Og mod dieris Hosponde11) opsette sig.
Min act blev spildt ij same Stundt
Som jeg oplagde medt min falske fundt,
Fogder anntuordett jeg Leenn och Slott
Och Adelen undte jeg slett intet gott
Jeg meente saa best att heffne min Harm,
Naar jeg giorde Adelenn fattig og Arm,
Ath de eij mig skulle staae emodt
Om jeg actede Dem at sla for fodt

***** 302

∞ At de skulle bliffue saa slet forlagt,
Thi jeg haffde mere end dieris Magt,
Jeg bad dennem mange Svenne holde,
At de skulle icke min thijnge thole,
At jeg kunde Sag med dennem faae,
Som icke vilde efter min Vilge gaa,
Thi det vaar allt min eniste1) Sædt
At ingen for mig skulle nijde fredt,
Naar jeg thill nogen fik onnder grundt2)
Jeg lod dem mijrde som anndre Hunndt3) [6a]
Jeg actede huerken Loug, Rett eller Dom
Aldrig var nogen saa riig4) eller from
Hollænder och [Skalcke]5) dennem holdte6) jeg fram
Riget til Skade mig selv7) til stor Skam
Jeg lod foruise baade Quinde og Mandt
Alle dennem som boede paa Amager Landt
Hollender lod jeg ther strax opsette
Thi jeg ville icke med Sebret thrette
Ther saaer de icke udenn Erther [och]8) Bønner
Som før voxte Korn thet skiønne,
Med urett lod jeg mange døde
Fordi kom jeg ij denne møde.
Jeg sparde eij Viduer som vaar udj Nødt,
Eij faderløse Børn som vidtørffte Brødt,
Men huad9) jeg videre her om skriffue
Eftterdi jeg erh endnu10) udj Liffue
Og de mine Gierninger haffde hørt og siett
thi kannnd jeg icke blive forgeet,
Ouer de gierninger som jeg haffuer giort
Maa ijnnekes baade Himmel og Jordt
Blant alle Tienner11) fandz icke min Lige
Som12) ville før13) i Gierningen14) viige
Phallaris. Selle15) och andre flere
Dennem kunde jeg16) eij nermer regere [6b]

***** 303

∞ Nu ehr jeg rømppt aff Danmark udt
Fordi jeg acted huerken Mennesken1) eller Gudt,
Nu raade dett Gud huor det monne gange,
Jeg frijgter thet vil mig blive bange
Naar jeg skall komme for Guds2) Dom,

Gud naade mig thet3) jeg udj Verden kom,
Hvor thet skal gaae her effter met mig,
Thet kan huer merke og skriffue for sig.

☒ Her endis Konning Christians 2 Historia och Krønicke.

☒

☒ 175 Epistola ad Petrum Ivvari. 1524. Utrykt. Tekstgrundlag se foran til S. 161; dog mangler Be. Pontoppidan har haft en nu tabt Afskrift i sine Collectanea. Stykket 180, 14-181,12 er afskrevet i Skibykrøniken (her betegnet C). Inddelingen i Afsnit skyldes Udgiverne.

☒ 177,1-2 bonarum] Ba: bonorum. | 177,3 Helie] B: Eliæ.

☒ | 177,5-6 struis calumniam] B: calumniam struis. | 177,6 atque] Ac: neque. | 177,8 persequeris] Ac: prosequeris; *ligesaa* 177,14. | 177,8 odio tam atroci] B: tam atroci odio. | 177,10 nisi] *Mgl i* Bad. | 177,10 subinde encomio] B: encomio subinde. | 177, 12 fuit] *I* Bad *etter opinio i næste Linie.*

☒ | 177,12 magne] B: magna. | 177,17-18 et nunquam] B: nec unquam. | 177,20 que] Bad: quia. | 177,21 ut] *saal. Ad mgl. ellers.* | 177,24 f. ut nemo magis execrari possit] B: ut nec (Bbc: ne) magis possit. | 177,24f. possit] Ac: potest. | 178,2 presidiis] B: subsidiis. | 178,3 ipsius dogmatis] B: ipsis dogmatibus. | 178,10 id faciet periculo] *saal. B; A: periculo id faciet.* | 178,10-11 sed nec unquam ero] B: aut ero. | 178,12 scortationes] *Mgl. i* B. | 178,15 quenquam] *Saal. Ad; ellers: quemquam.* | 178,15 ex meis] *Mgl. i* Bad. | 178,16 est controuersia] B: controuersia est.

☒ | 178,19 inseram] Ac: inferam. | 178,20 ueluti] Ad: velut. | 178,23 atque] *Mgl. i* E. | 178,26 etiam] Bad: magis. | 178,29 olim] *Mgl. i* Bd. | 178,31 percontatus] Bd: perconctatus; Bac: percunctatus. | 178,32 Lutheri *

** 304 dogmatis] B: ejus dogmatibus. | 179,5 inquit] *Kun i* Ad, *mgl. i* de øvrige. | 179,5 propriam] *Saal* ABC (= Gal. 6,5 i Erasmus, Oversættelse); Babd: suam. | 179,6 autem] *Mgl. i* Bd. | 179,14 Ostende] Bad: Vende. | 179,14 etiam] *Mgl. i* Bad. | 179,16 qui] Bad: quis. | 179,19 nihil] B: nil. 179,20 etiam] *Mgl. i* Ad; Bad: magis. | 179,21 tantum] *Saal. B, mgl. i* A. | 179,21 malum] Bd: malo. | 179,25-27 Impingitur .. Quod] *Mgl. i* B. | 179,28-29 nec.. essem] *Saal. B; A: ne sim seditionis autor.* | 179,30 certe] *Mgl. i* Ad. | 179,32 uero] *Saal. B; mgl. i* A; - *her mangler Verbum til is, saa der maa enten vare faldet noget ud, eller Hovedsætningens Slutning skjuler sig i et reliqua* 180,5. | 179,32 execratur] B: ex(s)ecrat. | 180,4 uentris] *Saal. Ac; de øvrige: Veneris.* | 180,5 infinita] *Ad tilf.: etc.* | 180,5-6 doctorem] B: dominum. | 180,6 Børup] *Saal. Aa; de øvrige: Borup.* | 180,8 ecclesiasticorum opes] B: opes ecclesiasticorum. | 180,8 Tamen] Bacd: Tu. | 180,9 si] Ad Bc: an. | 180,9 scripturis] Bad: sacris. | 180,10 et] Ad: vel. | 180,10 aut] B: vel. | 180,10 ad] *Mgl. i* B. | 180,11 digitum] Ad: unguem. | 180,11 dissideat] Bad: dissidet. | 180,15 accusationum] Ac Bd: accusationem. | 180,18 iniuria] Aac: injuriam; C: summa iniuria. | 180,19 simplicium] *Mgl. i* Bad. | 180,23 fidem catholicam] C: orthodoxam fidem. | 180,23-24 labefactarunt] C: labefactarent. | 180,24 etiam] *Mgl. i* Bad. | 180,24 uiolento] B: violenti. | 180,25 mira] Bad: mera. | 180,26 ab ecclesia Rhomana] C: ab obedientia ecclesie Rhomane. | 180,27 appellabant] Ad: appellitabant. | 180,29 uero christianorum] *Saal. Babc; Bdc: uere Christianorum; Aac: vera Christianorum; Ad: Christianorum vera.* | 180,30 ac deuota] B: et. | 180,32-181,1 cui etiam nos successoresque nostri] B: et successores; C *har herfra til 181,3 en noget afvigende Tekst.* | 181,2 ac] B: et. | 181,2 et] Ad: ac. | 181,5 adieci in posteriori] B: adjicio etiam puriori (Bbc: priori). | 181,6 ueluti coronidem] *Mgl. i* Bad. | 181, 9-10 ecclesiasticorum] C: ecclesiasticos. | 181,11 primitiue] *Mgl. i* B. | 181,12 nobis] seruandos *tilf. C.* | 181,13 item] Bad: etiam. | 181,13 uota Deo dicata] B: votis Deo dicatis. | 181,14 existimaret] C: putaret. | 181,16 ipsius] *Saal. Ac C; de øvrige: eius.* | 181,16 principatu] B: imperio.

305

☒ | 181,16-17 secus sacris] C: sacris secus. | 181,18 hisce] Bad: his. | 181, 18 ceu breuissimo compendio] B: in compendio. | 181,20 dixit aut scripsit] Bd: scripsit aut dixit. | 181,21 iam plus quam in] Bad: in plusquam. | 181,24. exhibere tibi et] B: tibi, en. | 181,28 satis prolixum] *Mgl. i* Ad. | 181,31 ego] *Saal. ABb; Bacd: ergo.* | 181,31 scripturus fuissem] B: scripsissem. | 181,32 et] Bd: ac. | 182,3 saltem] Ac: salsem; *mgl. i* B. | 182,3-4. ac propemodum ex ui] *Mgl. i* B. - 182,4-5 tyrannidem et impietatem] B: impietatem et tyrannidem. | 182,5 putas] Bcd: putes. | 182,8 qua causa] Ad: qua de causa. | 182,11 tamen] B: tantum. | 182,14 penitus] B: pietatis. | 182,15 scholis Dacie] B: Daciæ Scholis. | 182,20 studiis obstrepentes] Ac: studiis sunt obstrepentes. | 182,20-21 perpetuo barbariem] Ad: barbariem perpetuo. | 182,21 uel] *Mgl. i* B. | 182,21 tantillum] Bad: scintillam.

☒ | 182,23 Non] Ac: Nec. | 182,23 non] *Mgl. i* B. | 182, 27-28 Paulum uel Petrum] Ad: Petrum vel Paulum. | 182, 29-30 agnosco etiam] B: etiam agnosco. | 182,30 fastum] B: furtum. | 182,32 Codro] Bad: codri(men)jfr. Verg. Bucol. 7,26). | 182,32 passim] B: possim. | 183,1 et] Bd: ac. | 183,1 tempus] B *tilf.:* id. | 183,1-2 tamen nominatim] Bad: tantum nostratium. | 183,2 perstringo] Ad: distringo. | 183,3 nisi malus] *Saal. B, mgl. i* A. | 183,3-4. Obsecro.. insecteris] *Mgl. i* Bc. | 183,4. igitur] Bacd: ergo. | 183,11 esse illorum] B: eorum. | 183,11

garrulationem] *Saal.* B; A: gratulationem. | 183,14 olim] *Mgl. i Ad.*

✕

✕ 185 Bearbejdelsen af Luthers "Bedebo". 1526. Trykt i Rostock 1526, men Trykkestedet er ikke angivet og Aaret fremgaar kun af Dateringen under Fortalen. Et eneste Eksemplar, som Klevenfeldt har ladet indklæbe paa stærkt Papir og indbinde i Læderbind, og som senere er gaaet over i Hielmstiernes Bogsamling (Nr. 174,4) og med denne til Det kgl. Bibl., er bevaret og har været Tekstgrundlag. Afvigelser herfra angives med delvis Undtagelse af Rettelserne s for f, n for u, c for e og omvendt.

✕ 187,2 og 6 Nielsen] Nielsz; *saaledes er i det følgende sz opløst til -sen i Patronymika.* 188,8-9 og 30 samme] *Rett. af Udg.* 306 fra samem, ligesom 195,19; 196,2 2 og oftere i dette Skrift og i Svaret til Hans Mickelsen. | 189,5 støre] *Rett. fra store.* | 189,6 screffuedt] *Rett. fra scressnedt.* | 189,8 snarlighe] *Rett. fra suarlighe.*

✕ | 189,13 Antichristij] *Rett. fra Antrchristi.* | 191,14 mistrøst] *Rett. fra mistrost.* | 192,1 thet] *Fejt for ther?* | 192,7 fremmede] *Rett. fra fremende;* jfr. 188,8-9. | 195,19 og 196,22 samme] *Rett. fra samem.* | 196,29 help] *Orig.:* hulp, burde vare: hielp (jfr. L. 20 og S. 40,25). | 197,7 bruge] *Rett. fra bryge.*

✕ | 197,18 med dyr] *Trykfejl i Orig. for mod dyr.* | 198,1 for tymeligt] *Trykt i et Ord i Orig.* | 198,11 reddt] d: ret, næppe Fejl for rede. | 199,29 andhre] *Rett. fra addhre* | 201,7 hemble] *Tilf. af Udg. (udfaldet i Orig. ved Linieskifte).* | 201,10 wanneris] *Trykfejl i Orig. for vwanneris.* | 201,16 og 29 trecte] *Vist Trykfejl for trette.* | 201,18 eth] *Vist Trykfejl for och (maaske i Mskr. skrevet &).* | 201,28 icke] *Tilf. af Udg. efter Luthers Tekst.* | 202,28 vbeqwemme] *Rett. fra vbeqwemen;* jfr. 188,8-9. | 204,5 vnderthroct] *Vist Trykfejl for vndertrøcke.*

✕ | 204,21 aff snybber] *Rett. fra aff snybbør.* | 205,28-29 samtycke] *Rett. fra somtycke.* | 206,13 huercken] *Rett. fra huerckem.* | 206,23 ther] *Vist Trykfejl for theris.* | 206,29 till] *Rett. fra till.* | 207,8 redslekiærlighedt] *Vist Trykfejl for redsle, kiærlighedt, idet der er sat Bindetegn i St. f. Komma ved Linieskifte.* | 207,9 kortellige] *Rett. fra kortelliged.* | 207,13 paa kall] *Skilletegn herefter mgl., maaske paa Grund af Linieskifte.*

✕ | 207,21 aandellige] *Orig.:* aandelligs, vist bedre: aandelligh.

✕ | 208,8 meningh] *Rett. fra meninhgh.* | 208,10 wy] *Rett. fra by.* | 208,21 wore] *Rett. fra worr.* | 209,9 sahtmodighed] *Trykfejl i Orig., jfr. L. 15.* | 209,11 haardheedt] *Rett. fra haadheedt (Luther: bitterkeyt ligesom S. 230,7-8).* | 210,12 fattigh] *Rett. fra fattigf.* | 210,13 besluttis] *Rett. fra wesluttis.*

✕ | 210,14 affled] *Rett. fra afflod.* | 210,14 mod] *Trykfejl i Orig. for med.* | 210,23 fordettinger] *Rett. fra fardettinger.*

✕ | 211,13 andhet ten] *Fejl i Orig. for andett en.* | 212,14 sckünde] *Orig. har ikke ü men u med et lille o over,* jfr. II, 4,14.

✕ | 212,26-215,18 Disse Vers findes i to noget forskellige Former i P. H.s Optegnelsesbog, Gl. kgl. Saml. 1551, 4to, først med P. H.s Haand Bl. 12a-13b, og umiddelbart derefter, Bl. 13b-14b, gentaget med anden Haand og med Noder til I. Vers. Fra disse 307 Optegnelser, som senere vil blive optrykt, hentes her enkelte Varianter. Den første betegnes her b, den anden c. | 213,4. blwffuer] b: bliffuer; c: worder. | 213,14 helligdages] bc: helligdags. | 213,15 ordt] = c; b: low. | 213,20 thin] *Mgl. i bc.* | 214,5 herrens] *Rett. fra herres; bc: herrins.* | 214,17 aff] *Rett. fra off; bc: aff.* 214,19 met mindhe] *Mgl. i bc (indkommet fra 215,10?)*

✕ | 215,3 og] *Trykfejl her for oc.* | 215,3 løhen] b: løghen (c anderledes). | 215,18 sorg'] *Trykfejl her for sorg,-. Herefter har bc endnu et Vers til Besluttelse.* | 216,16 forhuerffue] *Rett. fra forherffue.* | 216,25 som] *Rett. fra fom.* | 216,30 falst] *Rett. fra fast.* | 216,31 leffuendis] *Rett. fra loffuendis (Luther: lebendiger).* | 220,23 fordømmelighe] *Maaske Fejl for fordømmelighe (Luther: verdampte).* | 221,4 all] *Fejl for alle; menniskins er Flertal.* | 221,16 gaffne] *Der staar Nasastreg over a,* jfr. S. 97,6; 103,29. | 221,18 troo] *Rett. fra tron.* | 222,20 oc saa oc] *Fejl for oc saa at.* | 222,24 tingh] *Rett. fra tingh.* | 223,10 forsambled] *Rett. fra forsamwled.* | 223,18 salig] *Rett. fra saulig.* | 223,27 mit] *Rett. fra met.*

✕ | 224,2-225,2 Dette Blad er i Klevenfeldts Tid indklæbet forkert, saa at Bagsiden er forrest. | 224,8 som] *Rett. fra son.*

✕ | 224,17 legomme oc] *Rett. fra logomme oc.* | 225,22 vskyllidig] *Trykfejl ved Linieskifte for vskyllig el. vskyllidig.* | 225,22 tryghed] *Rett. fra tryghed.* | 225,24 och nød] *Derefter vist glemt och.* | 225,24 giede fuld] *Rett. fra glede, fuld.*

✕ | 227,6 saar] *Vist Fejl for saare.* | 229,24 og 231,2 og 5 komme] *Rett. fra kommen;* jfr. S. 188,8-9. | 231,3 macht] *Rett. fra mache.* | 231,24 F6a] *Skal vare F7a.* 232,11 F6b] *Skal være F7b.* | 232,26 F7a] *Skal være F8a.* | 233, 10 F7b] *Skal være F8b.* | 233,14 samme] *Rett. fra samem;* jfr. S. 188,8-9. | 233,24 end] *Herefter mgl. vist han.* | 235,6 splydactige] *Rett. fra splydactige.* | 235,22 legomme] *Rett. fra logomme.* | 235,25

crisendomme] *Fejl i Orig. for crisendomen.* | 236,17 tacknemmelighe] *Rett. fra tacknemmelighe.* | 236,18 o] *Rett. fra oc.* | 236,24 ware] *Trykfejl i Orig. for wore.* | 237,11 fare] *Rett. fra fære.* | 239,24 døb] *Trykfejl i Orig. for dob.* | 239,25 fæstellige] *Maaske Trykfejl for fastellige.* | 239,25 lyffte] *Rett. fra lffyte.* | 239,26 forbædris] *Rett. fra forbædis.* 239,30 wijszdom] *Rett. fra 308 bijszdom.* | 240,3 liffue] *Rett. fra liffde.* | 240,8 opreysse] *Rett. fra oprysse.* | 240,12 beschelt] *Vist Fejl for bestholt (Luther: umbgeben).* | 240,21 fraa] *Rett. fra froa.* | 241,1 fraa] *Rett. fra frag.* | 241,9 bønhorde] *Vist Trykfejl for bønørde.* | 242,10 fruct] *Rett. fra fryct, jfr. L. 18.* | 242,15 the] *Trykfejl i Orig. for thet.* | 242,28 Summe] *Rett. fra sumen; jfr. S. 188,8-9.* | 243,4 Hierosalems] *Orig.: Hierosolems, jfr. L. 7.* | 243,16 søffwe] *Trykfejl i Orig. for soffwe.*

✕ | 243,17 folck] *Rett. fra følck.* | 244,9 forfærilse] *Rett. fra forfærlse.* | 244,14 enisthe] *Rett. fra emitge.* | 244,27 oc] *Rett. fra ac.* | 247,27-28 syndhere] *Trykfejl i Orig. for syndher.* | 248,8 wær] *Trykfejl i Orig. f or war.* | 248,15 bleffue] *Maaske Trykfejl for bleffne.* | 248,21 saa hord] *Rett. fra saa ath hord.* | 249,19 fortij] *Rett. fra førtij.* | 249,25-26 betencker] *Reet fra betecker.* | 250,10 aff] *Rett. fra oss.* | 250,30 komme] *Rett. fra komen; jfr. S. 188,8-9.* | 251,28 hiærte] *Rett. fra hiætte.* | 251,29 synder] *Rett. fra sydner.* | 253,6 bliffue] *Rett. fra blistne.* | 253,11 wore] *Rett. fra wort.*

✕ | 253,13-14 forthi] *Rett. fra foc the.* | 253,22 synd] *Rett. fra syd.* | 254,20 førmedelst] *Saal. Orig.* | 255,28 motte] *Rett. fra morte.* | 256,2 effther] *Rett. fra effthe.* | 256,16 vfructsommelighe] *Rett. fra vfructsammelighe.*

✕

✕ 258 Sendebrevet til Hr. Tyge Krabbe (1536) omtales af Paulus Helie selv i Svaret til Kong Gøstaff(II, S. 331) som *een Cristelig wnderwiisning ther ieg haffde screffuet till erlig oc welbørdig mandt och strenge ridder her Tyge Grabbe, Danmarcks Riigis Marsk om thenne Luthers handell.* Skriftet er nu ukendt og sandsynligvis tabt, men Indholdet er for en stor Del bevaret i Olavus Petris Modskrift: *Swar vppå jtt ochristelighit sendebreff som en lögnactigh Munck hetandes Paulus helie haffuer vthgåå latit emoot thet helga Euangelium som nw (aff gudz nådhe) år j liwset kommet)(Olauus petri MDXXvij. Stocholm.* Heraf er de Stykker uddragne, som citeres efter Paulus Helie. Efter de mere sammenhængende Referater sættes spredte Citater, saaledes at Hovedstykkerne skilles fra det foregaaende ved en Streg og for større Overskueligheds Skyld nummereres med Romertal. Af Originaludgaven af Olavus Petris Skrift findes to Eksemplarer i Det kgl. Bibliotek, det ene i Hielrnstiernes 309 Samling (Nr. 229, 4·), det andet afleveret fra Universitetsbiblioteket. Hvor de afviger fra hinanden, betegnes det første ved H, det andet ved UB. Til Hjælp for dem, som vil benytte Sveriges Kristliga Studentrörelses Udgave af O. Petris Skrifter (I. Stockh. 1914) citeres denne Udgaves Side- og Linietal ved hvert enkelt Stykke. Her er, i Modsætning til i den svenske Udgave, Egennavne altid sat med stort Forbogstav.

✕ 262,9 warit] *Rett. fra wairt.* | 262,11 Huar] *Orig. vist Hnar.* | 263,23 trettenhundrade] *Orig. trettenunndrade* | 264,1 behagar,] *Komma tilf. (Linieskifte).* | 265,18 och dödha] *Saal. H; UB (og sv. Udg.) och the dödha.* | 266,29 herres] *Orig. hreres.* | 268,15 döma] *Orig. doma.* | 275,7 apostlana] *Orig. apstlana.* | 276,25 Randnote Philip.] *Orig. Philip.* | 276,27 crone] *H (og sv. Udg.) cone, UB corne.* | 277,26 Äär] *Orig. Aär.* | 281,13 theres] *Orig. tehres.*